Jasmin Mandžukić

TEŠANJ

Lokalna uprava 1878. - 1941.

Izdavač: Jasmin Mandžukić

Recenzent: Prof. dr. Zijad Šehić

Naslovna strana: Miralem Brkić, akademski grafičar

Lektura: Prof. dr. Lejla Nakaš

DTP: Smart Tešanj

Štampa: Grin Gračanica

Tiraž: 600

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

352(497.6 Tešanj)"1878/1941"

MANDŽUKIĆ, Jasmin
Lokalna uprava u Tešnju 1878-1941. : (tešanjski gradonačelnici) / Jasmin Mandžukić. - Tešanj : autor, 2017. - 190 str. : ilustr. ; 25 cm

Bibliografija: str. 188-189 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-442-54-5

COBISS.BH-ID 24311814

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati niti na bilo koji drugi način reproducirati bez izdavačevog pismenog odobrenja.

Jasmin Mandžukić

LOKALNA UPRAVA U TEŠNJU 1878-1941.

(TEŠANJSKI GRADONAČELNICI)

Tešanj, 2017.

Režimi i ljudi prolaze,
a njihova (ne)djela ostaju.

SADRŽAJ

UVOD 9

I ORGANIZACIJA UPRAVE U BOSNI I HERCEGOVINI U DOBA AUSTRO-UGARSKE (1878-1918) 13

Kotarski uredi i kotarska vijeća 14
Okružne oblasti 18
Gradske općine 18
Seoske općine 19

II LOKALNA UPRAVA U TEŠNJU U DOBA AUSTRO-UGARSKE (1878-1918) 21

Gradska uprava i političke prilike u Tešnju (1878-1918) 22
Gradonačelnici Tešnja (1882-1918) 46
Hamdi-beg Ajanović (1882-1909) 46
Zija-beg Đonlagić (1910-1918) 48
Izgradnja infrastrukture u Tešnju (1878-1918) 50
Tešanj u Prvom svjetskom ratu 58

III ORGANIZACIJA UPRAVE U BOSNI I HERCEGOVINI U DOBA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA/KRALJEVINE JUGOSLAVIJE (1918-1941) 69

Organizacija općina i njihov rad 71
Sreska vlast 73

IV LOKALNA UPRAVA U TEŠNJU (1918-1941) 75

Poslijeratne prilike i smjena vlasti u Tešnju (1918-1919) 76
Gradonačelnici Tešnja i društveno-politička zbivanja (1918-1941) 81
Zija-beg Đonlagić (1918-1924) 81
Rifat-beg Ferizbegović (1925-1927) 99
Bećir-beg Đonlagić (1927-1928) 104

Smail-aga Galijašević (1928-1933) 119
Mehmed ef. Lalić (1933-1936) 136
Reuf-beg Đonlagić (1936-1941) 140

REZIME 151

PRILOZI 155

Budžet Općine Tešanj za 1901. godinu 156
Kotarski predstojnici u Tešnju – shematizam (1878-1918) 164
Gradsko vijeće Tešanj – shematizam (1888-1918) 165
Politički život u Tešnju 1919-1941 173
Sreski poglavari u Tešnju – shematizam (1919-1941) 177
Tešanj u 1924. godini 179

IZVORI I LITERATURA 186

UVOD

U radu se govori o organizaciji i načinu funkcioniranja uprave na lokalnoj razini u Tešanjskom kotaru i Gradskoj općini Tešanj u vrijeme austrougarske uprave i Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije (Kraljevine SHS/Jugoslavije).

Austrougarska uprava preuzela je u Bosni i Hercegovini dekadentni osmanski upravno-pravni poredak, postupno ga mijenjajući i prilagođavajući vremenu i specifičnostima ovdašnjih prilika. Složenost dualističkih odnosa u Monarhiji i međunarodnih prilika prevagnuli su u uspostavi snažne apsolutističke vlasti i strogo centralizirane uprave. Civilna vlast povjerena je Zajedničkom ministarstvu finansija kojemu su, preko civilnog adlatusa i zemaljskog poglavara, bili podređeni svi nivoi vlasti: Zemaljska vlada, okruzi, kotari, kotarske ispostave, gradske i seoske općine.

Tešanj je zadržao status regionalnog centra iz doba osmanske uprave. Kao gradska općina i sjedište kotara prolazio je kroz različite razvojne faze. Do izgradnje željezničkih i putnih pravaca dolinom rijeke Bosne uživao je naslijeđene pogodnosti upravnog i tranzitnog centra, a kada su ga mimoišli pruga i cesta, ekonomski je trpio dugoročne posljedice saobraćajne izolacije.

Najniža instanca lokalne uprave su bili kotarski uredi, a gradske i seoske općine su imale svoje izvorne nadležnosti. Način izbora upravnih i izvršnih tijela, kao i odlučivanja o osnovnim potrebama građana u svim sferama društvenog života ilustrativan je primjer odsustva demokratije i potvrda tek ograničene lokalne autonomije.

Lokalna uprava u Tešnju nije doživjela bitnije promjene ulaskom Bosne i Hercegovine u sastav Kraljevine SHS/Jugoslavije. Zakoni o gradskim i seoskim općinama preuzeti iz vremena austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini primjenjivani su do donošenja jedinstvenog Zakona o općinama 1933. godine. Kotarska, odnosno sreska vlast, djelovala je u službi centralističkog državnog aparata, a u općinama se zavodio sistem komesarijata – nametnutih tijela, sa političarima spremnim da rade u duhu nove režimske politike.

Pred zavođenje diktature kralja Aleksandra održani su prvi slobodni lokalni izbori kada su "narodnom voljom" izabrani gradonačelnik i Gradsko vijeće Tešnja. Nedugo potom, uspostavljen je unitaristički režim i nestali su "tragovi" demokratije. Razgrađuje se historijska posebnost Bosne i Hercegovine, a Tešanj dolazi na političku marginu i za kraće vrijeme gubi status sreskog centra.

Skoro cijeli međuratni period na mjestu gradonačelnika, komesara ili predsjednika Općine smjenjuju se uglavnom podobne političke figure, a privredni i društveni život grada zahvatila je duboka kriza. U Tešnju nije bio podignut nijedan privredni objekat, niti otvorena neka srednja škola. Za razliku od susjednih propulzivnih gradova Doboja i Teslića, Tešanj je ekonomski propadao i sa dotrajalom gradskom infrastrukturom dočekao je početak Drugog svjetskog rata.

O *Lokalnoj upravi u Tešnju 1878-1941.* kao političkoj ili upravnoj instituciji na najnižoj razini bosansko-hercegovačke vlasti gotovo da i nije pisano. U pravnoj ili historiografskoj literaturi malo je bilo značajnijih istraživačkih poduhvata koji su se na seriozan i analitičan način bavili fenomenom lokalne uprave tog doba u Tešnju.

Za period austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, s aspekta lokalnih prilika, vrijedni pažnje su historiografski prilozi Dragiše Vasića: *Organi lokalne uprave u BiH u doba austrougarske uprave od 1878-1918.godine*[1] i *Doboj i Tešanj uoči i u vrijeme austrougarske okupacije 1878. godine.*[2] U prvom radu autor se na početku bavi definicijom lokalne uprave i njenim izvornim nadležnostima, da bi potom, kao primjer lošeg funkcioniranja uprave na nivou Bosne i Hercegovine, naveo neuspješnu inicijativu za osnivanje velike seoske općine Teslić u Tešanjskom srezu 1913-1914. godine.

U drugom radu, referirajući se na putopisca Artura Džona Evansa, recentne povjesničare Milorada Ekmečića i Zijada Šehića, kao i rukopisne memoare Adem-age Mešića, autor opisuje lokalne prilike u Doboju i Tešnju uoči i za vrijeme okupacije. Tek periferno dotiče se lokalne uprave u tim sredinama prvih godina austrougarske uprave.

Za period uprave u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji nezaobilazan je prilog Mine Kujović*: Rad Gradskog poglavarstva Tešanj kroz zapisnike sjednica Općinskog vijeća (1918-1923)*[3] i članak Omera Hamzića *Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj.*[4]

Zapisnici sjednica Općinskog vijeća Tešanj prvorazredan su povijesni izvor sa obiljem podataka o petogodišnjem periodu rada Gradskog poglavarstva. Iz zapisnika se mogu sagledati svi problemi s kojima se susreću izvršno i predstavničko tijelo gradske vlasti; ono se primarno bavi egzistencijalnim pitanjima žitelja tešanjskog kotara u dramatičnim trenucima poslije "prevrata" i naravno, različitim političkim (smjena državne vlasti), privrednim (obnova ratom uništene privrede) i društvenim (promjene u lokalnoj upravi) dešavanjima.

Proces administrativnih promjena i rastakanja teritorija Tešanjskog sreza oslikao je Omer Hamzić u referatu *Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj*. Analizirajući okolnosti pod kojima dolazi do formiranja Dobojskog sreza 1933. godine autor navodi da se iza teritorijalne prekompozicije i ukidanja Tešanjskog sreza krila politička trgovina između stranačko-političkih i nacionalnih blokova, po diktatu takozvanih nacionalnih politika, koje su se sučeljavale na ovim prostorima.

---

1 Dragiša Vasić, Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske (UARRS), Banja Luka, 2010, god. II, 2, 245-255.

2 Dragiša Vasić, Glasnik UARRS, Banja Luka, 2011, god. III, 3, 107-118.

3 Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj kroz zapisnike sjednica Općinskog vijeća (1918-1923). Izlaganje na naučnom skupu *Tešanjski prostor u prošlosti,* održanom 11. i 12. decembra 2009. godine u Centru za kulturu i obrazovanje Tešanj, neobjavljeno. Prilikom istraživanja građe o lokalnoj upravi u Tešnju, u Arhivu Bosne i Hercegovine, gospođa Mina Kujović ustupila mi je na korištenje digitalnu verziju svoga rada na čemu se toplo zahvaljujem.

4 Omer Hamzić, Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj. Zbornik radova sa naučnog skupa *Naslijeđe Doboja i okoline*. Tuzla, 2014.

U izradi rada korištena je obimna arhivska građa iz Arhiva Bosne i Hercegovine (fondovi Zajedničkog ministarstva finansija u Beču i Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine) kao i građa iz Arhiva Republike Srpske u Banjoj Luci, središtu okruga kojemu je Tešanj administrativno pripadao.

Također, saznanja o ovoj temi crpljena su iz primarnih historijskih izvora-arhivskih fondova i dokumenata, disperziranih i rasparčanih u dijelovima arhivske građe drugih naučno-kulturnih institucija: Arhiva Jugoslavije i Narodne biblioteke Republike Srbije u Beogradu, te biblioteke Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

Bibliografska knjiga Mustafe Ćemana *Tešanj i okolica kroz prahistoriju i historiju, studije, rasprave, članci*, sadrži obilje podataka iz povijesti Tešnja, ali ne sadrži i popis literature i drugih izvora o lokalnoj upravi u Tešnju 1878-1941.

O lokalnoj upravi u Tešnju, u austrougarskom periodu, posebnu vrijednost predstavljaju onovremeni časopisi *Bosanski glasnik (Bosnischer Bote),* sedmični provladin list *Bošnjak* i *Musavat,* kao i *Novi Musavat* i *Muslimanska svijest,* raritetna izdanja u vlasništvu tešanjske biblioteke. Nešto malo podataka o ovoj temi može se naći i u *Sarajevskom listu.*

Između dva rata jako korisne informacije o politici i društvenim zbivanjima u Tešnju pružila su digitalna izdanja dnevne i periodične štampe i službenih novina u beogradskoj Narodnoj biblioteci Srbije i Univerzitetskoj biblioteci Svetozar Marković, *Vrbaske novine i Službeni list Vrbaske banovine (1931-1941)*,[5] *Jugoslovenski list*, beogradska *Politika* i *Službene novine Kraljevine Jugoslavije.*

Naročito dragocjene izvore primarne vijednosti o radu lokalne uprave, s aspekta njenog nacionalnog i socijalnog sastava, te problematike rada pružaju izvodi iz zapisnika sjednica Gradskog vijeća, Kotarskog vijeća i službeni izvještaji sreskih referenata i poglavara, upućeni višim instancama vlasti.

Arhiva Općine Tešanj – pravne sljednice Tešanjskog kadiluka i kotara/sreza, trebala je biti okosnica u istraživanju izvorne građe. Nažalost, arhivski dokumenti koji svjedoče o polumilenijskoj povijesti ovoga grada u doba okupacionih režima zapaljeni su prilikom privremenog oslobođenja Tešnja, 23. jula 1944. godine.[6]

Iz navedenih razloga bilo je izuzetno zahtjevno na osnovu fragmentirane historijske građe, dokumenata i novinskih vijesti različitog sadržaja izvršiti rekonstrukciju procesa i događaja iz političke povijesti lokalne uprave u Tešnju. Stoga je data tema sadržajno prilično neujednačena – o nekim tešanjskim gradonačelnicima i njihovoj upravi, kao i predstavničkim organima vlasti pisano je u manjem ili većem obimu, ovisno o količini i vrijednostima informacija koje su bile na raspolaganju.

U istraživanju problematike lokalne uprave poseban nedostatak je nedostupnost drugih izvora osim onih službene prirode jer su gotovo svi listovi bili u službi režima, tako da su se u rijetkim situacijama, radi stvaranja objektivnije slike, koristili komparativni podaci iz neslužbenih krugova.

---

5 Zvanično glasilo banske uprave Vrbaske banovine bio je *Službeni list Vrbaske banovine*. Prvi broj izašao je 15. decembra 1929. Prestao je da izlazi kao samostalno izdanje 1. decembra 1932, postavši dodatak *Vrbaskih novina*, političkog, privrednog i prosvjetnog pregleda.

6 HMS, građa UNS-a, br. 3580. "Stanje u Tešnju i podatci o padu Tešnja u partizanske ruke - Izvješće kotarskog predstojnika dr Bilonjaka", br. 1990. Smail Galijašević, *Svi tešanjski informbirovci*, Tešanj, 2010, 73.

Imajući u vidu složenost teme uvjetovanu obradom dvaju povijesnih razdoblja u razvitku Bosne i Hercegovine, sa fokusom pažnje na tešanjskim gradonačelnicima, korišten je, sasvim logično, hronološki princip obrade građe.

Prvobitno, tema je trebala da obuhvati i razdoblje Drugog svjetskog rata, ali je pomenuti period već obradio nedavno preminuli Smail Galijašević u knjizi *HADŽIMEHMED-BEG AJANOVIĆ, Načelnik Općine Tešanj 1941-1944.* Tešanj, 2011. godine.

Posebna pažnja posvećena je gradnji zgrade kotara u Tešnju. Godine 2015. navršilo se 130 godina od završetka njene gradnje. To je bila prilika da se na prikladan način obilježi ova vrijedna obljetnica. Prikupljena arhivska građa o gradnji kotarske zgrade bila je, uz konsultaciju rijetke literature poput knjige Edmunda Stixa, *Das Bauwesen in Bosnien und der Hercegovina vom Beginn der Occupation durch die osterr:ung. Monarchie bis in das Jahr 1887*, štampane iste godine u Beču, dovoljna za priređivanje manje publikacije i izložbe. Naime, *Arhitektura u Bosni i Hercegovini,* autora Edmunda Stixa sadrži osnovne informacije o arhitekturi, odnosno gradnji javnih građevina upravnog i privrednog tipa u novim pokrajinama, prvih godina uprave od 1879-1887. godine. Između ostalih, u knjizi su dati vrijedni statistički i drugi podaci o ukupnim investicijama u Tešanjskom kotaru i gradnji zgrade kotara u Tešnju.

Nažalost, za ovaj istraživački projekat izostala je prijeko potrebna institucionalna finansijska podrška nadležnih općinskih organa koji po prirodi stvari imaju tu obavezu. Ne bez gorčine primjetno je da se odnos općinske vlasti spram nekih aktivnosti tešanjskog muzeja diskriminirajuće svodi na personalnu ravan. Iz navedenog razloga podaci o gradnji zgrade kotara u Tešnju naknadno su uvršteni u ovaj rad, prvi se put publiciraju i oni svojim sadržajem nadopunjuju tekst o lokalnoj upravi.

Zahvaljujem se osoblju kulturnih ustanova u kojima sam prikupljao građu: Arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu i Arhiva Republike Srpske u Banjoj Luci, Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine i Opće biblioteke Tešanj.

Zahvaljujem se na dragocjenim savjetima i korisnim sugestijama recenzentu prof. dr. Zijadu Šehiću.

Knjiga je objavljena uz finansijsku podršku Dženane i Adnana Ljevakovića, te porodice Edina Ljevakovića, na čemu im se najtoplije zahvaljujem.

I

ORGANIZACIJA UPRAVE U BOSNI I HERCEGOVINI U DOBA AUSTRO-UGARSKE (1878-1918)

Okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. godine Austro-Ugarska monarhija došla je u dilemu koji oblik uprave da zavede u bosanskohercegovačkim pokrajinama; narodno predstavništvo i širu općinsku autonomiju po modelu austrijskih pokrajina ili da preuzme zatečeni oblik osmanske uprave. Zbog složenosti unutrašnjih i međunarodnih prilika odlučila se za preuzimanje osmanskog načina uprave, na strogo centraliziranoj osnovi.[7]

Bosna Vilajet postao je Reichsland. Zadržana je podjela na pokrajinski, okružni i kotarski stepen vlasti. Sandžaci ili live su preimenovani u okruge (Kreise), kaze su pretvorene u kotare (bezirke), a mudirluci (nahije) u kotarske ispostave. Administrativno-teritorijalnu strukturu Bosne i Hercegovine sačinjavalo je: šest okruga, 54 kotara, 23 kotarske ispostave (čiji se broj vremenom mijenjao)[8] i seoske općine.

Valija je postao zemaljski poglavar, mutesarifi (upravnici sandžaka) okružni predstojnici, kajmakami (upravnici kotara) postali su kotarski predstojnici.

Vrhovna civilna uprava u Bosni i Hercegovini povjerena je Zajedničkom ministarstvu finansija Austro-Ugarske u Beču sa bosanskohercegovačkim odjeljenjem, kojem je centralizirana uprava u zemlji bila povjerena preko civilnog adlatusa i zemaljskog poglavara. Svi operativni poslovi vlasti povjereni su Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu, osnovanoj carskom naredbom od 29. oktobra 1878. godine. Zemaljska vlada sa sjedištem u Sarajevu počela je svoj službeni rad 1. januara 1879. godine. Vlada se sastojala od tri odjeljenja: za unutrašnju upravu, za pravosuđe i za finansije. Kasnije je, godine 1890, osnovano Građevinsko odjeljenje.[9]

Kotarski uredi i kotarska vijeća

U pravcu veće centralizacije administrativnih poslova i razgraničenja nadležnosti Zajedničko ministarstvo finansija donijelo je *Naredbu o ustrojstvu i djelokrugu kotarskih ureda i okružnih oblasti*, koju je car odobrio 29. jula, a Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine objavila 29. septembra 1882. godine. Cilj naredbe bio je donošenje preciznih odredbi o organizaciji i nadležnosti kotarskih i okružnih vlasti.[10]

---

7 Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878-1914.* II izdanje, Sarajevo, 1997, 60.

8 Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878-1914*, 60.

9 Mustafa Imamović, *Pravni položaj...*, 61.

10 ABH, ZMF, BH, Pr. No. 1726/1882. Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Sarajevo, 1987, 434.

Kotarski uredi objedinjavali su upravnu, finansijsku i sudsku vlast. Pored administrativnih i finansijskih poslova imali su funkciju kotarskog suda, a sastavni njegov dio čine porezni, šumski i građevinski ured[11] ukoliko postoje na teritoriji kotara. Prema članu 131 i 132 gruntovskog zakona od 1. augusta 1886, okruzni ured imao je kompetencije "gruntovske vlade" za izdavanje dozvola i unos podataka u gruntovske knjige. Ipak, u praksi kotarskog ureda – najniže instance državne uprave, bilo je izdavanje dozvola za gradnju poslovnih i stambenih objekata.[12]

Dozvola za gradnju kuće Omeru Husibegoviću[13] u Krndiji

Posebno je u naredbi naglašena uloga kotarskih ureda u održavanju reda i mira na svojoj teritoriji. Za obavljanje tog važnog zadatka uredu su stajala na raspolaganju sredstva prinude – žandarmerija u njihovom kotaru. Imali su pravo kontrole nad radom vjerskih i prosvjetnih institucija. U pogledu nadzora nad školama kotarski uredi su obavezni da vode računa o tome da se u školama upotrebljavaju propisana učila, da su školske prostorije u higijenskom pogledu prikladne i da se u škole postavlja nastavno osoblje ispravno u političkom i moralnom pogledu.[14]

---

11 Građevinski ured u Derventi bio je nadležan za Kotar Tešanj.

12 Uslovi za gradnju stambenih i poslovnih objekata bili su strožiji u gradu u odnosu na selo. Dok su u gradu zbog zbijenosti i čestih požara objekti morali biti građeni od čvrstog materijala, jedino je postojala tolerancija kod krovnog pokrivača, na selu je dozvoljena gradnja kuća na tradicionalan način sa šeperom i pokrivenih tahtama.

13 Iz porodičnog arhiva Azre Hadžimujić-Mujaković. Današnji Hadžimujići sa Krndije ranije su se prezivali Husibegović (op.a.).

14 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*. Sarajevo, 1987, 435.

Odgovarali su za ubiranje redovnih poreza i raspisivali prireze, u agrarnim sporovima između kmetova i zemljoposjednika bili su vlast prvog stepena, dok okružna vlast odlučuje u drugoj instanci.[15] U većim kotarevima izdvajane su kotarske ispostave koje su radile poslove kotarskih ureda na svojoj teritoriji.

Kotarom je upravljao kotarski ured na čelu sa kotarskim predstojnikom, a na čelu kotarske ispostave bio je upravitelj. Predstojnika je zamjenjivao politički činovnik. Tešanj je imao ukupno devet kotarskih predstojnika čiji je mandat trajao od dvije do pet godina. Izuzetak je predstavljao prvi kotarski predstojnik kapetan Teodor Vojnović, jer je poslije okupacije vlast u Bosni i Hercegovini imala vojni karakter. U skladu sa svojim djelokrugom rada kotarski uredi su imali kotarskog ljekara, kotarskog veterinara, sudije, poreznog nadzornika i porezne činovnike, šerijatskog sudiju i nadcestara.[16] Drugostepeni sudovi su bili u sjedištima okruga, a u Sarajevu je djelovao Vrhovni zemaljski sud. Šerijatske sudije su rješavale porodične i nasljedno-pravne poslove muslimana.[17]

Austrougarska uprava je zadržala idare-medžlis, upravno vijeće, multikonfesionalno savjetodavno tijelo kotarskih predstojnika, sastavljeno od uglednih, pouzdanih i utjecajnih ljudi. Nedugo poslije idare-medžlisi su bili preimenovani u kotarska upravna vijeća. Zbog ograničenih nadležnosti i finansijskih sredstava njihova stvarna uloga u upravnom sistemu bila je gotovo beznačajna: veoma rijetko su se sastajali u plenumu, češće su njihovi članovi korišteni po potrebi za razne savjetodavne poslove. Najčešće se radilo o raznim arbitražama oko imovinsko-pravnih odnosa ili pritužbi na porezna opterećenja. Raspolagali su veoma ograničenim materijalnim sredstvima: viškovima kamata od zaklada u kotaru, dijelom prihoda od točarina i eventualnim globama od vijećnika koji odbiju mandat.[18]

Članovi Tešanjskog kotarskog medžlisa 1889. godine bili su Hamdi-beg Ajanović, Smail-aga Ferizbegović, Martin Katić, Panto Popović.[19]

Međutim, donošenjem Zakona o kotarskim vijećima[20] 17. februara 1910. godine, promijenjena im je uloga – oni su postali samoupravni organi, sa značajno proširenim nadležnostima i uvećanim prihodima. U djelokrug njihovog rada spadali su: javni radovi u kotaru (gradnja i održavanje cesta, mostova, regulacija vodotoka, plaćanje odštete za oduzeto zemljište), mjere za unapređenje gospodarstva (poljoprivrede, stočarstva i šumarstva), školstvo (pomoć u osnivanju škola, stipendije i pomoć đacima), zdravstvo (osnivanje i uzdržavanje bolnica i ambulanti, izdržavanje zdravstvenog osoblja, suzbijanje zaraznih bolesti), pomoć unesrećenim i uopće humanitarni rad (osnivanje i izdržavanje uboških domova, pomoć siromašnim žiteljima u kotaru, bolnički troškovi za sirotinju, nabavka lijekova), saradnja u upravi Kotarske pripomoćne zaklade i zaklade za uzgoj stoke, nadzor nad rukovođenjem seoskim općinama.[21]

---

15 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim ...*, 435.

16 Podaci uzeti iz *Bosanskog glasnika (Bosnicher Bote)* 1890-1918.

17 Mustafa Imamović, *Pravni položaj...*, 60.

18 Dragiša Vasić, *Organi lokalne uprave u BiH u doba austrougarske uprave od 1878-1918. godine*, 248.

19 *Bošnjak*, Kalendar za prostu godinu 1889. Sarajevo, Zemaljska štamparija, god. 1888, 93.

20 ABH, ZVS, Glasnik zakona i naredaba za BiH, god. II/10, 21,70.

21 ARSBL, 5, Aj 104 (1-112), 74827/23. Godišnji zaključni račun kotarskog vijeća Tešanj od 1. 1. 1910-31. decembar 1917.

Izvori za finansiranje tako široke lepeze aktivnosti osiguravani su ubiranjem školskih i šumskih novčanih globa, točarine na vino i pivo, kamatnih prihoda kotarske potporne zaklade i dr. Da prihodi kotarskog vijeća Tešanj nisu bili zanemarivi, vidi se iz završnog računa za 1919. godinu, gdje su prikazani prihodi u visini od 25.203 krune uz rashode od 11.394 krune. Istina, izvršen je prenos sredstava iz 1918, u visini od 14.372 krune.[22]

Sa tako respektabilnim prihodima, bez značajnijeg variranja na godišnjem nivou,[23] kotarsko vijeće moglo je finansirati različite aktivnosti. Jedini administrativni rashod bila je plaća perovođe kotarskog vijeća, koja je iznosila 1200 kruna na godišnjem nivou.[24] Svakako, najviše sredstava trošeno je na gradnju i održavanje putne infrastrukture: mostove i ceste, uređenje obala rijeka[25] i dr. Tako je 1912. završena gradnja ćuprije iz Rajševe prema Komušini, preko Velike Usore, za koju je Josipu Šoštariću isplaćeno 900 kruna. U Raduši je 1913, izgrađena ćuprija preko rijeke Tešanjke za čiju gradnju je Risti Božiću isplaćeno 1050 kruna. Iste godine izgrađene su i ćuprije u Ukrinici u vrijednosti od 1950 kruna i u Medakovu preko rijeke Tešanjke, za čiju je gradnju Muhamedu Širbegoviću isplaćen predujam u iznosu od 1000 kruna, a naredne 1914, ostatak sredstava u iznosu od 500 kruna. U Kraševu je 1914. godine gradnja mosta prema Alibegovcima također bila povjerena *Braći Širbegović*, za čiju je gradnju kotarsko vijeće izdvojilo 2500 kruna.[26]

Na sjednici kotarskog vijeća Tešanj, održanoj 22. januara 1914. godine predmet rasprave bila je izgradnja seoske ćuprije na Mračaj potoku u Jelahu. Sjednicom je predsjedavao Adem-aga Mešić, a bili su prisutni sljedeći vijećnici: Zija-beg Đonlagić, Hamza-beg Đonlagić, Muhamed-beg Širbegović, Sami ef. Ajanović, Ibrahim-beg Đonlagić, Mehmed-aga h. Mujagić, Mehmed Mujkanović, Adem Spahić, Sulejman Čamdžija, Mustafa Ćeman, Tifo Đogić, Mujo Dedukić, Avdo Rizvanović, Mihajlo Nišević, Risto Tešić, Milan A.(nečitko), Petar Savković, Đorđo M. (nečitko), Kosta L. (nečitko), Petar Nikolić, Tomo Tasić, Ivan Jozić, Time Jurić, Todo Popović, Petar S.(nečitko). Zapisnik je vodio perovođa: Ivan Komljanović. Sjednici je prisustvovao i kotarski predstojnik Hersch. Predsjednik kotarskog vijeća Adem-aga Mešić ovako je obrazložio predmet vijećanja: "da je ova ćuprija od prijeke potrebe za mahale sela Jelah, koje stanovnici moraju gaziti vodu ako žele preći na državnu cestu, a u slučaju bujice su posve odcijepljeni od ostalog sela, te ne mogu čak izlaziti iz svojih kuća, da podmire u glavnim dućanima svoje životne potrebe..." Za riječ se javio i vijećnik Mihajlo Nišević, koji je dodao: "pošto dotična gradnja ide u prilog mjestu gdje ja imam radnju, preuzeću izvedenje ove gradnje za paušalnu svotu od 1.550 kruna... Pošto do ove ćuprije treba načiniti osobiti za mahalu Potočani put a to nije moguće bez da se put napravi preko privatnog zemljišta Mehe Kujundžića iz Jelaha, sa pomenutim vlasnikom nakon duljeg pregovaranja pogodio sam odštetu u iznosu od 100 kruna... da stranka ima dozvoliti da se uz ma-

22 ARSBL, 5, Aj 104 (1-112), 33719/19. Godišnji zaključni račun kotarskog vijeća Tešanj za 1919. godinu.

23 ARSBL, 5, Aj 104 (1-112), br. 74827/23. Budžet kotarskog vijeća Tešnja za 1913. godinu iznosio je 11.613 kruna, a za 1917, 14372 krune.

24 ARSBL, 5, Aj 104 (1-112), br. 59375/20. Godišnji zaključni račun kotarskog vijeća Tešanj za 1919. godinu.

25 ARSBL, 5, Aj 104 (1-112), br. 59375/20. U Čifčijama je 1919. godine uređivana obala rijeke Bosne i zid kod mosta u Medakovu.

26 Isto.

halski glavni put načini novi 4 metra široki put". Kotarsko vijeće jednoglasno je zaključilo da se za izgradnju ćuprije u Jelahu i za isplatu odštete za pomenuto zemljište odobri iz budžetske rezerve 1650 kruna.[27]

Kotarski vijećnici nisu dobijali naknadu za svoj rad. Mandat im je trajao šest godina. Birali su ih poslanici seoskih općina, gradskih općina i najviše oporezovanih. Vodilo se računa o zastupljenosti pripadnika svih religija.

Okružne oblasti

Imale su zadatak da osiguraju jedinstveno funkcioniranje administracije na svojoj teritoriji. Kao druga instanca u ukupnoj podjeli političke vlasti u zemlji, vršile su kontrolu nad radom kotarskih ureda i ispostava.[28] U nekim poslovima su okružne oblasti bile potpuno isključene, pa je drugu instancu činila Zemaljska vlada. Okružni predstojnik imao je pravo disciplinskog kažnjavanja svih činovnika okružne oblasti, kotarskog ureda i njihovih ispostava.[29]

Okružne oblasti imale su građevinsko odjeljenje, šumskog referenta, okružnog ljekara, okružnog školskog nadzornika i okružnog veterinara. Poslove finansijske i porezne uprave u okružnoj oblasti vodio je porezni nadzornik.[30]

Gradske općine

Austro-Ugarska je pored državne upravne strukture u Bosni i Hercegovini zatekla općinske samouprave. Gradske i seoske općine su zadržane u istom obliku i trebale su da posluže kao dodatak birokratskom aparatu, bez širih ovlaštenja i samostalnosti u odlučivanju. Gradske općine su državnim vlastima korisno služile pri rješavanju komunalnih problema. Naredbom Zemaljske vlade od 1. aprila 1879. godine kotarski uredi su dobili ovlaštenje da organizuju gradske općine prema privremenom općinskom statutu za Sarajevo i Bijeljinu. Osnovni princip u statutu bio je da se vijećnici i gradonačelnik ne biraju, nego imenuju od državne vlasti.[31] Na tom principu organizirane su sve gradske općine do prvih gradskih izbora 1884. godine.[32]

---

27 ABH, ZVS, br. 88736/14. Izvadak iz zapisnika sjednice kotarskog vijeća u Tešnju, održane 22. januara 1914. godine.

28 Dragiša Vasić, *Organi lokalne uprave* ..., 246.

29 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim* ..., 435.

30 Izvještaj o upravi BiH, 1906, 24. Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim* ..., 436.

31 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim* ..., 447.

32 Isto, 447.

Novi korak u organiziranju gradskih općina bio je *Normalni štatut sa izbornim redom za sve gradske općine u Bosni i Hercegovini izuzevši gradove Sarajevo i Mostar,* donesen carskom naredbom od 12. januara 1897. godine. Prema statutu 2/3 članova gradskog vijeća - predstavničkog organa građana, uključujući načelnika i donačelnike, biralo je muško stanovništvo grada koje je plaćalo porez čija je visina bila utvrđena prema lokalnim prilikama. U gradskim općinama i među najviše oporezovanim jedan vijećnik je biran na 750 pripadnika pojedine religije. U selima je jedan vijećnik biran na 1.500 pripadnika jedne konfesije.[33]

Preostalu trećinu imenovala je Zemaljska vlada na prijedlog okružnih oblasti, koje su potvrđivale i izabrane vijećnike. Zvanje vijećnika bilo je počasno i besplatno, a samo načelnik i donačelnik su mogli dobiti službeni dodatak. Izvršni organ Gradskog vijeća je bilo Gradsko poglavarstvo, koje su sačinjavali načelnik, donačelnik i personal: bilježnik, ljekar, učitelj, blagajnik i dr.[34]

Posljednji korak u uređenju gradskih općina bio je *Zakon za upravu gradskih općina u Bosni i Hercegovini sa izbornim redom*, objavljen 16. aprila 1907. godine. Po zakonu, Gradsko poglavarstvo činili su Općinsko vijeće i općinski ured. Vijeće su birali svi muškarci sa navršene 24 godine života koji su plaćali najmanje tri krune direktnog poreza. Izabrano Općinsko vijeće je na prvoj sjednici biralo načelnika općine i donačelnika/e. Sva prava kotarske i zemaljske vlasti u odnosu na općinu su zadržana.[35]

Seoske općine

Većina seoskih općina u Bosni i Hercegovini zadržala je organizaciju iz doba osmanske vladavine. U *Izvještaju o upravi BiH 1906.* bosanskohercegovačko selo se opisuje kao ... *više ili manje velik okrug pojedinih naselišta, budući da bosanskohercegovačka seoska kuća uvijek i bez iznimke leži među poljima i zemljištima koja joj pripadaju, i budući da je još dugo – kao zavještaj iz prijašnjih vremena – postojao običaj, da se kuće podižu dalje od komunikacija, na zatvorenom i osiguranom mjestu. Tek u novije vrijeme mami drum u svoju blizinu... Hrpe kuća, koje su u istoj dolini ili na istom pristranku ili inače u kome položaju izvjesne pripadnosti, sačinjavaju redovito, ako je seoska općina velika, neki podrazdio njezin, koji se zove mahala.*

Trajanje funkcije mjesnog starješine nije vremenski ograničeno; njegova je služba besplatna; ali u istinu doprinosi – po običaju – svaka kuća mjesnome starješini po štogod in natura, rjeđe u novcu t.zv. knežiju ili muhtariju već s toga razloga, da mu se dade za znatne gubitke vremena, što ih zahtijeva od njega vršenje ove službe... Selo bira bez ikakve forme medžlis, t.j. odbor pouzdanih ljudi, što ga obično i kotarski ured potvrdi...

33 Zakon o kotarskim vijećima. Bosanski ustav, fototip izdanje iz 1910, Sarajevo 1991, 152-191.

34 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim ...*, 449.

35 ABH, ZVS, Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, 1907.

Članovi medžlisa... kojih je broj posve različit te se ravna prema veličini općine, moraju ponajprije zastupati kneza i muhtara, ako je zapriječen, nadalje kod svih uredovnih djela i poslova na polju posredovati, osobito kod popisa desetine, kod poljskih šteta, kod uredovnih povjerenstava, kod zdravstvenih odredaba...

Svi knezovi i muhtari kotarskog područja skupe se jednom na nedjelju kod kotarskog ureda (ispostave) na uredovni dan (tembija), da prime odredbe kotarskog ureda, publikacije, pouke, instrukcije i t.d.,a sa svoje strane da podnesu sve ono, što imaju tražiti od kotarskog ureda u ime općina, najposlije da jave rezultat prije dobivenih naloga. Taj uredovni dan nadomješćuje sav pismeni saobraćaj s općinama, koje bi pri postojećoj izobrazbi ljudi i tako ili jedva bio provediv ili bi se pokazao sasvim nedostatnim... Pisarničkih poslova nema takova seoska općina u opće nikakovih ...[36]

Da bi se seoske općine prilagodile potrebama okupacione uprave i prilikama u zemlji, doneseni su u martu 1884. opći principi o njihovom organiziranju. Prema tim načelima one su se mogle organizirati tamo gdje se ukaže nužna potreba i gdje ih mogu izdržavati sami seljaci, bez državne pomoći. U zavisnosti od mjesnih prilika, općina je mogla obuhvatati jedno ili više sela. Općinom je upravljao medžlis, koji se sastojao od 4 do 6 članova, uključujući i načelnika. Medžlis su birali seljaci na tri godine iz redova muhtara (starješina muslimanskog sela) ili knezova (starješina kršćanskog/hrišćanskog sela) i drugih uglednih ljudi. Načelnik je bio izvršni organ medžlisa. Izbor načelnika potvrđivala je kotarska vlast. U slučaju potrebe medžlis je mogao načelniku pridodati činovnika (bilježnika) koji je vodio pisarničke poslove općine, a koga je također morala potvrditi kotarska vlast.[37] Često je u praksi te poslove obavljao seoski učitelj. Načelniku su bili podređeni muhtari i knezovi u pojedinim selima.[38]

Zakon o upravi seoskih općina u BiH donesen je 8. februara 1907. godine, što nije dalo poticaja za osnivanje novih seoskih općina. U godini donošenja zakona bilo je 97 organiziranih općina, od kojih su bile 63 gradske i 34 seoske.[39] Za 1910. godinu budžete su vlastima dostavile 103 općine (64 gradske i 39 seoskih).[40]

36 ABH, ZVS. Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906, 76-77.

37 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim...*, 446.

38 Isto, 446.

39 *Bericht uber die Verwaltung von Bosnien und der Hercegovina* 1907. Wien, 1907, 19. Dragiša Vasić, Organi lokalne uprave..., 252.

40 Izvještaj o upravi BiH 1910, 15. Dragiša Vasić, *Organi lokalne uprave...*, 252.

II

LOKALNA UPRAVA U TEŠNJU U DOBA AUSTRO-UGARSKE (1878-1918)

Gradska uprava i političke prilike u Tešnju (1878-1918)

Novom administrativnom podjelom Bosne i Hercegovine Tešanj je potvrdio svoj višestoljetni status regionalnog upravnog centra – kotarskog središta u sastavu banjalučkog okruga. Tešanjski kotar zapremao je površinu od 1533 km². Protežući se od Detlaka i Drijena na sjeveru pa do Jezera i Briča podno obronaka Vlašića na jugu, spadao je među najveće kotareve u Bosni i Hercegovini. Prema prvom popisu stanovništva koji je austrougarska okupaciona vlast uradila 16. juna 1879. godine, u sastavu Tešanjskog kotara bilo je 6 seoskih općina: Komušina, Miljanovci, Osinje, Ranković, Stanari i Trevče (Trepče).[41] Tešanj je uživao status grada u kome je živjelo 5.372 stanovnika, dok je Doboj bio kotarska ispostava, druga po veličini urbana cjelina – trgovište sa 1.351 stanovnikom. U Tešanjskom kotaru bilo je ukupno 33.207 stanovnika, od toga: 16.300 pravoslavnih, 12.697 muslimana i 4.210 katolika.[42]

Po socijalnoj strukturi stanovništva 1885. godine u Tešnju je bilo 29 svećenika, 19 činovnika, 2 učitelja, 1 zdravstveni radnik, 45 zemljoposjednika, 751 slobodni seljak, 213 kmetova, 40 rentijera, 294 fabrikanta, trgovca i zanatlija, 288 radnika i 51 osoba ostalih zanimanja. Po vjerskoj strukturi u Tešnju je u periodu austrougarske uprave živio najveći broj muslimana – i to 1879 - 4.162, 1885 - 4.476, 1895 - 5.588 da bi se 1910. godine taj broj smanjio na 2.595 osoba. Slijedili su pravoslavci, od kojih je u gradu 1879. bilo 795, 1885 - 751, 1895 - 453, i 1910 - 265. Broj katolika u gradu je 1879. godine iznosio 415, 1885 - 554, 1895 - 661, da bi se 1910. smanjio na 153 osobe. Od 1885. u vjerski i kulturni mozaik grada su se počeli uklapati i Jevreji, čiji je broj stalno rastao: 1885. godine bilo ih je 26, 1895. 32, a 1910. godine 52.

Gradskom općinom Tešanj upravljalo je Gradsko poglavarstvo (gradonačelnik i predstavnici Gradskog vijeća) birano na gradskim izborima, s trogodišnjim mandatom vijećnika. Gradonačelnika i donačelnika imenovao je Zemaljski poglavar na prijedlog civilnog adlatusa sve do odobrenja *Normalnog štatuta* 1897. godine.

---

41 *BH. Štatistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*. Službeno izdanje. Sarajevo. Carska i kr. Tiskarna, 1880, 42-43. **Komušina** (Bielobučje, Blatnica, Brič, Jezera, Kamenica šokačka, Kamenica turska, Komušina, Mladikovina, Očauš, Rajševa, Studenci, Ugodnović, Vručica katolička, Vručica pravoslavna, Vručica turska), **Miljanovci** (Blaževci, Bobare, Džemilić, Drinčići, Kalošević, Lončari, Miljanovci, Mrkotić, Omanška, Orašje, Piljužići, Sioša, Vrelo), **Osinje** (Brestova, Cerani, Crnča, Cvrtkovci, Cerani, Drien, Jelanska, Mitrovići, Osinja, Pojezna i Tisovac), **Ranković** (Buletić, Osivica, Pribinić, Ranković, Ružević, Stenjak, Šnjegotina Ađul-age, Šnjegotina gornja, Šnjegotina Omre-bega, Šnjegotina srednja, Teslić-Barić, Teslić gornji, Teslić Đulić, Teslić Stanojević, Teslić Valić, Žarkovina), **Stanari** (Cerovica, Čečava, Dragolovci, Ljeb, Osredak, Ostražnja dolnja, Ostražnja gornja, Radnja dolnja, Radnja gornja, Rastuša, Raškovci, Stanari, Ukrnjica i Vitkovci), **Trevče** (Jablanica, Koprivci, Kosova, Kraševo, Lepenica, Ljetenić, Matuzić, Mravići, Novoselo, Ravna, Ripna, Šije, Trevče, Žabljak), **Doboj** (Alibegovac, Bukovica mala, Bukovica velika, Čajre, Čifčije, Karabegović - Podkamen, Krčevina, Rjeskova voda, Makljenovac katolički, Milkovac, Orašje, Plane-Makljenovac turski, Pločnik, Prisadi, Stanovi, Ularica).

42 BH. *Štatistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*, 41-43.

Prema statutu 2/3 zastupnika, uključujući gradonačelnika i donačelnika, biralo je stanovništvo, a 1/3 imenovala je Zemaljska vlada na prijedlog okružne oblasti, s tim što je Vlada i dalje potvrđivala izabrane zastupnike. Gradonačelnik je bio predsjednik gradske uprave, a u slučaju njegove spriječenosti zamjenjivao ga je donačelnik ili gradski vijećnici. Gradsko vijeće Tešnja brojalo je 10 vijećnika. Sastav vijeća određivan je prema nacionalnom ključu, odnosno broju stanovnika pojedine konfesije u gradu Tešnju i broju dobivenih glasova na gradskim izborima.

Sjednice Gradskog vijeća sazivao je i vodio gradonačelnik. Gradonačelnik je u ulozi predsjedavajućeg pripremao dnevni red, vodio sjednicu, obrazlagao predmet rasprave i predlagao rješenja, a Gradsko vijeće donosilo je zaključak. Ukoliko je sa zaključkom bio saglasan kotarski predstojnik, prisutan na sjednicama, prepis potpisanog i ovjerenog zapisnika dostavljan je Zemaljskoj vladi u Sarajevu na odobrenje.

Kao primjeri u radu Gradskog poglavarstva Tešanj mogu poslužiti rasprave sa sjednice Gradskog vijeća, održane 15. juna[43] i 25. novembra 1907. godine.

Tema sjednice Gradskog vijeća bila je isplata dodatka na skupoću. Sjednici su prisustvovali: gradonačelnik Hamdi-beg Ajanović, donačelnik Milovan Tanasić, a od članova Gradskog vijeća: Hasan-aga Turalić, H. Ago Smajlbegović, H. Suljaga Eminagić, Hamza-beg Đonlagić, Ibrahim-aga Srkalović, H. Mehaga Alićehajić, Carl Trömer. Zapisnik je vodio bilježnik Spaczynski. Bio je prisutan i kotarski predstojnik Savič. Nakon kraćeg obrazloženja gradonačelnika Ajanovića dat je prijedlog da se zbog skupoće isplati potpora sljedećim službenicima i namještenicima: bilježniku Josephu Spaczinskom 100 kruna, nadstražaru Muji Mulasmajloviću 30 kruna, stražarima: Hrustanu Maždrapi 30 kruna, Mehmedu Mehinagiću 30 kruna, nadzornicima općinskih daća: Hasanu Handžiću 20 kruna, Salihu H. Mujiću 20 kruna, Fehimu Mehinagiću 20 kruna, Đorđi Šunkiću 20 kruna, lampadžiji Aširu H. Mujiću 20 kruna, telalu Ahmetu Junceviću 20 kruna. Prisutni vijećnici donijeli su zaključak da se iz uštede u plaćama isplati dodatak na skupoću u ukupnom iznosu od 310 kruna i zatraži od Zemaljske vlade odobrenje. U potpisu gore navedeni članovi vijeća.

Zaključak Gradskog vijeća odobren je od strane vladinog savjetnika poglavara Zemaljske vlade, 12. decembra 1907. godine.[44]

Budžet Općine Tešanj kao mehanizam finansijske kontrole i ključni dokument upravnog funkcioniranja lokalne vlasti pripreman je više mjeseci prije njegovog donošenja. Analitički je razrađivan po svim stavkama uz potrebna obrazloženja. Budžetski korisnici, ustanove iz oblasti školstva i zdravstva, bili su

---

43 ABH, ZVS. Izvod iz zapisnika sjednice Gradskog vijeća od 15. juna 1907. godine. Prisutni: gradonačelnik Hamdi-beg Ajanović, donačelnik Mihajlo Pijanić, članovi: S. Ferizbegović, M. Tanasić, H. Džonlagić, H.S. Eminagić, H.M. Alićehajić, H. Turalić i I. Srkalović. Gradsko poglavarstvo je imalo kao predmet vijećanja dodjelu novčane potpore Eminu Brkiću, studentu filozofije u Parizu, za putne troškove od Pariza do Tešnja. Uz obrazloženje gradonačelnika Hamdi-bega Ajanovića da se radi o studentu lošeg imovnog stanja i da nema stipendije gradsko vijeće je donijelo zaključak o odobravanju pomoći u iznosu od 100 kruna. Uz saglasnost kotarskog predstojnika Ivana pl. Saviča zaključak je proslijeđen Zemaljskoj vladi koja je odobrila traženi iznos pomoći 5. jula 1907. godine. Na sjednici gradskog vijeća održanoj 22. decembra 1907. godine predmet vijećanja bila je dodjela stipendije Eminu Brkiću. Jednoglasnim zaključkom predlaže se stipendija u iznosu od 150 kruna, te moli Zemaljska vlada za odobrenje.

44 ABH, ZVS, 198599/1907. Izvadak iz sjedničkog zapisnika gradskog poglavarstva.

dužni blagovremeno dostaviti vlastite budžete.[45] Prijedlog budžeta razmatran je u prisustvu predstavnika kotarske i okružne vlasti koji su uz Gradsko poglavarstvo davali saglasnost na budžet, često uz manje primjedbe i korekcije. Utvrđeni budžet slao se Zemaljskoj vladi u Sarajevo, gdje je konačan paraf na odobrenje stavljao u ime poglavara Zemaljske vlade odjelni predstojnik finansija.[46]

Iz budžeta gradske općine Tešanj za 1901. godinu mogu se utvrditi izvorne nadležnosti gradske uprave, a to su:

- komunalije (održavanje i čišćenje cesta, ćuprija i kaldrme, vodovoda, općinskih zgrada, rasvjete ulica i trgova, zelenih površina, konjušnice, plaća za kočijaša, gradskog vrtlara, palitelja lampi, plaća za dimnjačara i nadzornika sahat kule);
- zdravstvo (održavanje ambulante, plaća primalje-babice, vakcinisanje djece, troškovi za sahranu siromašnih, sredstva za dezinfekciju);
- školstvo (beriva-plaća za 4 učitelja od prvog do četvrtog platnog razreda, u rasponu od 1.500-960 kruna godišnje, stipendije, nabava učila, školskih knjiga, biblioteku za učitelje i učenike, ogrjev i osvjetljenje za školu, ogrjev za učiteljske stanove, dezinfekcija škole). Iako su plaće bile planirane u općinskom budžetu isplaćivane su iz zemaljskog erara-državnog budžeta;
- policija, zaptija (policijski povjerenik, žandarmi i stražari);
- urbanističko-građevinski zahvati (gradnje i regulacije, građevinske dozvole);
- zanati;
- socijalna pomoć za siromašne;
- vatrogastvo (provođenje popisa stanovništva; numeracija, uređenje ulica i trgova).

Općina Tešanj izvršavala je svoje obaveze ubiranjem indirektnih poreza na temelju *Pravilnika i cjenika glede pobiranja općinskih daća za grad Tešanj,*[47] na osnovu kojeg se utvrđivala općinska taksa, a pravilnik je usvajan zajedno sa budžetom svake kalendarske godine.

Planirani prihodi Općine Tešanj za 1901. godinu iznosili su 25.220 kruna, a rashodi su iznosili 24.904. krune. Prihodi Općine Tešanj ostvarivani su od: uvoznine (na vino, žestoka pića, sirćetnu kiselinu, meso i mesne prerađevine), behije, zebhije, klaonice, pristojbe sušnice koža, kantarije, telalije, pijacovine i prevoza pošte na relaciji Tešanj-Jelah. Behija se plaćala u iznosu od 2,5% od prodajne cijene krupne stoke: krava, volova, konja, magarca, mazge. Zebhija (koljarina, mesarina) plaćala se prije klanja stoke, ako se meso namjerava prodati i iznosila je od 40 helera pa do 4 krune, ovisno o težini

45 ABH, ZVS, kutija br. 222, šifra 221/1289, br. 165925/1907. Budžet Općine Tešanj za 1908. godinu. Upravitelj Narodne škole u Tešnju Šerif Šerifović predao je 31. augusta 1907, prijedlog budžeta ličnih i stvarnih troškova za Narodnu osnovnu školu u Tešnju šk. god. 1907/1908. U prijedlogu budžeta predviđene su i stavke: stipendije (800 kruna) i nabava odjela za siromašne učenike (200 kruna). Kotarski liječnik Justin Karlinski predao je prijedlog budžeta za gradski ambulatorij 24. augusta 1907.

46 ABH, ZVS. Budžet Općine Tešanj za 1901. godinu, kutija br. 137, šifra 23/137, br. 164651/900, Sarajevo, 8. novembra 1900.

47 Budžet Općine Tešanj za 1901. godinu. *Pravilnik i cjenik glede pobiranja općinskih daća za grad Tešanj*, broj: 86697/I od 1897. godine sa izmjenom i dopunom od 14. septembra 1907. godine.

stoke. Kantarija ili vagarina se plaćala za svu trgovačku robu, hranu, stočne i ostale stvari, bilo u vrećama, sanducima ili u posebnim pakovanjima. Kantarija u Tešnju je iznosila 02 helera za robu do 10 kg, odnosno 10 ili 20 helera, za robu preko 10 i 20 kg. Od kantarije bili su izuzeti jedino slama, sijeno i ugalj. Telalija se plaćala u iznosu od 5% postignute prodajne cijene stvari ili predmeta koje se želi prodati putem javne licitacije. Od stvari maloljetne siročadi uzimala se manja pristojba, od postignute cijene do 2.000 kruna iznosila je od 1-20 kruna, a preko 2.000 kruna 2%.

Za budžetsku 1908. godinu uvedene su nove pristojbe: pasvanija, pristojba za noćnu stražu (pasvandžije) i psetarina. Za uzdržavanje noćnih stražara ubirana je pristojba pasvanija od gostioničara, mehandžija, trgovaca i zanatlija, u iznosu od 1-30 kruna, ovisno o razredu (I-V) u koji su svrstani gostioničari ili zanatlije. Psetarina je plaćana za pseto koje se držalo unutar grada.

Općina Tešanj trošila je sredstva na plaće općinskog ureda (funkcionalni dodatak gradonačelnika i donačelnika, plaće bilježnika, blagajnika, podvornika i telala), redarstvo (policijskog povjerenika i zaptiju, tj. žandare), zdravstvo, ceste i građevine, školstvo, vatrogastvo, rasvjetu grada, ukonačenje vojske, sirotinjstvo, poljoprivredne troškove, troškove samouprave, plaću gradonačelnikovom kočijašu.

Budžet gradske općine Tešanj sa jasno utvrđenim izvorima prihoda i rashodima nije značajnije varirao, tako je za 1908. godinu iznosio 26.960 kruna.[48]

Pečat Gradskog poglavarstva u Tešnju

48 Budžet Općine Tešanj za 1908. godinu. ABH. ZVS, kutija broj 222, šifra 1/1289, br. 165925/1907.

Mnogi značajni politički i kulturni događaji koji su se dešavali u prošlosti na tešanjskom prostoru bili su predmet zanimanja bosanskohercegovačkih historiografa i lokalnih publicista, ali je interesantno da gradnja zgrade kotarskog ureda u Tešnju nije izazivala njihovu pažnju. U brojnim knjigama, brošurama ili člancima nije se ni periferno pisalo o tome, mada je zgrada Konaka duže od pola stoljeća bila središte političkih zbivanja značajnog dijela Bosne i Hercegovine.

Ključni podaci o njegovoj gradnji nalazili su se, ili se nalaze, u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu (fond Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine u Sarajevu dijelom je stradao prilikom paljevine 2014. godine) zatim u Arhivu Republike Srpske u Banja Luci i u knjizi Edmunda Stixa *Arhitektura u Bosni i Hercegovini 1879-1887*. Na osnovu te prvorazredne građe, makar i nepotpune, moguće je izvršiti rekonstrukciju najznačajnijih aktivnosti vezanih za gradnju ovog arhitektonskog zdanja.

U prvo doba iza okupacije građevinska djelatnost Zemaljske vlade bila je ograničena na održavanje i adaptaciju postojećih administrativnih zgrada, preuzetih od osmanske uprave. Tako bješe i sa zgradama dvaju konaka u Tešnju, ranijim sjedištima kajmakama,[49] upravnika kaze (zgrada pred ulazom u tešanjsku tvrđavu, kasnije sokolski dom) i beledije (sjedište Općine bilo je na mjestu današnje zgrade Općine) u kojima će privremeni smještaj naći nova austrougarska administracija.

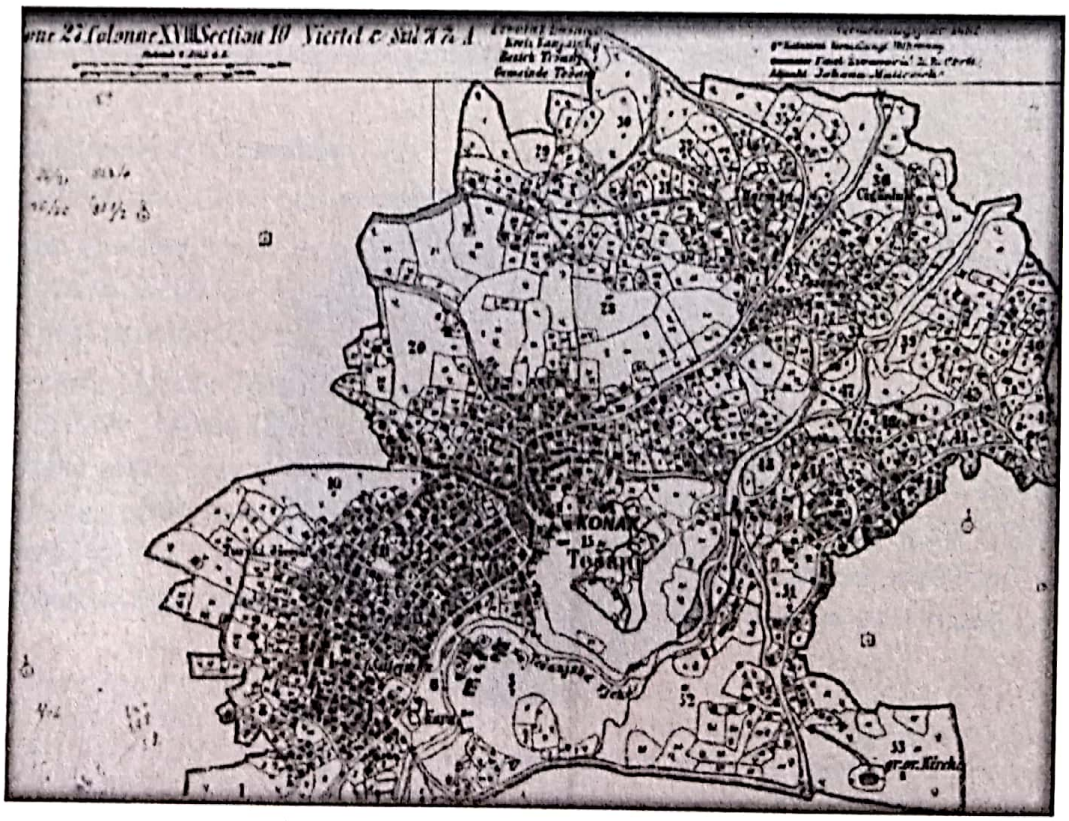

Katastarski plan Tešnja 1882. godine

49 Nađa Ferizbegović, udata Širbegović, rođena 1923. godine, odrasla je u kući tešanjskog uglednika Haki-bega Smajlbegovića. Kao dijete slušala je priču da je sredinom 19. stoljeća sjedište kajmakama bilo u Eminagića konaku.

Sa razvojem Bosne i Hercegovine i povećanjem obima administrativnih poslova povećavao se i broj činovnika. U Bosanskom birou bio je 1880. godine zaposlen 21 činovnik, a 1902, 47 činovnika. Zemaljska vlada je 1883. brojala 124 činovnika, a 1902, 374. U istom razdoblju je broj činovnika u okružnim oblastima porastao sa 69 na 197, a u kotarskim uredima i ispostavama sa 277 na 1041.[50]

Građevinska djelatnost u Bosni i Hercegovini 1885. godine značajno je porasla u svim sferama života u usporedbi sa prethodnim godinama. Završetak izgradnje zgrade Zemaljske vlade u Sarajevu, izgradnja brojnih zgrada okružnih ureda, solana, fabrika duhana i drugih privrednih objekata, pokazivali su tendencije ubrzanog jačanja administrativno-birokratskog aparata i ekonomskog razvoja novih pokrajina Monarhije. Vrijeme adaptacije i restauracije objekata iz perioda osmanske vladavine bespovratno je prošlo. Odgovarajući naraslim potrebama administracije ubrzano se grade novi objekti.[51]

U Tešnju je prvih godina po okupaciji austrougarska uprava zatečeni objekat konaka za početak adaptirala, te je 1879, u njegovu adaptaciju uložila 395 florina i 10 krajcara.[52]

Završetak katastarskog snimanja grada Tešnja 1884. godine zahtijevao je brzo investiranje u prikladniji prostor predviđen za smještaj zemljišnih knjiga u vatrostalnim prostorijama osiguranim od požara.

Pripreme za gradnju zgrade kotarskog ureda u Tešnju započele su u proljeće 1885. godine. Imajući u vidu nadležnost u gradnji državnih (erarnih) zgrada[53] kotarski predstojnik u Tešnju Gustav Tabery poslao je 27. marta 1885, dopis Zemaljskoj vladi Bosne i Hercegovine u kojem konstatira da je izgradnja predviđena na istom mjestu gdje je bila zgrada konaka koja je izgorila 1880. godine. Uz to, potvrđuje da je to "*najbolje i najpovoljnije mjesto za zgradu kotarskog ureda, te da niti jedan drugi položaj ne bi ispunio sve ono što pruža ovaj plac, a samim ovim izborom i troškovi izgradnje će biti znatno niži*".[54]

---

50 *Bošnjak* za 1883. i 1902. godinu.

51 Edmund Stix, *Das Bauwesen in Bosnien und der Hercegovina vom Beginn der Occupation durch die osterr.ung. Monarchie bis in das Jahr 1887*. Wien 1887, 94, 95.

52 Edmund Stix, *Das Bauwesen in Bosnien* ..., tabela br. 10, 1. Austro – ugarska banka je osnovana 1878. godine. Izdavala je jedinstveni papirni novac za cijelu monarhiju (prednja strana novčanica je austrijska – na njemačkom jeziku s nominalnim vrijednostima datim i na jezicima manjina, stražnja strana je na mađarskom jeziku), dok je kovani novac bio različit (jedan za austrijski i drugi za mađarski dio). Sav papirni i obje vrste kovanog novca su cirkulirale cijelom monarhijom bez ograničenja. Austrijski – njemački naziv za valutu je bio gulden (na papirnom novcu) = florin (na kovanom novcu) i dijelio se na 100 krajcara (kreuzer). Mađarski naziv za istu valutu je forint i dijelio se također na 100 krajcara (krajczár). Godine 1892. gulden = florin = forint zamijenjen je za krunu u odnosu 1 florin = 2 krune. Sistem izdavanja je ostao isti (papirni novac jedinstven sa svakom stranom novčanice za drugi jezik, a kovani novac poseban za svaki od dva dijela monarhije). Kruna se dijelila na 100 filira (njem. heller; mađ. fillér), op.a.

53 Branka Dimitrijević, doktorska disertacija *Arhitekt Karlo Paržik*. Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, Sarajevo, 1989, 22. Zajedničko ministarstvo finansija (ZMF) imalo je vrhovni nadzor u svim dijelovima uprave, a izdavalo je direktive i instrukcije u svim, pa tako i tehničkim poslovima. Od 1883. godine ZMF je imao pravo odlučivanja ne samo o pojedinačnim gradnjama, nego i o cjelokupnom godišnjem građevinskom programu.

54 ABH, ZVS, šif.12/4/1885, kutija br. 41. Bezirksamt in Tešanj, br. 1298.

Pozivajući se na odobrenje za gradnju od 17. aprila, Benjamin Kallay, zajednički ministar finansija u Beču, uputio je 28. aprila 1885. godine naredbu Zemaljskoj vladi (pri administrativnom odjeljenju je djelovao Građevinski odsjek) da angažira građevinsku firmu *Carl Freiherr von Schwarz* za praćenje i nadzor gradnje kotarskih ureda u Tešnju i Prnjavoru. U tom smislu Zemaljska vlada treba dati upute građevinskoj firmi *Carl Freiherr von Schwarz* da se prilikom izgradnje kotarskih zgrada moraju strogo uvažavati tehnički i arhitektonski zahtjevi, kao i umjetnički elementi uz korištenje kvalitetnog materijala.[55]

Međutim, 4. maja 1885. godine, iz firme Carla Schwarza poslali su molbu Zajedničkom ministarstvu finansija za izmjenu odobrenog plana, sugerirajući gradnju zgrade kotarskog ureda sa više etaža i većih gabarita. Izmjenu projekta obrazlagali su specifičnostima terenskih uvjeta i činjenicom da u Tešnju ne postoji prikladnija lokacija, pritom naglašavajući da izmjena projekta neće značajnije povećati troškove gradnje. Zajednički ministar finansija Benjamin Kallay proslijedio je molbu Zemaljskoj vladi s naređenjem da potvrdi izmjenu projekta i da radovi započnu odmah, bez odlaganja.[56]

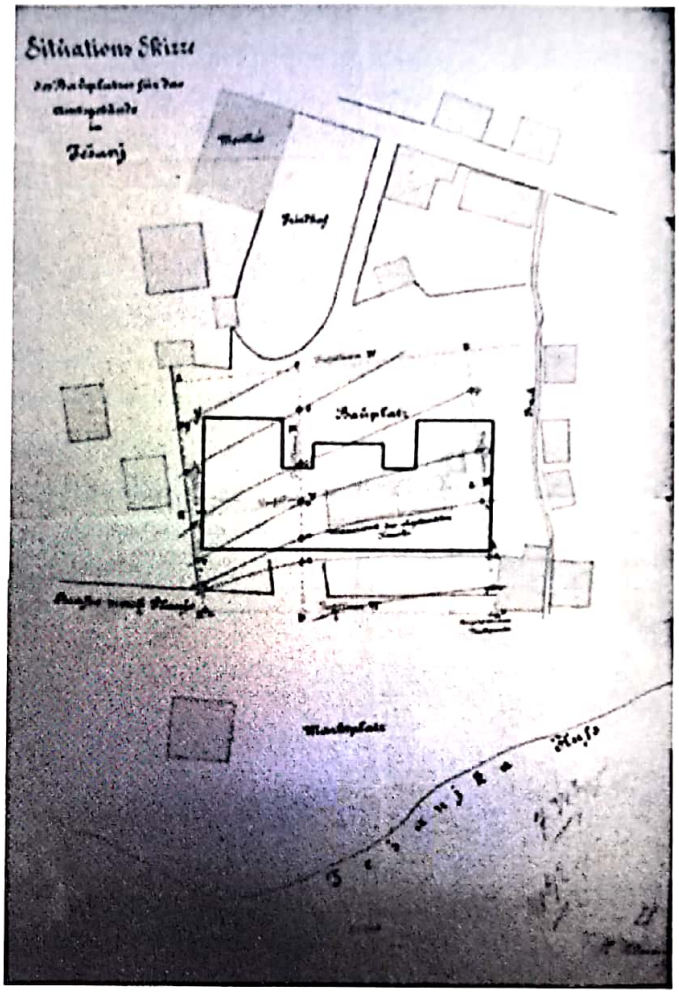

Originalni situacioni plan Konaka

55 ABH. 3032/BH-I. ZVS 12/4/66/1885.U pismu se obavještava firma *Carl Freiherr von Schwarz* "da je Zemaljska vlada zadužena da podigne zgradu kotarskih ureda u Tešnju i Prnjavoru, te da je građevinska komisija pri Zajedničkog ministarstvu finansija naložila Zemaljskoj vladi angažiranje ove građevinske firme kao glavnog nadzornika izvođenja radova." Da bi se gradnja odvijala u pravom smjeru Zemaljska vlada dala je firmi Carla Freiherra von Schwarza sljedeće upute: "Treba voditi Protokol-troškovnik u koji će se unositi sve radne faze; odnos prema personalu-osoblju na gradilištu, a naročito-iznad svega, mora održavati stalni kontakt sa izvođačima radova kako bi imala uvid u sve faze gradnje. Za izgradnju zgrade kotarskog ureda u Tešnju predviđen je paušalni iznos od 4.300 guldena, a za zgradu u Prnjavoru 2.580 guldena. Konačne građevine trebalo bi da zadovolje sve potrebe kotarskih oblasti. Za nadzor radova zadužuje se voditelj izgradnje sa stalnim čuvarima i građevinski inspektor – tehnički organ Zemaljske vlade. Zemaljska vlada je zadužena da postavi "ovaj tehnički organ" i on treba predstavljati Zemaljsku vladu i koordinirati u svim pitanjima i eventualnim problemima... Tehnički organ treba naročito uskladiti odnose između građevinskog nadzornika kojeg je postavilo Zajedničko ministarstvo finansija i onog kojeg je postavila Zemaljska vlada. Čim građevine budu završene, treba dostaviti izvještaj Zemaljskoj vladi. Izgradnja ovih objekata je veliki uspjeh za Zemaljsku vladu."

56 ABH, 3327/BH/I. ZVS, 12/4/66/1885.

Zbog različitih potreba vladinih ureda u bosanskohercegovačkim kotarevima razvila su se dva tipa upravnih zgrada; veći tip zgrade projektovan je sa prostorom za žandarmeriju i pritvor,[57] te odgovarajućim stanom kotarskog predstojnika, i manji tip zgrade bez stambenog prostora. U Tešnju i Ljubuškom će se graditi 1885. godine zgrada većeg tipa, a u Prnjavoru, Sanskom Mostu i Nevesinju zgrade manjeg tipa.[58]

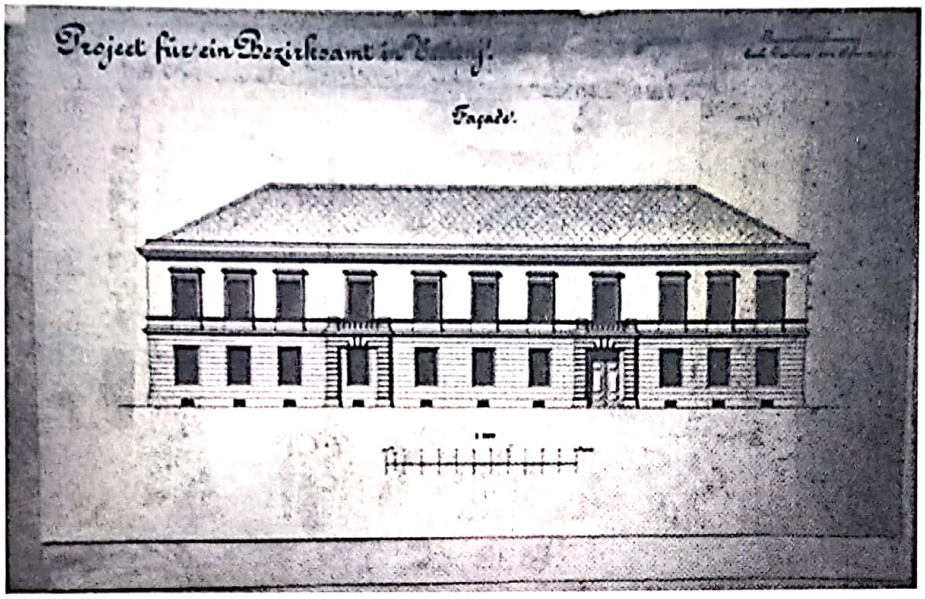

Fasada prvobitnog projekta zgrade kotara u Tešnju.

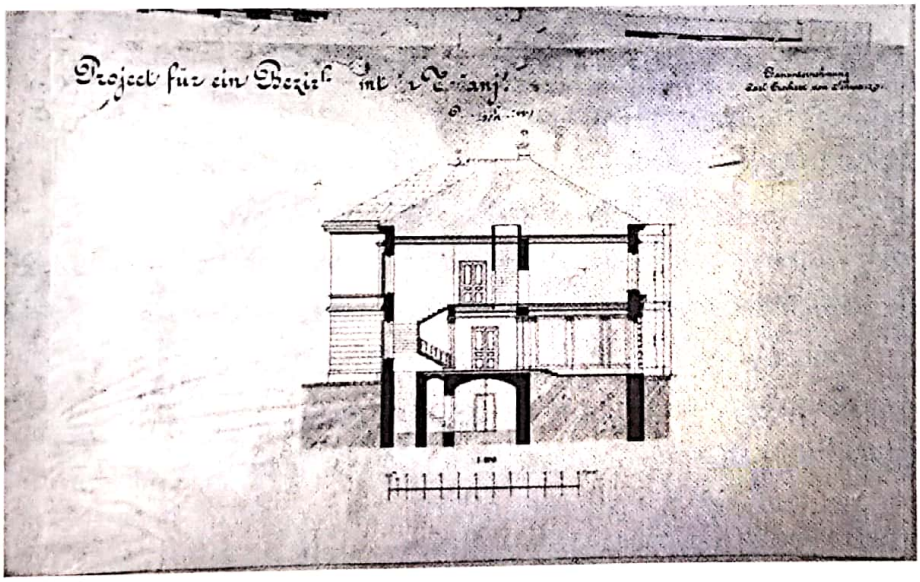

Bočna fasada izmijenjenog projekta zgrade kotara.

57 Postojala je ideja o formiranju centralnog kaznenog zavoda za Bosnu i Hercegovinu na Tešanjskoj tvrđavi, za koju je u maju 1880. godine urađen i elaborat, koji je ukazivao na njene pogodnosti. ABH, ZVS, 6-4/1881.

58 Zgrada kotara u Tešnju je zbog strmog terena građena troetažno: podrum, prizemlje i sprat, dok je u Ljubuškom zbog ravnog terena izgrađena dvoetažna: prizemlje i sprat (op.a.). Edmund Stix: *Das Bauwesen in Bosnien* ..., 95.

Shodno instrukcijama građevinskog inženjera Zemaljske vlade odvojeno su vođeni dnevnik narudžbi građevinskog materijala i opreme i građevinski dnevnik.[59] Iz dnevnika narudžbi građevinskog materijala i opreme za juni-juli 1885. godine, kao i građevinskog dnevnika za juli 1885, može se steći jasnija slika o obimu poslova, količinama, vrsti i kvalitetu ugrađenog materijala, kao i stanju pojedinačnih radova na zgradi kotara u Tešnju.[60]

Iz izvještaja Zemaljskoj vladi inženjera pristava Franza Bartela, građevinskog inspektora[61] o gradnji kotarske zgrade za juli 1885, primjetno je da se građevinski radovi vode ubrzanom dinamikom i da su u poodmakloj fazi: "Pri gradnji zgrade kotarskog ureda kroz prizemlje su položeni podovi. U parteru lijevog krila zgrade već su završeni rastavni zidovi između zatvorskih prostorija i hodnika, položen je drveni pod, urađeni su ulazni i odvodni kanali, koji vode od unutrašnjeg dvorišta ispod zgrade prema vani. Iskopana je jama za nečistoću, dubine 4,5 m. Krovni čelik se uvezuje i već je 50% poslova završeno".[62]

Za potrebe gradnje kotarske zgrade namjenski je podignuta ciglana. U punom jeku građevinskih radova samo tokom mjeseca jula iz jedne peći izvađeno je 82.000 komada cigle koja se nalazila u fazi hlađenja, u drugoj je 40.000 komada bilo na pečenju, a na sušenju se nalazilo još 200.000 komada cigle. Istovremeno, dvije su peći bile u izgradnji-kapaciteta 200.000 komada cigle. Za loženje peći bilo je obezbijeđeno 1.200 m^3 drva.

Također napravljene su dvije peći za pečenje kamena krečnjaka, obje kapaciteta po 14m^3. Nije evidentirana ukupna količina drveta za skelu, samo je zabilježeno da nedostaje još 80 stabala, a koja će biti dobavljena u narednoj sedmici.

U dnevniku gradnje za mjesec juli 1885. godine zabilježeni su sljedeći podaci:

- 1. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu angažiran 31 predradnik, u režiji;
- 3. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu angažiran 31 tehnički crtač, u režiji;
- 4. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu angažirano 598 zidara, na akord;
- 5. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu angažirano 46 stolara i drvodjelja, u režiji;
- 6. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu angažirano 920 pomoćnih radnika u režiji;
- 7. juli, kiša, u kamenolomu angažirano 160 kamenorezaca na akord i 60 u režiji;
- 8. juli, kiša, u kamenolomu angažirano 50 pomoćnih radnika u režiji;
- 9. juli, kiša, na šljunkari angažirano 60 pjeskara, na akord i 48 u režiji;
- 11. juli, vrijeme lijepo, na krečani angažirano 48 krečara, u režiji;

---

59 ABH, ZVS - 12/4/60/1885.

60 Bau des Bezirksamtes in Tešanj. Bestell Journal, Über von der Bauunternehmung Carl Freiherr von Schwarz Bestellten theilweise gelieferten Gegenstände. Vom Monate Juni bis ende Juli 1885. ABH, ZMF – 12/4/1885.

61 Franz Bartel, inženjer-pristav bio je suradnik okružnog inženjera Hansa Lercha u okružnom uredu Banja Luka koji je djelovao u okviru Građevinskog odsjeka Zemaljske vlade u Sarajevu. Branka Dimitrijević, doktorska disertacija *Arhitekt Karlo Paržik*. Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, Sarajevo, 1989, 24.

62 ABH, ZMF, 1885, 12/4/180. Bau des Bezirksamtes in Tešanj. Bau Rapport von 1. bis 31. juli 1885.

- 12. juli, vrijeme lijepo, na krečani angažirano 120 pomoćnih radnika, u režiji;
- 13. juli, kiša, na pravljenju cigle angažirano 744 pomoćna radnika, na akord;
- 14. juli, vrijeme lijepo, u ciglani na pečenju cigle angažirano 96 ciglara na akord;
- 15. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu angažirano 368 pomoćnih radnika u režiji;
- 16. juli, kiša, na gradilište dopremljeno 751 m^3 kamena;
- 17. juli, vrijeme promjenjivo, na gradilište dopremljeno 133m^3 pijeska;
- 19. juli, vrijeme lijepo, na gradilište dopremljeno 50.000 komada cigle;
- 20. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu utrošeno 122.000 komada cigle;
- 21. juli, vrijeme lijepo, na gradilištu utrošeno 67m^3 kreča;
- 22. juli, kiša, stanje sa zalihama materijala na gradilištu: 170m^3 kamena, 256m^3 pijeska, 200.000 komada cigle;
- Do 22. jula ukupno je potrošeno novca: 13.707 florina i 98 krajcara.[63]

Građevinski materijal dobavljao se uglavnom od trgovinskih kompanija iz Beča. Tako naprimjer, za izolaciju podrumskog dijela zgrade nabavljeno je 240 m^2 asfaltnih izolacijskih panela od firme *Scheftel Wien Porzellangasse Asphalt – Dach paper fabrik*, 25 buradi hidrauličnog vapna i 15 buradi portland cementa od firmi *Fajkmayer Wien i Perlmooser Actiengeselschaft Wien*, a za pokrov je naručeno 7300 komada crvenog engleskog crijepa škriljevca od firme *Carl Niernsee Wien*. Željezne traverze za spajanje greda i drvne konstrukcije, kao i ostali željezni materijal nabavljen je iz firme *Dietrich Sasse´s Söhne Almannsdorf.*

Da su se strogo poštivali umjetnički i tehnički zahtjevi svjedoče podaci da je stubište koje vodi iz podruma ka predstojnikovom stanu obloženo sa 62 stepenice od specijalnog kamena tipa *istrianer Karlstein,* dok su za stepenice za potkrovlje koristili 22 komada pješčenjaka. Na zgradu Konaka ugrađeno je 306 m^2 običnog stakla, 108 m^2 krovnih prozora[64] sa četverostrukim staklom, debljine 5 mm i 1 m^2 rebrastog stakla.

Na ulaz u podrumski blok zgrade ugrađena su trokrilna željezna vrata, a na ulaz u hodnik dvokrilna njihajuća vrata. U parteru je ugrađeno 14 jednokrilnih sobnih vrata, na prvom spratu 18 jednokrilnih sobnih vrata i na drugom spratu 27 jednokrilnih sobnih vrata. Na podrumu je postavljeno 15 komada prozora, na prvom spratu 35 i na drugom 28 komada prozora, plus stakleni zid sa jednim vratima u predstojnikovom stanu. Na prozorima s unutrašnje strane ugrađeno je 58 komada roletni s platnom, a izvana na prozore su postavljene drvene grilje. U kancelarijama je ovisno o rangu činovnika položen tvrdi ili mekani brodski pod, a tokom zime prostorije su zagrijavane sa 26 tzv. "raketa peći", pretećom današnjeg centralnog grijanja. U zatvoru su također instalirane četiri peći. Duž zidova koji vode iz podruma prema drugom spratu postavljeni su rukohvati, od podruma do prvog sprata-željezni, a od prvog sprata do predstojnikovog ureda od hrastovog drveta.

63 Isto.

64 U zaleđu zgrade uređeno je manje zatvorsko dvorište, natkriveno staklenim prozorima (op.a.).

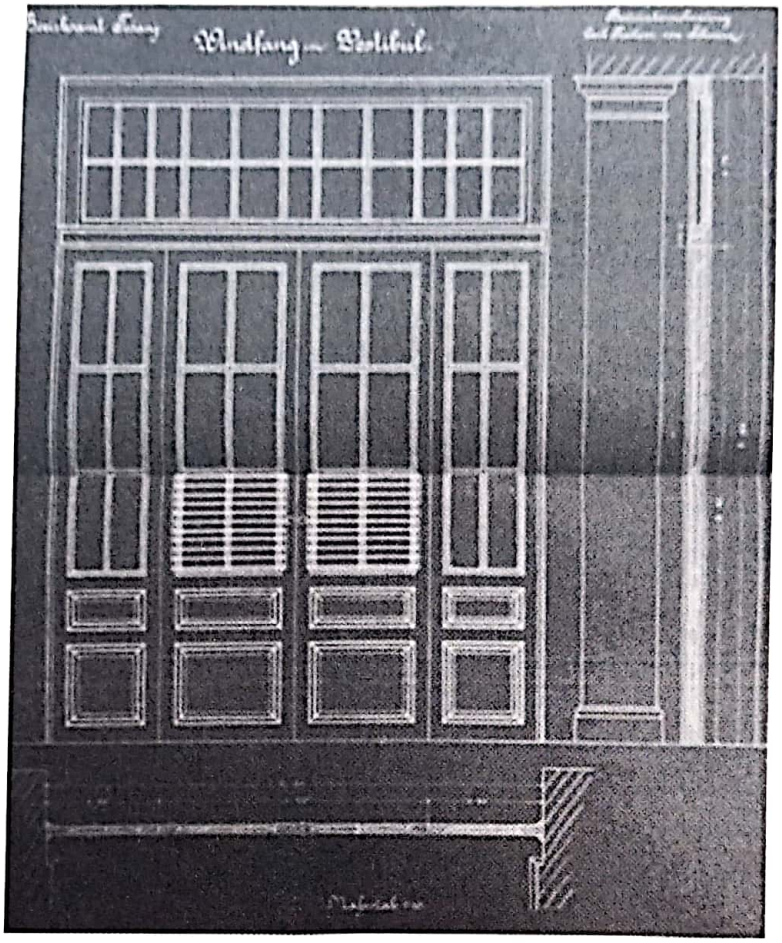

Originalna skica dvokrilnih njihajućih vrata.

Najznačajniji građevinski poduhvat u Tešnju u doba austrougarske uprave-gradnja zgrade kotarskog ureda, završen je koncem oktobra 1885. godine.

Kotarski ured u Tešnju izvjestio je 3. novembra 1885, Zemaljsku vladu u Sarajevu da su pozvali profesora Edmunda Stixa[65] radi obavljanja tehničkog prijema zgrade kotarskog ureda. Nakon obilaska

65 U jesen 1885 g. za rukovodioca (predstojnika) Građevinskog odsjeka Zemaljske vlade imenovan je Edmund Stix, inženjer čija se djelatnost na ovoj funkciji u periodu 1886-1901, vremenski podudara sa periodom ministarskog mandata (1882-1903) Benjamina Kallaya, a ujedno i sa velikim građevinskim poduhvatima koji u realizovani. Edmund Stix (Beč, 24.11.1837-Beč, 24.2.1903) završio je studij na Tehničkom fakultetu u Beču 1859. g. U periodu 1859-1861. radio je u birou za gradnju bolnice Rudolph-Stiftung u Beču, a u periodu 1861-1865. bio je asistent i suplent na Katedri za visokogradnju Tehničkog fakulteta u Lembergu (Lavovu). Zatim je radio kao samostalni projektant za državne željeznice. U periodu 1875-1885. bio je zaposlen u građevinskoj firmi *Carla Freiherra von Schwarza*. Bio je član Tehničkog kluba u Sarajevu od 1. 12. 1886. godine. a od penzioniranja 1901. godine imenovan je počasnim članom. Na komemorativnoj sjednici, održanoj 28.2.1903. godine u Tehničkom klubu u Sarajevu, povodom smrti Edmunda Stixa ukazano je na dostignuća državne građevinske službe u njegovo vrijeme, na položaj koji je ostvarila u odnosu na ostale državne uprave i na neposrednu vezu Kallaya, kao političkog planera, i Stixa, kao izvršioca političke volje, u oblasti graditeljstva. Branka Dimitrijević, doktorska disertacija *Arhitekt Karlo Paržik*. Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, Sarajevo, 1989, 33-34.

zgrade profesor Stix iznio je samo manje važne primjedbe u vezi s izmjenama planiranog rasporeda kancelarija u podrumu objekta, sačinio zapisnik i završio sa tehničkim prijemom.[66] Promatrano iz današnje perspektive zgrada kotara imala je dva ulaza; iz sokaka od džamije Oruč Sufije bio je ulaz u kotarski ured, a sa glavne ulice, Trga Alije Izetbegovića ulaz u suterenske prostorije: zatvor, telefon, telegraf i kancelarije Općine.

Zgrada Konaka bila je funkcionalna. Sagrađena je sa svim elementima neoklasicističkog stila. Bez pretjeranog ukrašavanja, čiste geometrijske forme strogo je poštovana simetrija sa praznim zidnim plohama i tek malo ornamentike okolo vrata i prozora.

Izgradnja zgrade Kotarskog ureda u Tešnju koštala je 93.108 florina i 98 krajcara.[67] Naredne 1886. godine u dodatnu zaštitu zgrade utrošeno je 1.000 florina.[68]

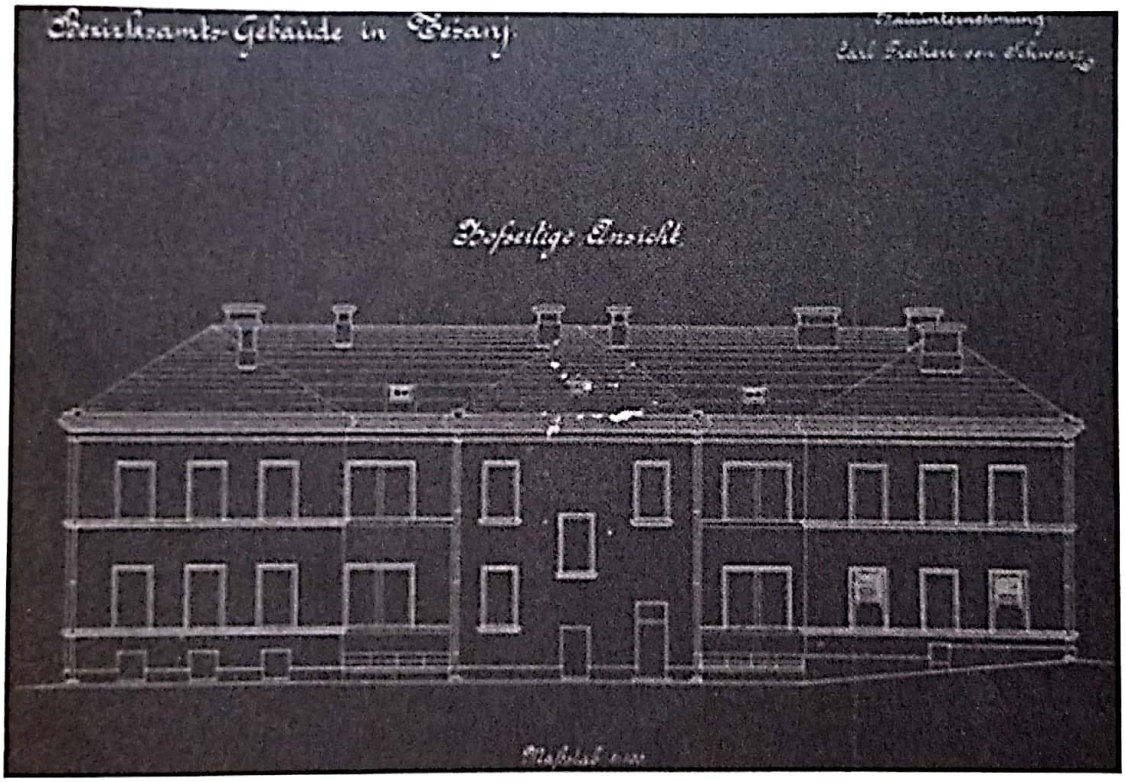

Zgrada Kotarskog ureda

66 Profesor Stix izrazio je nezadovoljstvo što se u podrumu mijenja prvobitna namjena prostorija i uređuju dvije kancelarije za potrebe Gradskog poglavarstva (za gradonačelnika i svečanu salu), zbog čega su zatvorske prostorije premještene u lijevi podrumski blok. Kotarski predstavnik dao je odgovor da je to urađeno prema izričitoj želji Benjamina Kallaya, zajedničkog ministra finansija. Druga primjedba odnosila se na obavezu da se, shodno zaključku sa sjednice Općinskog vijeća od 3. juna 1880, obezbijedi kancelarija sa dvije prostorije za poštu i telegraf. Izvještaju nedostaju ostale stranice tako da se ne znaju drugi detalji službene posjete profesora Stixa. ABH, ZVS - 12/4/304-1885.

67 Troškovi gradnje kotarskih zgrada iznosili su: u Ljubuškom 61.836 florina i 29 krajcara, Prnjavoru 38.445 florina i 1 krajcar, Sanskom Mostu 28.865 florina i 1 krajcar, Nevesinju 8.358 florina i 41 krajcara. Edmund Stix, *Das Bauwesen in Bosnien ...*, tabela br. 22, 1.

68 Edmund Stix, *Das Bauwesen in Bosnien ...*, tabela br. 24, 1.

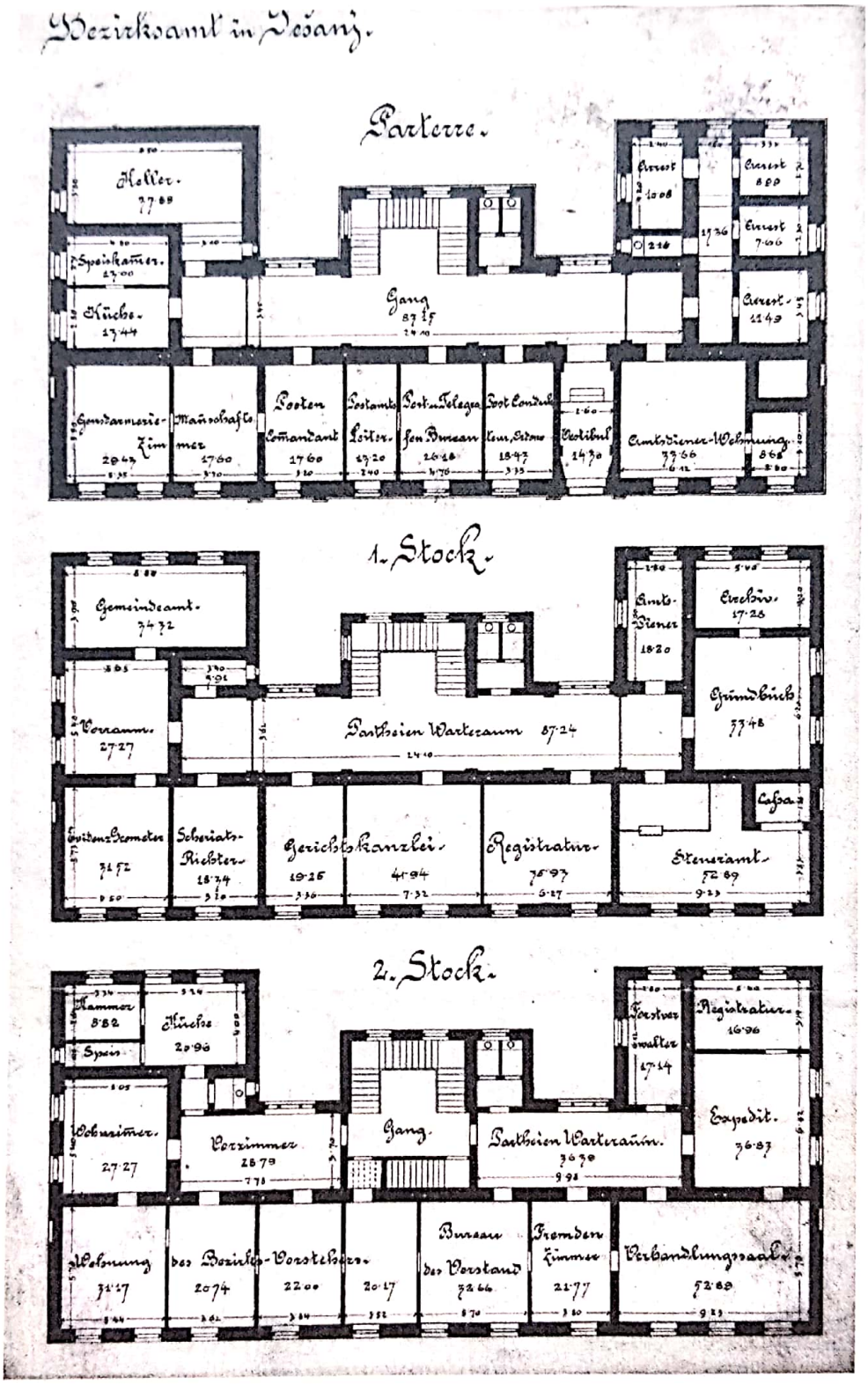

Tlocrt zgrade kotara u Tešnju[69]

69 ABH, ZMF, 12-4/1885.

KOTARSKI URED

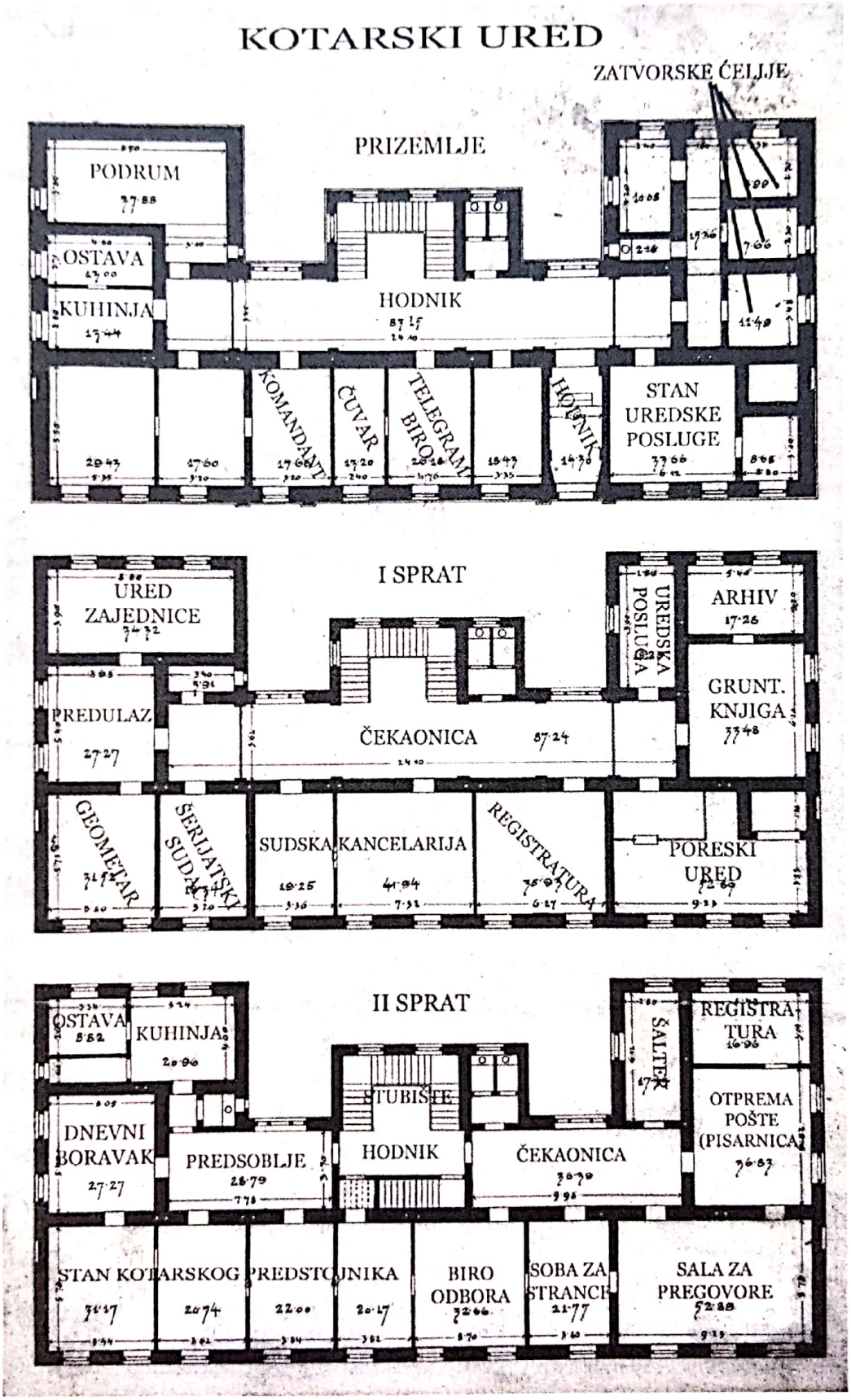

Dokumentacija o gradnji kotarske zgrade u Tešnju koja postoji u arhivima Bosne i Hercegovine u Sarajevu i Republike Srpske u Banjoj Luci nije potpuna, stoga nije moguće doznati ime autora projekta. Zbog nedostatka tehničkog osoblja projektiranje objekata Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine bilo je povjereno privatnim firmama, tako da u vrijeme gradnje Konaka u Tešnju nisu postojala jasna pravila u vezi s potpisivanjem nacrta projekata kao u ostalim dijelovima Monarhije.

Tek će se poslije 1890. godine sa formiranjem Građevinskog odjeljenja u sastavu Zemaljske vlade u Sarajevu[70] uvesti praksa da se u donjem dijelu nacrta potpišu: u lijevom uglu projektant, u sredini rukovodilac odsjeka, a u desnom uglu predstojnik Građevinskog odjeljenja. Ukoliko je projektant imao saradnika na izradi nacrta, saradnikov potpis bio je, također, u lijevom uglu.[71] Nažalost, pravilnu atribuciju projekta otežava nedostatak potpisa odgovornih; tek na situacionom planu Konaka u desnom uglu stoji potpis P. Odešim, osobe koja nije registrirana u Tehničkom klubu, tako da je projekat radila, vrlo vjerovatno, upravo firma *Carl Freiherr von Schwarz*.

Branka Dimitrijević u svojoj doktorskoj disertaciji *Arhitekt Karlo Paržik,* u poglavlju Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, navodi da je na gradnji konaka u Prnjavoru bio angažiran inženjer Joseph Greger.[72] Imajući u vidu da je Joseph Greger radio kao arhitekta i upravnik gradnje kod barona Carl Freiherr von Schwarza u Beču (8. 10. 1884-31. 12. 1885),[73] a ova je građevinska firma bila istovremeno angažirana i na gradnji kotarske zgrade u Tešnju, najvjerovatnije je rukovodio i njenom gradnjom. Joseph Greger je tokom višedecenijskog rada potpisao autorstvo nizu značajnih projekata i nadzirao gradnje iz oblasti visokogradnje i niskogradnje u Bosni i Hercegovini. Zato se može pretpostaviti da je autor i projekta zgrade Konaka u Tešnju.

U jeku borbe za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju Muslimana na političkoj pozornici Bosne i Hercegovine pojavljuju se prve političke organizacije, formirane na konfesionalnoj osnovi. U Slavonskom Brodu osnovana je 3. decembra 1906. godine Muslimanska narodna organizacija (MNO). Za predsjednika Egzekutivnog odbora MNO izabran je Ali-beg Firdus, ugledni zemljoposjednik iz Livna, a među prvacima u odboru posebno važnu ulogu imali su Šerif Arnautović i Derviš-beg Miralem.

---

70 Branka Dimitrijević, doktorska disertacija *Arhitekt Karlo Paržik*. Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, Sarajevo, 1989, 23.

71 Branka Dimitrijević, *Arhitekt Karlo Paržik...*, 27.

72 Joseph Greger (Pardorf, Moravska, 16. januar 1854-Sarajevo, 13. decembar 1939.) završio je građevinsku srednju školu u Beču, a zatim je pohađao tri godine stručne kurseve za civilnog inženjera. Državni ispit za ovlaštenog graditelja položio je 1883. godine. Radio je na izgradnji stambenih objekata u Beču kao crtač, graditelj i rukovodilac radova za arhitekte: Eugena Cilsera, F. Šlegla i Emila von Ferstera, zatim za firmu Tabnik u Floridsdorfu, za arhitektu Langhamera, te u firmi Carla Schwarza kao crtač i rukovodilac izgradnje na pruzi Mostar-Metković i na konaku u Prnjavoru. U martu 1886, stupa u bosansku državnu službu. Od 18. III 1886. upravnik je gradnje u Građevinskom odjeljenju u Derventi. U okrugu Tuzla radi od 9. IV 1887, a od 27. II 1888. godine kao inženjer u Jajcu. Od 22. IV 1890, je u Varešu, od 20. III 1892, u Doboju, od 17. XI 1896, u Rudom, a od 9. XII 1896, pa sve do 1903, je u Sarajevu. Autor je projekta kasarni u Goraždu 1898, i u Rogatici 1901. godine. Branka Dimitrijević, doktorska disertacija *Arhitekt Karlo Paržik*. Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, Sarajevo, 1989, 35.

73 Nedžad Kurto, *Arhitektura Bosne i Hercegovine,* Razvoj Bosanskog stila, Međunarodni Centar za mir, Sarajevo, 1998, 343.

Jezgro ove konzervativne stranke predstavljali su zemljoposjednici koji su, protežirajući privatne interese, pravac aktivnosti stranke primarno usmjerili na zaštitu beglučkih zemljišnih posjeda, zatim na borbu za vakufsko-mearifsku autonomiju i političku autonomiju Bosne i Hercegovine, formalno-pravno pod suverenitetom sultana.

Na putu ostvarenja programskih ciljeva vođstvo MNO oštro se sukobilo sa drugim pokretom koji je u početku bio "čisto kulturnog" karaktera. Njegovi nosioci su 1900. godine pokrenuli prvi muslimanski književni list "Behar", osnovali potporno društvo "Gajret", sportsko društvo "El-Kamer", Muslimanski klub, brojne čitaonice i trezvenjačka društva, Islamsku dioničarsku štampariju, list "Ogledalo", prvu muslimansku zemljoradničku zadrugu itd".[74]

Nosioci muslimanskog nacionalnog preporoda sami sebe su nazivali "naprednim" Muslimanima. Ova heterogena politička grupacija bila je sastavljena od režimski orijentiranih građana, poput gradonačelnika Sarajeva Esad ef. Kulovića i tešanjskog veletrgovca Adem-age Mešića; nekoliko nezavisnih intelektualaca i uglednih kulturnih djelatnika od kojih su najistaknutiji Safvet-beg Bašagić, Osman Nuri Hadžić i Edhem Mulabdić i jednog broja činovnika.

Svoja shvatanja i poglede objašnjavali su u provladinom listu "Bošnjak", zatim u nizu listova u Hrvatskoj kao što su "Obzor", "Hrvatsko pravo", "Hrvatska" i dr.[75]

"Napredni" Muslimani su se u suštini borili za iste ciljeve kao i nosioci autonomnog pokreta: održanje muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini i zaštitu njegovih, prije svega posjedničkih interesa. Smatrajući da je došlo vrijeme "zamjene oružja knjigom i naukom" u obrazloženju ciljeva "naprednjaci" su isticali da će "... svim silama raditi da se osnivanjem kulturnih institucija, trgovačkih i obrtničkih društava, vinogradarskih udruženja, štedionica..., podupire muslimanski narod do onog moralnog stepena koji nam je potreban da kao Muslimani možemo ostati ovdje kao gospodujući element – svoj na svome".

Jedan dio "naprednih", prije svih Bašagić, pokušao je postići sporazum sa Muslimanskom narodnom organizacijom i pomoći joj u ostvarenju njenog programa. On je priznavao da se "naša inteligencija kroz čitavo vrijeme od kako se vodi ozbiljna akcija za saniranje naših vjersko-prosvjetnih prilika držala u tom pitanju većma postrance pasivno". Nije osporavao mandat Egzekutivnom odboru i smatrao je da su njegovi članovi "pozvani" da vode autonomni pokret, ali da bi im se morala pridružiti i inteligencija.[76]

Međutim do sporazuma nije došlo, jer je MNO nastojala preuzeti upravu u kulturno-prosvjetnim društvima u kojima su "naprednjaci" stekli veoma jak utjecaj, posebno u "Gajretu", đačkom potpornom društvu koje je ostvarilo dosta uspjeha u stipendiranju đaka Muslimana i preko koga se ostvarivao izravan utjecaj na muslimansku školsku i akademsku omladinu.

---

74 Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878-1914*, II izdanje, Sarajevo, 1997, 174.

75 Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*. Svjetlost, Sarajevo, 1980, 233.

76 Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878-1914*, 179.

Političko odmjeravanje snaga između dviju suprotstavljenih grupacija uslijedilo je tokom izbora za gradske općine u Bosni i Hercegovini, 1907. i 1908. godine. U sasvim drukčijem političkom ozračju u odnosu na ranije izbore prva formirana politička stranka – Muslimanska narodna organizacija (MNO), nastojala je u predizbornoj kampanji razviti što širu stranačku mrežu na terenu i "istaknuti značaj izbora u zemlji gdje se vladalo na apsolutistički način...".[77] Pod imperativom pobjede da se "gradske općine moraju osvojiti"[78] u predizbornoj kampanji pozvala je birače da daju svoj glas za "narodnu listu", pritom naglašavajući dva važna principa: prvi – da "u općinska vijeća ne smije ući ni jedan stranac (ili 'kuferaš' kako su ih zvali, op.a.) i drugi – kompromis, sloga sa svim poštenim domaćim elementima bez razlike vjere i razilaženja u političkom pravcu".[79]

Na izborima su nastupila dva politička bloka: s jedne strane "konzervativni" muslimani i srpski pravoslavci koji se zalažu za autonomiju Bosne i Hercegovine, utemeljenu na srpskoj ideji, a na drugoj strani ujedinjeni "naprednjaci" i katolici, koji se protive ideji potpune autonomije Bosne i Hercegovine, posebno odbacujući političku kampanju protiv useljavanja takozvanih stranaca.[80]

Unatoč tome što se vlada otvoreno stavila na stranu "naprednjaka" i oštrim polemičkim tonovima između suprotstavljenih političkih grupacija općinske izbore u Bosni i Hercegovini obilježili su uglavnom manji incidenti.

U Tešnju su izbori za Gradsko vijeće održani 16. januara 1907. godine. Izbornu komisiju činili su: gradonačelnik Hamdi-beg Ajanović, predsjednik, donačelnik Mihajlo Pijanić i vijećnici: Hasan-aga Turalić, Smail-aga Ferizbegović i Milovan Tanasić, članovi. Izborima je prisustvovao kotarski predstojnik Ivan pl. Savič, pisarnički oficijal Emerich Vilhar i općinski bilježnik Joseph Spaczynski. Izbori su počeli u 9,00, a završili u 15,44 sati. Izborno pravo imalo je ukupno 261 lice, od toga 207 sa aktivnim pravom glasa i 54 sa pasivnim pravom.

Na izbore je izašlo ukupno 153 birača: "Od muslimana dobili su glasove: Hamdi-beg Ajanović 127, Hamza-beg Đonlagić 121, Hasan-aga Turalić 118, Smail-aga Ferizbegović 102, hadži Suljaga Eminagić 82, Ibrahim-aga Srkalović 79, Derviš ef. Smajlbegović 72, Adem-aga Mešić 65, Mehaga Alićehajić 61, Hamzaga Mešić 60, Mahmut-aga Širbegović 57, Zija-beg Đonlagić 56, hadži Ago Smajlbegović 35, Emin-beg veliki Eminagić 30, Ahmet-aga Galijašević 27, Emin-beg Kapetanović 22, Haki-beg Smajlbegović 19, Ahmet-aga Avduzajmović 17, Halil-aga Ahmetagić 12, Ali-beg Kapetanović 9, Salih-aga Galijašević 8, Smail-aga Galijašević 7, Džafer-aga Pobrić 3, hadži Osman-beg Đonlagić 3, Ahmet-aga Ahmetkadić 2, Isa-beg Mešić 2, hadži Salih-aga Širbegović 2, Ćerim-beg Ajanović 1, Dedaga Šišić 1. Od pravoslavnih glasove su dobili: Milovan Tanasić 120, Mihajlo Pijanić 105, Risto Blagojević 28, Pero Misita 16, Pero Dučić 12, Stevo Šundić 5, Risto Tešić 1".

---

77 Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*. Svjetlost, Sarajevo, 1980, 366.

78 Ferdinand Hauptmann, *Borba Muslimana Bosne i Hercegovine za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju*. Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek). TOM III. Arhiv SRBiH. Sarajevo, 1967, 535.

79 *Musavat*, god. II, Mostar, petak 23. avgust 1907, 28, 1.

80 Ferdinand Hauptmann, *Borba Muslimana Bosne i Hercegovine za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju*, 535.

Izbornu pobjedu odnijeli su ujedinjeni "narodnjaci i srpski pravoslavci". Hamdi-beg Ajanović ponovo je izabran za gradonačelnika Tešnja, a za donačelnika izabran je Milovan Tanasić.[81] Nijedna strana nije ostvarila potpuni uspjeh. "Narodnjacima" nije uspjelo da u Gradsko vijeće ne uđe ni jedan stranac, a "naprednjacima" da Adem-aga Mešić bude gradonačelnik. U Gradsko poglavarstvo Tešnja ušli su, osim gradonačelnika Hamdi-bega Ajanovića, Smail-aga Ferizbegović, hadži Suljaga Eminagić, hadži Ibrahim-aga Srkalović i Milovan Tanasić, svi iz reda pobjedničkog muslimansko-pravoslavnog bloka.

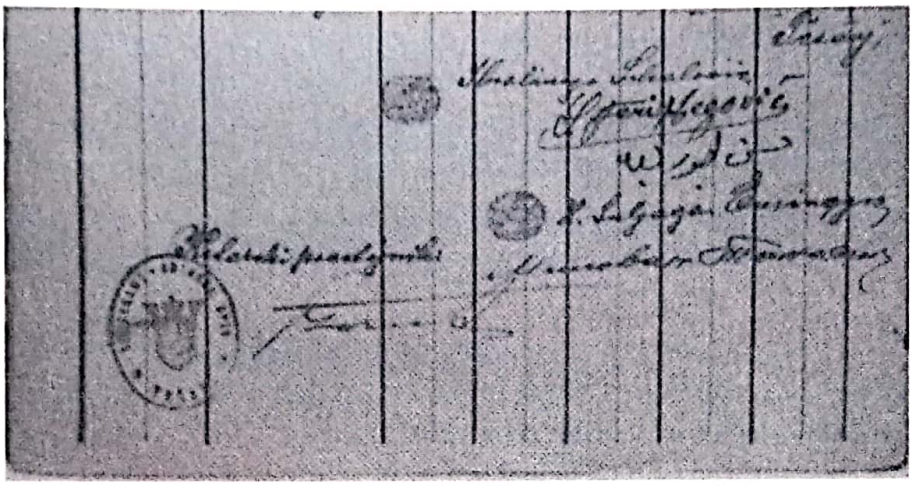

Faksimil potpisa članova Gradskog poglavarstva Tešanj i kotarskog predstojnika Saviča, 1907. godine

U vezi izbora za Gradsko vijeće Tešnja Zemaljska vlada u Sarajevu izvjestila je Zajedničko ministarstvo finansija da se prilikom nominacije kandidata za gradonačelnika desio incident, kada je "zbog neslaganja pristalica dvije partije oko toga ko će biti na izbornoj listi za gradonačelnika došlo do manjih nereda u *okupljenoj svjetini* (isticanje J.M.) (među prisutnim građanima)". Jedni su željeli da kandidat za gradonačelnika bude Hamdi-beg Ajanović, dok su oni iz protivničke stranke koju podržavaju katolici, bili za kandidata Adem-agu Mešića.[82]

Zajedničko ministarstvo finansija obavjestilo je Zemaljsku vladu u Sarajevu 14. januara 1908. godine da je gornji izvještaj primilo k znanju, kao i onaj prethodni u kojem je izborna komisija detaljno izvjestila kako su protekli izbori u Tešnju.[83] Iz izvještaja Zemaljske vlade se ne vidi da li je izborna komisija uvažila zahtjev "naprednjaka" da se na listi kandidata za gradonačelnika nađe i Adem-aga Mešić ili je, suprotno i onovremenom demokratskom izbornom procesu, bio samo jedan kandidat za gradonačelnika.

Nakon što je MNO 5. jula 1907. godine preuzela kontrolu nad "Gajretom", među "naprednjacima" sazrijeva uvjerenje o neophodnosti formiranja svoje stranke, o čemu je postignut načelan dogovor na "Gajretovoj" zabavi u Tešnju krajem februara 1908. godine.[84]

81 ABH, ZVS, 16154/1907.

82 ABH, ZVS, 199714/1907. Izvještaj civilnog adlatusa Isidora barona Benka.

83 ABH, ZVS, 840/B.H./1908. Izvještaj civilnog adlatusa Isidora barona Benka.

84 Isto, 179.

Na terenu "naprednjaci" provode konkretne akcije na organiziranju stranke. U Derventi, Ahmet Hasandedić uspijeva da odvrati Muslimane od politike Muslimanske narodne organizacije i Šerifa Arnautovića. Salihbegović organizira Muslimane Bijeljine, koji se dižu protiv Egzekutivnog odbora i Muslimanske narodne organizacije. U skici programa buduće stranke "naprednjaci" iz Bosanske Posavine traže dozvolu za slobodnu kolonizaciju, a poželjnim kolonistima smatraju katolike iz Hrvatske i Dalmacije, nadajući se da će na taj način porasti vrijednost nekretnina i da će se slomiti prevlast kao i kompaktnost srpsko-pravoslavnog stanovništva.[85]

Cirkularno pismo biskupa Mostarsko-duvanjske biskupije Paškala Buconjića upućeno hercegovačkim sveštenicima može se smatrati preludijem muslimansko-katoličke koalicije, formalizirane potpisivanjem Protokola o ujedinjenju.[86] U svom programu koalicija se posebno zalagala za suzbijanje srpsko-pravoslavne rezolucije i borbu protiv autonomije zemlje kojoj su težili srpski pravoslavci.

Adem-aga Mešić je u Sarajevu razgovarao sa Sulejmanom Kajtazom iz Mostara i tom prilikom potaknuo ideju da se naprednjaci iz čitave zemlje okupe na zajedničkom sastanku, kako bi se usaglasili naredni koraci koji bi se morali poduzeti.

Koliko je ozbiljno i uvaženo bilo nastupanje "naprednjaka" dokazuje i činjenica da je Egzekutivni odbor MNO bio primoran da istaknutog "naprednjaka" hadži Saliha ef. Alajbegovića iz Mostara, "poznatog poznavatelja šerijata, koji javno druguje sa sekretarom katoličkog biskupa" i na sijelima razgovara o pitanjima koja se odnose na stranku u formiranju, pošalje u Beč na pregovore o vakufsko-mearifskoj autonomiji.[87]

Na inicijativu Adem-age Mešića osnivačka skupština gradskog odbora Muslimanske napredne stranke (MNS) održana je u Tešnju, 24-26. augusta 1908. godine.[88]

Skupštini su prisustvovali i neki ugledni intelektualci iz drugih krajeva Bosne i Hercegovine, poput Atifa Hadžikadića i dr Bahrije Kadića, advokata iz Dervente, jednog od prvih muslimanskih intelek-

---

85 Ferdinand Hauptmann, *Borba Muslimana Bosne i Hercegovine*..., 536.

86 Isto, 536.

87 Ferdinand Hauptmann, *Borba Muslimana Bosne i Hercegovine*..., 536.

88 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, I, 53. Skupštinsku odluku o osnutku stranke potpisali su prisutni članovi skupštine: Adem Mešić, Muhamed Širbegović, Ago hadži Smajlović, hadži Mustafa Sarajlić, Salim Dizdarević, Aljo Ćatibović, Džafer Pobrić, Rešid Bajraktarević, Salih Salihović, Abdulah Dž. Mešić, Halidaga Galijašević, Eminbeg H.M. Eminagić, Smajl hadži Smajlović, Ahmet Kerić, Salko Sarić, Ahmetaga Galijašević, Iso Smajlbegović, Ibrahimaga Galijašević, Halilaga Ahmetagić, Mehmed hafiz Dukatar, Ahmed Hasandedić, Abdulah Gazić, Osman Dusinović, R. Krdžalić, Ahmet Deljkić, Hasan Smajlbegović, Salih Galijašević, Kasimaga Galijašević, Emin Hadžiahmetović, Mujo Mervan, Atif Hadžikadić, Rifat Ibrahimkadić, Husejn Galijašević, Hamdo Šehagić, Salih Bukvić, dr Bahrija Kadić, Ahmet Abduzajimović, Hakibeg Smajlbegović, Smajo Terzić, Suljaga Bajraktarević, Suljaga Mujčić, Osman Abduzajimović, Selimaga Mujčić, Husejn Smajlbegović, Zijabeg Đonlagić, M. Šerić, Smajlaga Galijašević, Hamdo Galijašević, Ejub Bajraktarević, Ibro Deljkić, Meho Mešić, Fejzija Mešić, Bećir Medarić, Fehimaga Galijašević, Salih Deljkić, Omer Merdanović, Šaban Krkić, Osman Agić i Adem Agić.

Na skupštini je za predsjednika odbora izabran Adem-aga Mešić, a za članove Zija-beg Đonlagić, Muhamed-beg Širbegović, Haki-beg Smajlbegović, Ahmet-aga Galijašević, Halid-aga Galijašević, hadži Mustafa Sarajlić, Džafer-aga Pobrić, Selim-aga Mujčić. Rifat ef. Ibrahimkadić i Abdulah-aga Gazić izabrani su kao zamjenički članovi. *Muslimanska svijest*. Neodvisni organ Muslimanske napredne stranke. God. I, broj 1, Sarajevo, 2. septembra 1908, 8.

tualaca koji je u ono vrijeme imao akademsko obrazovanje. Obojica političara bili su naglašeno prohrvatske orijentacije i ostat će dosljedni pravaškoj ideji u narednim decenijama političkog djelovanja.

Do konca 1908. godine formirani su mjesni odbori Napredne stranke u Derventi, Doboju i Ljubuškom.[89]

Osim Adem-age Mešića, u inicijativu stvaranja Muslimanske napredne stranke bili su uključeni i neki drugi muslimanski prvaci, koji su imali čak i više udjela u njenom osnivanju. U Mostaru je to bio Mujaga Komadina, u Sarajevu Salih-aga Šahinagić, u Banjoj Luci Hamdi-beg Džinić, u Travniku Akif Biserović i u Goraždu Ibrahim ef. Rašidkadić.[90] Oni su odbacivali političke ideje Mešića zasnovane na Starčevićevom programu, a koaliciji sa katolicima težili su samo ukoliko se u potpunosti održi njihova neutralnost u nacionalno-političkoj relaciji.[91]

Na skupštini je usvojen program i donesena odluka o pokretanju stranačkog glasila *Muslimanska svijest*.[92]

U pogledu državno-pravnog položaja Bosne i Hercegovine Muslimanska napredna stranka zastupala je stanovište da u Bosni i Hercegovini treba održati status quo, koji je određen članom XXV Berlinskog ugovora, Carigradskom konvencijom od 21. aprila 1879. i carskom proklamacijom od 28. jula 1878. godine. S druge strane, Napredna stranka naglašava da će se "svim zakonitim sredstvima" protiviti da Bosna i Hercegovina "dobije potpunu državnu autonomiju, a naročito će se oprijeti svim sredstvima da se Bosna i Hercegovina pripoji Srbiji ili Crnoj Gori ili kojoj drugoj balkanskoj tvorbi".[93]

Muslimanska napredna stranka izražavala je lojalnost prema okupacionom režimu i nije se protivila politici kolonizacije stranaca u Bosni i Hercegovini, "... jer vidi prozirnu srpsku svrhu koja svim silama hoće da što više Srba proturi u državne službe", kako bi lakše pripremili teren za ostvarenje "velikosrpske politike", koja u konačnici vodi ka sjedinjenju "Bosne sa sestrom Srbijom, a Hercegovine sa majkom Crnom Gorom".

Iza ovakvih stavova nepomirljivog odnosa prema Srbima stajala je grupa političara predvođena Adem-agom Mešićem. Prikazujući Srbe kao najveće neprijatelje i opasnost za interese Muslimana, oni su na tragu pravaške orjentacije zagovarali trijalističko uređenje Monarhije u kojem bi Bosna i Hercegovina bila u sastavu Trojedne kraljevine Hrvatske.

Politički zahtjevi Napredne stranke svodili su se na uvođenje političkih i građanskih sloboda, ustanovljenje zemaljskog sabora, samoupravu općina, nezavisnost sudija i sniženje vojne obaveze na 2 godine. Bilo je i nekih posebnih zahtjeva, npr. da se Muslimanima u vojsci daju ista prava kao i drugim konfesijama, da se povratnicima iz Turske vrati državljanstvo i sl.[94]

---

89 *Muslimanska svijest*, god. I, br. 9, Sarajevo, 28. oktobar 1908, 2.

90 Izvještaj Zemaljske vlade Zajedničkom ministarstvu finansija od 3. decembra 1907. Borba Muslimana dok. 3. str. 535. Nusret Šehić, *Autonomni pokret...*, 243.

91 Ferdinand Hauptmann, *Borba Muslimana Bosne i Hercegovine ...*, 536.

92 Prvi broj *Muslimanske svijesti* izašao je u Sarajevu, 2. septembra 1908. godine. Novine su izlazile svake srijede u sedmici. Pretplatna cijena za Bosnu i Hercegovinu iznosila je 10 kruna godišnje, za inostranstvo 12, a cijena pojedinačnog broja 20 helera. Prvi odgovorni urednik bio je Šahinović Hamid Ekrem.

93 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, I, 55.

94 *Muslimanska svijest*, br. 1, 2. septembar 1908, 2.

Rješavanje agrarno-imovinskih odnosa Muslimanska napredna stranka smatrala je životnim pitanjem Muslimana, ali je u međustranačkoj borbi odricala "narodnjacima" ekskluzivno pravo pregovaranja sa vladom. U protestu upućenom Zemaljskoj vladi "napredni" Muslimani navode da je Tešanjski kotar treći po broju zemljoposjednika u Bosni i Hercegovini i stoga političari iz MNO nemaju legitimitet da u ime svih Muslimana raspravljaju o problemima agrara. Konkretno, zahtijevali su da se "odnošaj između age i mustedžira uredi zakonom", odnosno da se ukinu kmetovska prava služnosti na aginskim i begovskim šumama, a da se kmet u tom pogledu uputi na državne i općinske šume.[95]

U prosvjetnom programu "naprednjaci" su akcenat stavili na unapređenje prosvjetnog rada, jer "spas muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini leži u prosvjeti". Zahtijeva se uvođenje obaveznog osnovnog obrazovanja, reforma svih islamskih školskih zavoda i osnivanje srednjih stručnih škola. Pored toga zahtijeva se transformacija šerijatske škole u moderan teološki fakultet za Muslimane i osnivanje univerziteta u Sarajevu, "i time što većem broju Muslimana omogući sticanje visoke naobrazbe".

I privredni program MNS bio je opširan i najavljivao je borbu za podizanje muslimanske poljoprivrede, trgovine, zanatstva, bankarstva i industrije. Radi podsticanja muslimanske privrede zahtijevalo se od vlade izgradnja komunikacija prema potrebama zemlje, povoljna željeznička tarifna politika i carinska zaštita Bosne i Hercegovine. Socijalni program MNS obuhvatao je potrebu zdravstvenog prosvjećivanja Muslimana, širenje higijene, uređenje sirotišta, domova za iznemogle, suzbijanje alkoholizma i sl. U ovaj dio programa unesen je i jedan član koji govori o "radničkom pitanju". MNS će "nastojati, da oko sebe okupi što više muslimanskih radnika, raditi će oko unapređenja i poboljšanja radničkih životnih i staleških prilika, uređenja radnog vremena, poboljšanja plaća, te osiguranja radnika za slučaj nezgode, onemogućenja, starosti i smrti. Pobijati će sve one smjerove među radništvom, koji bi muslimanske radnike zavodili u internacionalizam i bezvjerstvo".

Nekonzistentnost u vođenju politike u vezi državno-pravnog statusa Bosne i Herecegovine Napredna stranka pokazala je prilikom aneksije. Iako je u programu zastupala stanovište održanja postojećeg stanja, Napredna stranka podržala je aneksiju koja je proglašena nepunih mjesec i po dana nakon njenog osnivanja. U svom proglasu "Muslimanskom narodu" objavljenom u listu "Bošnjak" Adem-aga Mešić napisao je "... mi možemo samo zahvaliti Svemogućem nad ovakvim rješenjem državnopravnog položaja naše domovine jer naša domovina nije podređena niti Austriji niti Ugarskoj... Bosna i Hercegovina postaje posebno slobodno državno tijelo Monarhije sa guvernerom iz carske Habsburške kuće, pa će kao takova uživati i posebnu samoupravu te će bosanskohercegovački narod sam ravnati svojom sudbinom i krojiti sebi zakone".[96]

Naprednjaci su otišli korak dalje kada je na inicijativu gradonačelnika Sarajeva Esad ef. Kulovića, organizirana velika muslimanska poklonstvena deputacija radi odlaska u Beč. Ovim činom htjelo se s jedne strane pokazati da bosansko-hercegovački Muslimani imaju jedinstven stav o pitanju aneksije, a s druge promovirati MNS u vodeću muslimansku političku organizaciju.

---

95 Isto.

96 Nusret Šehić, *Autonomni pokret* ..., 241.

Sastavljena od 64 gradonačelnika, veleposjednika, duhovnih lica i trgovaca poklonstvena deputacija je 5. novembra 1908. godine otišla u Beč. Među članovima deputacije bili su iz Tešnja: Zija-beg Đonlagić, Haki-beg Smajlbegović, Muhamed-beg Širbegović i Adem-aga Mešić.

Car je primio deputaciju 9. novembra 1908. godine. Kako prenosi *Muslimanska svijest* po izvještaju *Sarajevskog lista* gradonačelnik Kulović u pozdravnom govoru caru rekao je:

"... Prije trideset i više godina, kad se nad našom domovinom svio crn i sudbonosan oblak, koji je ozbiljno ugrožavao ne samo naše gospodstvo, nego i našu egzistenciju, koji je prijetio da će nas jednim mahom istrijebiti iz naše slavne i prostrane domovine – eto i u tom kritičnom času ukazalo nam se sunce sreće i raspršilo sve mutne oblačine. Vaša slavna vojska koja je pred tri decenije prekoračila prag naše domovine, donijela nam je Vašu carsku blagu riječ kojom se ujamčuju sva naša vjerska i građanska prava. Pod blagim zracima toga sunca mogli su Muslimani da se mirno i sigurno razvijaju, kulturno i materijalno, čuvajući svoj gospodojući položaj. Ono što nam je najsvetije, naša vjera i ono što nas čini da zauzimljemo prvi položaj u zemlji naši posjedi – sve je to bilo pod mudrom i pravednom upravom V. V. zaštićeno i obezbijeđeno".[97]

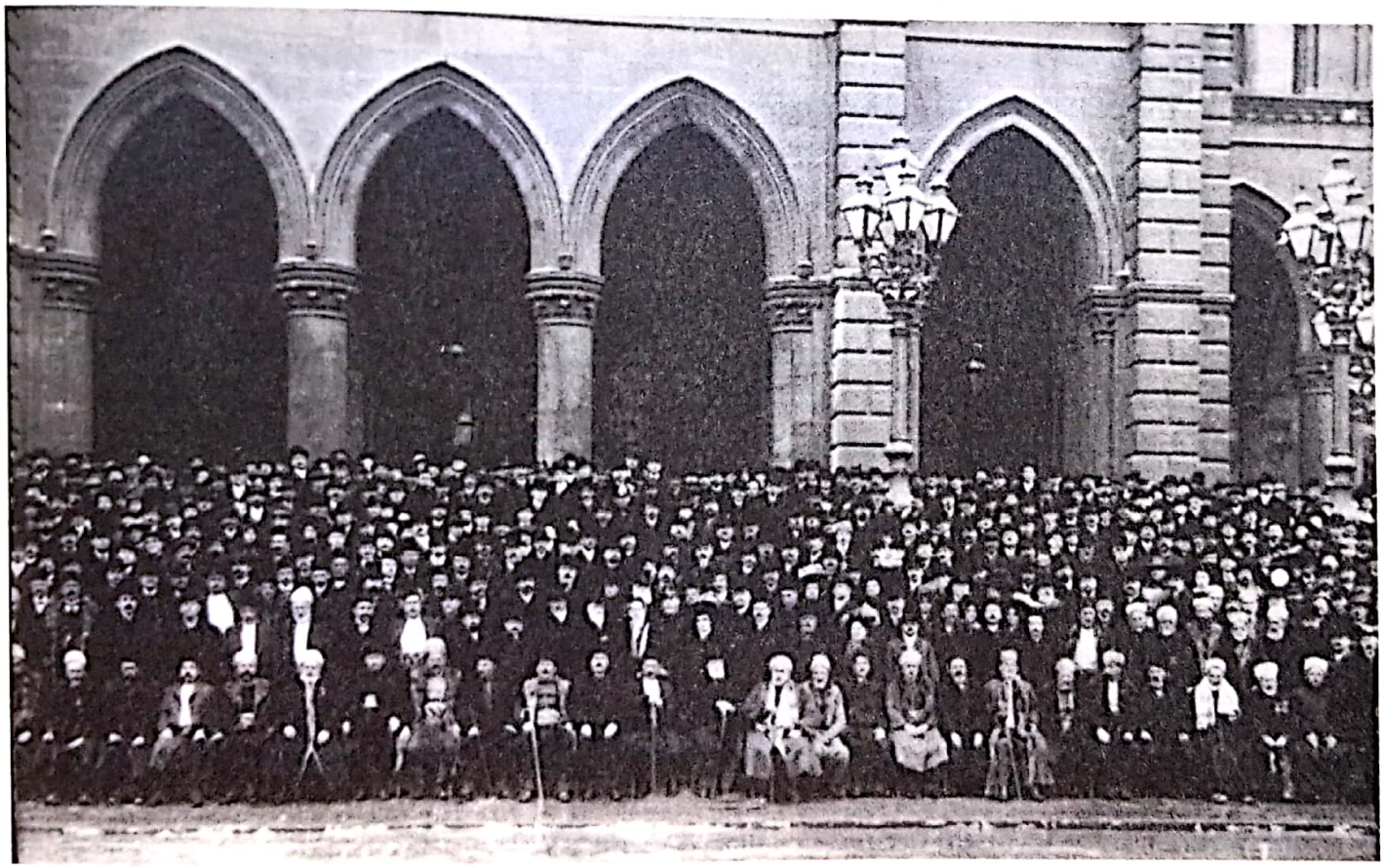

Muslimanska deputacija u Beču, novembra 1908. godine.[98]

97 *Muslimanska svijest*, god. I, br. 12, 18. novembra 1908, 1.

98 U drugom redu, šesti slijeva udesno stoji Zija-beg Đonlagić, do njega Haki-beg Smajlbegović i Muhamed-beg Širbegović, stoji osmi. U trećem redu, deseti slijeva u desno stoji Adem-aga Mešić.

Zbog izrazito prohrvatske i proreţimske politike Muslimanska napredna stranka bila je bez značajnijeg utjecaja u narodu, sve do otvaranja Zemaljskog sabora. Svjesna svoje nepopularnosti Napredna stranka tražila je da se u Saboru predvide mjesta za "primjerni broj virilista i to onih, koji su zvani da štite agrarne interese Muslimana". Iz tih razloga neposredno pred saborske izbore, 31. januara 1910. godine, promijenila je naziv u Muslimansku samostalnu stranku (MSS).[99] Iako je na izborima nastupila sa respektabilnom listom uglednih političara i kulturnih radnika[100] nije dobila ni jedan mandat. U Sabor je ušao jedino gradonačelnik Sarajeva Esad ef. Kulović kao virilni član.

Pregovori o ujedinjenju MNO i MSS, vođeni od marta 1911. godine završeni su 14. augusta 1911. stvaranjem Ujedinjene muslimanske organizacije (UMO). Povodom ovih pregovora došlo je do rascjepa u Samostalnoj stranci. Predsjednik stranke dr Halid-beg Hrasnica, koji je na dopunskim izborima 3. aprila 1911. izabran za saborskog poslanika u veleposjedničkoj kuriji, nije pristao na ujedinjenje. On je stajao na stanovištu da Muslimanska samostalna stranka "eliminira iz svog programa svako nacionalno obilježje i ne nameće nikom ime Hrvat ili Srbin, nego hoće da nas podigne kulturno i gospodarstveno, pa da mi onda kao učeni i zgodni ljudi rješavamo sami za se pitanje nacije".[101]

Ovo načelo zadržano je i u programu Ujedinjene muslimanske organizacije. Izvještavajući građanstvo o ujedinjenju dviju muslimanskih političkih stranaka *Musavat* je na naslovnoj stranici objavio program nove političke organizacije, u kojem se u tački 2. navodi da UMO "stoji na stanovištu autonomije Bosne i Hercegovine bez obzira na to, u kakvom se god sklopu nalazila Habsburška monarhija".[102] Izjavu o prihvatanju programa UMO potpisalo je trideset sedam istaknutih političara, među kojima i Adem-aga Mešić.

Znajući Mešićevo istinsko ideološko ubjeđenje i prijateljstvo sa Josipom Frankom njegova podrška programu UMO bila je samo fingiranje, jer je uoči dopunskih izbora za muslimanskog saborskog zastupnika za hercegovačke gradove, 10. februara 1912. godine, imao otvorenu podršku hrvatskih saborskih poslanika dr Joze Sunarića i dr Nikole Mandića.

Ulazak u Bosanski sabor nije bio nimalo jednostavan, jer su politički protivnici nastojali onemogućiti Adem-agu Mešića da postane saborski poslanik. U predizbornoj kampanji srpski orjentirani *Novi Musavat* obrušio se žestokim napadima na Adem-agu Mešića, ne birajući načina u pridobijanju glasova birača. U porugljivom tekstu pod naslovom "adeM mešiĆ" list navodi da je paktaški organ *Zeman* Adem-agu Mešića počastio rečenicom Hadisi-šerifa: "Hajrun-nasi, men jenfeun-nase: Najbolji je i najzaslužniji onaj od koga svijet ima koristi", što bi trebalo da se odnosi na malog čovjeka 'adema mešića', iz frankovačkog burga na 'Adembergu'. Sitan je i neugledan mali 'adem', pa ga za novi poslanički mandat treba malo očešljati i izbrijati, treba ga u banju poslati, da skine staru prašinu sa sebe, pa ga

---

99 Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878-1914*, 181.

100 Za I kuriju, prvi izborni razred (muslimanski veleposjednici) nosilac liste bio je dr Halid-beg Hrasnica, za drugi izborni razred (veleporeznici i inteligencija) Adem-aga Mešić, za II i III kuriju za banjalučki okrug nosilac liste bio je Hamdi-beg Džinić, mostarski okrug dr Safvet-beg Bašagić, travnički okrug Atif ef. Bahtijarević, tuzlanski okrug Ahmet ef. Šerić, dipl.pravnik. Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, II, 205-206.

101 Mustafa Imamović, *Pravni položaj...*, 247.

102 *Musavat*, god.VI, br. 54, Sarajevo, 16. august 1911, 1.

lijepo nagizdati i podobro napuhati, da bude viden i golem. *Zeman* je preuzeo ulogu berbera, masera i šnajdera, pa se sav oznojio da predstavi svoga novog agu narodu u obliku velikana... Onaj jadni i čemerni 'adem tešić iz Mešnja' sad je 'zaista jedan od najzaslužnijih muslimana u Bosni i Hercegovini' jer je sav njegov trud i svo njegovo nastojanje namijenjeno našem gospodarstvenom i prosvjetnom podizanju, dakle općem muslimanskom hajru... Adem-aga je jedan od najboljih financijera u svoj Bosni i Hercegovini, iako njegov novčani zavod ne daje dividende akcionerima već toliko godina, i jedan od najvrsnijih trgovaca, jer on zna, kako se čuje, da diže na svoje pare po 18% kamata... On je najviše uradio na ekonomskom podizanju zemlje, podižući promet slanjem telegrafskih pozdrava u Zagreb svojoj braći Hrvatima... Pa baš radi ovoga što je Adem bio u svemu prvi, mi se opet nadamo, da će naš narod poštediti dičnog Adema, pa ga neće birati za poslanika, da mu dadne malo prilike da se i on malo od silnog posla odmori".[103]

Disidentska grupa "narodnjaka" predvođena Derviš-begom Miralemom, Bećir-begom Gradaščevićem, dr Muradom Sarićem i dr. uputila je poziv Muslimanima hercegovačkih gradova da izađu na biralište i izaberu Ibrahim-agu Kučukalića:

" Braćo Muslimani!

U subotu 10. februara o.g. obaviće se naknadni izbori narodnog poslanika za hercegovačke gradove.

U glavnom gradu Hercegovine – Mostaru održale su ovih dana sve muslimanske protupaktaške stranke nekoliko skupština, te su istaknule kandidata za narodnog poslanika za hercegovačke gradove – Ibrahim-agu Kučukalića, trgovca i veleposjednika iz Brčkog... Braćo Muslimani! Ibrahim-aga Kučukalić protivnik je katoličko-muslimanskog pakta i drži se starog programa Muslimanske narodne organizacije koji je postavio rahmetli Ali-beg Firdus. Ne treba mu bolje preporuke! Braćo Hercegovci! Ne dajte se zavesti ni od vlasti ni od paktaša, čuvajte narodne svetinje i predanja, osvjetlajte obraz kršne Hercegovine, ne žalite truda, izađite na biralište pa birajte Ibrahim-agu Kučukalića, 'čistog muslimanskog kandidata'. Braćo Muslimani ostalih gradova kršne Hercegovine poslušajte braću Mostarce pa sporazumno s njima i svima ostalim protivnicima katoličkog pakta, koji vode naš narod u neizbježivu propast, osudite neislamsku politiku 'ujedinjenih'. Složno i odlučno pokažite da ste pravi Muslimani!"[104]

Usprkos žestokoj kampanji koja se vodila protiv njega Adem-aga Mešić je kao kandidat UMO dobio 1.493 glasa i ušao u II gradsku izbornu kuriju Bosanskog sabora.[105]

---

103 *Novi Musavat*: organ Muslimanske narodne organizacije. Sarajevo, srijeda, 7. februara 1912, god I, br. 11. 1-2.

104 *Novi Musavat,* Sarajevo, srijeda, 7. februara 1912, god I, br. 11. 1.

105 *Muslimanska sloga*, god. III, br. 13, Sarajevo, utorak, 13. februar 1912, 3. Od ukupnog biračkog tijela (2.244 birača) Adem-aga Mešić dobio je natpolovičnu većinu glasova. Ostali su dobili: Mehmed ef. Spahić 600, Ibrahim-aga Kučukalić 143 i Ahmed ef. Karabeg 3 glasa.

GRADONAČELNICI TEŠNJA (1882-1918)

HAMDI-BEG AJANOVIĆ (1882?-1909)

U Tešnju je nakon predaje grada 4. septembra 1878. godine i odlaska austrougarske vojske za kotarskog predstojnika postavljen kapetan Teodor Vojnović. Pred novom vlašću bio je delikatan zadatak, izbor nove gradske uprave. Nedoumice oko izbora novog gradonačelnika Tešnja riješene su imenovanjem Hamdi-bega Ajanovića na tu funkciju. Time je austro-ugarska uprava nastojala pridobiti tešanjske begove, svjesna njihovog političkog utjecaja u ovom dijelu Bosne i Hercegovine.[106]

Hamdi-beg Ajanović, gradonačelnik Tešnja (1882?-1909)

Hamdi-beg Ajanović rođen je 1845. godine u Tešnju, u znamenitoj tešanjskoj begovskoj porodici, čiji su članovi u doba osmanske uprave pripadali plemstvu. Ajanovići su ulazili u red krupnih zemljoposjednika. Kao gradonačelnik nije imao plaću, nego funkcionalni dodatak u iznosu od 1.200 kruna godišnje.[107]

Hamdi-beg Ajanović, gradonačelnik Tešnja i lokalni lider Muslimanske narodne organizacije (MNO), ostao je zabilježen u povijesnim hronikama grada po tome što je nakon aneksije Bosne i Hercegovine 7. oktobra 1908. u više navrata, odbijao sazvati vanrednu sjednicu Gradskog vijeća Tešnja i izraziti vjernost i odanost caru.[108] Prema nekim navodima demonstrativno je vratio carskoj i kraljevskoj

106 Adem-aga Mešić navodi da je kapetan Vojnović nudio njegovom ocu Mehmedu ef. Mešiću funkciju gradonačelnika, jer je imao iskustvo upravljanja Općinom iz doba osmanske uprave, ali ovaj to nije prihvatio. Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, I, 60. S obzirom na to da je austrougarska uprava vojnu vlast zamijenila civilnom 1882. godine, pretpostavlja se da je Hamdi-beg Ajanović te godine postavljen za gradonačelnika.

107 ABH, ZVS, br. 164651/1900. Izvod iz zapisnika sjednice gradskog poglavarstva u Tešnju, održane 24. septembra 1900. godine. Prema Naredbi Zemaljske vlade u Sarajevu od 23. septembra 1897. godine i članu 14. Statuta Općine Tešanj funkcionalni dodatak gradonačelnika Tešnja, u godišnjem iznosu od 1.200 kruna, isplaćivan je iz općinskog budžeta.

108 *Muslimanska svijest*, god. I, br. 14. Sarajevo, 2. decembra 1908, 5.

kancelariji orden viteza kojim ga je 1894. godine odlikovalo "njegovo carsko i apostolsko veličanstvo car i kralj Austro-Ugarski Franz Joseph."[109]

Dosljedan svojim principima da formalno-pravni suverenitet nad Bosnom i Hercegovinom pripada sultanu, čin aneksije Bosne i Hercegovine nije prihvatao.[110]

Naredne 1909. godine pojavit će se u javnosti brojne kritike na račun gradonačelnika Hamdi-bega Ajanovića što su u gradu i nakon pola godine vidljive posljedice od požara. Iako su kritike bile opravdane one su imale političku pozadinu. Dolazile su iz *Muslimanske svijesti,* koja je otvoreno podržavala čin aneksije i optuživala Hamdi-bega Ajanovića da vodi antidržavnu i prosrpsku politiku. Zbog toga se povukao iz javnog života i otišao u političku izolaciju.

Posljednja sjednica Gradskog vijeća kojom je predsjedavao Hamdi-beg Ajanović održana je 13. maja 1909. godine. Prisutni su bili Milovan Tanasić, donačelnik, članovi vijeća H. Turalić, C. Tremer, H. Đonlagić, H. S. Eminagić, H. M. Alićehajić, H. A. Smalbegović i E. Kapetanović. Predmet vijećanja bila je pomoć Samki Ibrahimkadiću, nadzorniku Općine, za troškove liječenja u bolnici. Zaključak Gradskog vijeća da se odobri pomoć u iznosu od 270 kruna, iz viška tekućih prihoda, proslijeđen je na odobrenje Zemaljskoj vladi u Sarajevo.[111]

Svoj stav Hamdi-beg Ajanović nije promijenio ni prilikom jedine službene posjete Tešnju, nekog od visokih državnih dužnosnika, Zemaljskog poglavara Marijana pl. Varešanina, 13. augusta 1909. godine. U Odboru za doček bili su upravitelj kotarskog ureda g. Đurđević i Adem-aga Mešić, predsjednik kotarskog vijeća, dok je gradonačelnik Ajanović odbio da se pojavi.[112]

Nedugo iza posjete barona Varešanina gradonačelnik Tešnja Hamdi-beg Ajanović je preminuo 15. septembra 1909. godine, u 64. godini života. Da li su uzroci iznenadne smrti tešanjskog gradonačelnika ležali u konstantnom političkom pritisku predstavnika zemaljskih vlasti na Hamdi-bega da sazove svečanu sjednicu Gradskog vijeća i izjavi odanost caru – sa čime je svakako imala veze i službena posjeta Zemaljskog poglavara Varešanina, te političko laviranje njegove MNO koja je prihvatila čin aneksije i time ostavila Hamdi-bega usamljenog na političkoj vjetrometini, ostaje u domeni pretpostavke.

Cijeneći Hamdi-begovu višedecenijsku odanost režimu Zemaljska vlada je, bez obzira na političke nesuglasice, povodom njegove smrti uputila Gradskom zastupstvu "sažalnicu" - doduše prilično suzdržanog tona, u kojoj stoji: "Povodom smrti za grad Tešanj i cijelu zemlju vrlo zaslužnoga gradonačelnika

---

109 Najranije predstavljanje Hamdi-bega Ajanovića sa ordenom viteza u bh shematizmu zabilježeno je u listu *Bošnjak*, Kalendar za prostu godinu 1894, 108.

110 Za razliku od političkog vođstva lokalnog ogranka MNO-a, Muslimanska napredna stranka Adem-age Mešića sazvala je hitnu sjednicu 13. oktobra 1908, sa koje je uputila čestitku i izrazila vjernost i lojalnost caru i kralju Franzu Josephu. Dvorskoj kancelariji Njegovog c. i k. Veličanstva, u Budimpešti iz kancelarije MNS-a upućen je telegram sa sljedećim sadržajem: "Historički događaj usljed koga dospijevaju Bosna i Hercegovina pod moćno žezlo Vaše prejasne kuće Muslimanska napredna stranka smatra sebi za najveću dužnost donijeti pred prijestol Vašeg veličanstva izraz najdublje vjernosti." U potpisu: tajnik Muhamed-beg Širbegović, predsjednik Adem-aga Mešić, odbornici Zija-beg Đonlagić, Halid-aga Galijašević, Avdo Gazić, Ahmet Galijašević, Haki-beg Smajlbegović i Džafer-aga Pobrić. Adem- aga Mešić, *Memoari,* rukopis, II, 46.

111 ABH, ZVS, br. 88351/1909. Izvadak iz zapisnika sjednice održane 13. maja 1909.

112 *Muslimanska svijest,* Sarajevo, 16. kolovoz 1909, br. 33, 2.

Hamdibega izrazuje osjećaje iskrenog saučešća Zemaljska vlada".[113] U prisustvu brojnih građana gradonačelnik Tešnja i član Zemaljskog vakufskog povjerenstva Hamdi-beg Ajanović sahranjen je na obiteljskom mezarju Šehagićka.

ZIJA-BEG ĐONLAGIĆ (1910-1918)

Nakon smrti Hamdi-bega Ajanovića funkciju gradonačelnika privremeno je obavljao donačelnik Milovan Tanasić. Istovremeno, na političkoj sceni Tešnja, odvijao se sukob između pristalica tradicionalne MNO i prorežimske Muslimanske napredne stranke (MNS). Godinu dana uoči lokalnih izbora u Tešnju u *Muslimanskoj svijesti* pojavljuju se kritički članci o nesposobnosti općinske vlasti da upravlja gradom, a na račun političkih pretendenata na mjesto gradonačelnika pišu se pamfleti s ciljem njihove difamacije, grube diskvalifikacije i najprizemnijeg vrijeđanja.[114] Na izborima za Gradsko vijeće Tešnja 17. oktobra 1910. pobjedu je odnijela Muslimanska napredna stranka. Između 29 kandidata za vijeće za gradonačelnika Tešnja izabran je kandidat te stranke Zija-beg Đonlagić, dok je za donačelnika imenovan hadži Hamza Mešić, trgovac i posjednik.[115]

Zija-beg Đonlagić, gradonačelnik Tešnja (1910-1924)

113 *Rahmetli Hamdi-beg Ajanović. Sarajevski list*, god. XXXII, br. 116, nedjelja, 26. septembra 1909, 2.

114 U listu *Muslimanska svijest,* broj 39, od 29. septembra 1909, str. 3. zabilježeno je: *Tešanjske prilike (hapovi). Poslije smrti merhum Hamdibega Ajanovića nastalo je već od sad među ovdašnjim gradskim taticama i među svjema trabantima onamo onog "Ne mogu dalje" (Lanet ga bilo!...) neko napeto i neizvjesno iščekivanje: ko li će zasjesti na upražnjenu stolicu gradonačelnika tešanjskog. Već danas neki između njih sanjaju o toj stolici, a – kako se opaža – ponajviše Smajlaga Ferizbegović, eksekutor "sa četiri rukava" za osmanlijske vlade, a sadašnji predsjednik vakufsko-mearifskog povjerenstva, "mal-sahibija" i "hepreis".... Nu nek se ne nada lijepi "Mal-sahibija", da će mu se sanci o načelničkoj stolici realizirati, jer narod u Tešnju veli, da nipošto neće dozvoliti, da mu načelnik bude čovjek sa "četiri rukava" i "sedam miraza"...* U potpisu *Naprednjaci.*

115 ABH, ZVS. Kotarski ured u Tešnju. Izbori za gradonačelnika u Tešnju. Zemaljskoj vladi u Sarajevu, br. 536, 30. oktobar 1910.

Gradsko vijeće Tešnja konstituiralo se 26. novembra, a već 27. novembra 1910. godine uputilo je telegram Zajedničkom ministarstvu finansija u Beču sa *Izjavom o lojalnosti* caru i kralju Franzu Josephu.[116]

Na narednoj sjednici Gradskog vijeća, održanoj 28. novembra 1910. godine Zija-beg Đonlagić je cjelokupni godišnji iznos funkcionalnog dodatka u visini od 1.200 kruna, za naredne tri godine, ustupio u humanitarne svrhe.[117] Pitanje funkcionalnog dodatka nije bilo predmetom rasprave Gradskog vijeća do kraja njegovog gradonačelničkog angažmana.[118]

Zija-beg Đonlagić rođen je 23. marta 1872. godine u Tešnju.[119] Iako su u ono doba Muslimani rijetko išli u srednje škole, on mimo tog običaja pohađa i s uspjehom završava vojničku nižu realku (Knabenpensionat) u Sarajevu.[120] Dalje školovanje za kadete morao je prekinuti zbog smrti oca Gani-bega i vratiti se da bi preuzeo porodične poslove.[121]

Bio je aktivan u političkom, kulturnom i ekonomskom životu muslimanskog naroda. Osnutkom Prve muslimanske kreditne zadruge u Tešnju 2. maja 1906. godine imenovan je za stalnog dnevnog povjerenika i blagajnika zavoda. Da bi se mogao baviti finansijskim poslovima otišao je u Beč 1908. godine gdje je pohađao i uspješno završio tečaj za knjigovodstvo, te je 1909. u zavodu preuzeo vođenje knjigovodstva.[122] Osnivač je i član Muslimanske trgovačke i poljodjelske banke d.d. u Tešnju,[123] a postat će i njen direktor 1911. godine, te član Nadzornog vijeća Muslimanske centralne banke.[124]

---

116 ABH, ZVS, kutija br. 118, šifra 47/1121, br. 234601/1910.

117 Sjednici su prisustvovali gradonačelnik Zija-beg Đonlagić, donačelnik H. Hamza Mešić, članovi Adem-aga Mešić, Muhamed-beg Širbegović, Hamza-beg Donlagić, Sami ef. Ajanović, Haki-beg Smajlbegović, Josip Furlan, Halil Ahmetagić, H. Stevo Šundić, Smajl Galijašević. Perovođa Spaczynski. Od strane kotarskog ureda, kotarski predstojnik E. Bardasch. ABH, ZVS, Prezidijum, 576/910. Izvod iz zapisnika sa sjednice općinskog zastupstva sa predmetom vijećanja i prijedlogom.

118 Gradonačelnici općina su svoju funkciju obavljali volonterski, a za svoje angažiranje primali su određeni mjesečni honorar. Ni u jednom od 82 sačuvana zapisnika nije raspravljano o visini honorara za gradonačelnika Tešnja. Honorar za gradonačelnika Tešnja, kako je navedeno u proračunima, iznosio je 1200 kruna, a za dogradonačelnika 1000 kruna. Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj..., 4.

119 *Domovnica obitelji Tešnja i Medakova (1931-1946).* Islamska (vjerska) zajednica Tešanj, 5. U domovnici je upisano da je rođen 1865. godine. Sa suprugom Mejrom, rođenom 1869. godine u Tešnju, Zija-beg je imao sinove Bećira, Reufa i Teufika i kćerku Šemsu.

120 Zijad Šehić, *U smrt za cara i domovinu*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2007, 55. Nakon okupacije Bosne i Hercegovine u istoj zgradi u kojoj se za vrijeme osmanske uprave nalazila pripremna vojna škola, austrougarska uprava je 1879. godine osnovala Carski i kraljevski dječački vojni pensionat, koji je neposredno bio podređen komandi 15. korpusa, a posredno K.und.k. Ministarstvu rata. Zadatak mu je bio da dječake iz domaćih porodica pripremi za školovanje na jednoj od kadetskih ili srednjih vojnih škola. U pensionatu su se školovala i djeca oficira, vojnih i zemaljskih činovnika, te činovnika vojne i državne željeznice, kao i pošte. Škola se sastojala iz četiri razreda i bila je u rangu niže realne škole.

121 *Narodna uzdanica*. Kalendar za 1939, 114.

122 *Muslimanska sloga*, glasilo bosansko-hercegovačkih muslimana. God. III, br. 5. Sarajevo, utorak, 16. januara 1912, 3.

123 *Sarajevski list*, br. 221, 12. oktobra 1912, 8.

124 *Novi Musavat*, organ Muslimanske narodne organizacije. God. I, br. 47, Srajevo, četvrtak, 11. jula 1912, 4.

Jedan je od utemeljitelja tešanjskog pododbora muslimanskog kulturno-prosvjetnog društva *Gajret* osnovanog 20. februara 1903. u Tešnju,[125] i njegov aktivan član "sve dok ovo muslimansko kulturno-prosvjetno društvo nije postalo instrumentom srbizacije Muslimana".

Političku karijeru Zija-beg Đonlagić započeo je u Muslimanskoj naprednoj stranci, kada je izabran za njenog sekretara.[126] Početak Prvog svjetskog rata zatekao je Zija-bega Đonlagića na poziciji gradonačelnika Tešnja.

Kada su 1914. godine bili veliki progoni protiv naših Srba od strane austrijskih vlasti Zija-beg je kao nacionalni Hrvat spasio sve tešanjske Srbe, a neke i iz Prnjavora od hapsa i progona.[127]

Izgradnja infrastrukture u Tešnju (1878-1918)

Iako je bosansko-orijentalna arhitektura ostavila neizbrisiv pečat na urbani razvoj tešanjske kasabe uspješan društveno-ekonomski razvitak pratile su promjene u području arhitektonske izgradnje. Istina, nisu bile tako intenzivne kao u drugim gradovima u Bosni i Hercegovini, ali su značajno izmijenile panoramu Tešnja. Od sredine osamdesetih godina 19. stoljeća upravno-poslovno središte grada polako se premješta sa Gornje u Donju čaršiju gdje se podiže niz javnih građevina, dok po mahalama niču stambeni objekti, građeni u pseudomavarskom ili u neoklasicističkom stilu, po uzoru na srednjoevropsku arhitekturu.

Dok su trajali građevinski radovi na zgradi Kotarskog ureda u junu 1885. godine obratilo se Gradsko vijeće Tešnja, sa gradonačelnikom Hamdi-begom Ajanovićem na čelu, Zemaljskoj vladi s molbom da se uvedu pošta i telegraf. Za privremeni smještaj poštansko-telegrafskog ureda gradska vlast ponudila je novu kuću sa dvije sobe, kuhinjom i magacinskim prostorom, odmah do općinskog konaka,[128] što je Zemaljska vlada i prihvatila.

Već je 1880. godine započelo administrativno uređenje zemljišno-vlasničkih odnosa, s namjerom otvaranja katastarskog ureda i uvođenja gruntovnih knjiga. Na taj način željelo se uvesti više reda u evidenciji i registru vlasništva nad zemljom, a s tim u vezi i vođenje pravilne finansijske i porezne politike. Sa katastarskim premjerima grada Tešnja završilo se 1882. godine, a premjer Tešanjskog kotara završen je 13. septembra 1884. godine.[129]

---

125 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, II, 145. *Gajret* je osiguravao stipendije i pružao finansijsku pomoć tešanjskim studentima i učenicima. Tako je 1903/4. školske godine osigurao stipendije Eminu Brkiću, studentu filozofije u Beču 720 kruna, Kasimu Dizdareviću, učeniku Sarajevske gimnazije 300 kruna i Ćazimu Ćatiću, učeniku Šerijatske škole 150 kruna. *Kalendar Gajret*, 1324. po hidžretu (od 25. februara 1906. do 13. februara 1907). Godina I, Sarajevo. Islamska dionička štamparija (tiskara), 1906, 33-35. Pomoć *Gajreta* dobili su 1903/4 školske godine: Emin Brkić 40 kruna, Asim Prnjavorac, učenik Sarajevske gimnazije 20 kruna. U studentskoj 1904/1905. uživali su stipendije: Osman Dusinović, student veterine u Beču 700 kruna i Kasim Dizdarević 300 kruna.

126 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, II, 55.

127 *Narodna uzdanica*. Kalendar za 1939, 115.

128 ABH, ZVS. Zapisnik sa sjednice gradskog vijeća Tešanj, 3. juni 1885. godine.

129 ABH, ZVS. 1886, kut. 14, 204/502. Verordnung betreffend die Eröffnung der Grnudbücher in den Bezirken Prnjavor und Tešanj (Naredba o otvaranju gruntovnih knjiga u kotaru Prnjavor i Tešanj), br. 27651/86.

Po završetku građevinskih radova na zgradi Kotarskog ureda, prva polovina 1886. godine iskorištena je za završne aktivnosti na otvaranju gruntovnice. Po naredbi Zemaljskog poglavara barona Johanna von Appela tapijska komisija imala je zadatak do 31. jula 1886, zatvoriti tapijske knjige i zajedno sa aktima predati gruntovnoj komisiji. Gruntovnica u Tešnju zvanično je počela sa radom 1. augusta 1886. godine.[130] Na mjestu geometra za osnivanje gruntovnice radio je grof Carlo Suardi, do oktobra 1889. godine kada ga je zamijenio geometar za evidenciju Franjo Willitzer.[131]

Uviđajući nove potrebe grada hotelijer Karlo Angelus izgradio je 1887. godine, do zgrade pošte i telegrafa, prvi hotel sa pet ležaja. Na mjestu starih tabhana kotarski predstojnik Deodat Krzysztofowicz[132] dao je u ljeto 1889. godine urediti gradski park sa hladnjakom za kotarske činovnike. Nešto manji hladnjak podignut je ispred zgrade kotara (za potrebe porodice predstojnika), a do parka Adem-aga Mešić sagradio je 1895. godine Gradsku čitaonicu.

Preko puta Gradske čitaonice, pored mosta na rijeci Tešanjci podignuta je zgrada Muslimanske trgovačke i poljodjelske banke, u većinskom vlasništvu Adem-age Mešića. Zemljište za gradnju zgrade banke kupila je skupština dioničara od Adem-aginog brata hadži Hamze Mešića za 9.500 kruna. Kako je plac za gradnju zgrade banke bio nedovoljan dokupljena je susjedna parcela za 4.000 kruna i time je dobiveno građevinsko zemljište ukupne površine od nepunih 200 m². Gradnja zgrade banke trajala je 2 godine, a koštala je između 50.000 i 60.000 kruna. Prva muslimanska kreditna zadruga preselila je u novu zgradu banke 1912. godine. Za direktora banke, umjesto Julijusa pl. Vukovića, imenovan je Zijabeg Đonlagić.[133]

Na desnoj obali rijeke Tešanjke otvorena je 3. decembra 1892. godine prva multikonfesionalna Narodna osnovna škola u Tešnju.[134] Međutim, zanimanje građana Tešnja za školovanjem djece u takvoj vrsti škole bilo je iznad svih očekivanja. Na molbu Ilije Terzića,[135] učitelja i školskog starješine Narodne osnovne škole, Zemaljska vlada u Sarajevu odobrila je, u septembru 1895, dogradnju i trećeg dijela školske zgrade. Nakon završetka radova Tešanj je dobio modernu jednospratnu školsku zgradu, dimenzija 12 x 22,5 m, koja je svečano otvorena u novembru 1895. godine.

130 ABH, ZVS. 1886, kut. 14, 204/502. Verordnung betreffend ...

131 *Sarajevski list*, god. XII, br. 126, srijeda, 23. oktobra 1889, 1.

132 Poglavar Zemaljske vlade premjestio je kotarskog predstojnika II razreda Gustava Taberyja iz Tešnja u kotar Banja Luka, a na njegovo mjesto imenovao Deodata Krzysztofowicza, kotarskog predstojnika II razreda iz Zenice. *Sarajevski list*, XII, br. 96, srijeda, 14. augusta 1889, 1.

133 *Muslimanska sloga*, "Tešanjska kreditna zadruga". God. III, br. 5, Sarajevo , utorak, 16. januara 1912, 3. Julius pl. Vuković obavljao je dužnost ravnatelja Prve muslimanske kreditne zadruge od njenog osnutka pa do 1911. godine. Skupština dioničara Kreditne zadruge pod Adem-aginim utjecajem smijenila je Vukovića 1911. nakon što je dobio povjerenje akcionara za osnivanje druge banke u Tešnju - Narodne kreditne banke d.d. Tešanj.

134 Gazi Husrevbegova biblioteka. *Bošnjak*, 1892, 51.

135 ABH, ZVS, 1895. IV/32, 79/3.

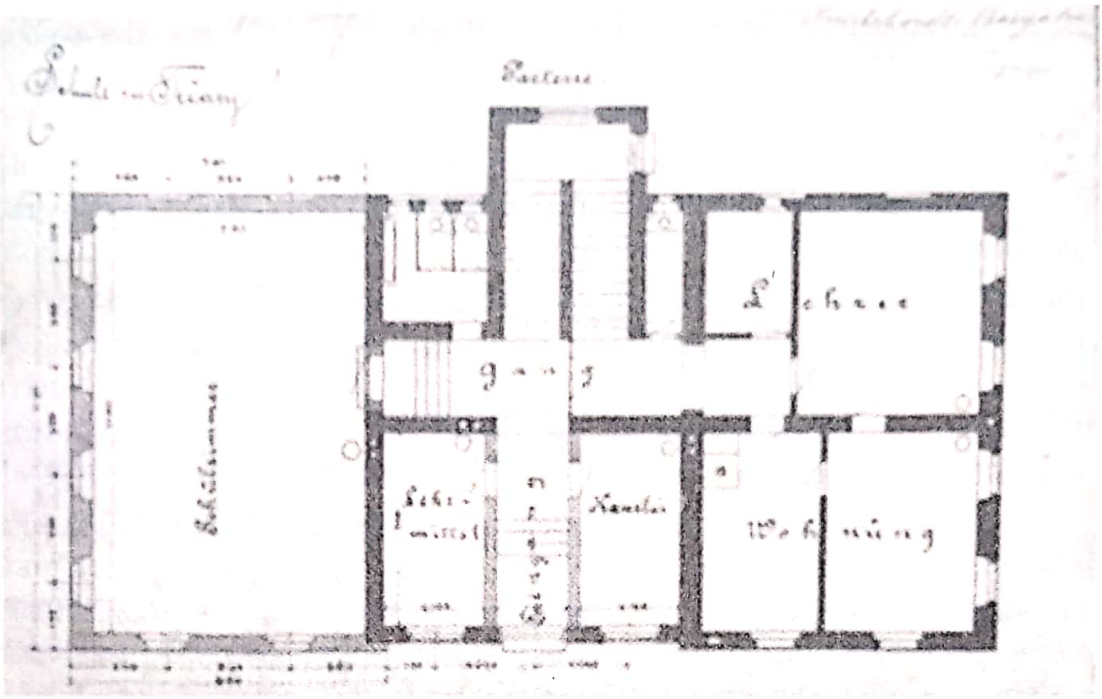

Skica geodetske osnove Narodne škole u Tešnju

Sa otvaranja aneksa Narodne osnovne škole u Tešnju[136]

136 Na svečanom otvaranju aneksa Narodne osnovne škole, novembar 1895. godine: 1. Hamdi-beg Ajanović, 2. Ahmet-aga Galijašević, 3. Ibrahim-aga Hukić, 4. Sabetaj Albahari, 5. Pero Dučić, 6. Ibrahim-aga hadži Isić-Galijašević, 7. Zija-beg Đonlagić, 8. Adem-aga Mešić, 9. Savo Antešević, 10. Mihajlo Pijanić, 11. Hamza-beg Đonlagić, 12. hadži Ibrahim-aga Širbegović, 13. Karl Angelus, hotelijer, 14. Suljaga Bajraktarević, 15. Sabit ef. Smailbegović, 16. Midžić, kadija, 17. hadži prota Ilić, 18. Mustafa Mujagić. Fotografiju sa imenima zvanica ustupila je iz porodične zbirke Mehe Barjaktarevića, tešanjskog kulturnog radnika, njegova supruga Hasnija.

Na području Tešanjske općine izgrađene su, potom, osnovna škola u Miljanovcima 1896, u Tešanjci 1909. i u Šijama 1912. godine.[137]

Za vrijeme osmanske uprave Tešanj je imao jedinu saobraćajnu vezu sa svijetom karavanskim drumom – naslijeđem antičkih vremena, koji je vodio iz vezirskog Travnika prema Posavini. Godine 1880. izgrađen je kolski put Prnjavor-Tešanj-Žepče preko Dragalovaca, u dužini od 31 km.[138] Zatim se 1883. godine gradi kolska cesta Doboj-Maglaj.[139] Dolinom rijeke Bosne ubrzano se gradila željeznička pruga uskog kolosjeka Brod-Sarajevo; u Doboj je prvi voz stigao u januaru, a kroz Maglaj je prošao u februaru 1879. godine.[140] U režiji tršćanske firme Morpurgo & Parente izgrađena je 1886/87, šumska željeznička pruga Usora-Pribinić, duga 40,8 km koja se kao vicinalna željeznica odvajala kod Doboja od glavne pruge u dolini rijeke Bosne.[141] Time Tešanj ostaje bez željezničke i cestovne poveznice sa svijetom, uz prijetnju da grad bude gurnut u povijesni zapećak. Posljedice odsječenosti od ostatka svijeta utjecale su na razvoj prosperitetne tešanjske čaršije, u kojoj je za kratko vrijeme opala trgovina i promet zanatskim robama, a broj stanovnika u narednom desetljeću dramatično je smanjen.[142] Koliko je stanje bilo alarmantno pokazuje očajnički vapaj političkog vrha Općine Tešanj u molbi upućenoj Benjaminu Kalayu, zajedničkom ministru finansija, 14. septembra 1893. godine: ... *uvidivši da nam mjesto sve više i više pada, osmjeljujemo se ovime prizvati Vašoj Preuzvišenosti napominjuć konačno da je Tešanjska znamenitost kao i trgovina koja je od starina svijetu poznata predspomenutim tako ugušena, da nema bez ceste drugog oživljenja, tim više što u Tešanj po današnjim okolnostima, niti je moguće dolaziti niti izlaziti, što se samo na manjkanju valjane komunikacije temelji.*[143] Deputaciji Tešnjaka priređen je prijem kod ministra Benjamina Kalaja, ali je nakon toga izgrađena samo kotarska cesta Doboj-Tešanj, dolinom rijeke Tešanjke.[144]

Suočen sa dramatičnim padom broja stanovnika i opadanjem privrednih aktivnosti u gradu Zija-beg Đonlagić otišao je po istom pitanju u Sarajevo, sredinom februara 1911. godine. Deputacija koju su osim gradonačelnika činili općinski vijećnici Hamza-beg Đonlagić, Sami-beg Ajanović i hadži Stevo Šundić, posjetila je predsjedništvo Sabora i predala peticiju da se umjesto postojeće trase vicinalne že-

---

137 Kemal Ljevaković, *100 godina školstva u Tešanjci 1909-2009*. Biblioteka Preporod, 2009, 57.

138 Edmund Stix, *Das Bauwesen in Bosnien* ..., 63.

139 Dragiša Vasić, *Doboj i Tešanj uoči i u vrijeme austrougarske okupacije*, 118.

140 Dragiša Vasić, *Doboj i Tešanj uoči i u vrijeme austrougarske okupacije*, 118.

141 Jasmin Mandžukić – Zijad Šehić, Katalog razglednica sa izložbe *Svjedočanstvo jednog vremena, Tešanj 1878-1941*, 2014, 5.

142 Prema konfesionalnoj pripadnosti 1910. godine u gradu je bilo 1.567 muslimana manje nego na prethodnom popisu, a pravoslavnih 530. Broj katolika je također bio smanjen za 262 ili 63%. Iljas Hadžibegović, n.d. str. 60 i 62. U gradu Tešnju je 1879. godine bilo 5.372, 1885.-5.807, 1895.-6.736 stanovnika, da bi se taj broj 1910. godine smanjio na 3.068. Jedino se broj Jevreja u gradu Tešnju povećao. Od 1885. u vjerski i kulturni mozaik grada su se počeli uklapati i Jevreji, čiji je broj stalno rastao: 1885. godine bilo ih je 26, 1895. 32 a 1910. godine 52. Jasmin Mandžukić – Zijad Šehić, Katalog razglednica sa izložbe *Svjedočanstvo jednog vremena...*, 8.

143 ABH, ZVS, kutija br. 267, šifra br. 60/169/2, 1893. Predstavka Gradskog poglavarstva Tešanj Benjaminu Kalayu. U potpisu: Hamdi-beg Ajanović, gradonačelnik, Mesud efendija Smailbegović, muftija, Mihajlo Pijanić, donačelnik i posjednik, Smail Ferizbegović, posjednik, Ibrahim-aga Širbegović, posjednik, Salih-aga Galijašević posjednik, Savo Antešević, posjednik, Anto Bodulica.

144 *Bošnjak*, Sarajevo, god. III/1893, 38, 2.

ljezničke pruge Tešanjka – Jelah – Vrela, gradi nova trasa pruge Tešanjka – Tešanj – Vrela. Po istom pitanju deputaciju su u odvojene razgovore primili zemaljski poglavar baron Varešanin, baron Benko i predstojnik građevinskog odjeljenja.[145]

Dolazak tešanjske deputacije u Bosanski Sabor nije bio slučajan jer su Zemaljske vlasti radile na građevinskom programu razvoja bosansko-hercegovačkih zemaljskih željeznica. Zajednički ministar finansija Leon Biliński je 14. oktobra 1912. godine u Bosanskom Odboru Austrijske delegacije, prilikom govora o političkom položaju u Bosni i Hercegovini, izjavio da je između austrijske i ugarske vlade postignut dogovor u pogledu željezničkog programa koji obuhvata dvije grupe: zapadnu – u interesnoj sferi Austrije i istočnu – u interesnoj sferi Ugarske. Od Banjaluke pravila bi se pruga normalnog kolosijeka preko Bugojna i Rame do Mostara. Od Bosanskog Šamca do Doboja gradila bi se nova pruga, kako bi se skratio put od Budimpešte. Za prvu godinu gradile bi se pruge Šamac – Doboj, Banja Luka – Jajce i Bugojno – Aržano. Posavska željeznička pruga spadala je u drugu grupu, a pruga Bihać – Bosanski Novi bila bi građena o trošku Bosne i Hercegovine. Također urađen je plan za izgradnju normalnotračne pruge Tuzla – Doboj – Sarajevo, uporedo sa postojećom uskotračnom prugom Doboj-Sarajevo. Cijeli program gradnje nove željezničke mreže trebao se realizirati u roku od 6 godina, a koštao bi 270 miliona kruna.[146] U Zemaljskoj vladi postojalo je pozitivno raspoloženje za rješavanje pitanja željezničkog povezivanja Tešnja sa svijetom, ali je realizacija cjelokupnog projekta obustavljena zbog nadolazećeg rata.

U skladu sa orijentalno-islamskom tradicijom u Tešnju se mnogo pažnje poklanjalo javnoj i kućnoj higijeni. Još iz osmanskog perioda grad je imao vodovod, brojne javne česme i javno kupatilo (hamam). Vodovod je bio izgrađen od keramičkih i većim dijelom od drvenih cijevi – tomruka, podložnih truljenju, zbog čega je često bio u kvaru. Godine 1890. godine bio je izgrađen novi gradski vodovod u dužini od 2,5 km od metalnih cijevi. Time se Tešanj svrstao među 26 gradova u Bosni i Hercegovini koji su imali moderan gradski vodovod.[147]

Za razliku od vodovoda ostala je zabilježena izgradnja modernih kanalizacija tek u Sarajevu, Banja Luci i Bihaću. Međutim, prema sačuvanim podacima iz službene korespondencije između gradske uprave Tešnja i okružne vlasti u Banja Luci nema sumnje da je i Tešanj imao gradsku kanalizaciju. Naime, 7. marta 1914. godine gradska uprava Tešnja obratila se okružnoj oblasti Banja Luka sa zaključkom da se projekt za kanalizaciju ne prihvata. Kao razlog gradska uprava je navela da se predloženim projektom želi obuhvatiti samo odvod fekalija: "ovakva kanalizacija ne odgovara našem gradu, jer nije predviđeno i odvođenje oborinskih voda. Zemaljska vlada treba uraditi kanalizacioni projekt za odvod svih tekućina. Kišnica i gradski potoci često napune gradske kanale i otvorene jame. Tu se skuplja i različit talog. Prema projektu predviđena je mreža kanala što gradska uprava ne može prihvatiti". Iz tih razloga zaključeno je da se uradi skuplji kanalizacioni projekt kako bi izgrađena kanalizacija odnosila fekalni otpad i oborinske vode.[148] Okružna oblast Banja Luka obavjestila je Zemaljsku vladu u Sarajevu

145 *Musavat*, god. VI, br. 12, 22. februar 1911, 3.

146 *Novi Musavat*, organ Muslimanske narodne organizacije. Sarajevo, 23. oktobra 1912, god. I, br. 66, 2.

147 ABH. Bosanski glasnik za 1914. godinu.

148 ABH, ZVS, 1914., VIA, šifra 257-7.

26. marta 1914, da je gradski ured Tešanj vratio kanalizacioni projekt, koji je Zemaljska vlada 11. marta 1912, uz odobrenje predložila.[149]

Daljoj prepisci između okružne oblasti Banja Luka i Zemaljske vlade u Sarajevu gubi se trag zbog početka Prvog svjetskog rata. Međutim, u fondu Zemaljske vlade u Sarajevu postojao je dokument-molba porodice Emin-bega Eminagića iz 1913. godine upućena Zemaljskoj vladi za priključak Eminagića konaka na gradsku kanalizaciju kod kuće Turalića, uz obavezu da sami snose troškove priključka. Iz nepoznatih razloga Zemaljska vlada nije udovoljila njihovoj molbi.[150]

Da je gradska kanalizacija bila izgrađena u to vrijeme svjedoči i kolokvijalni naziv gradske ulice, u "čaršiji" znane pod imenom "Serava". Ostaci onovremeno moderne kanalizacije i danas su u funkciji u toj ulici koja vodi sa Gornje čaršije ka autobusnoj stanici. Također kod mosta, sa suprotne strane od Šarenog mekteba, očuvani su kameni ispusti u rijeku Tešanjku. Veći dio gradskog područja bio je ispresijecan glavnim kanalima. Nadsvođeni i kamenom ozidani, zbog strmovite konfiguracije terena na više mjesta prikupljali su i svodili fekalije zajedno sa oborinama u rijeku Tešanjku.

Meteorološka stanica u Tešnju postavljena je 1895. godine.[151] Nalazila se u neposrednom zaleđu Narodne osnovne škole, na kratici stepenišnog puta prema Tepetu i učiteljskoj kući (nekadašnja kuća Mirka Blatančića), a o njoj je brinuo učitelj Ilija Terzić.[152]

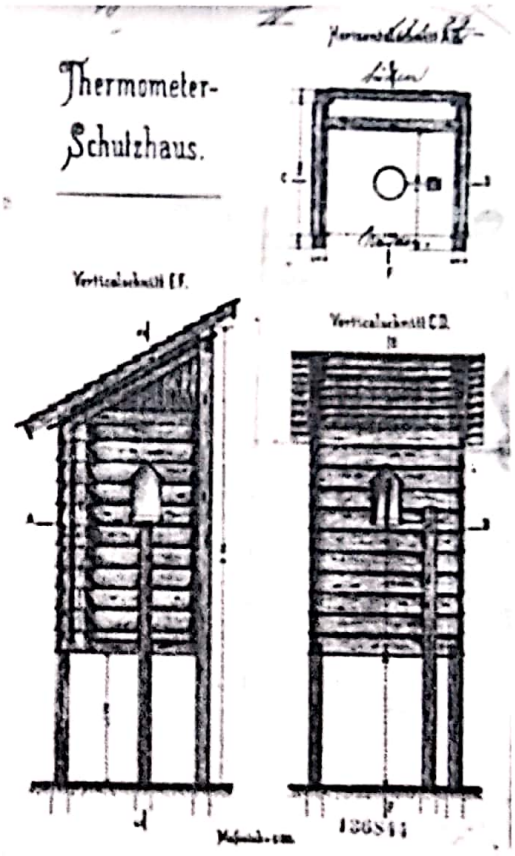

Zaštitna kućica meteorološke stanice

Odmah po okupaciji austrougarska uprava je pristupila organizaciji zdravstvene službe prema zakonima koji su tada vladali u Monarhiji. Provođenje opsežnih zdravstvenih mjera otežavala su, pored ograničenih finansijskih sredstva i nedostatka kvalificiranog i školovanog zdravstvenog kadra, od davnina ukorijenjena konzervativna shvatanja stanovništva i loše zdravstvene navike.

Početak stvaranja zdravstvenog sistema učinjen je 1879. osnivanjem Odsjeka za zdravstvenu službu pri Zemaljskoj vladi u Sarajevu, kojim je upravljao pozvani liječnik iz Austrougarske monarhije, a zatim i raspoređivanjem po jednog okružnog liječnika i veterinara kao referenata u svakoj od okružnih oblasti. Naredbu za vršenje liječničke prakse u Bosni i Hercegovini Zemaljska vlada je donijela 24.

149 ABH, ZVS, 12-68732 = VIA – 4.

150 Prilikom pisanja ovog rada taj dokument sam izgubio, ali sam po sjećanju zabilježio detalje iz prepiske. Nažalost, vjerovatno je taj dio fonda ZVS stradao prilikom paljevine jer Boro Jurišić, radnik u Arhivu BiH, nije ga mogao naći. ABH, ZVS, bb.

151 ABH, ZVS, kutija br. 498, 1895- IV 132/79/5.

152 ABH, ZVS, 1895- IV/32/ 79/2.

avgusta 1879. Naredba je obuhvatala prava i dužnosti u obavljanju liječničke, ranarske, zubarske, veterinarske i babičke prakse u zemlji. Pravo na obavljanje navedenih profesija imali su svi građani Bosne i Hercegovine, kao i svi ostali državljani Monarhije koji su završili odgovarajuće škole i imaju diplome odgovarajuće škole ili fakulteta u Monarhiji. U skladu sa tom naredbom liječnici su morali podnijeti prijavu za obavljanje prakse, uz dokaz svoje stručnosti.[153]

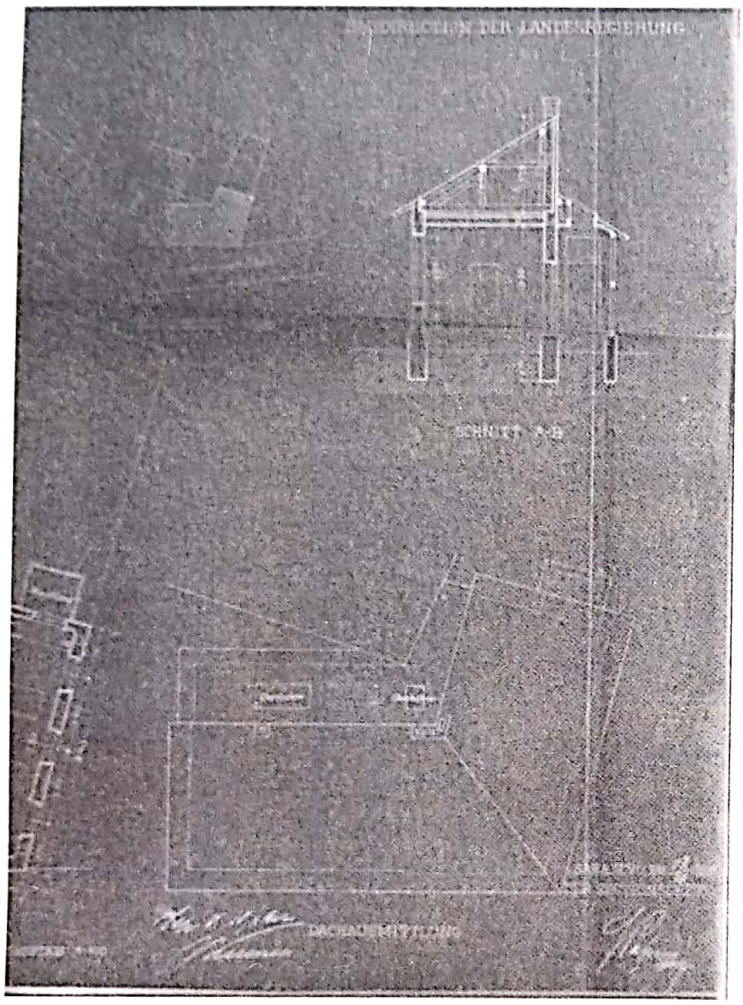

Nacrt zgrade ambulante

Iako sporo, u Tešnju su se dešavale promjene na polju zdravstvene zaštite. Nema podataka o prvim ljekarima u Tešnju. Odmah nakon okupacije liječničke usluge na prostoru Tešanjskog kotara pružali su, zasigurno, vojni ljekari umjesto građanskih. Najraniji zabilježeni podaci navode da je prvi ljekar u Tešnju ordinirao 1885. godine, a u časopisu *Bošnjak* iz 1889. godine navodi se da u Tešnju ordinira kotarski ljekar Jaroslav Wertheimer. Dr Wertheimer obavljao je službu kotarskog liječnika od 1889. do 1893. godine. Kao kotarski ljekari dalje su evidentirani: dr. Bela Veszelovszki (1893-94.), Joseph Ramaszkan, dr. int. med. (1895-1899.), Ferdinand Engel, dr. int. med. (1902-1905.).

Ne zna se lokacija gdje je bila smještena prva ljekarska ordinacija u Tešnju. Projekat za gradnju ambulante u Tešnju, u narodu zvane *Špitalj,* urađen je tek 13. oktobra 1902. godine.[154] Izgrađena na periferiji grada na putu za Tepe, ambulanta je otvorena, vjerovatno, naredne 1903. godine.

U ambulanti je pored ljekara bila angažirana gradska primalja (babica) uz godišnju plaću od 400 kruna. O održavanju higijene i zagrijavanju prostorija u ambulanti je brinula posluga. Plaća posluge (dva lica) iznosila je 240 kruna godišnje. Za potrebe zdravstva u budžetu za 1901. bilo je planirano 1.690 kruna, od toga je bilo predviđeno za: medikamente i zavoje 600 kruna, *kalamanje* (vakcinisanje) djece u iznosu od 60 kruna, liječničke instrumente 110 kruna, posteljinu 20 kruna, ogrjev 90 kruna i osvjetljenje 30 kruna. Također su planirana sredstva za dezinfekciju i sahranu sirotinje.[155]

153 Vanda Marković Peković, Banjalučke javne apoteke u austrougarskom periodu. Glasnik UARRS, god. III, br. 3, 2011, 137.

154 ABH, Građevinsko odjeljenje ZVS, kutija br. 36, br. 74/1902.

155 ABH, ZVS. Budžet Općine Tešanj za 1901, kutija br. 137, šifra 23/137, br. 164651/900, Sarajevo, 8. novembra 1900.

Beriva (plaća i dodaci na plaću op.a.) ljekara isplaćivana je od strane Zemaljske vlade. U slučajevima težih oboljenja pacijenti su upućivani na liječenje u vakufsku bolnicu u Sarajevo. Tako je za liječenje Stake Vasiljević, siromašne građanke iz Tešnja ispostavljen račun Općini u iznosu od 105 kruna. Iako su u budžetu previđena sredstva pod stavkom *bolničko opskrbna sredstva* Općina Tešanj obratila se Zemaljskoj vladi 30. decembra 1899. sa zahtjevom za odobrenje troškova njenog liječenja.[156]

Godine 1906. za kotarskog nadliječnika u Tešanj došao je Justin Karlinski, vit. o. F. J. dr. int. med. *U junu 1909. godine Zajedničko ministarstvo finansija premjestilo je kotarskog nadliječnika dr. Justina Karlinskog u Tešnju iz službenih obzira u trajno stanje mira.*[157] Poslije su u tešanjskoj ambulanti ordinirali Mark Bermann (1910-1912.) i Richard Skutecky (1913-1919.), obojica doktori interne medicine.

Apotekarski *zanat* uređen je Naredbom Zemaljske vlade od 19. februara 1879. godine. Naredbom je kroz šest članova definisano da vlasnik ili upravnik apoteke može biti samo osoba koja ima diplomu doktora hemije ili magistra farmacije stečenu na nekom austrougarskom fakultetu, a državljani koji su studije završili van Austro-Ugarske morali su za vršenje prakse dobiti specijalno odobrenje Zemaljske vlade. Koncesiju za osnivanje apoteka davala je Zemaljska vlada na osnovu mišljenja upravne okružne vlasti da je na njihovom području potrebno otvaranje apoteke, uz primjenu načela da je na 10.000 stanovnika potrebna jedna apoteka, mada se u slučaju potrebe mogao napraviti izuzetak.[158] Apotekari, mahom Česi i Poljaci, počinju otvarati u Bosni i Hercegovini savremene apoteke.

Tešanj je spadao među 37 gradova koji su imali apoteku. Apotekar Josef Čech, uputio je molbu 2. februara 1891. godine Zemaljskoj vladi Bosne i Hercegovine za otvaranje apoteke u Tešnju. U molbi je naveo da mu je prije tri godine bilo odobreno otvaranje apoteke, ali je smatrao povoljnijim istu preseliti u Doboj, novo čvorište puteva i cesta. U obrazloženju dalje stoji: "u međuvremenu tešanjska oblast dobila je na značaju, jer u istoj radi preko 3000 šumskih radnika, a u gradu živi preko 6000 stanovnika narasla je potreba za ljekarijama i medikamentima". Okružna vlast u Banjaluci 13. marta 1891, odgovorila je negativno. U obrazloženju su naveli da u skladu sa naredbom Zemaljske vlade iz 1879. godine apoteku može otvoriti samo magistar farmacije. Zato su preporučili da kotarski liječnik dr Jaroslav Wertheimer otvori apoteku, a da ga apotekar snabdijeva medikamentima. Otvaranje apoteke u Tešnju okružna oblast odobrila je tek 13. marta 1900. godine.[159]

Tešanj su na razmeđu dvaju stoljeća zadesili brojni požari: 1880, 1883, 1893, 1905 i 1908. godine, što je značajno doprinijelo promjeni urbane fizionomije tešanjske čaršije. Najčešći uzrok požarima bila je upotreba mangala tokom zime za zagrijavanje drvenih dućana tzv. ćepenaka. U požaru koji je krajem 1905. godine zadesio Tešanj izgorjele su trgovačke radnje: Hamze Mešića, Emina Eminagića, Ise Mešića, braće Širbegović, Hasana i Alije Turalića i još neke druge. Za hrabro i energično držanje i sprječavanje od daljeg širenja požara 24. decembra 1905. godine car Franz Joseph odlikovao je srebrnim križem Mila Milinkovića, kotarskog stražmeštra (nadstražara).[160] I pored angažiranja noćnog čuvara (pas-

156 ABH, ZVS, br. 1900/57/5/1.

157 *Srpska riječ*, Sarajevo, petak, 12. juni 1909, god. V, br. 126, 2.

158 Vanda Marković Peković, Banjalučke javne apoteke u austrougarskom periodu, 139.

159 ABH, ZVS, 1891-162/27/2.

160 *Bosansko-hercegovački glasnik*, Sarajevo, I/1906, br. 3, 3.

vandžije) gradska vlast bila je i dalje suočena sa opasnostima mogućih požara. Tragične posljedice prethodnih požara nedvojbeno su ukazivale na potrebu organiziranja efikasne protivpožarne zaštite, po uzoru na druge gradove. Tako je na inicijativu trgovačko-zanatlijskih krugova 25. augusta 1905. godine formirana Dobrovoljna vatrogasna četa. Svoje postojanje opravdala je nedugo zatim, kada je u decembru 1908. godine požar zahvatio Gornju čaršiju. Pod zapovjedništvom Zija-bega Donlagića, vatrogasci su prvi put upotrijebili novi vatrogasni aparat-minimaks, u vlasništvu Adem-age Mešića, i time spriječili da požar poprimi katastrofalne razmjere.[161]

Tešanj u Prvom svjetskom ratu

Izbijanjem Prvog svjetskog rata Bosna i Hercegovina postaje područje ratnih operacija. Iako se nalazio duboko u pozadini rat je "zahvatio" i Tešanj. Nakon uspješno obavljenog zdravstvenog pregleda tešanjski regruti su mobilizirani u jedan od četiri bataljona Treće bh. regimente sa sjedištem u Donjoj Tuzli. Pripadnici 1, 2. i 4. bataljona odlazili su u garnizon u Budimpeštu, dok su pripadnici Trećeg bataljona bili stacionirani u Tuzli. Vojni obveznici iz tešanjskog kotara odlaze na frontove: u Galiciju, na Soču ..., ukupno je bilo angažirano njih 10.790, od toga u vojne jedinice 8.197 i 2.593 u radne odrede.[162]

Regrutacija pred zgradom kotarskog ureda u Tešnju, ljeto 1914. godine

161 *Muslimanska svijest*, Sarajevo, I/1908, br. 15, 3.

162 Zijad Šehić, *U smrt za cara i domovinu*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2007, 299.

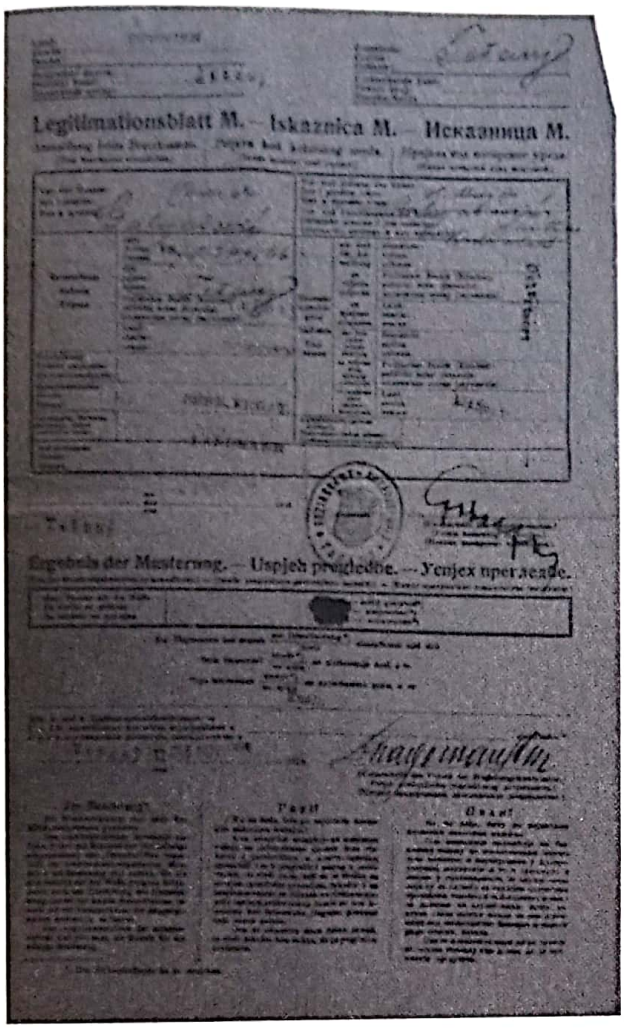

Vojna iskaznica Omera Galijaševića[163]

Posljedice rata brzo su bile vidljive; s frontova dovoze ranjenike i mrtve, porodice ostaju bez starješina i hranilaca. "Već u prvoj godini rata, povratkom bolesnih i ranjenih vojnika sa ratišta, u Bosni i Hercegovini se došlo do saznanja da im treba posvetiti posebnu pažnju. Na inicijativu Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine osnovan je privremeni *Komitet zemaljskih udruženja za pružanje pomoći i dobro-voljne sanitetske službe.* Društvo je snabdijevalo vojne bolnice sanitetskim materijalima i vešom, a ranjenicima je davan i manji novčani iznos".[164]

"U cilju osiguranja stabilnih izvora finansiranja Društvo je animiralo političke organe, industrijske i trgovačke firme i sve društvene strukture u BiH da podrže osnivanje Fonda za zbrinjavanje ratnih vojnih invalida. Finansijska sredstva prikupljana su na različite načine: prikupljanjem metala, kaučuka, vune, izdavanjem poštanskih marki, organiziranjem državne lutrije. Jedan od načina prikupljanja finansijskih sredstava bilo je štampanje ratnih razglednica, sa različitim motivima, u režiji privatnih firmi i nevladinih organizacija. Čist prihod od prodaje usmjeravan je u Fond za zbrinjavanje ratnih vojnih invalida. Rezultat svih provedenih aktivnosti na zbrinjavanju ratnih vojnih invalida je bio da je stanje Invalidskog fonda krajem 1916. godine dostiglo iznos od 1.827.164 krune".[165]

Poziv Zemaljske vlade okružnim i kotarskim vlastima da uključe općine i stanovništvo u akciju prikupljanja priloga u humanitarne svrhe imao je dobar odaziv u svim općinama u Bosni i Hercegovini. U Tešnju je Adem-aga Mešić, predsjednik kotarskog vijeća Tešanj, sazvao vanrednu sjednicu 4. augusta 1914. godine, samo po tom pitanju.

163 Porodični arhiv Azre Mujaković-Hadžimujić.

164 Zijad Šehić, *U smrt za cara...*, 182.

165 Zijad Šehić, *U smrt za cara...*, 183.

Njemački car Wilhelm II, turski sultan Mehmed V i austrougarski car i kralj Franz Joseph I

"Gospodin predsjednik Ademaga Mešić čita prisutnim članovima kotarskog vijeća *Pravila bh udruženja za pripomoć i dobrovoljnu sanitarnu njegu ranjenika u ratu kao i kod sveopće nužde u mirno doba...*, te nakon pročitanja saopćuje od kolike važnosti i zamašaja je stvorena ova vrlo važna i humana institucija, koja će mnogu bol ublažiti a i mnogu suzu žalosnicu utrti ..., da su mnogi gradovi Bosne i Hercegovine ne čekajuć odobrenja gore pomenutih pravila već lijepe priloge u tu vrlo humanu svrhu doprinijeli. Poziva stoga prisutne članove, da stvore zaključak da i kotarsko vijeće u ovu dobrotvornu svrhu po mogućnosti i stanju blagajne neku svotu doprinese. Prisutni članovi kotarskoga vijeća saslušavši prijedlog gosp. Predsjednika zaključuju jednoglasno, da se iz ovogodišnjih sredstava u ovu dobrotvornu svrhu svota od 1000 K t.j. za sanitarnu njegu ranjenika, a 300 K za potpomaganje siromašnih obitelji bez razlike vjeroispovjesti ovog kotarskog područja iz kojih je momčad u vojništvo poći morala od kojih je jedino obstanak pojedini obitelji ovisio – votira, te mole gosp. Vladinog izaslanika kotarskog upravitelja, da ovaj zaključak kod Zemaljske vlade odobrenja radi što najtoplije preporuči".[166]

166 ABH, ZVS, kutija br. 2, šifra 1/92, br. 200131/14. Sjednica kotarskog vijeća Tešanj, održana 4. augusta 1914. godine. Predsjedava Adem-aga Mešić, prisutni članovi: Sami ef. Ajanović, Juso Bejtić, Juro Rajkovača, Ananija Stevanović, Mujo Dedukić, Adem Spahić, Avdo Rizvanović, Marko Gusak, Milan Kerić, Ivan Tomić, Ivan Jelić, Mustafa Ćeman, Husein Begić, Tifo Đogić. Od strane oblasti: kotarski upravitelj Eduard Sönnenfeld. Perovođa: Ivan Komljenović. Predmet vijećanja: Pomoć za sanitarnu njegu ranjenika i siromašnih obitelji.

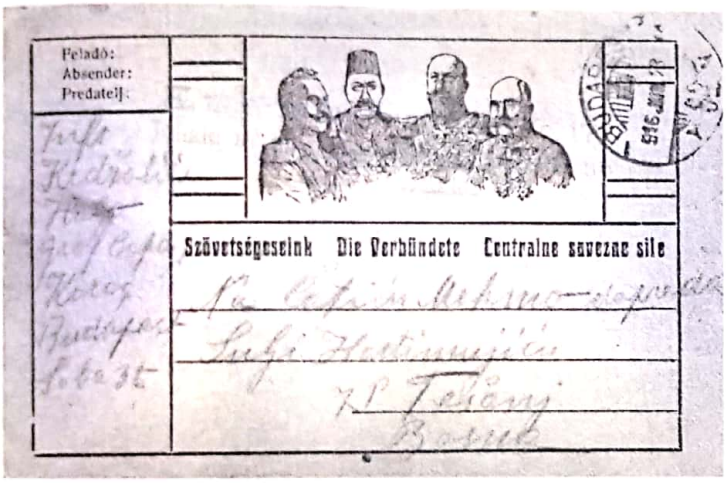

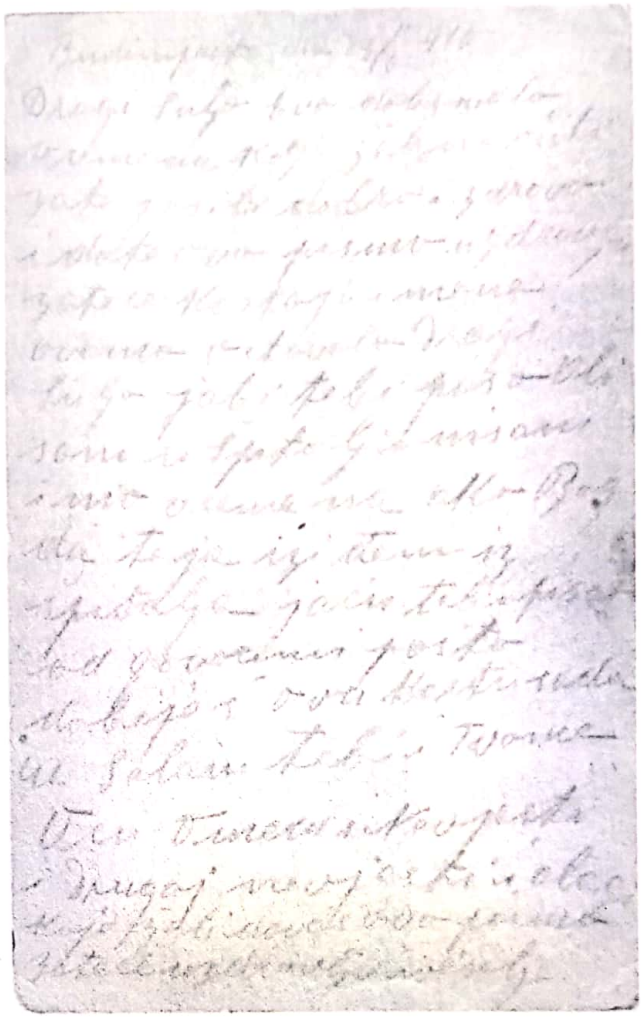

Budimpešta, dne 23. juni 916

Dragi Suljo,

Evo dobi malo vremena koje želim ćuti jesi li dobro i zdravo i da te ovo pismo u zdravlju zateće ko što je i mene! Ovamo ostavilo dragi Suljo ja bi tebi piso ali sam u špitalju nisam imo vremena akobogda te ja iziđem iz špitalja ja ću tebi pisat. Odgovorim pošto dobiješ ovu kartu. Sada maksuz selam tebi i tvome ocu Omeru i nevjesti i drugoj nevjesti i Alagi koje želi da vas ovo pismo zateće u zdravlju i veselju.

Ratne prilike izazvale su velike teškoće u snabdijevanju stanovništva hranom. Nekontrolirano poskupljenje živežnih namirnica bezuspješno se pokušalo spriječiti maksimiranjem cijena žita i brašna. Druge ratne godine, 29. marta 1915, donesen je zakon na osnovu kojeg je bio reguliran promet žitom i brašnom. Utvrđena je količina po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini i to 7,2 kg brašna ili 9 kg žita, što predstavlja dnevnu potrošnju od 250 grama brašna ili 300 grama žita. Mjesečni limit u Ugarskoj iznosio je 18 kg, a u Austriji 10 kg po stanovniku. Normalna mjesečna potrošnja žita po jednom

stanovniku uzimala se 18 kg mjesečno.[167] Usljed teškoća u snabdjevanju uzrokovanih ratnim operacijama, ni tako umanjene količine namirnica stanovništvo nije dobijalo redovno.[168] Teret rata različito su podnosili stanovnici Monarhije: dok je "u Austriji bila na snazi naredba o racionalnom snabdijevanju stanovništva životnim namirnicama, u Mađarskoj je narod jeo bijeli hljeb i kifle, a u Bosni je gladovao".[169]

U Tešnju je već 1915. godine dio stanovništva bio prinuđen mljeti otučke kukuruza i jesti umjesto kukuruznog brašna. Kotarski ured provodio je aprovizaciju živežnih namirnica koje je porodicama vojnika dijelio besplatno, a bogatima prodavao za novac. Međutim, zakup aprovizacije uzimali su špekulanti koji su nabavljanu hranu i namirnice prilikom raspodjele umanjivali, a potom viškove preprodavali na crnom tržištu.[170]

Kroz sve vrijeme rata slične nevolje pratile su i činovništvo Kotarskog ureda u Tešnju. Racionalizacija u snabdijevanju osnovnim životnim potrepštinama prevazilazila se nekako, ali je nepravična raspodjela drvnog ogrjeva izazvala opravdano nezadovoljstvo koje je doseglo kulminaciju u ljeto 1918. godine.

Tešanjski kotar obilovao je nepreglednim šumskim prostranstvima od kojih je najveći dio otpadao na zemaljski erar, zatim privatno vlasništvo i značajan dio na vakufe. Samo jedan dio Gazi Husrev-

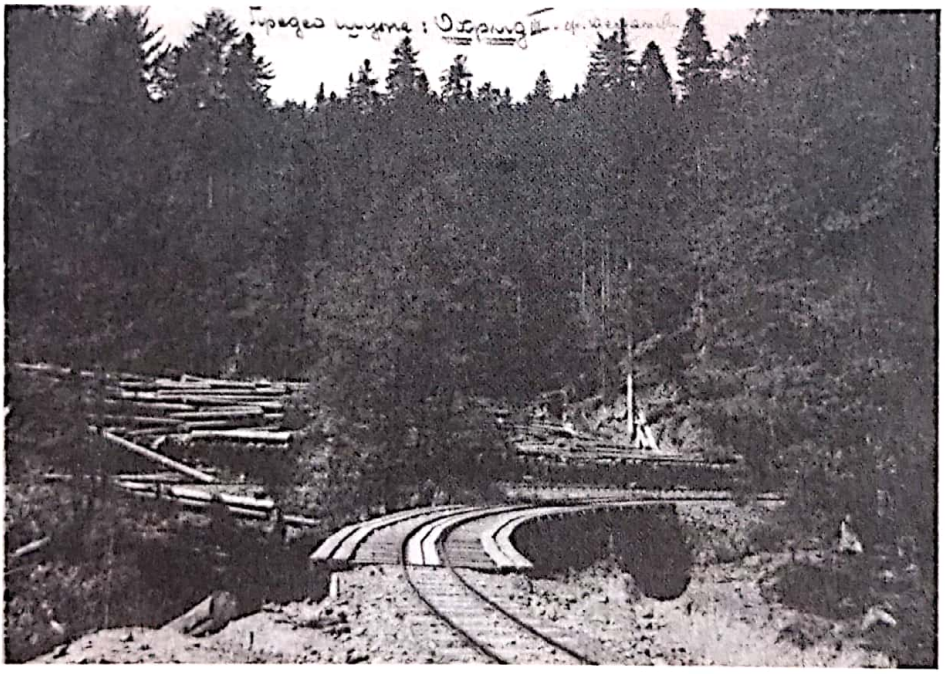

Šumski reviri Pribinića u Tešanjskom kotaru

167 Iljas Hadžibegović, *Bosansko-hercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20.stoljeća*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2004, 127.

168 Zijad Šehić, *U smrt za cara...*, 115.

169 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, III, 359.

170 U sveopćoj nestašici hrane, po preporuci vlasti, stanovništvo je počelo koristiti bundeve u ishrani, do tada korištene kao stočnu hranu. Adem-aga Mešić, *Memoari*, 360.

begova vakufa, koji se nalazio na prostorima Tešanjskog kotara, zapremao je 119.639 dunuma šume u Krnjinu.[171]

Ogrjevno drvo stanovništvo je prije rata nabavljalo iz privatnih šuma ili kupovinom. Tako se tovar drva na tešanjskoj čaršiji mogao kupiti za 60 hellera. Ogrjev za kotarske ustanove nabavljan je iz šumskih revira Pribinića, odakle se transportirao vicinalnom željezničkom prugom do željezničke stanice na Tešanjci, gdje se vršio pretovar na zaprežna kola i cestom dovozio u Tešanj.

Mobilizacijom radnika i transportnih sredstava, te rekvizicijom konja i volova za potrebe k. und. k vojske 1916. i 1917. godine pojavio se problem redovnog snabdjevanja službenika i namještenika ogrjevom. Teslićka firma *Holzverwendung A.G.* Teslić (Bosansko akcionarsko društvo za preradu drva, op.a.) tih je godina, usprkos problemima, obezbjeđivala besplatno ogrjevna drva za potrebe činovništva. U julu 1918. godine Kotarski ured uradio je trebovanje drvnog ogrjeva kod navedene teslićke firme.[172]

Međutim, tražena količina ogrjevnog drveta nije isporučena. Kotarski predstojnik Sönnenfeld obavjestio je cirkularnim pismom činovništvo i namještenike, 6. augusta 1918. da je teslićka firma "mjesto 43 vagona gorivih drva hrastovih izvolila svega za kotarski ured 10 vagona a za kotarski sud 5 vagona".[173] Predstojnik je za grijanje ureda odobrio 5 vagona, a ostatak je razdijelio najbližim suradnicima: dr. Skuteckom 1 vagon, pristavu Novotnom i Pavičiću 1 vagon, poreznom uredu 1 vagon, činovnicima poreznog ureda 1 vagon i 1 vagon za grijanje stana kotarskog predstojnika. Ostali službenici i namještenici nisu dobili ništa.

Takva raspodjela drva izazvala je opravdan bunt kod činovnika Kotarskog ureda u Tešnju, koji su Zemaljskoj vladi u Sarajevu poslali kolektivnu predstavku, veoma emotivnog sadržaja. U predstavci koju je napisao Mirko Valentinčić navodi se:

"Kotarski ured podijelio je ta drva, ali kako? Srce mora zaboljeti svakoga čovjeka, ako ima srce, kada vidi ovakovu podjelu. Najbjedniji izostavljeni su – dnevničar i podvornik, zatim neki dio kotarskog činovništva, a i ono što je na činovnike kotarskog kao i poreznog ureda podijeljeno, podijeljeno je tako nepravedno da se na to zbilja hladnokrvno preći ne može.

Za dokaz prilažem prepis tog cirkulara.

1.) Pet vagona drva doznačuje se samom kotarskom uredu kao i 1 vagon poreznom uredu. Zar ovi uredi nemaju svoju dotaciju, nego baš na račun siromašnog činovništva dnevničara i podvornika drva moraju dobiti?
2.) 1 vagon drva dodjeluljuje se kotarskom nadliječniku dr Skuteckyu, oženjen, 1 dijete, IX činovnički razred, beriva 595 K, osim dohodaka privatne liječničke prakse koja će po svoj prilici odgovarati mjesečnim berivima.
3.) Političkom pristavu II razreda Novotnyu ½ vagona drva, neoženjen, X činovnički razred, beriva 414 K 33 hellera.

171 Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana...*, 290.

172 ABH. ZV. Prezidijal, 4934/19.

173 Isto.

4.) Pristavu pom. ureda Duri Pavičiću ½ vagona drva, oženjen bez djece, IX činovnički razred, beriva 536 K.

5.) Činovnicima poreznog ureda 1 vagon da podjele na četiri činovnika – 1 oženjen bez djece, 2 oženjena sa 2 djece, 1 neoženjen.

6.) Kotarskom predstojniku Sönnenfeldu 1 vagon – neoženjen, VIII činovnički razred, beriva 622 K, stan u naravi.

Mislim da dalje nije potrebno komentirati jer će si i Zemaljska vlada sigurno moći sama sliku stvoriti....

Molimo visoku Zemaljsku vladu da bi ovu nepravednu podjelu anulirati izvolila, te isto tako da anulira doznaku drva kotarskom uredu, poreznom uredu od 5, odnosno 1 vagona kao i onu što je kotarskom sudu doznačeno 5 vagona, od čega je na činovništvo dopitano 3 vagona, a 2 vagona samom kotarskom sudu. Pa odrediti da se ta drva po nekom stanovitom ključu na sve činovnike i namještenike kotarskog ureda, kotarskog suda i poreznog ureda pravično podijele".[174]

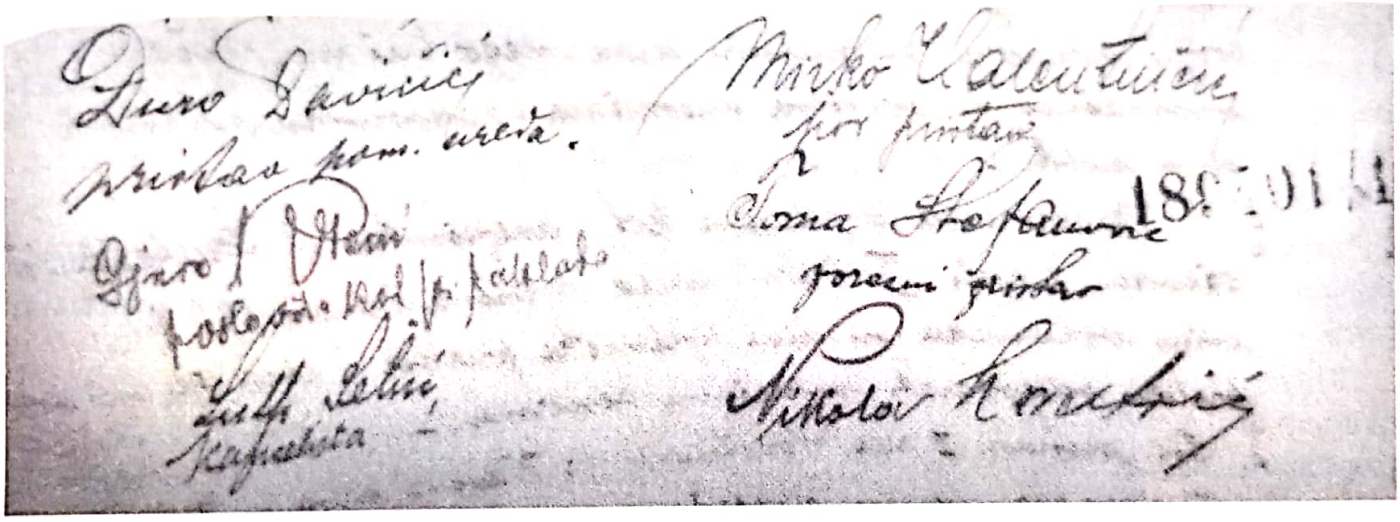

Faksimil potpisa kolektivne predstavke

Razmatranje pritužbe poreskog pristava Valentinčića i drugih činovnika iz Tešnja preuzela je Narodna vlada Bosne i Hercegovine, u decembru 1918. kada je zatražila službeno očitovanje predstojnika Sönnenfelda. U odgovoru kotarskog predstojnika, upućenog Narodnoj vladi, 3. januara 1919. godine, stoji:

..." usljed prevrata cijela akcija oko dobavljanja drva stupila je u promjenjeni stadij...

Dr Skutecky nije dobio nikako od tih drva, a pošto je moje kućanstvo usljed smrti moje majke napušteno, to nisam ni ja sebi drva nikako uzeo. Budući je i to drva premalo za kotarski ured to sam od šumske uprave u Tesliću kupio daljna tri vagona bukovog drveta...

174 ABH. ZV. Prezidijal. Predstavka činovnika i namještenika Zemaljskoj vladi.

Zapravo pod ovakovim okolnostima nije se smjelo ni pristavu Novotniju ni Pavičiću drva dati, ali eto to je već učinjeno, pa im se ne može opet oduzeti.

Činovnici a i kotarski ured, te sud nisu ta drva povlačila na temelju nekog prava, nego je firma od vremena do vremena obećala – budi iz vlastite pobude... nekoju količinu drva. Taj način davanja drva ne može se smatrati honoriranjem činovničkog rada za firmu, ali ako firma već daje štogod besplatno, onda ona ima valjda i pravo da suodređuje kome se dotične stvari u prvom redu imadu dodjeliti.

Tako je to bilo i sa ovim drvima, pa je pritužba poreznog pristava Valentinčića, koji se eto na jedanput za siromašne dnevničare hoće da brine (!!) (a do sada ih je prezirao) sasvim neosnovana.

Kotarski sud neka radi sa svojim drvima šta hoće, a kotarski ured mora sva svoja drva za sebe da upotrebi, ako neće da se činovnici u kancelarijama smrzavaju".

Narodna vlada iznijela je na to samo opasku da ubuduće kotarski ured eventualno poklonjena drva ima smatrati državnim dobrom, te ih zaprimiti na rasterećenje paušala.[175]

Peticija kotarskih činovnika, uz brojne pritužbe i nezadovoljstvo građana iskazano na račun kotarskog predstojnika Eudarda Sönnenfelda, dobilo je konačni epilog njegovom smjenom u martu 1919. godine.

Ratno stanje u zemlji uz stalne pokrete vojske i dolazak izbjeglica pogodovali su širenju zaraznih bolesti. Loša ishrana i tradicionalno slabi higijenski uvjeti činili su dodatni faktor koji je doprinosio širenju raznih zaraznih bolesti akutnog i hroničnog tipa.

Prva zarazna bolest koja se pojavila u Bosni i Hercegovini bio je pjegavi tifus. Virus su donijeli 1915. godine muhadžiri iz Turske i Sandžaka, kao i vojnici koji su se vraćali s balkanskih frontova i iz Rusije. Bolest je poprimila razmjere epidemije u kojoj je oboljelo 1.239 stanovnika u kotarima: Banja Luka, Varcar Vakuf, Tešanj, Brčko, Sarajevo, Visoko i Prnjavor.[176]

Naročito velika epidemija kolere i pjegavog tifusa zabilježena je tokom 1916. i 1917. godine u sabirnom logoru u Doboju, u kojem je umrlo preko 1.000 djece starosti ispod 10 godina, a svega je umrlo 4.500 do 5.000 osoba.[177]

Osim tifusa u Tešnju se usljed slabe ishrane i upotrebe lošeg kvaliteta kukuruza pojavila dizenterija i pelagra.

Veliku opasnost po zdravlje stanovništva predstavljao je sifilis ili frenjak. Ova bolest uzela je maha pogotovu zbog legaliziranja prostitucije u Monarhiji. Odmah po izbijanju rata, bilježe se značajnije brojke osoba oboljelih od sifilisa. Tako je 1914. godine zabilježeno 1900, a 1916. godine 1664 slučaja oboljelih od ove bolesti. Kao posebno kriznu treba istaći 1915. godinu. Tada su, naime, zabilježena 2604 slučaja sifilisa u 42 kotara: u prosjeku 49 oboljelih u svakom kotaru. Broj oboljelih nije toliko poražavajući koliko činjenica da je bolesti bilo u gotovo cijeloj zemlji. Sifilis je u Bosni i Hercegovini

175 ABH. NVNV, 4934/I-1/19.

176 Međunarodna naučno-historijska konferencija *Mjesto Prvog svjetskog rata u evropskoj historiji.* Institut za istoriju u Sarajevu. Amila Kasumović, *Zdravstvene prilike u Bosni i Hercegovini u Prvom svjetskom ratu (1914-1918).* Sarajevo, 2014, 1-5.

177 Zijad Šehić, *U smrt za cara...*, 104.

imao određene specifičnosti: dok se kod katoličkog i pravoslavnog stanovništva uglavnom prenosio spolnim putem, kod muslimanskog se širio najviše korištenjem istog pribora za jelo. Problem je predstavljao tradicionalni način funkcioniranja muslimanskih porodica u kojem je za ženu bila rezervirana prvenstveno privatna sfera života, te je pregled ljekara bio potpuno isključen.[178] Iz tih razloga ovi se podaci moraju uzimati sa rezervom i sa pretpostavkom da je broj zaraženih osoba bio daleko veći.

Sudeći prema jednom izvještaju epidemija sifilisa nije zaobišla ni Tešanj. Na prostoru općine Tešanj koji je pokrivao gradski ambulatorij, u posljednjem kvartalu 1918. godine evidentirano je ukupno 62 oboljelih od sifilisa i drugih venеričnih bolesti. Od tripera ili kapavca 11 lica je liječeno i 9 upućeno na liječenje u bolnicu, meki šankir dijagnosticiran je kod 2 osobe, primarni sifilis liječen je kod 1 osobe, a 1 osoba je upućena na liječenje, sekundarni sifilis liječen je kod 12 osoba, tercijarni sifilis kod 25 osoba, a 1 osoba je upućena na liječenje u bolnicu. Ukupno je evidentirano 51 liječena osoba i 11 osoba upućenih u bolnicu.[179]

Od influence ili gripe, lako prenosive virusne bolesti disajnog sistema liječeno je 27 osoba, a 1 je upućena na bolničko liječenje. Od srdobolje liječena je 1 i malarije 5 osoba. Tuberkuloza je također bila raširena u Tešnju. Tuberkuloza grkljana, pluća i porebrice liječena je kod 16 osoba, tuberkuloza kostiju i zglobova kod 4 i skrofuloza kod 2 osobe.

Od kožnih bolesti liječeno je ukupno 45 osoba. Od šuge ili svraba 24 osobe, ekcema 10 osoba, hroničnih kožnih čireva 5 osoba, čirova 2, kraste na glavi 1 osoba i 3 osobe od ostalih kožnih bolesti.

Od reume u mišićima i zglobovima liječeno je 7 osoba, a od različitih rana 21 osoba.

Od živčanih bolesti liječeno svega 5 osoba, a od kardiovaskularnih bolesti 2 osobe.[180]

Gradsko poglavarstvo Tešnja ulagalo je velike napore i sredstva u provođenje preventivnih mjera zaštite stanovništva od zaraznih bolesti. Iz gradskog budžeta redovno se finansirala vakcinacija učenika, a tokom rata pri upisu djece u narodnu osnovnu školu bio je obavezan liječnički pregled. Pošto je postojala opasnost od pojave kuge, po naređenju kotarskih vlasti Općina Tešanj nabavljala je kreč koji je jednim dijelom dijeljen siromašnom stanovništvu radi krečenja i dezinfekcije kuća, a drugim dijelom služio za dezinfekciju javnih prostorija, gradskog trga, cesta i kanala u gradu.

U *Velikom ratu* s prostora Tešanjskog kotara poginulo je devetsto trideset Bošnjaka sve tri konfesije. Mnogi od njih sahranjeni su na zajedničkom groblju Lebring pored Graca (Austrija) i vojničkom groblju u selu Nagyharsany (Mađarska). Dvjesto pedeset dvojica vratili su se kao ratni invalidi: od toga 92 muslimana, 120 pravoslavnih, 32 katolika i 6 ostalih.[181] Za mnoge u ratu nestale vojnike iz bh. regimen-

178 Amila Kasumović, Zdravstvene prilike ..., 1-5.

179 Prema kazivanju Smaila Galijaševića 2015. godine, dok je radio kao učitelj u Karadaglijama endemski sifilis bio je još uvijek prisutan na tim prostorima. Početkom upotrebe penicilina 1952. godine i provođenjem preventivnih mjera počelo je efikasno suzbijanje sifilisa i drugih zaraznih bolesti.

180 ABH. ZV. K. 67. 111/12/12. 50831/19. Iskaz o kretanju broja bolesnika u općinskom ambulantoriju u Tešnju za IV četvrt 1918. godine, podnio je Narodnoj vladi Bosne i Hercegovine dr Richard Skutecky 4. januara 1919. godine.

181 Zijad Šehić, *U smrt za cara* ..., 297-299.

ti, godinama poslije, dolazile su umrlice iz austrijske savezne kancelarije. Tako su 16. decembra 1927. godine od Ministarstva unutrašnjih djela Kraljevine SHS, putem velikog župana Vrbaske oblasti, sreskom poglavaru Tešnja proslijeđene umrlice bivših austrougarskih vojnika: Ise Bejtića iz Raduše, Petra Popovića iz Stanova i Simona Pazirovića iz Cerana.[182]

Budimpešta, april 1913. godine[183]

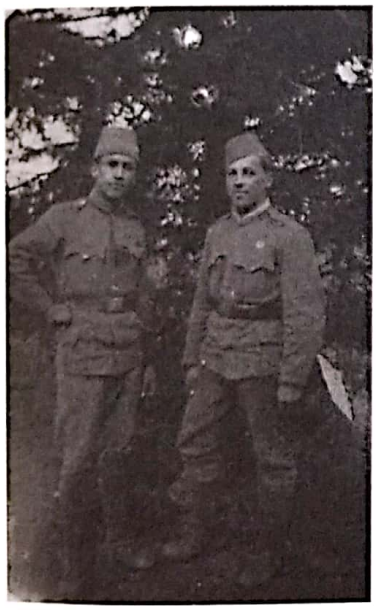

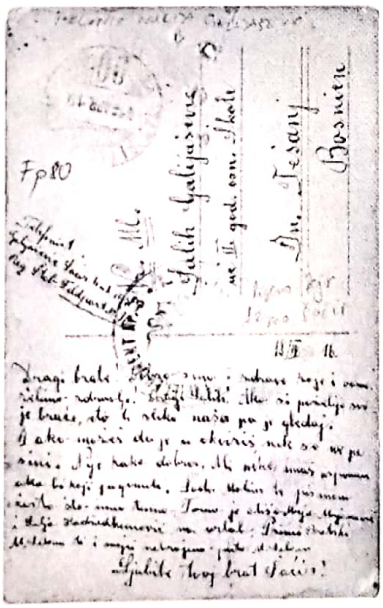

Zejr i Šaćir Galijašević, april 1916. godine[185]

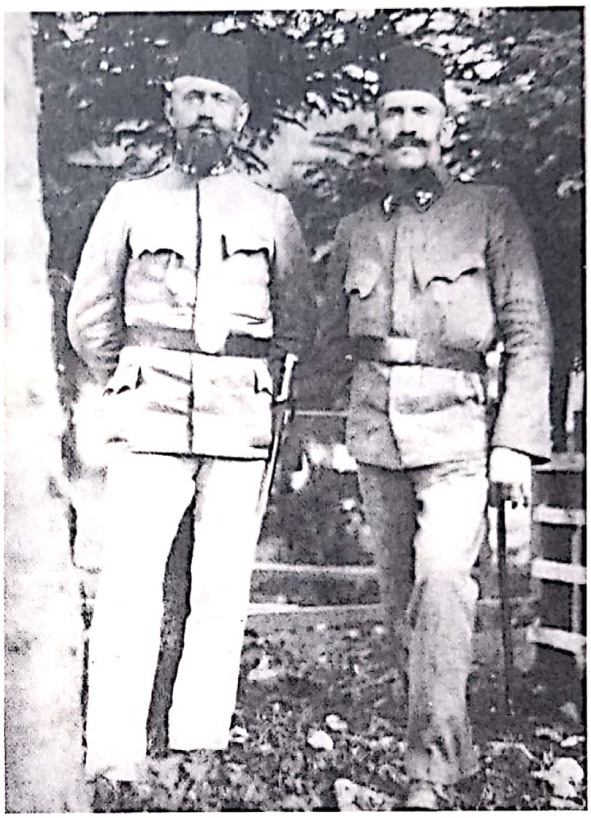

Mihajlo Ništević (1879-1933), niži oficir (prvi s lijeva) pred Veliki rat[184]

Dragi brate! Dobro smo i zdravo koje i vama želimo zdravlja! Dragi Salih! Ako si poželijo svoje braće, eto ti slika naša pa je gledaj. I ako možeš da je uokviriš nek se ne pesini. Nije kako dobro, ali neka imaš uspomenu ako bi koji poginuli. Sada molim te piši nam često šta ima tamo. Tamo je otišo Mujo Mujanović i Suljo Hadžiedhemović na urlab. Primi bratski mak-suz selam i majci nebrojeno puta mak-suz selam. Ljubite tvoj brat Šaćir!

182 ARSBL, 5, Aj 1, 170_002-3.

183 Porodični arhiv Azre Mujaković-Hadžimujić. Fotografija adresirana na Omera Bukvića u Tešnju. Na poleđini fotografije u izblijedjelom pismu može se razaznati dio teksta: *Evo nas Tešnjaka.*

184 Fotografiju Mihajla Ništevića ustupio mi je Ranko Ćulafić, njegov unuk kojem se zahvaljujem.

185 Fotografija Zejra i Šaćira Galijaševića poklon je Nurije Galijaševića, unuka Šaćirovog, kojem se zahvaljujem.

Tešanjska infanterija, maj 1915. godine[186]

Omer Bukvić, lijevo

Ahmet Bejtić, prvi slijeva[187]

186 Fotografije i razglednice iz Prvog svjetskog rata ustupila je Azra Mujaković-Hadžimujić, potomkinja Husibegovića-Galijaševića, kojoj se ovom prilikom zahvaljujem.

187 Ahmet Bejtić (11. 10. 1894 - 17. 12. 1969) iz Raduše. Iso Bejtić, unuk Ahmetov kazao mi je da je njegov djed bio pripadnik 3. bh. regimente i da je učestvovao u bitkama na Sočanskom frontu, kod Pijave. Fotografija je snimljena negdje u pozadini fronta, 20. februara 1918. godine. Isi Bejtiću se zahvaljujem na ustupljenoj fotografiji.

III

ORGANIZACIJA UPRAVE U BOSNI I HERCEGOVINI U DOBA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA / KRALJEVINE JUGOSLAVIJE (1918-1941)

Prvodecembarskim aktom ujedinjenja Bosna i Hercegovina ušla je u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS), a zatečena administrativno-teritorijalna organizacija privremeno je zadržana.

Državna uprava u Kraljevini SHS podijeljena je na osam oblasti: Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Dalmaciju, Hrvatsku, Makedoniju, Sloveniju, Srbiju i Vojvodinu. Oblastima su upravljale narodne vlade koje su bile odgovorne Centralnoj vladi u Beogradu.

U periodu od 1918. do 1923. godine u Bosni i Hercegovini su se smijenile tri vlade: Narodna vlada Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (NVNV SHS) za Bosnu i Hercegovinu djelovala je u periodu od 30. novembra 1918. do 31. januara 1919. godine. Ovu Vladu, koja je imala zadatak da izvrši mirni prijenos vlasti sa stare na novu zamijenila je 1. februara 1919. godine Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu koja je djelovala do 14. jula 1921. godine. Sa značajno suženim kompetencijama bila je odgovorna Centralnoj vladi u Beogradu. Nju je naslijedila Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu 21. jula 1921. godine, koja je prijelaznim odredbama Vidovdanskog ustava ostala privremeno kao autonomni organ sve do njene likvidacije u februaru 1924. godine.

Vidovdanskim ustavom iz 1921. godine sankcionisano je centralističko uređenje Kraljevine SHS. Zemlja se na osnovu ustava dijelila na oblasti koje su utvrđene prema geografskom i privrednom kriteriju.[188]

Bosna i Hercegovina je dobila novo administrativno-teritorijalno uređenje u kojem je podijeljena na šest oblasti – umjesto okruga i to: Sarajevska, Tuzlanska, Travnička, Mostarska, Bihaćka i Vrbaska sa sjedištem u Banjoj Luci. Članom 135 Ustava (tzv. *turski paragraf*) Bosna i Hercegovina sačuvala je svoju teritorijalno-upravnu cjelovitost i posebnost, međutim, izgubila je autonomnost jer je svaka od ovih administrativno-teritorijalnih jedinica u upravnom pogledu bila podređena centralnoj vlasti u Beogradu. Velike župane za upravitelje oblasti postavljao je kralj.[189]

Prema *Zakonu o oblasnoj i sreskoj samoupravi* iz 1922. oblasna skupština preuzela je nadzornu vlast nad općinama i općinskim ustanovama. U upravnom pogledu bosanskohercegovačke općine (gradske i seoske) i dalje će ostati uvezane naslijeđenom austrougarskom legislativom iz 1907. godine koja se odnosi na organizaciju, funkcije i upravljanje..., čak i nakon razbijanja na banovine historijskog bosanskohercegovačkog prostora 1929. godine, sve do donošenja jedinstvenog državnog *Zakona o opštinama iz 1933.*[190]

188 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*. Institut za istoriju u Sarajevu. Sarajevo, 1991, 195.

189 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 195.

190 Seka Brkljača, *Paradoksi provedbe Vidovdanskog ustava iz 1921. u Bosni i Hercegovini*. Institut za istoriju Sarajevo. Historijska traganja, 7, 2011, 147.

U strogo centralistički organiziranoj državi nije bilo mjesta za samouprave u organima vlasti. Doduše, postojale su, paralelno s organima vlasti, uz oblasne odbore oblasne skupštine, uz sreske odbore sreske skupštine, ali je njihova nadležnost bila beznačajna u poređenju s kompetencijama velikih župana, odnosno sreskih načelnika.[191] Oblasna samouprava profunkcionirala je tek nakratko, nakon oblasnih izbora u januaru 1927. godine, ali je raspuštena uvođenjem Šestojanuarske diktature, 1929. godine.[192]

Donošenjem *Zakona o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja,* 3. oktobra 1929. godine država je dobila naziv Kraljevina Jugoslavija. Umjesto ranije 33 oblasti uvedena je podjela na 9 oblasti – banovina.

Nadzornu vlast nad općinskim upravama preuzeo je ban, koji je obavljao najvišu političku i opću upravnu vlast.[193]

Nakon višegodišnjeg združenog pritiska opozicionih stranaka kralj Aleksandar proglasio je 15. aprila 1933. godine *Zakon o opštinama*[194] kojim je prestao da važi zakon za upravu gradskih općina u Bosni i Hercegovini od 21. marta 1907. godine i zakon o seoskim općinama u Bosni i Hercegovini od 8. februara 1907. godine.

Organizacija općina i njihov rad

Na čelu općine stajao je predsjednik. Predsjednik je onaj vijećnik koji je izabran kao nosilac najjače kandidatske liste. Općinsko vijeće je uz predsjednika biralo još dva do pet članova uprave, koji su zajedno činili općinsku upravu. Služba predsjednika Općine i članova uprave je počasna. U općinama gdje služba predsjednika zahtijeva cjelodnevno radno angažiranje ili veći dio radnog vremena, općinsko vijeće može odrediti predsjedniku, općinskim statutom, srazmjernu nagradu u obliku godišnje ili mjesečne plaće.[195]

Predsjednik je predstavnik općine i njen izvršni organ. U njegove dužnosti i nadležnosti spadaju izvršavanje odluka općinskog vijeća i uprave, staranje za dobru administraciju općine, čuvanje pečata, potpisivanje akata u ime općine zajedno sa licem koje vodi djelovodnu službu, upravljanje općinskom imovinom i imovinom ustanova, nadzor nad radom općinskih službenika, upravljanje općinskim ustanovama i preduzećima, rukovođenje mjesnom policijom i dr.[196]

---

191 Seka Brkljača, *Paradoksi provedbe ...*, 196.

192 Zakon o izmeni zakona o opštinama i oblasnim samoupravama. *Politika*, Beograd, nedjelja, 6. januar 1929, br. 7430, 3.

193 Zakon o banskoj upravi. *Politika*, Beograd, petak, 8. novembar 1929, 1.

194 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, XV-1933, br. 85-XXVI, 15. april, subota u Beogradu, 493.

195 Isto, 498.

196 Isto, 500.

Svaka je općina donosila svoj statut kojim su utvrđivana i sistematizirana radna mjesta općinskih službenika i uređivani ostali službenički odnosi. Statut je odobravao ban.

Djelokrug rada općine obuhvatao je sve poslove koji se odnose na ekonomski, kulturni i socijalni život. To je značilo upravljanje općinskom imovinom (donošenje budžeta, raspolaganje općinskim prihodima, zaključivanje kredita, kupovina, prodaja, davanje u zakup općinske imovine, osnivanje općinskih preduzeća); održavanje cesta, mostova i ulica, brigu o siromašnima, staranje za odgoj siromašne i napuštene djece, podržavanje dobrotvornih zavoda i ustanova; u oblasti zdravstva: održavanje ljekarske službe, služba babice-primalje i ambulante, suzbijanje zaraznih bolesti; unapređivanje lokalne poljoprivrede (osnivanje i potpomaganje poljoprivrednih zadruga, staranje za dobro zdravstveno stanje stoke i suzbijanje stočnih bolesti, ribarstvo, osnivanje zavoda za štednju i dr.); razvoj školstva (podizanje škola, osnivanje biblioteka, čitaonica, organizacija analfabetskih kurseva, kurseva za domaćice i dr.).[197]

U nadležnost općinskih organa uprave spadali su poslovi neposrednog upravljanja općinskom imovinom, sastavljanje i predlaganje općinskog budžeta i godišnjeg završnog računa, vršenje nadzora nad radom općinskih ustanova i preduzeća, odlučivanje u hitnim slučajevima o nepredviđenim vanrednim kreditima uz odobrenje nadzorne vlasti, pripremanje odluka odbora i svih drugih poslova koje odbor stavlja upravi u dužnost. U nadležnosti općina bila je i mjesna žandarmerija koja se starala za javnu, ličnu i imovinsku sigurnost građana, kao i red i mir u općini. Općina je vodila nadzor nad gostionicama, kafanama, nad strancima i sprječavala prosjačenje.[198]

Osnov za općinske finansije činio je općinski budžet sa svim rashodima i prihodima. U rashode su spadali lični (prinadležnosti općinskih službenika, doprinosi za penzioni fond, nagrade itd.) i stvarni rashodi (potrebe nadleštva, porez na nekretnine i preduzeća, plaćanje dugova i kamata, održavanje općinskih zgrada, puteva, ulica, mostova, troškovi ulične rasvjete, vodovoda, zdravstva, školstva, policije i dr.).

Prihode općine sačinjavali su prihodi od općinske imovine i od preduzeća, uloženog novca i dr. Za pokriće svojih potreba općine su mogle uvoditi prireze na neposredne državne poreze (trošarinu i takse). Uvođenje općinskih posrednih poreza odobravao je ban. Općinski budžet odobravao je sreski načelnik, ban ili ministarstvo finansija.[199]

Općinsko vijeće brojalo je od 24 do 36 vijećnika, ovisno o broju stanovnika u općini.[200] Vijeće je birano općim, jednakim, neposrednim i javnim glasanjem sa mandatom od tri godine. Biračko pravo imali su svi stanovnici, upisani u biračke spiskove prema zakonu o biračkim spiskovima. Listi s najvećim brojem glasova pripadale su dvije trećine mandata. Sjednice općinskog vijeća sazivao je predsjednik Općine prema potrebi, a najmanje svaka tri mjeseca.

---

197 Isto, 499.

198 Isto, 499.

199 Općinski budžet u kojem općinski prirez na državne neposredne poreze nije veći od 200% odobrava ban, a budžete sa prirezom preko toga ministar finansija. Budžete sa prirezom do 50% odobrava sreski načelnik, ako ga ovlasti ban. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 501.

200 Općine od 3000-5000 stanovnika imale su 24 vijećnika; općine od 5000-8000 stanovnika imale su 30 vijećnika i općine preko 8000 stanovnika imale su 36 vijećnika. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 495.

Rad općinskog vijeća bio je reguliran poslovnikom koji je odobravao ban.[201]

Sjednice općinskog vijeća otvara predsjednik Općine, njima rukovodi i zaključuje sjednice. Da bi Općinsko vijeće moglo rješavati morala je biti prisutna polovina vijećnika, plus jedan. Odluke su donošene prostom većinom. Zapisnike sjednica potpisivali su predsjednik, prisutni vijećnici i zapisničar.[202]

Sreska vlast

Stari sistem kotarske uprave funkcionirao je u Bosni i Hercegovini od kraja 1918. do 1922. godine kao i u ostatku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Na temelju Zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi od 26. aprila 1922. godine Kotarsko poglavarstvo Tešnja krajem 1922. godine dobilo je službeni naziv Sresko poglavarstvo.

Prema članu 18 *Zakona o opštoj upravi*, neposredni vršilac opšte upravne vlasti u srezu bio je sreski poglavar, "pod nadzorom oblasnog velikog župana". U njegovoj nadležnosti bili su svi poslovi opće uprave, osim onih "koji su posebnim propisima stavljeni u nadležnost kojoj drugoj vlasti." Dakle, što je bio veliki župan u oblasti, to je bio sreski poglavar u srezu "jedan je viša, drugi niža upravna vlast. Kao što su poslovi s centralne vlasti prenijeti na velikoga župana, tako su s ovoga prenijeti na sreskoga poglavara, ostavljajući prvome uglavnom vrhovni nadzor na drugim."U sreskoj upravi, sreskom poglavaru bili su podčinjeni posebni stručni referenti: sanitetski, tehnički, prosvjetni, veterinarski, ekonomski, šumarski i drugi, kao i potrebno pomoćno osoblje. Sreske poglavare postavljao je ministar unutrašnjih poslova. Na toj funkciji mogli su biti samo pravnici sa najmanje 8 godina državne službe i položenim stručnim ispitom.[203]

Zakonom o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja od 3. oktobra 1929. godine sresko poglavarstvo promijenilo je naziv u sresko načelstvo. Sreski načelnik Tešnja zadržao je nadzor nad općinskom upravom te je imao pravo izmijeniti ili pak zadržati od izvršenja odluke Općinskog vijeća u Tešnju, koje je imalo pravo žalbe na taj postupak banu. Ako je sreski načelnik smatrao da općinska uprava ne izvršava svoje dužnosti, imao je pravo upozoriti ih, a potom sam preuzeti njihovo izvršenje, dok je ban imao pravo razriješiti dužnosti predsjednika općine i općinsku upravu.[204]

201 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 497.

202 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 498.

203 Omer Hamzić, *Ustavno određenje i realni odnosi između organa uprave i samouprave u prvoj deceniji Kraljevine SHS*, *Gračanički glasnik*, 31/16, Prošlost, 2016, 52.

204 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 504.

IV

LOKALNA UPRAVA U TEŠNJU (1918-1941)

Poslijeratne prilike i smjena vlasti u Tešnju (1918-1919)

Prema podacima iz *Bosanskog glasnika* za 1918. godinu Tešanj je bio uređena gradska općina sa 3.076 stanovnika. Grad je bio sjedište kotarskog ureda i kotarske žandarmerijske stanice. Imao je telefonsku i telegrafsku centralu. U gradu su se nalazile jedna osnovna škola, mekteb-iptidaija, muslimanska djevojačka škola, 8 džamija, srpsko-pravoslavna crkva i rimo-katolička crkva, čitaonica, činovnička kasina, pododbor "Napretka".[205]

Kraj Prvog svjetskog rata Tešanjski kotar dočekao je u neredu, pljački i nemirima, izazvanim rasulom austrougarske vojske, nezadovoljstvom seljaka i sa različitim raspoloženjima stanovništva. Vojnici koji su se vraćali s frontova i iz zarobljeništva aktivno su učestvovali u svim izgredima, paljevinama i pljački.[206] Da bi se zaustavio opći haos i uveo red i mir, u skladu sa direktivama Glavnog odbora Narodnog vijeća i Narodne vlade Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu osnivaju se odbori Narodnog vijeća.

U Tešnju su 4. novembra 1918. godine u Gradskoj čitaonici obrazovani kotarski odbor Narodnog vijeća i Narodna garda. Za predsjednika Kotarskog odbora izabran je Smail-beg Ferizbegović, za potpredsjednike Smail-aga Galijašević i pop Savo Ilić, a za sekretara je izabran Pero Milošević. Na mjesto zapovjednika Narodne garde u Tešnju imenovan je poručnik u rezervi Emin-beg Ferizbegović. Istovremeno, konstituišu se seoski pododbori i postavlja narodna garda u Tesliću, Stanarima, Blatnici, Čečavi i Šnjegotini.[207]

U općoj euforiji koja je zahvatila banjalučki okrug pojavljuju se zahtjevi odborâ Narodnog vijeća u Bosni i Hercegovini za ujedinjenjem sa Srbijom. Tim se zahtjevima pridružio dio činovništva kotarskog ureda u Tešnju koji je 6. novembra 1918. godine uputio telegram Glavnom odboru Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu sljedećeg sadržaja: "Sa oduševljenjem pozdravljamo narodnu vladu svjesni ideje slobode unutar majke Jugoslavije. U potpisu: činovnici kotarskog ureda".[208] Tešanjska čaršija, politički razdijeljena, bila je dobrano uzburkana nastalim promjenama. Pod Adem-aginim utjecajem 6. novembra 1918. godine, u prepunoj gradskoj čitaonici, organizira se skup njegovih pristalica na kojem se protestuje i izražava nezadovoljstvo spram nove vlasti.

205 *Bosanski glasnik za 1918*, 200.

206 Hamdija Kapidžić, *Rad Narodnog vijeća SHS Bosne i Hercegovine u novembru i decembru 1918*. Građa, 261. Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*. Institut za istoriju u Sarajevu, Studije i monografije. Sarajevo, 1991, 48.

207 ABH. Glavni odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu (GONV SHS), Prezidijal. Kut.1/1918, 156/1918. Osnivanje odbora Narodnog vijeća i Narodne garde u Tešnju. U Odbor Narodnog vijeća ušli su: Smail-beg Ferizbegović, Milovan Tanasić, Sami-beg Ajanović, Simo Vujović, Ali-beg Kapetanović, Risto Blagojević, Guido Fichtner, H. Suljaga Eminagić, Vaso Jerković, Hasan ef. Smailbegović, Tomo Stefanović, Ibrahim hafiz Turalić, Pero Milošević, Carl Trömer, Hamdaga Šehagić, Hamzalija Ajanović, Avdo Brka, Jakov S. Albahary, Dimšo Pavlović, Smail-aga Galijašević, Sulejman hafiz Užičanin, Hadži Derviš hafiz Mulalić, fra Ilija Dominović, pop Savo Ilić, Mihailo Nišević.

208 ABH. GONVBiH. Kut.1. 51/18.

Radi smirivanja situacije Narodno vijeće u Sarajevu 7. novembra 1918. godine poslalo je kotarskom uredu u Tešnju naređenje "*da oružnici i dalje vrše svoju službu. Za znak da su stupili u službu naroda neka metnu kokarde narodne. Radite sporazumno sa vijećem. Saopštite ovo naređenje mjesnom narodnom vijeću*".[209] Garda podređena Kotarskom odboru Narodnog vijeća otkazala je neposluh i nije prihvatila da "oružništvo sigurnosnu službu vrši".

Narodna garda kao poluvojna formacija imala je dužnost osiguranja reda i mira, da čuva ličnu imovinu i imovinu Općine od pljačke.[210] Iako se služba u Gardi smatrala počasnom gardisti su dobijali plaću i besplatnu hranu.[211] Prema jednom izvještaju Garda u Tešnju brojala je 63 člana i primali su plaću u iznosu od 40 forinti, prikupljanih od dobrovoljnih priloga građana.[212]

Mada su kotarski odbori Narodnog vijeća kao provizorna predstavnička tijela, multikonfesionalnog karaktera, imali isključivo savjetodavnu ulogu "nastojali su da se afirmiraju kao pravi i jedini organi vlasti: vršili su hapšenja, pretrese stanova, smjenjivali činovnike".[213] U Tešnju je sud kotarskog odbora uzurpirao kompetencije legalnog pravosuđa i pozivao na saslušanja uglednije građane i "sumnjive osobe" za koje je smatrao da se protive uspostavi nove vlasti. Simo Vujović, sudija kotarskog suda u Tešnju pozvao je na saslušanje Adem-agu Mešića, pod optužbom da radi na "osnivanju Republike". Osim Adem-age Mešića pozvan je i gradonačelnik Tešnja Zija-beg Đonlagić, ali se on naglo "razbolio" i nije došao na saslušanje, dok su Husein ef. Smajlbegović i Abaz Ajanović bili zatvoreni.[214]

Time je u Tešanjskom kotaru nastalo dvovlašće. Zbog haotične situacije u gradu kotarski predstojnik Eduard Sönnenfeld obratio se Narodnoj vladi u Sarajevu, sa apelom da "pošalje odmah izaslanika koji bi odredio djelokrug Narodnom odboru u Tešnju jer počima konfuzija..."[215]

U kratkom periodu djelovanja Odbora izdaci za funkcioniranje organa vlasti pokrivani su iz različitih izvora: putem dobrovoljnih priloga, budžeta Općine i Glavnog odbora, odnosno Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu.[216] Na prijedlog Odbora Kotarskog narodnog vijeća Gradsko poglavarstvo odobrilo je 5.000 kruna iz "izvanrednih prihoda" za izdržavanje Garde.[217] Odbor je također 30. novembra 1918. godine zatražio od povjerenika za finansije Narodne vlade Bosne i Hercegovine kredit za plaće vojske, žandarmerije i Narodne garde u iznosu od 30.000 kruna.[218] Vasilj Grđić, član Glavnog odbora Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu zatražio je od kotarskog odbora pismeni obračun troškova 2. decembra 1918. godine.[219]

---

209 ABH. Prezidijal NVNVBiH. Kut.1, 13491/18, 7/11/ 1918. Osnivanje garde, djelokrug odbora i postojećih vlasti.

210 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 17.

211 Isto, 17.

212 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, III, 378.

213 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 17.

214 Adem-aga Mešić, *Memoari*, rukopis, III, 377-378.

215 ABH. Prezidijal GONVBiH. 13439/18. Osnivanje garde, djelokrug odbora i postojećih vlasti.

216 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 33.

217 Mina Kujović, *Rad Gradskog poglavarstva Tešanj...*, 6.

218 ABH. GONVBiH. Kut.2/1918, 292/1918. Finansiranje Garde.

219 ABH, Prezidijal, GONVBiH. Kut. 2, 292/1918.

Jedan od najvećih poslijeratnih problema bilo je rješavanje pitanja redovnog snabdjevanja stanovništva. Svaki kotar snalazio se na svoj način i samostalno je vršio narudžbe žita i drugih namirnica. Kotarski ured u Tešnju koordinirao je aktivnosti na normalizaciji života u Tešanjskom kotaru sa Odborom. Vršile su se kompenzacije proizvodima teslićke destilacije i pilane, kao i asortimanima drvnih proizvoda drugih tvornica za hranu iz poljoprivrednih krajeva novostvorene države. Početkom januara 1919. godine kotarski predstojnik Sönnenfeld izvjestio je Narodnu vladu u Sarajevu da je teslićka pilana zaprimila dva vagona žita za aprovizaciju gradskog stanovništva.[220]

Kotarski odbor u Tešnju djelovao je do kraja 1918. godine kada je 28. decembra održao posljednju sjednicu i potom raspustio Gardu.[221]

Nesuglasice između novih i starih organa vlasti pojačane nezadovoljstvom građana, nošenih stihijom političkih promjena, dovele su do smjene kotarskog predstojnika Eduarda Sönnenfelda.[222] Tešanjsko kotarsko poglavarstvo sa novim predstojnikom Adolfom Karešom počelo je sa radom u martu 1919. godine. U jednom spisku potraživanja kotarskog poglavarstva evidentirani su neki uposlenici u kotarskim ustanovama: kotarski predstojnik Adolf Kareš; Milan Popović, politički pristav; August Kezić, pristav pomoćnog ureda; Petar Grgić, kancelista; Đuro Pavičić, direktor pomoćnog ureda; Đuro Krecić, poslovođa; Milan Metikoš, nadgeometar; Tomo Stefanović, poreski činovnik; dr Richard Skutecký, kotarski ljekar; Knajfl i Anton Blažević, nadzornici puta; Iso Ruštić, općinski namještenik; Ahmet Eminagić, privredni dnevničar; Faik H. Agić, podnarednik; Ibrahim Handžić, stražar; Kosta Simić, fijakerist i Blanka Daniti, fijakerist (za potrebe supruge predstojnika, op.a.).[223]

U relativno dugom periodu međuvlašća novo poglavarstvo imalo je zadatak izvršiti mirni prijenos vlasti. Čin zvanične primopredaje između predstavnika bivše austrougarske i nove vlasti Kraljevine SHS izvršen je 9. jula 1919. godine. Zapisnik o primopredaji potpisan je između primatelja Milana Popovića, političkog pristava II razreda i predavatelja dužnosti Adolfa Kareša, kotarskog predstojnika I razreda.[224]

U zapisnik su uneseni sljedeći podaci:

1.) Dvije uredovne blagajne sa ključevima i šteherima (ulošcima za bravu, op.a.). Duplikati se nalaze u poreznom uredu.
2.) Ključ šifra.
3.) Naredba o konverziji.
4.) Originalni štatut kotarske pripomoćne zaklade.
5.) Inštrukcija o mobilizaciji broj 98/prez/08 sa 4 priloga.

---

220 ABH. Prezidijal GONVBiH. Kut. 6, 125/19.

221 Mina Kujović, *Rad Gradskog poglavarstva...*, 3.

222 ABH, GONVBiH, kut. 1/1918, prez. br. 6/66/1918.

223 ARSBL, 5, Aj 161, 24.

224 ABH. Narodna vlada Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu (NVNVBiH), ZV, opšta, dep. 2. kut. 3. 10/295/11, broj 141472/19.

6.) "Verschluss" (zaključni op.a.) spisi broj 4671, 5134, 5544/14.
7.) Izvorni ugovor Adem-age Mešića sa Šnjegotinskim kmetovima.
8.) Biljega 15 komada po 2 krune i 48 komada po 80 helera, te namira poreznika Lastrića na 8 biljega po 2 krune.
9.) *Danilov red* sa pravilnikom popa Stankovića.

Uložne knjižice

1.) Tri probušene stare.
2.) Dobrovoljno vatrogasno društvo ..... 407 kr.
3.) Mile Gostić ..... 8 " 60 h
4.) Dnevničarska zaklada ..... 327 " 62 h
5.) Aprovizacija zaštednja ..... 7.728 " 55 h
6.) Širbegović kaucija ..... 7.000 "
7.) Srpski Sokol ..... 271 " 90 h
8.) Zaklada Kiseljak ..... 73 " 40 h
9.) Inventar prema popisu.
10.) Kvalifikacione liste.
11.) Prezidijalni urudžbeni zapisnik, do broja 382/919.
12.) Marvinske putovnice: 1862 komada po 10 helera i 620 komada po 20 helera, 345 komada po 42 helera.
13.) Poslovne knjige 1907 komada.
14.) Službinske knjige 47 komada.
15.) Browning (vojno-državni pištolj, op.a.) Šolićev.

I Novac. Dobit

1.) Blagajnički dnevnik glasom priloga do stavke 371/19 ..... 85.649 kr. 88 h.
2.) Policajne globe do stavke 148/19 ..... 500 kr.
3.) Šumske globe do stavke 517/19 ..... 499 kr.
4.) Uznička zaklada do stavke 32/19 ..... 215 kr. 60 h.
5.) Ovršni troškovi ..... 454 kr. 14 h.
6.) Školske globe ..... 84 kr.

UKUPNO: .....87.402 kr. 82 h.

7.) Uredovni paušal do stavke 2/7 1919 ..... 6.200 kr. 27 h.
8.) Namire prema iskazu ..... 6.404 kr. 96 h.
9.) Uložne knjižice ..... 40.511 kr. 59 h.
10.) Gotovina u kasi ..... 34.256 kr. 60 h.

UKUPNO ..... 87.375 kr. 42 h.
Prema dobiti ..... 87.402 kr. 82 h.
Manjak od ..... 27 kr. 40 h.
Koji je iznos kotarski predstojnik Kareš namirio.

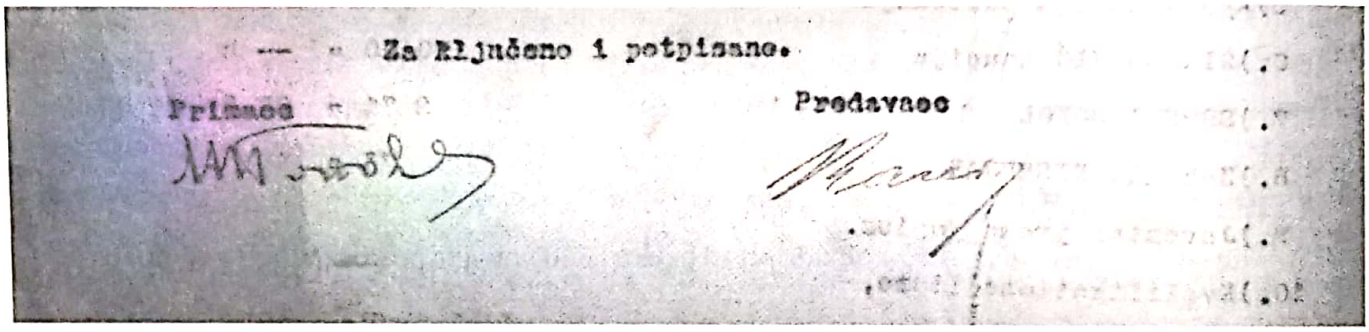

Faksimil potpisa Zapisnika o primopredaji između predstavnika nove i bivše vlasti: Milana Popovića i Adolfa Kareša

Dalje slijedi trostranični taksativni izvadak neriješenih stavki blagajničkog dnevnika za 1918/1919. godinu. Zapisnik sadrži i "namire": Blaževiću za uzdržavanje cesta 600 kruna, predujam za popravak kotarske zgrade 1.170 kruna, Aleksa Đurović 120 kruna, Alfons Birgmajer 280 kruna, Hakija Kahvić 100 kruna, Krista Todorović 80 kruna, Hasan Hatibović 50 kruna, Husein Handžić 100 kruna (dva puta), Schadt dnevničar 250 kruna, Redžo Jusufović 23 krune i 90 helera, Jovanka Nikolić za špargu 63 krune i 70 helera, Tanjo Kovačević za dovoz 7 kruna i 80 helera, Bajraktarević Omer predujam na platu 50 kruna, predstojniku Karešu predujam za starateljstvo 600 kruna, Carlu Trömeru za školu u Stanarima 300 kruna i dr.

Zapisnik o primopredaji upućen je Zemaljskoj vladi u Sarajevo 17. jula 1919. godine koja je 29. jula iste godine na predmetu notirala: "prima se na znanje" i odložila ad akta. Činom primopredaje vlasti završena je jedna turbulentna epoha tešanjske povijesti i započela druga, ništa manje bremenita brojnim problemima.

Gradonačelnici Tešnja i društveno-politička zbivanja (1918-1941)

ZIJA-BEG ĐONLAGIĆ
(1918-1924)

Osnivanjem Jugoslovenske muslimanske organizacije (JMO) Zija-beg Đonlagić stupio je u njene prve redove i ostao joj vjeran sve do svoje smrti. Kao ugledni prijeratni političar i gradonačelnik Tešnja izabran je za člana Centralnog odbora JMO, 6. oktobra 1921. godine zastupajući banjalučki okrug.[225]

Kada je u decembru 1924, uveden sistem komesarijata smijenjen je s mjesta gradonačelnika Tešnja, ali nije se prestao baviti politikom. Zija-beg Đonlagić, agilni političar dao je veliki doprinos uspjesima JMO na parlamentarnim i oblasnim izborima na prostoru Tešanjskog kotara. Duži niz godina bio je član kotarskog vijeća Tešnja.[226] "U borbi za prava i jednakost Muslimana s ostalim sugrađanima mnogo je podnio u opoziciji i materijalnih žrtava od strane policijskih vlasti. Tako, 1925, bez ikakva razloga oduzeta mu je koncesija i zapečaćena trgovačka radnja u Teslići i kad ju je poslije šest mjeseci otvorio, sva je roba u njoj bila uništena".[227]

Ne samo da se isticao na političkom polju, nego je mnogo držao do prosvjetnog napretka Muslimana. Po osnutku *Narodne Uzdanice* upisao se za člana utemeljitelja i prihvatio dužnosti predsjednika Mjesnog odbora Narodne uzdanice u Tešnju koju je obavljao do kraja života.[228]

Imao je trgovinu prerađenom kožom i kožarskim prerađevinama, tekstilnom i odjevnom robom i zemaljskim proizvodima.[229] Plemenitost, altruizam i suosjećanje sa svojim sugrađanima, bez obzira na konfesionalnu pripadnost, bili su pokretačka snaga Zija-bega koja ga je krasila do kraja života. Umro je u Tešnju 11. maja 1932. godine. Sahranjen je na mezarju *Đonlagićka* gdje su mu potomci 1971. godine podigli spomenik dostojan njegovoj ljudskoj veličini.

Na nišanu su uklesani stihovi:

"Duši mu neka Svemogući učini džennet vječnim naseljem.
Putniče, ne smetni s uma ništavilo zemaljsko i vječnost Božiju.
Sjeti se umrloga po njegovim dobrim djelima i prouči mu za dušu Fatihu".

225 Atif Purivatra, *JMO u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Treće izdanje, Sarajevo 1999, 371.

226 ARSBL, 5, Aj, 160.

227 *Narodna uzdanica*, kalendar za 1939, 116.

228 Isto.

229 *Almanah Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca*, sveska 2, 1924-1925, dio IV i V, 249.

Nadgrobni spomenik Zija-bega Đonlagića

Gradsko poglavarstvo Tešnja nastavilo je svoje djelovanje u nepromijenjenom sastavu. Gradsko vijeće izabrano na posljednjim prijeratnim lokalnim izborima 1910. godine preimenovano je u Općinsko vijeće Gradskog poglavarstva Tešanj.

Prema *Zakonu za upravu gradskih općina u Bosni i Hercegovini s izbornim redom*[230] sastav općinskih vijeća morao je odražavati nacionalnu strukturu stanovništva na određenom području. U Općinsko vijeće birani su najugledniji građani koji su mogli ostvariti određeni utjecaj na kotarsku vlast. S obzirom na to da je u gradu živjelo većinsko muslimansko stanovništvo članovi Općinskog vijeća u Tešnju od 1919. do 1924. godine bili su Muslimani. Funkciju gradonačelnika nastavio je obavljati Zija-beg Đonlagić. Sami ef. Ajanović bio je na dužnosti donačelnika do 1921. godine, a potom je istu obavljao Muhamed-beg Širbegović do 1924. godine. Adem-aga Mešić, Smail-aga Galijašević, Hamid Bukvić, Halil-aga Ahmetagić, Hasan-beg Ajanović, Ibrahim-beg Đonlagić, bili su vijećnici.[231]

Gradsko poglavarstvo, bez stvarnih nadležnosti, radilo je u sporazumu sa kotarskim uredom i kotarskim predstojnikom, koji su bili podčinjeni okružnoj vlasti sa sjedištem u Banjoj Luci. Po ustaljenoj proceduri zaključci Općinskog vijeća dostavljani su na uvid kotarskom uredu Tešanj, a preko njega okružnoj vlasti, koja je akte prosljeđivala Zemaljskoj vladi, odnosno Pokrajinskoj upravi za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, *na dalje rješavanje*. Nisu promijenjeni ni jezik ni pismo. Zapisnici su pisani latiničnim pismom na bosanskom jeziku u kojem je korištena službena terminologija iz prethodne države. U opticaju je paralelno sa dinarima bila kruna kao platežno sredstvo.[232]

---

230 *Zbornik zakona i naredbi*, Sarajevo 1909.

231 *Informator za Bosansku Krajinu*. Uredio Dragan Golub. Tisak: Jugoslovensko novinstvo d.d. Zagreb. 1924. godina.

232 Zamjena krune dinarom tekla je sukcesivno, počev od 1920-1922. godine i to na bazi 25% od nominalne vrijednosti krune. Krunske novčanice su povučene iz opticaja do 1. januara 1923. godine, osim najkrupnije od 1.000 kruna koja je povučena tek 1934. godine. Podatke dao numizmatičar Amer Sulejmanagić, prof. hist.

Prema *Zakonu za upravu gradskih općina...*, Općina Tešanj finansirala je obaveze iz djelokruga svojih nadležnosti ubiranjem indirektnih poreza na temelju *Pravilnika i cjenika glede pobiranja općinskih daća za grad Tešanj*. Na osnovu Pravilnika utvrđivala se visina općinske takse, a Pravilnik je usvajan zajedno sa budžetom za svaku kalendarsku godinu.

Rasprava o budžetu Općine Tešanj za 1920. godinu vođena je na sjednici Općinskog vijeća 19. augusta 1919. godine.[233]

U prijedlogu budžeta Općine Tešanj za 1920. godinu planirani su prihodi u ukupnom iznosu od 65.500 kruna. Najznačajniji redovni prihodi bili su od *behije* 26.000 kruna, zatim od *uvoznine* 10.000 kruna, *zebhije* 1.400 kruna, *kantarije* 1.400 kruna, *telalije* 800 kruna i *pijacovine* 800 kruna. Značajan prihod predstavljala je *pasvanija* 2.800 kruna (12% od izravnih poreza ubirano je od gostioničara, mehandžija, trgovaca i obrtnika za plaće noćnih stražara) i najamnina općinskih zgrada 1.600 kruna. U vanredne prihode Općine ulazili su prihodi od direktnih poreza u iznosu od 60%, koji su za 1920. godinu iznosili 18.600 kruna i kamate na uložena sredstva u iznosu od 600 kruna.

Iz budžeta Općine finansiran je rad općinskog ureda, redarstva, zdravstva, školstva, vatrogastva, rasvjete grada, ukonačenje vojske, sirotinjstvo, poljoprivreda i održavanje cesta i građevina.

Za plaće službenika i namještenika Općina je planirala iznos od 5.760 kruna. Funkcionalni dodatak gradonačelnika ostao je nepromijenjen od prije Prvog svjetskog rata i iznosio je 1.200 kruna. Beriva (ukupna primanja) bilježnika iznosila je 2.880 kruna, općinskog podvornika 1.200 kruna i telala 480 kruna. Na ime troškova održavanja općinskog ureda planiran je iznos od 2.410 kruna (najamnina za općinski ured 960 kruna, pisarnički paušal 500 kruna, ogrjev i rasvjeta ureda 500 kruna i dr.).

Za redarstvo je na ime berive planirano 5.040 kruna stražmeštar (nadredar) i trojica redara imali su pravo na odijelo (jedan puta godišnje) i naoružanje, u koje svrhe je planirano 2.000 kruna. Umanjenje broja pripadnika službe za jednog redara obrazlagano je time da je "Zemaljska vlada bila nekoliko puta zamoljena da općini podijeli subvenciju ili da sama iz državnih sredstava plaća dva stražara, ali molbi nikoji put nije udovoljeno." Redarstvo je dobijalo i dodatak na skupoću koji je za nadredara iznosio 1.440 kruna, a za redare po 900 kruna godišnje.

Zdravstvo, odnosno općinska bolnica (ambulanta) bilo je redovno subvencionirano. Liječnik je primao plaću od države, a u općinskom budžetu planirana je nagrada u iznosu od 400 kruna godišnje. Plaća primalje iznosila je 400 kruna i dodatak 120 kruna. U materijalne troškove bolnice ulazilo je održavanje bolnice 1.200 kruna, medikamenti za bolesnike 600 kruna, kalemljenje (vakcinisanje) djece 60 kruna, liječenje u drugim bolnicama 1.000 kruna, sahrane 500 kruna i dezinfekcija 40 kruna. U budžetu je bila planirana i nagrada nadveterinaru u iznosu od 600 kruna, koji je povremeno dolazio iz Doboja u Tešanj.

Iako su sredstva za finansiranje školstva obezbjeđivana sa općinskog nivoa plaće za učitelje i obrazovna politika bili su u nadležnosti države. Tako je Općina Tešanj planirala sredstva za 5 učitelja i učiteljica, kao i pomoćno osoblje u gradskoj školi u iznosu od 11.700 kruna. Beriva učitelja iznosila je

233 ABH. ZVBiH. 16665/20, 1-25. Prisutni su bili: gradonačelnik Zija-beg Đonlagić, vijećnici: Sami ef. Ajanović, Halil Ahmetagić, Ibrahim hafiz Turalić, Smail-aga Galijašević. Od Kotarskog ureda Đuro Pavičić, direktor pomoćnik ureda, perovođa Mustafa Dervić, bilježnik.

2.100 kruna, za podvornika 1.200 (plus dodatak 600 kruna). Materijalni troškovi iznosili su 7.450 kruna. Najvećim dijelom planirani su za ogrjev i osvjetljenje škole 3.220 kruna, zatim stipendije za "obrtničku izobrazbu" 1.500 kruna, čišćenje i krečenje zgrade 1.800 kruna, školsku kuhinju 1.000 kruna, "haljine" za siromašnu djecu 300 kruna i dr.

Iz budžeta je finansirana plaća pasvandžije 1.200 kruna (plus dodatak 1.200 kruna), honorar "dimničara" od 80 kruna i nadzornika sahat – kule od 150 kruna.

Ulice grada, na potezu od Bukvića dućana pa do "šarenog mekteba," obasjavala je svjetlost dvadesetak fenjera i lampi. Godišnje se trošilo na nabavku petroleja i novih fenjera 2.000 kruna. Palitelj lampi (lampadžija) imao je plaću u iznosu od 1.200 kruna i dodatak na skupoću od 240 kruna.

Općina je u granicama svojih mogućnosti vodila brigu i o sirotinji. Tako su u budžetu bila planirana sredstva za jednokratnu pomoć Havi Biogradliji u iznosu od 192 krune, Evi Spaczynski (supruzi pokojnog bilježnika) 600 kruna i stanarina za Nuru Klepić 36 kruna.

U rashodovnu stranu budžeta ulazili su i "troškovi pobiranja općinskih daća" u iznosu od 9.100 kruna. Na prikupljanju općinskih poreza bili su angažirani tri činovnika, porezni nadzornik i dva poreznika. Plaća poreznog nadzornika iznosila je po prijedlogu Općine 1.200 kruna, a nakon korekcije Zemaljske vlade 4.440 kruna. Poreznici su imali plaću od 900 kruna. Općinski porezni ured plaćao je godinama zakupninu prostora za maltu u dućanu Ibrahima Galijaša, na Gornjoj čaršiji, u kojem se držala vaga, u iznosu od 120 kruna. Porezni nadzornik i poreznici imali su pravo na doplatak u iznosu od 600, odnosno 240 kruna.

Kotarski ured dao je saglasnost na budžet 19. novembra 1919. godine i zatim proslijedio ovaj dokument okružnoj oblasti u Banja Luku, uz obrazloženje:

A. Potreba:

"Pod naslovom IV b) stvarni troškovi toč. 6) ´uzdržavanje općinskog vodovoda´ predlaže ovaj kotarski ured povišicu od 100 K s razloga, jer su oveći troškovi potrebiti da se funkcioniranje tešanjskog vodovoda, ako od takova uopće more biti govor, neprekinuto održi. Doduše neće ni svota od 600 K faktičnoj potrebi odgovarati, nu pogledom na slabo finansijalno stanje naše općine nebi dalnja povišica umjesna bila.

Na protiv gornjem predloženo je pod istim naslovom, stvarni troškovi toč. 8) ´uzdržavanje općinskih zgrada´ sniženje od 100 K, jer moći će se i sa svotom od 300 K na kraj izići.

Pod naslovom V b) stvarni troškovi, toč. 5) ´Nabava pisaćeg i risaćeg pribora´ predlaže ovaj ured povišicu od 150 K jer pogledom na visoke cijene papira i inih pisaćih i risaćih potrebština neće ni svota od 400 K ni sublizu potrebi odgovarati, a još manje preliminirana svota od 250 K...

Da se u proračunu ravnoteža poluči predložio je ovaj ured u naslovu VI b) stvarni troškovi toč. 5) sniženje svote od 770 K na 420 K s razloga jer nadopunjenje i popravak za prevrata oštećenih i ukradenih vatrogasnih sprava mora i sa svotom od 420 K biti postignut, odnosno se potreba more u dvije i više godina pokriti".

U potpisu kotarski predstojnik: Eugen Molnar

Okružna oblast Banja Luka, nakon razmatranja predloženog budžeta, vratila je spise Kotarskom uredu 28. novembra iste godine sa zahtjevom da se izvrši dopuna predmeta sa sljedećom dokumentacijom:

- Četiri primjerka proračuna za 1920. godinu,
- Četiri primjerka Pravilnika i cijenika za 1920. godinu,
- Iskaz o rukovanju iz prediduće godine,
- Iskaz o uštednjama iz prijašnjih godina, sa označenjem svrhe ovih uštednja,
- Po jedan odobreni primjerak proračuna i pravilnika iz 1919. godine,
- Iskaz o odnosnom proračunu "in duplo" prema određenoj tiskanici (naredbe 189.942/I od 30.11.1907. i 181.081 od 19.10.1908.).
- Iskaz "in duplo" o rukovanju u tekućoj godini, te o rukovanju s prištednjama iz prijašnjih godina.

U potpisu okružni načelnik Banja Luke: Jovan Todorović

Kotarski ured u Tešnju je predmet dopunjen traženim dokumentima ponovo uputio okružnom načelniku 27. decembra 1919. godine, uz primjedbu da se pomenute naredbe iz 1907. i 1908. godine "nijesu mogle ni kod ovog ureda ni kod ovdašnjeg općinskog ureda pronaći i da prema tome nije bilo moguće ustanoviti da li je gradska općina pri popunjenju proračuna prave tiskanice upotrebila ili nije." Okružni načelnik Banja Luke proslijedio je budžet Općine Tešanj 9. januara 1920. godine odjeljenju za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Sarajevu.

Nakon razmatranja budžeta i izvršene korekcije na prihodovnoj strani, kod poreza *behije* sa 26.000 na 56.000 kruna, načelnik odjeljenja za unutrašnje poslove Zemaljske vlade odobrio je budžet Općine Tešanj za 1920. godinu, 12. februara iste godine, u visini od 95.500 kruna.

Na 20 sjednica Općinskog vijeća Gradskog poglavarstva Tešanj, održanih u periodu od februara 1919. do jula 1923. godine, često se raspravljalo o plaćama i jednokratnim primanjima (dodaci na skupoću)[234] općinskih službenika i namještenika.

---

234 Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj ..., 8,9. Gradonačelnik Đonlagić je ovako obrazlagao prijedloge povećanja plaća:

- o povećanju plaća sa 100 na 150 kruna nadglednika općinskih daća, Ise Ruštića: "sadanjom plaćom ne može ni najnužnije kućne potrebe podmirivati."

- četverici redara je trebalo isplatiti po 175 kruna – doplatka na skupoću, na plaću od 240 kruna – mjesečno "jer je to na današnjoj skupoći nikakva plaća," a naredniku 240 kruna.

- Vlada je za 1920. godinu odobrila bilježniku Mustafi Derviću plaću od 570 kruna, a Općinsko vijeće ju je u međuvremenu povisilo na 720. Gradonačelnik je predložio da tako i ostane. Prisutni vijećnici usvajaju predlog gradonačelnika i jednoglasno zaključuju: "zamoliti ZV da berivu bilježnika odobri sa 720 kruna računajući od 1.1. 1920. jer je isti oženjen i imade jedno dijete." Dodjela doplatka na skupoću od 1.444 kruna za tekuću godinu općinskom bilježniku Mustafi Derviću jer.. "on obavlja sve kancelarijske poslove (...) zadivljuje njegova marljivost i pouzdanost."

- 500 kruna jednokratne potpore policijskom nadredaru Adilu Smailbegoviću, jer "vrši svoju službu najsavjesnije na potpuno zadovoljstvo Kotarskog kao i općinskog ureda."

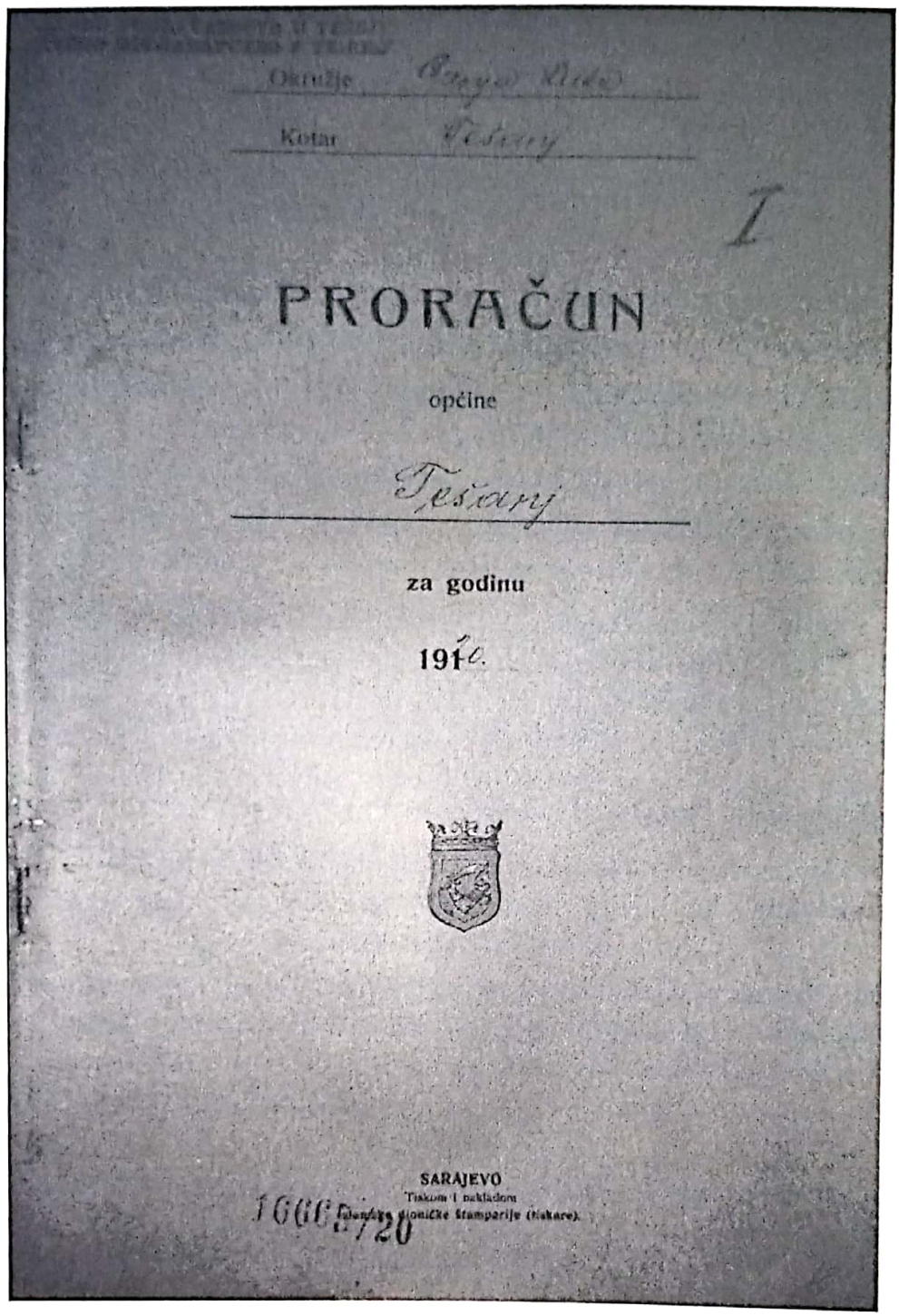

Budžet Općine Tešanj za 1920. godinu

Gradsko poglavarstvo Tešnja iz svojih prihoda isplaćivalo je redovne plaće, povremene povišice na plaće i dodatke na skupoću općinskim službenicima (bilježnik, nadzornik općinskih daća, nadredar i četiri redara) i namještenicima (podvornik i palitelj lampi, kolar i cestar, maltar, gradska primalja, školski podvornik, noćobdija – pasvandžija, telal, nadzornik sahat-kule).

Na sjednici Gradskog poglavarstva, održanoj 15. aprila 1920. godine jedina tačka dnevnog reda bio je prijedlog o odobravanju povišica na plaće općinskim uposlenicima. Tom prilikom odobrene su povišice: Mustafi Derviću, općinskom bilježniku 450 kruna (na plaću od 1.200 kruna), Isi Ruštiću nadzorniku općinskih daća, 290 kruna (na plaću od 1.000 kruna), Adilu Smailbegoviću nadredaru 90 kruna, redarima: Mustafi Terziću, 100, Mahmi Vociću 30, Rašidu Odžakliću 50 (na plaću od 650 kruna – nadredar i 4-ici redara na plaću od 600 kruna), Ibri Handžiću podvorniku 68,67 kruna (na plaću od 600 kruna), Ibri Pobriću, kolaru i cestaru 160 kruna (na plaću od 750 kruna).[235]

Općinsko vijeće Gradskog poglavarstva Tešanj je u periodu od augusta 1919. do oktobra 1921. godine odobrilo, u skladu sa raspoloživim sredstvima u općinskoj blagajni, jednokratne novčane pomoći društvima i pojedincima:

- 1.500 kruna za potpomaganje prosvjetnih društava *Prosvjeta, Napredak i Gajret,*
- 300 kruna za ratne invalide,
- 200 kruna Društvu činovnika i službenika grada i organiziranih seoskih općina u Tuzli,
- 2.500 kruna jednokratna potpora društvu *Hrvatski Radiša* u Zagrebu,[236]
- 500 kruna Fatimi Muslimović, udovici općinskog stražara,
- 600 kruna potpore Zulfi, Hanki i Hajri Abduzajmović, svakoj po 200 kruna jer, kako je obrazložio gradonačelnik "nemaju nikog svog osim trošne kuće nad glavom",
- 1.000 kruna za postradale u Srbiji.

Pomoć za popravak kuća:

- 200 kruna Avdi Hadžiahmetoviću,
- 250 kruna Marti Milanović,
- 700 kruna Havi Biogradliji,
- 1.900 kruna Zumri Brka-Odobašić,
- 600 kruna Sefi Kahrimanović.

Ekonomsko stanje u Tešnju nije se bitnije promjenilo nekoliko godina po završetku rata. Poljoprivreda i voćarstvo kao glavne privredne grane Tešanjskog kotara pretrpile su u Prvom svjetskom ratu

---

235 Sjednici je predsjedavao gradonačelnik Zija-beg Đonlagić, a bili su prisutni dogradonačelnik Muhamed-beg Širbegović i vijećnici Adem-aga Mešić, Smail-aga Galijašević i Ibrahim ef. Turalić. Sjednici je prisustvovao i kotarski predstojnik dr. Eugen Molnar.

236 Obrazloženje za ovaj prijedlog dao je vijećnik Adem-aga Mešić: "Gospodi će biti poznato koliko je djece iz Tešnja društvo *Hrvatski Radiša* u Zagrebu na razne zanate od oslobođenja do danas namjestio i budućnost im osigurao pa ipak se od naše općine tome kulturnom društvu do sada ne podjeli nikakova potpora. Pomažući to društvo pomažemo indirektno razvitku našeg domaćeg obrta, jer predlažem da se *Hrvatskom Radiši* iz Zagreba iz ovogodišnjih suvišaka odobri jednokratna potpora od barem 2.500 kruna." Jednoglasno je zaključeno da se društvu dodjeli 2.500 kruna. Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj, 10.

velike štete. Usljed nedostatka radne snage opala je proizvodnja, a stočni fond usljed ratnih rekvizicija bio je desetkovan. Zbog dramatične ekonomske situacije o tome se vodila rasprava na sjednici općinskog vijeća Tešanj, 23. februara 1922. godine. Adem-aga Mešić, član Općinskog vijeća i predsjednik Kotarskog vijeća Tešnja, u svom obraćanju vijećnicima, ovako je opisao situaciju: "Gospodo, mi živimo u najvećoj skupoći i pomanjkanju hrane. Broj sirotinje postaje iz dana u dan veći i sa sviju strana dolaze vapaji za pomoć. Gradska sirotinja prolazi još kako-tako, jer dijeli Općina a i građani, ali seoska nikako. Po selima imade već smrtnih slučajeva od gladi. Kotarsko vijeće u Tešnju poduzelo je akciju da se popiše sva sirotinja koja je ostala bez hrane i koja je ne može usljed silne skupoće nabaviti, pa bi lijepo a i potrebno bilo da se toj akciji i ova općina pridruži i da sa kotarskim vijećem izašalje jednu deputaciju u Beograd radi traženja pomoći za sirotinju".

Nakon rasprave usvojen je zaključak da se pošalje delegacija u Beograd radi traženja pomoći. O dubini krize najbolje svjedoči podatak da je Općinsko vijeće Tešnja izdvojilo svega 500 dinara kao doprinos za vjenčani dar kralju Aleksandru I Karađorđeviću i rumunskoj princezi Mariji.[237]

U periodu od 1919-1921. godine u više navrata Općinsko vijeće Tešnja raspravljalo je o rješavanju komunalnih i sanitarnih problema grada Tešnja. Tako je 10. aprila 1919. godine izglasalo odluku o izgradnji kanala za odvod nečiste vode od kuće Eminagića do kuće Turalića. Projekte koji su urađeni za izgradnju ovog kanala prije rata nije odobrilo Građevinsko odjeljenje Zemaljske vlade, pa je na sjednici održanoj 18. juna 1919. godine gradonačelnik Đonlagić o tome obavijestio prisutne vijećnike. Na istoj sjednici je zaključeno da treba od građevinskih stručnjaka Zemaljske vlade tražiti da se urade novi nacrti.

Nakon rasprave o izmjeni projekta za izgradnju kanala na red je došlo gradsko sajmište. Odobreno je izdvajanje iz općinske kase 2.500 kruna za popravak gradskog sajmišta koje je za vrijeme rata bilo zanemareno pa ga je trebalo temeljito popraviti, "jer ako se to ne uradi, onda bi ga trebalo nanovo praviti".

Na sjednici održanoj 30. oktobra 1919. godine usvojen je zaključak da se izgradi nova kolnica (ostava za konjska kola) koja je trebala da se, uz naknadu od 50 kruna mjesečno, iznajmi pošti u Tešnju.

Na sjednici održanoj 11. novembra 1919. godine bilo je riječi o popravci školske zgrade *koja je bila nužna*. U tu svrhu Općina bi trebala izdvojiti 3.560 kruna. Vijećnici su se složili sa ovim prijedlogom, ali je za njegovu realizaciju trebalo još i odobrenje Zemaljske vlade, jer je to bila zgrada narodne (komunalne) osnovne škole.

Vaganje robe u gradu Tešnju je obavljano u dućanu Ibrahima Galijaševića. Njemu je Općina plaćala kiriju za ove usluge. Na sjednici Općinskog vijeća održanoj 9. januara 1920. godine usvojen je zaključak da se izgradi vaga u centru grada za potrebe gradskih "bakala" i u ovu svrhu odobreni su troškovi od 10.500 kruna "iz prošlogodišnjeg suviška".

Na sjednici Općinskog vijeća Tešanj, održanoj 18. novembra 1920. godine odlučeno je da se 15.000 kruna izdvoji za kupovinu kreča radi suzbijanja kuge, ako se eventualno pojavi u gradu.[238]

---

237 ABH, Narodna vlada Narodnog vijeća, prez. broj 66/1919. Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj..., 14.

238 Kotarski ured Tešanj je obavijestio gradsku upravu da postoji opasnost od kuge te je naredio Općini da nabavi veću količinu kreča za podjelu siromašnom stanovništvu radi krečenja i dezinfekcije kuća. Dio kreča se mora čuvati za slučaj pojave bolesti kako bi se mogla izvršiti dezinfekcija kanala, zahoda i slično. Isto, 11.

Općinsko vijeće u Tešnju je tokom 1920. godine vodilo prepisku sa Okružnom oblasti Banja Luka u vezi sa prostorijama u prizemlju zgrade Kotarskog ureda gdje su bile smještene dvije prostorije općinskih ureda.[239] Gradsko poglavarstvo se još 1913. godine obraćalo Kotarskom uredu Tešanj sa zahtjevom da se za ustupljeno gradsko zemljište isplati odšteta kako bi mogli za svoje potrebe napraviti novu zgradu. Spor je trajao narednih godina, ali zemljište nije bilo isplaćeno niti je bila izgrađena zgrada za potrebe Gradskog poglavarstva, pa je Općinsko vijeće tek 1920. godine kopanjem drenaže uspjelo da uredske prostorije dovede u optimalno stanje za boravak. Nedostatak potrebnog kancelarijskog prostora Općina Tešanj rješavala je zakupom stambenog objekta u gradu.[240]

Krajem 1920. godine odlučeno je da se za popravak Sahat-kule izdvoji iz općinske blagajne 11.500 kruna, a da radovi otpočnu na proljeće 1921. godine.

Gradska uprava je 1. decembra 1921. godine odlučila da se za popravak *Kamenite ćuprije* u Tešnju, na državnoj cesti Tešanj-Maglaj-Žepče izdvoji 15.000 kruna.[241] Na istoj sjednici je bila razmatrana žalba gostioničara grada Tešnja. Oni su su se žalili zbog ubiranja visoke *uvoznine* ali su vijećnici zaključili da im se žalba ne uvaži, jer su Općini trebala "velika" novčana sredstva zbog izrazitih potreba grada u poratnom periodu.[242]

U skladu sa ranijom praksom udruživanja, seoska općina Medakovo pokrenula je 1920. godine inicijativu o pripajanju Općini Tešanj. Međutim, kotarski ured kojemu je predmet preko velikog župana u Banjoj Luci bio proslijeđen na rješavanje odbacio je tu inicijativu 7. septembra 1921. godine, uz obrazloženje da se organizirane općine (Tešanj) ne mogu spajati sa neorganiziranom općinom (Medakovo). S tim u vezi data je sugestija da općina Medakovo izvrši spajanje sa selima Trepče i Novo Selo u jednu općinu.

Seoski odbor Medakovo je 14. oktobra 1921. godine odgovorio da taj prijedlog nije prihvatljiv iz više razloga:

---

239 Zgrada je napravljena za potrebe Kotarskog ureda Tešanj na zemljištu koje je grad bez nadoknade ustupio državnom eraru. U zgradi su uredske prostorije koristili Kotarska uprava, sud i gruntovnica te na osnovu servituta za ustupljeno gradsko zemljište za izgradnju zgrade dvije prostorije su ustupljene za potrebe Gradskog poglavarstva. Prostorije koje je koristilo Općinsko vijeće u pomenutoj zgradi su bile u suterenu, vlažne i nezdrave za boravak i rad. Projekti su završeni 1907, a ovjereni zajedno sa troškovnikom od strane Okružne oblasti Banja Luka 25. 4. 1908. godine. ABH, ZV-Građevinsko odjeljenje, kut. 25. Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj ..., 11.

240 Gradsko vijeće je 5. maja 1919, donijelo zaključak o iznajmljivanju sprata kuće od braće Mešić (kuća na početku ulice 9. septembar koja vodi ka autobuskoj stanici, danas u vlasništvu Esme Tatarević-Smajlbegović, op.a.) za potrebe općinske administracije uz mjesečnu kiriju od 160 kruna. Obrazloženje gradonačelnika bilo je ovako: "Ovih nam je šest soba vrlo potrebno i sada imamo dvije sobe za ured, jednu za vijećnicu, dvije za stražare i jednu za magazin." Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj ..., 13.

241 Kotarski ured u Tešnju je izdao nalog Općini Tešanj da je popravak ovog mosta neodložan, jer nadcestar je podnio prijavu kako je "tako trošna i čak pogibeljna za život prolaznika." Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj ..., 12.

242 Isto.

..."u prvom redu ova tri sela nikako ne bi bila u stanju ispunjavati zadaće organizovane općine i to ne samo zbog malog broja stanovništva, već i zbog slabog blagostanja sva tri sela. Uostalom, Medakovo nema ni potrebne komunikacije sa spomenutim selima, da između tih sela nema ni ceste koja bi ih spojila. Zatim, dijeljena su ta sela jedno od drugoga rijekom Trepče i Tešanjka, preko kojih nema mosta, osim kod Medakova s glavne ceste". Zato su ponudili novu inicijativu – da se izvrši njihovo spajanje sa općinom Tešanjka, o čemu se odbor sela Tešanjka pozitivno izjasnio (odbor u potpisu: Avdo Ćosatović, Mujo Beganović, Suljo Ćosatović, Muho Kotorić, Mujo Subašić i Milan Kerić).

Uz pečat Općine Medakovo, u potpisu, u ime seoskog odbora sela Medakovo Mahmo Ćosatović, muhtar.[243]

Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu zaprimila je dopis 22. oktobra 1921. godine i dala rok Kotarskom uredu Tešanj za okončanje postupka do 30. novembra 1921. godine.

U skladu sa datim nalogom Kotarsko vijeće Tešnja 1921. godine donijelo je zaključak da se "svako selo može priključiti jednoj organizovanoj općini ako dotična općina na to pristane, te ako većina kućnih starješina pristanu na to da se organiziranoj općini pripoje". Međutim, iz nepoznatih razloga upravni postupak je razvučen, a zakonski rok probijen. Na sjednici Kotarskog vijeća održanoj 14. novembra 1922, donesen je jednoglasan zaključak da se, shodno volji većine seljaka, dozvoli pripajanje Medakova novoorganiziranoj općini Tešanjka.

Sresko poglavarstvo u Tešnju 24. novembra 1922. godine poslalo je pokrajinskoj upravi u Sarajevu prijedlog da se zaključak Kotarskog vijeća u ovom predmetu odobri. Međutim, tromi birokratski aparat reagirao je tek nakon nepunu godinu. Načelnik odjeljenja za unutrašnje poslove Pokrajinske uprave za Bosnu i Hercegovinu vratio je predmet 22. septembra 1923. godine na odlučivanje velikom županu koji 28. septembra 1923. godine odobrava zaključak Kotarskog vijeća Tešanj, s napomenom: "odredite sve što je potrebito".

I kada se činilo da je inicijativa uspješno okončana, novoimenovani tešanjski sreski poglavar Melko Goce Gučetić šalje velikom županu Vrbaske oblasti novi akt 4. januara 1924, u kojem navodi: "Medakovo i Tešanjka su seoske općine. Tešanjka nije organizirana općina, pak se i ne može još njoj pripojiti Medakovo. Dok se ne organizuju općine, mislim da se i ne može izvršiti ovo pripojenje".[244]

Ovim je predmet pun proturječnih stavova upravne vlasti okončan i arhiviran 11. januara 1924., uz obrazloženje: *Pošto je razvrstaj seoskih neorganiziranih općina ponovno određen, stoi kao bezpredmetno* a:a.

U potpisu: Šandrk.

Gradsko poglavarstvo podnosilo je redovan godišnji izvještaj o stanju općinske imovine velikom županu Vrbaske oblasti. Tako je u januaru 1924. godine, nakon završene inventure upućen izvještaj Općine Tešanj županijskoj vlasti u Banjoj Luci.[245]

---

243 ARSBL, 5, Aj 17. Medakovo općina moli pripajanje općini Tešanjka. Prilog 1-9.

244 ARSBL, 5, Aj 17. Medakovo općina moli pripajanje općini Tešanjka. Prilog 1-9.

245 ARSBL, 5, Aj 17. Predmet: 30, 48, 67. Iskaz općinskih zgrada, zemljišta, vatrogasnih sprava, vodovoda..., za godinu 1923. Općina Tešanj, Srez Tešanj, Županija Banja Luka.

Iz izvještaja se mogu sagledati: stanje općinske imovine, njena namjena, kvalitet i vrijednost pojedinih općinskih nekretnina koje su u najvećoj mjeri iznajmljivane, a ubrani prihod slijevao se u budžet Općine:

a) Općinske zgrade

- Gradsko poglavarstvo. Za smještaj dijela svoje administracije uzelo je ranije pod zakup dio privatne kuće braće Mešić. Na spratu kuće bile su kancelarija pisarnice, vijećnica i straža sigurnosti. Sve ukupno korisne površine 216 m².
- Narodna osnovna škola. Općinska zgrada, u dobrom stanju. Imala je 312 m² korisne površine, plus bašta (dvorište) površine 1.768 m². Vrijednost imovine iznosila je 125.000 dinara.
- Opća ambulanta. Općinska zgrada, stanje objekta dobro. Ukupna vrijednost imovine iznosila je 35.000 dinara.
- Žandarmerijska kasarna.[246] Općinska zgrada. Služila je za smještaj žandarma i pisarnicu, ukupne površine 180 m² i bašte 2 dunuma i 200 m². Stanje objekta bilo je dobro. Ukupna vrijednost imovine iznosila je 62.500 dinara.
- Atovska staja.[247] Općinska zgrada, ukupne površine 54 m² i skokovište 200 m². Služila je za državnog ata za vrijeme pripusnog perioda. Stanje objekta dobro. Vrijednost imovine iznosilo je 10.000 dinara.
- Općinski han, staja i dva dućana. Općinska zgrada. Ukupna površina 120 m² i zemljište 216 m². Han je služio za prenoćište seljaka. Dva dućana su posebno iznajmljivana. Stanje hana slabo, staja dobra. Vrijednost imovine iznosila je 25.000 dinara.
- Općinska mesara.[248] Općinska zgrada. Jedna soba služila je kao vatrogasno spremište, a ostalo kao sokolana. Stanje objekta dobro. Površina objekta 200 m². Vrijednost imovine iznosila je 25.000 dinara.
- Klaonica. Općinsko vlasništvo. Vrijednost imovine 20.000 dinara.
- Pekara. Općinsko vlasništvo. Vrijednost imovine 15.000 dinara.
- Pisarna na sajmištu. Pisarna za naplaćivanje behije. Vrijednost pisarne iznosila je 5.000 dinara.
- Dvije malte u gradu. Općinsko vlasništvo. Služile za malte i vaganje. Vrijednost imovine iznosila je 6.000 dinara.

246 Općina je 1906. godine uzela od Zemaljske banke hipotekarni zajam od 8.000 kruna radi gradnje *oružničke vojarne*. Gradnja žandarmerijske kasarne završena je 1907. godine. Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj ..., 7. Nalazila se na mjestu današnje zgrade Vakufske banke (op.a.).

247 Nalazila se između kuća Dede Pobrića i porodice Đonlagić, na mjestu gdje je poslije bila auto garaža Đonlagića.

248 U doba osmanske vlasti u Bosni, u toj zgradi bilo je sjedište kajmakama. Vidi katalog razglednica sa izložbe *Svjedočanstvo jednog vremena, Tešanj 1878-1941*, Tešanj, 2014.

b) Općinska zemljišta

- Pašnjak za školski vrt, površine 6.111 m². Vrijednost imovine 6.000 dinara.
- Pašnjak, vrt oružničke postaje, površine 290 m². Vrijednost imovine 300 dinara.
- Pašnjak, ispasište, površine 1.750 m². Vrijednost imovine 1.750 dinara.
- Pašnjak, ispasište, površine 1.050 m². Vrijednost imovine 1.050 dinara.
- Pašnjak, atovsko probalište, površine 262 m². Vrijednost imovine 250 dinara.
- Pašnjak, gradilište, površine 170 m². Vrijednost imovine 1.000 dinara.
- Gradilište, javna pijaca, površine 270 m². Vrijednost imovine 2.000 dinara.
- Terezija, ispasište, površine 1.243 m². Vrijednost imovine 1.200 dinara.
- Dućanište, pijaca, površine 82 m². Vrijednost imovine 1.500 dinara.
- Dućanište, pijaca, površine 98 m². Vrijednost imovine 2.000 dinara.

c) Opskrba grada vodom i način čišćenja zahoda

Grad je bio opskrbljivan vodom sa vrela *Kraljevac,* udaljenog od grada 4 km. Cijevi su bile izrađene od livenog željeza. Voda iz vodovoda istjecala je u gradu na pet mjesta. Za vrijeme suše vrelo je bilo slabijeg kapaciteta, te je voda istjecala na dvije ili samo na jednu česmu. Osim vodovoda u području grada bio je priličan broj izvorskih voda sa kaptažom, koje su istjecale na česme: *Kosovac, Trčica, Studenac, Bešla i Zvečaj,* kao i mnogo bunareva za grabljenje vode.

Zahodi: Većina zahoda priključena je u javnu kanalizaciju, a ova otječe u rijeku Tešanjku. One zahode koji nisu uvedeni u kanale čiste sami vlasnici i đubre izvoze izvan grada.

d) Vatrogastvo – popis sprava

Vatrogasna oprema se sastoji iz 4 štrcaljke, od kojih su dvije novije konstrukcije sa oko 400 m cijevi za male i 600 m za velike štrcaljke.

Vatrogasno društvo postoji, ali ne pravi nikakvih vježbi, jer općina nije u stanju da nabavi opremu društvu, koja je zbog pomanjkanja nadzora u ratu uništena. Općina je u toku 1922. godine nabavila društvu 65 m cijevi, u 1923, 70 metara, a u proračunu za 1924., uvršteno je u istu svrhu 5.000 dinara.

e) Sigurnosna općinska straža i drugo

Sigurnosna straža (žandari) se sastoji od jednog narednika i jednog redara, svaki sa mjesečnim plaćama od 750 dinara, a osim toga imaju od općine odjeću, obuću i naoružanje. Smješteni su u zgradi općinskog ureda, a naoružani sabljama i revolverima.

Općina drži i jednog noćnog stražara sa plaćom od 500 dinara mjesečno. U svrhu pokrića plaće zaključena je za 1924. *pasvanija* koja se ubire sa 20% od dohodarine na trgovce, obrtnike, banke itd., a time se pokriva oko 2/3 pasvandžijske plaće. Ostatak snosi Općina.

f) Sirotinjstvo

Sirotinjski fond ne postoji kao ni uboška kuća (dom za siročad). Općina je u 1923, podijelila sirotinji 5.600 dinara potpore, a u budžetu za 1924. godinu za istu svrhu planira 5.000 dinara i posebno 900 dinara za redovnu potporu dvjema ženama.

g) Poljodjelstvo i odgoj blaga

Gospodarskih sprava Općina nema. Za rasplod blaga ima u Općini dva bika, polukrvne švajcarske pasmine, koje je općina 1922. godine nabavila, te je pod istima godine 1923, vodila 279 krava. Za rasplod konja brine se također Općina, te svake godine drži jednog pastuha iz državne ergele iz Sarajeva po 4 mjeseca o svome trošku.

Prema statističkim podacima iz 1910. godine u Bosni i Hercegovini znalo je čitati i pisati (latinicu i ćirilicu) svega 177.168 lica ili 11,95% ukupnog stanovništva starijeg od 7 godina, dok je još 3.082 znalo samo čitati. Nepismenih je bilo 87,84%. Iste godine, u 331 općoj, 146 vjerskih i 10 privatnih škola bilo je ukupno 42.578 učenika. Nepismenost nije vladala samo na selu, nego i u gradovima. Značajniji procent pismenih zabilježen je samo u četiri gradska sreza: sarajevskom 57,06%, mostarskom 52,33%, tuzlanskom 48,52% i banjalučkom 45,24%. U svim ostalim srezovima broj pismenih nije prelazio 20% stanovništva starijeg od 7 godina.[249] Posmatrano kroz strukturu pojedinih konfesija, podaci o broju školskih polaznika naročito su porazni za muslimansku djecu. Od ukupnog broja djece dorasle za obavezno školovanje 1913/1914. školske godine bilo je obuhvaćeno 35,55%, od čega je svega 5% otpadalo na muslimansku djecu.[250]

Sumarni izvještaj o stanju u oblasti školstva u Tešanjskom kotaru, neposredno po završetku Prvog svjetskog rata, nažalost nije sačuvan.[251] Postoje tek pojedinačni dokumenti koji sadrže osnovne podatke o školama, kao što je upit Zemaljske vlade u Sarajevu o razdijeljenosti učenika (po vjeri i nacionalnosti, op.a.) u narodnim školama, upućen 18. septembra 1920. godine Narodnoj osnovnoj školi u Tešnju. U

249 Iljas Hadžibegović, *Bosansko-hercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*, 132.

250 Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana...*, 36.

251 Banjalučki okružni načelnik Jovan Todorović sazvao je 27. i 28. maja 1920, okružnu konferenciju sreskih načelnika i starješina sreskih ispostava. Na konferenciji su podneseni izvještaji o stanju i prilikama u svim kotarevima i kotarskim ispostava. Verica Stošić: *Izvještaj sreskog načelnika Đorđa Krstića o stanju u Banjaluci nakon Prvog svjetskog rata.* Glasnik UARRS, br. 4, 30. 4. 2012, 377. (Referat tešanjskog kotarskog predstojnika Eugena Molnara nije sačuvan, op.a.).

izvještaju upravnika škole Pere Miloševića navodi se da je u školskoj 1920/21. godini u Tešnju upisano četiri razreda učenika: u prvi razred 117, u drugi 61, u treći 44 i u četvrti razred 29 učenika. Svega 251 učenik. Prvi razred podijeljen je na dva odjeljenja, Ia sa 59 i Ib sa 58 učenika. Drugi razred je brojao 61 učenika, dok su treći i četvrti razred spojeni u jedan razred sa 73 učenika.

Dalje u izvještaju stoji:

..., do razdijeljenosti učenika nije došlo iz razloga što su svi školski obveznici iz školskog područja obuhvaćeni školovanjem i što su u ovoj školi većinom muslimanski učenici, zbog čega je školski praznik petak. Ako bi se uvela razdijeljena nastava morali bi učenici polaziti u školu petkom, što bi rđavo utjecalo na građanstvo koje bi smatralo da je zapostavljeno u vjerskim dužnostima.

No pošto škola ima prostor da može smjestiti jedan razred od 30-40 učenika, a da bi uspjeh nastave bio što bolji, umoljava se Zemaljska vlada ako ima na raspoloženju učitelja, da na ovu školu imenuje jedno novo peto lice, da preuzme III ili IV razred.

Za iduću školsku godinu će ova škola svakako trebati peto lice, a ako bi ga imali i ove godine bilo bi u interesu same nastave i vaspitanja u III i IV razredu t.j. u godištima koja na brzo ostavljaju školu i većinom završuju svoje školovanje.

Umoljava se Zemaljska vlada da ovaj izvještaj odobri i gornji predlog o petom učiteljskom licu usvoji".[252]

Saglasnosti kotarskog predstojnika okružni načelnik pridružio je svoju preporuku da se "imenuje peto nastavno lice kako bi se mogao razdvojiti III i IV razred i u IV bolji uspjeh ostvario". Uvažavajući mišljenja nižih upravnih instanci Zemaljska vlada odobrila je imenovanje dodatnog učitelja u Tešnju.

Od početka dvadesetih godina, u više navrata, politički predstavnici Tešanjskog sreza tražili su od okružne i banovinske vlasti otvaranje neke od srednjih škola u Tešnju. Tešanjski učenici po završetku osnovne škole u rijetkim slučajevima su nastavljali dalje školovanje u Banjoj Luci, Sarajevu ili Zagrebu gdje su izučavali zanate, ili pak upisivali visoke škole.

Učenicima i studentima iz Tešnja Gradsko poglavarstvo dodjeljivalo je jednokratne novčane pomoći radi školovanja. Tako je Općinsko vijeće Tešnja na prijedlog Gradskog poglavarstva, u periodu od augusta 1919. do oktobra 1921. godine odobrilo pomoć: Hamzi Galijaševiću, *limarskom naučniku* u Zagrebu u visini od 500 kruna jer je siromašan "te je primoran po Zagrebu bos hodati", Muharemu Hukiću, učeniku II razreda trgovačke škole, 200 kruna jer je "dijete čestito, dobrog ponašanja, a bez oca", Sulji Smailbegoviću, studentu geodezije, 500 kruna, Mustafi Medareviću, na zanatu u Zagrebu, 50 kruna, menzi slušača Više tehničke škole u Zagrebu 200 kruna.[253]

252 ABH. ZV. 54.741/IV-2. Izvještaj o stanju u narodnoj osnovnoj školi u Tešnju, od 26.4.1920.

253 Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj..., 10. Osman Prnjavorac pohađao je Kožarsku školu u Banjoj Luci od 1935-1937. godine. Jasmin Mandžukić, *Obućarska radionica Hajrudina Mulalića. Prilog proučavanju tradicionalnog zanatstva tešanjskog kraja*, Tešanj, 2014, 21.

Na prijedlog vijećnika Adem-age Mešića, Općinsko vijeće je zaključilo na sjednici 27. oktobra 1921. godine da u Tešnju treba otvoriti jednu srednju školu. U to ime traženo je od Povjereništva Ministarstva prosvjete u Sarajevu da u Tešnju "čim prije otvori jednu srednju školu". Iz Sarajeva je Pokrajinska uprava odgovorila da "za sada ne mogu pozitivno udovoljiti zahtjevu zbog nestašice nastavničke sile".[254]

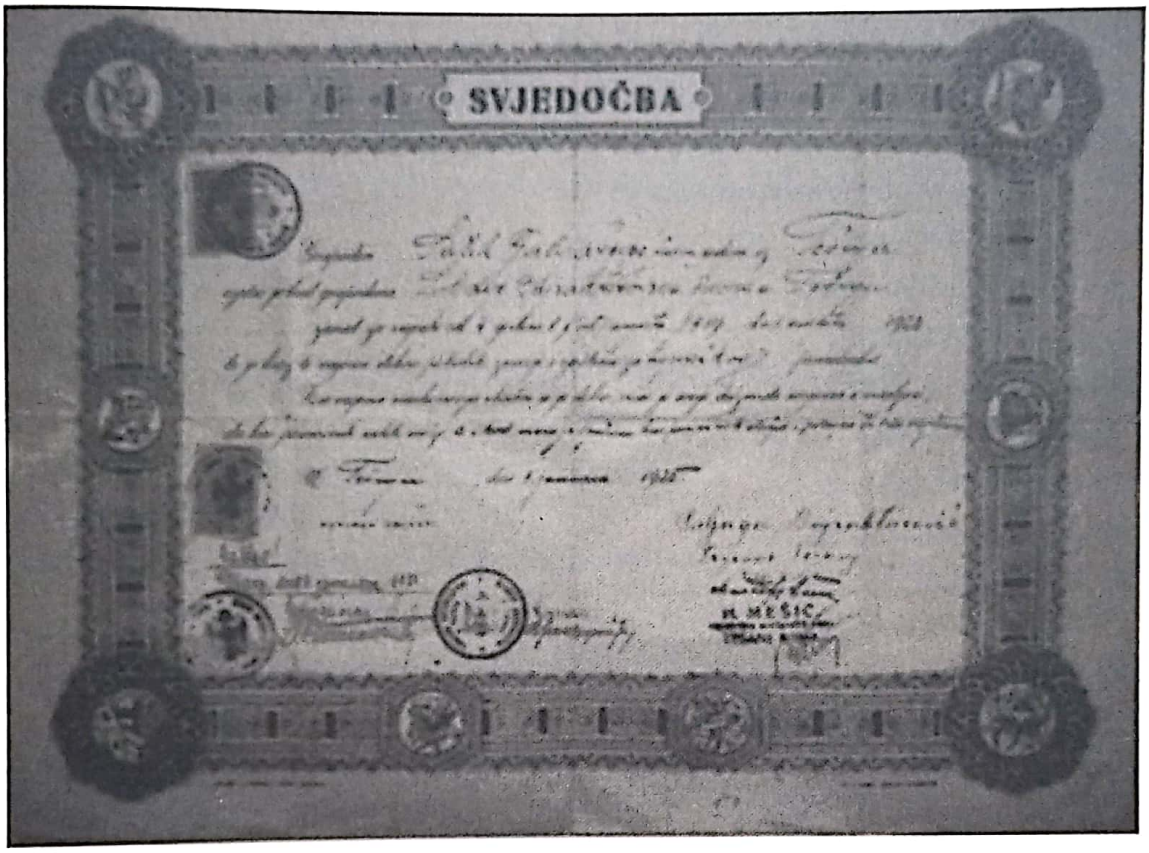

Svjedodžba Saliha Galijaševića o završenoj trgovačkoj školi

U izvještaju narodne osnovne škole u Miljanovcima za školsku 1922/23. godinu dati su detaljni statistički podaci:

1. Na početku školske godine bilo je upisano 53 đaka.
2. Nije pridošao nijedan đak.
3. Svega je bilo upisano koncem školske godine 45 đaka.
4. U toku školske godine izostalo je 7 đaka.
5. Odličnih je bilo 18 đaka.
6. Dobrih je bilo 11 đaka.

254 Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj..., 10.

7. Dovoljnih je bio 1 đak.
8. Nedovoljnih je bilo 2 đaka.
9. Neispitanih je bilo 13 đaka.
10. Svega je bilo 45 đaka.
11. U viši razred prelazi 30 đaka.
12. Ponovit će razred 15 đaka.
13. Nepoznato je, koliko je bilo djece za škole, a neupisanih, jer škola nema ničega iz čega bi se to vidjelo.
14. Na kraju škol. god. bilo je Srba i Hrvata 45.
15. Slovenaca nije bilo ništa.
16. Čehoslovaka nije bilo ništa.
17. Svega je bilo Slovena 45.
18. Nije bio nijedan Nijemac.
19. Nije bio nijedan Mađar.
20. Nije bio nijedan Nesloven.

U potpisu Omer Baralić, učitelj.

Vidio: sreski poglavar.[255]

Na osnovu dostupnih statističkih podataka broj i struktura učenika u nekim školama Tešanjskog sreza, za školsku 1923/24, izgledali su ovako:

- U Narodnoj osnovnoj školi u Tešnju u odgojno-obrazovni proces bila su uključena 4 nastavnika i 4 vjeroučitelja. Školu je pohađalo 207 đaka, od kojih 153 muslimanske nacionalnosti, 26 srpske, 24 hrvatske i 4 jevrejske nacionalnosti.
- U Narodnoj školi u Šijama bila su angažovana dva učitelja i jedan vjeroučitelj za rad sa 55 đaka muslimanske nacionalnosti.
- U osnovnoj školi u Miljanovcima o obrazovanju i vaspitanju 53 đaka (27 muslimanske i 26 hrvatske nacionalnosti) brinuli su jedan učitelj i dva vjeroučitelja.
- Narodna osnovna škola Tešanjka imala je jednog učitelja i 2 vjeroučitelja, ukupno 58 učenika od kojih su 35 bili hrvatske, 21 muslimanske, a 2 učenika srpske nacionalnosti.[256]

Teške ekonomske prilike i tradicionalna okrenutost poljoprivredi bili su glavni uzroci slabog interesa roditelja za školovanjem djece. Usitnjen zemljišni posjed, bijeda i siromaštvo, kao i velika udalje-

255 Izvještaj Narodne osnovne škole u Miljanovcima velikom županu Vrbaske oblasti od 27. jula 1923. godine. ARSBL, 5, Aj 82, 6544/23.

256 Kemal Ljevaković: *100 godina škole u Tešanjci 1909-2009*, 68.

nost od škola stvarali su otpor kod stanovništva za školovanjem djece. Da bi prisilila roditelje na školovanje djece vlast je uvela kazne u vidu novčane globe i kazne zatvora.[257] Suočeni sa kaznenim mjerama roditelji su se često obraćali vlastima s molbom za ispis djece iz škole, pritom navodeći različite razloge. Tako naprimjer, Ibro Ćeman, težak iz Miljanovaca tražio je ispis iz škole za svoga sina Mahmuta. U molbi upućenoj velikom županu, putem školskog odbora (školski odbor su činili seoski muhtar, učitelj i dva viđenija seljana op. a.) naveo je sljedeće: "Molim vas da mi ispišete sina Mahmuta, učenika III god. osn. škole. Mahmut mi je vrlo potreban u mom težačkom radu, a osim toga je dosta odrastao, te je sposoban da mi pomogne. Do sad bi on svršio osnovnu školu da se nije prekidala čestim premještajem učitelja..." U obrazloženju molbe dao je slijedeće podatke:

1.) Mahmut Ćeman, sin Ibre Ćemana, rođen je dne 18/3. 1912., te je prema tome navršio 12 ½ godina.
2.) U školu je upisan dne 1./8. 1919.
3.) Prisilno.
4.) Ove je godine trebao da pohađa III godinu ove škole no nije ga pohađao. II god. svršio je dobrim uspjehom.
5.) Familija mu je dobrog stanja.
6.) Udaljenost kuće od škole iznosi 1 ½ km.
7.) U kući njegovoj ima osim njega još 8 starijih članova.

Pečat muhtara seoske općine Miljanovci .....

potpis predsjednika školskog odbora: Omerbašić Muhamed.

Prosvjetni inspektorat je na ovu molbu poslao odbijenicu sa obrazloženjem: "Nisam mogao uvažiti Vašu molbu od 15. sept. o.g. za ispis iz škole Vašeg sina Mahmuta, jer ne uviđam dovoljno razloga za to. Stoga Vas pozivam da dete uredno šaljete u školu, jer ćete u protivnom slučaju snositi sve zakonske posledice s pooštrenjima". Školskom odboru u Miljanovcima je naložio da stranku pouče i upozore, u protivnom imaju obavezu da, svaki mjesec, sreskom poglavaru predlože da mu odreže kaznu do 100 dinara.[258]

Drugi primjer je slučaj Ibre Muminovića iz Lepenice. Ibro Muminović je 4. decembra 1924, uputio molbu velikom županu Vrbaske oblasti za ispis sina Huseina, učenika I razreda osnovne škole u Tešanjci. U molbi je naveo: "Niže potpisani molim p(lemeniti) n(aslov) da mojeg sina Huseina, uč. I god. nar. osn. škole u Tešanjci radi niže navedenih razloga od pohađanja škole oslobodi!

257 Sreski poglavar Tešnja izvještava 4. septembra 1924, velikog župana Vrbaske oblasti da je po prijavi školskog odbora u Tešanjci pod stražom priveo roditelje (u spisu ne navodi imena) radi neurednog polaska djece u školu. Ujedno izvještava da je kneza Jozu Jozkića iz Žabljaka predkaznio sa globom od 1,00 dinara. ARSBL, 5, Aj 82, 5693/24.

258 ARSBL, 5, Aj 82, 16275/24.

Razlozi:

1. Ja sam u 50. godini života i vrlo bolestan.
2. Djetetu mi ima 8 godina.
3. Upisan je u školu ove godine.
4. Upisan je prisilno.
5. Kuća mi je od škole udaljena do 4 km.
6. Nepokretnog imetka imam više oko jedno 18 dunuma, pokretnog ništa.
7. Osim oca (mater umrla) ima još brata Muharema od 10 godina.

Pošto potrebujem njegu i da se moje imanje uzdrži, molim da se moji razlozi uvaže".

Predsjednik školskog odbora učitelj Vicić proslijedio je 4. decembra 1924, molbu velikom županu, u čije ime iz prosvjetnog inspektorijata je 15. decembra uslijedio odgovor:

"Gospodinu Ibri Muminoviću težaku u Lepenici: Vašu molbu od 4. o(vog) m(jeseca) za ispis iz škole Vašeg sina Husejina, učenika I. godišta osn. škole u Tešanjci nisam mogao uvažiti, jer nemam za to zakonske podloge. Stoga Vas pozivam da ovo dete i dalje u školu šaljete, jer ćete u protivnom slučaju snositi sve zakonske posledice s pooštrenjima." U produžetku akta data je uputa školskom odboru u Tešanjci: "Predajte dodano rješenje naslovniku i poučite ga, da Zakon o o(snovnoj) nastavi siromaštvo ne predviđa za razlog, da se neko oslobodi od obaveznog školovanja. Ako mu je dete potrebno za njegu u slučaju teškog obolenja, može mu i školski starešina, a i predsjednik škol. odbora u granicama zakonom predviđenim dati odsustvo. Isto tako ga poučite, da nije opravdano da molitelj svoje dete ostavi slepo kod očiju, da bi mu uzdržalo imetak od 18 dunuma zemlje, što nije dovoljno ni za onog starijeg sina, pa je bezuslovno potrebno, da ovom detetu pruži mogućnost za elementarno školovanje, kako bi ga kasnije mogao poslati na izučavanje koje druge grane privrede". U potpisu: N. Ilić.[259]

Bilo je i suprotnih primjera kada je veliki župan odobravao ispis učenika iz škole. Takav je slučaj sa Stojanom Topićem, sinom Gligora, iz Gojakovca. Gligor Topić uputio je 20. septembra 1924, molbu velikom županu za ispis iz škole sina Stojana, učenika I razreda. Osim siromaštva, kao razlog je naveo veliku udaljenost od škole (7-8 km). Veliki župan je udovoljio molbi, a školskom odboru naloženo je da više ne upisuju djecu u školu čije su kuće udaljene preko 4 km.[260]

259 ARSBL, 5, Aj 82, 18857/24.

260 ARSBL, 5, Aj 82, 16255/24.

RIFAT-BEG FERIZBEGOVIĆ
(1925-1927)

Politički život Kraljevine SHS u prvoj deceniji njenog postojanja obilježile su nesuglasice i sukobi političkih stranaka u vezi ustavnog preuređenja države, što je imalo za posljedicu konstantne krize vlada. Nakon što je vlada Nikole Pašića poslije drugih parlamentarnih izbora ostala u manjini kralj Aleksandar ponovo je dao povjerenje Nikoli Pašiću i mandat za raspisivanje novih izbora 8. februara 1925. godine.

U tom razdoblju došlo je do konfrontacije između dva politička bloka – na jednoj strani vladajuće Radikalne stranke i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribićevića, i na drugoj strani "Opozicionog bloka", koji su sačinjavali Demokratska stranka, JMO, SLS i HRSS.[261]

JMO kao relativni pobjednik prethodnih parlamentarnih izbora na tlu Bosne i Hercegovine i "jedini reprezentant interesa Muslimana" predstavljao je najozbiljneg političkog rivala Radikalnoj stranci.[262] Zajedno sa Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom (HRSS) i Slovenskom ljudskom strankom (SLS) JMO je činila snažan federalistički blok koji se zalagao za preuređenje države, s tim što je ona više zastupala ideju autonomije pokrajina. U nastojanju da pred izbore oslabi JMO Pašićevi radikali dali su punu podršku stvaranju Narodne muslimanske organizacije (NMO) 7. januara 1925, u kojoj su glavnu riječ vodili ing. Suljaga Salihagić, Mustaj-beg Halilbašić, Rifet-beg Sulejmanpašić i dr.[263] Kao element predizborne kampanje radikali su sijali strah kod naroda i provodili smjene političkih prvaka JMO u lokalnim upravama. Na taj način u Tešnju je koncem 1924. godine raspuštena gradska uprava, na čelu sa gradonačelnikom Zija-begom Đonlagićem.

Veliki župan Vrbaske oblasti uveo je komesarijat i krajem decembra 1924. godine postavio Rifat-bega Ferizbegovića za komesara Gradske općine Tešanj.[264] Umjesto ranijeg gradskog vijeća imenovan je savjet koji su činili: mr Gvido Fichtner,[265] H. Sulejman ef. Smailbegović, Gojko Tešić i Ibrahim-beg Đonlagić.[266]

Vanredno stanje, politički motivirano, u kome se neopravdano dugo poslije rata nalazila Bosna i Hercegovina, uz nedonošenje jedinstvenog zakona o općinama u Kraljevini SHS bili su razlogom uspostave nove institucije – komesarijata. Komesarijat i savjet umjesto općinskog vijeća vršio je sve

---

261 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 271.

262 Na temelju izbora od 18. marta 1923, u "pokrajini" Bosni i Hercegovini JMO je dobila 18 poslaničkih mandata, Radikalna stranka 13, HRSS 9, Zemljoradnička stranka 7 . Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata,* knjiga I, 411.

263 Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 277.

264 Na svjedodžbi Saliha Galijaševića o završenom trgovačkom zanatu od 7. januara 1925. godine stoji potpis komesara Ferizbegovića.

265 O Gvidi Fichtneru, apotekaru, rodom iz Moravskih Budžejovica, pojavila se vijest da je nakon prodaje apoteke u Tešnju misteriozno nestao sa većom sumom novca. S obzirom na to da se, po odlasku iz Tešnja 27. januara 1933, nije pojavio kod rodbine u Čehoslovačkoj, sumnjalo se na ubistvo. *Vrbaske novine*, godina V, broj 97. april 1933, 4. Gvido Fichtner bio je zamjenik starješine Sokolskog društva u Tešnju. *Vrbaske novine*, god. II, broj 47, 12. 10. 1930, 4.

266 ARSBL, 5. Aj 160, 23, 36, 64 i 67.

funkcije općinske uprave. Uspostava komesarijata bila je praksa bosanskohercegovačkih radikalskih političkih grupacija, ali i ostalih stranaka koje su u datom trenutku bile na vlasti. Sve do oktobarskih izbora 1928. godine komesari su se postavljali i smjenjivali s različitim motivima, ovisno o trenutnom odnosu snaga i interesa kao i ličnih ambicija pojedinaca, kako u Vladi Kraljevine SHS tako i na lokalnom nivou.

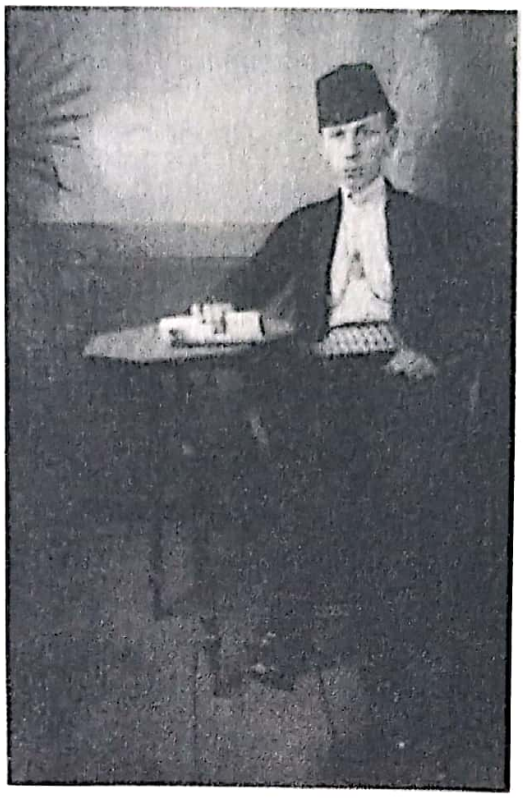

Rifat-beg Ferizbegović, komesar gradske Općine Tešanj

Rifat-beg Ferizbegović, sin Smail-age, rođen je 1891. godine u Tešnju, ulica Sukijja 59/a,[267] u uglednoj trgovačkoj porodici. Narodnu osnovnu školu upisao je 12. augusta 1899. godine, a završio je 25. juna 1903. godine.[268] Bio je zemljoposjednik i trgovac na veliko, a od sredine dvadesetih godina 20. stoljeća bavio se i bankarstvom. U Tešnju je pored Kreditne banke d.d. i Muslimanske trgovačke i poljodjelske banke d.d. djelovala bankarska radnja Ferizbegović i drug, u suvlasništvu Rifat-bega Ferizbegovića,[269] protokolisana u okružnom sudu u Banja Luci 11. marta 1926. godine.[270]

---

267 *Domovnica obitelji Tešnja i Medakova (1931-1946).* Islamska (vjerska) zajednica Tešanj. U Domovnici stoji godina rođenja 1890, 34.

268 *Glavni imenik školske mladeži (Narodne osnovne škole u Tešnju) počam od 1898.* Tekući broj 54.

269 *Almanah Kraljevine Jugoslavije*, IV jubilarni svezak, 1929-1931., drugo izdanje 1932. Glavno uredništvo Almanaha Kraljevine Jugoslavije, Komisionalna naklada nadbiskupske tiskare u Zagrebu, 132.

270 ARSBL, 23, Aj 24, 66-24.

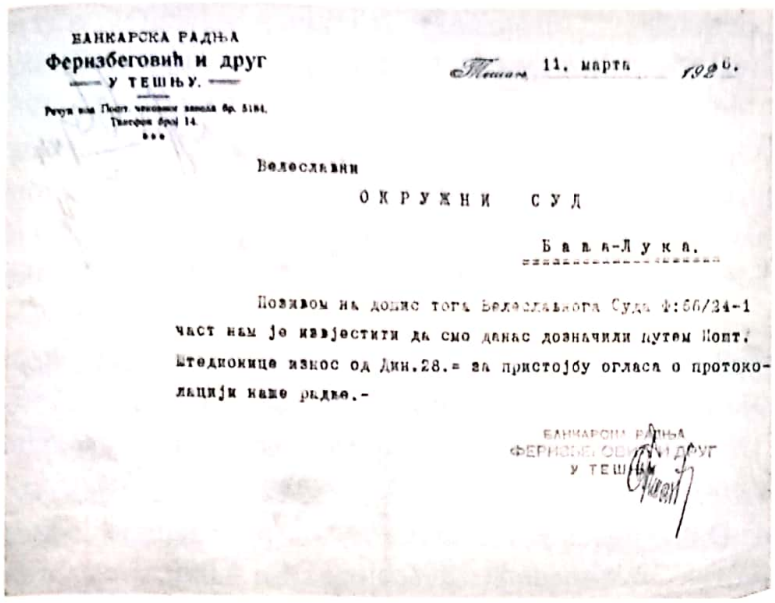

БАНКАРСКА РАДЊА
Феризбеговић и друг
У ТЕШЊУ.

Тешањ 11. марта 1926.

Велеславни
ОКРУЖНИ СУД
Бања-Лука.

Позивом на допис тога Велеславног Суда Ф:66/24-1 част нам је известити да смо данас дозначили путем Поштанске штедионице износ од Дин.28.= за пристојбу огласа о протоколацији наше радње.-

БАНКАРСКА РАДЊА
ФЕРИЗБЕГОВИЋ И ДРУГ
У ТЕШЊУ

Registracija banke Ferizbegović i drug u Tešnju

Orden sv. Save sa Jugoslovenskom krunom petog reda

Za komesara Tešnja došao je kao eksponent NMO, političke stranke nastale raskolom unutar JMO čiji je lider bio ing. Suljaga Salihagić. Rifat-beg Ferizbegović bio je potpisnik *Proglasa o saradnji sa Narodnom radikalnom strankom* zajedno sa drugim uglednim tešanjskim ličnostima (Muhamed-beg Širbegović, političar i bankar iz Tešnja, Abaz Ajanović, privatni činovnik i Mustafa Ajanović, ekonom).[271]

Ukazom kralja Aleksandra I Karađorđevića Rifat-beg Ferizbegović odlikovan je 6. septembra 1930. godine ordenom sv. Save sa Jugoslovenskom krunom petog reda.[272]

Rifat-beg Ferizbegović je umro 2. maja 1931. godine, u četrdesetoj godini života i sahranjen je u mezarju *Mala Đonlagićka*. Iza njega su ostali supruga Sabrija, sinovi Smail i Dževad i kćeri Nađija i Tajba.[273]

---

271 Nikola Pašić je uspio okupiti grupu uglednih Muslimana sa Salihagićem na čelu, jer je obećao da će Vlada isplatiti zaostale hakove iz 1918. godine i da se pojedine tačke beglučke odredbe, koje štete interesima Muslimana zemljoposjednika, neće još provoditi. Atif Purivatra, *Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine SHS*, 192.

272 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. II, br. 42, 6. septembar 1930, 2. Zakon o ordenu Jugoslovenska kruna donesen je 6. aprila 1930. godine. *Politika*, Beograd, god. XXVII, br. 7875, 2. Orden sv. Save sa Jugoslovenskom krunom petog reda dodjeljivan je predsjednicima općina i značajnijim ličnostima na lokalnom nivou. Orden je ustupio Rifat Ferizbegović, unuk Rifat-bega, na čemu se zahvaljujem.

273 *Domovnica obitelji Tešnja i Medakova (1931-1946)*. Islamska (vjerska) zajednica Tešanj, 4. Navode se članovi domaćinstva: supruga Sabrija, rođena 1902. godine u Maloj Bukovici, Doboj. Umrla 30. 7. 1944. godine, sinovi Smail rođen 2. 9. 1926, i Dževad rođen 30. 9. 1928. godine, zatim malodobna kći Nađija rođena 30. 11. 1923. godine u Tešnju, udata za Hamzu Širbegovića 23. 11. 1941. godine i još nerođena kći Fata (Tajba) rođena 31. 7. 1931. godine.

Dolaskom na čelo komesarijata Rifat-beg Ferizbegović susreo se sa različitim problemima; grad je bio bez industrije, stanovništvo je mahom živjelo od poljoprivrede, zanatstva i trgovine, a budžetska sredstva za tekuće održavanje gradske infrastrukture bila su ograničena.

Iz rijetkih sačuvanih zapisnika sa sjednica Općinskog vijeća[274] možemo steći uvid u dio problematike kojom se komesarijat Tešnja bavio. Tako je na sjednici, održanoj 26. juna 1925. godine, pod tačkom 9. razmatrano pitanje finansiranja rada gradske ambulante i održavanja ulične rasvjete. Nakon što je otvorio sjednicu Općinskog vijeća komesar Ferizbegović upoznao je prisutne vijećnike sa navedenim pitanjima, iznoseći sljedeće:

"Za uzdržavanje općinske ambulance predviđeno je u ovogodišnjem proračunu prema lanjskoj i preklanjskoj potrebi Din. 4.000. Međutim, je za uzdržavanje ambulance do sada utrošeno – radi nabave novih instrumenata i popravka starih Din. 3.574,40. Osim toga nužno je inventar ambulance čim prije prefarbati jer je jako zamazan, i time će biti ova stavka iscrpljena, pa će se morati i prekoračiti.

Isto tako predviđeno je za rasvjetu grada Din. 8.000. I ova je stavka već iscrpljena, jer je do sada izdato za nabavu 14 komada novih i popravak 22 komada starih fenjera Din. 4.000, a ostalo za petrolej i druge sitnice. Time je doduše grad rasvijetljen kako je bio i prije rata, jer smo broj fenjera po gradu od 8 komada koji su paljeni za vrijeme raspuštenog vijeća povisili na 46 komada. Morati će se dakle i ova stavka za oko Din. 4000. – u ovoj godini prekoračiti.

Usljed toga predlažem da se zamoli gospodin veliki župan Vrbaske oblasti da odobri prekoračenje ovih stavki proračuna i to one za uzdržavanje ambulance do Din. 8.000.- a za one za rasvjetu grada do Din. 12.000.

Prisutni vijećnici usvojili su prijedlog komesara Ferizbegovića i jednoglasno zaključili da se zamoli veliki župan Vrbaske oblasti da odobri prekoračenje navedenih stavki proračuna".[275]

U odgovoru velikom županu komesar Ferizbegović navodi da će nepredviđene troškove namiriti tako "da uštede iz prošle godine koje su odobrenjem velikog župana namijenjene za popravak općinskog hana i sajmišta neće biti potpuno utrošene, nego će preostati oko Din. 10.000. – nakon završetka radova, pa bi prekoračenje istaknutih stavki bilo time podmireno ..."[276]

Ekonomsko propadanje i stagnacija grada uzrokovani prvenstveno saobraćajnom izolacijom bili su povod da se na sjednici Općinskog vijeća 25. septembra 1925. godine donese zaključak o odlasku komesara Ferizbegovića sa deputacijom u Beograd, "radi ishođenja željezničkog spoja za Tešanj". Zaključak je odaslan na odobrenje Poglavarstvu tešanjskog sreza 5. oktobra 1925. godine koji je isti proslijedio velikom županu Vrbaske oblasti. Veliki župan odobrio je zaključak općinskog vijeća 22. oktobra 1925, ali odlazak deputacije u Beograd nije riješio pitanje saobraćajne izolacije Tešnja.[277]

---

274 U zapisnicima sa sjednica i dalje je zadržana stara terminologija, gdje se komesarijat imenuje Općinskim vijećem Tešanj, op.a.

275 Sjednici Općinskog vijeća prisustvovali su R. Ferizbegović, komesar, vijećnici Gvido Fichtner, H. Sulejman ef. Smailbegović i Rašid-aga Mujagić. Odsutni: potkomesar Pero M. Milošević, vijećnici Ibrahim-beg Đonlagić i Hasan-beg Ajanović. Perovođa Mustafa Dervić, bilježnik. ARSBL, 5, Aj 104, 6747/25, 12381/25_5,6,7.

276 Isto, 8.

277 ARSBL, 5, Aj 160, 36.

Kotarsko vijeće Tešnja djelovalo je 1925. godine u sastavu izabranom prije Prvog svjetskog rata predsjednik Kotarskog vijeća, Adem-aga Mešić; članovi: Zija-beg Đonlagić, Ibrahim-beg Đonlagić, Milan Kerić, Mehmed Mujkanović, Ivan Jelić, Ivo Tomić, Mustafa Ćeman, Juro Rajkovača, Jovo Kajganić, Pero Stojanović, Tomo Tošić i Avdo Muminović.[278]

Na dnevnom redu sjednica Kotarskog vijeća najčešće su razmatrana pitanja opravke mostova i puteva, uređenje obala rijeka, pokriće uredskih troškova i naplate globa iz kojih su se najvećim dijelom finansirale aktivnosti Kotarskog vijeća, kao i pitanje zaostalih dugovanja bivše Zemaljske vlade (Pokrajinske uprave u Sarajevu).

Na sjednici održanoj 8. maja 1925. Kotarsko vijeće radilo je u punom sazivu i uz prisustvo predstavnika oblasti Mirona Petrovića, političkog pristava. Na dnevnom redu bilo je 15 tačaka.

Pod tačkom 5. predmet rasprave bila je gradnja ćuprija na rijeci Tešanjci i na Trebačkoj rijeci, u Medakovu. Ćupriju na rijeci Tešanjci izgradili su braća Mato, Jozo, Pero i Ivan Križanović vlastitim sredstvima. S tim u vezi Kotarsko vijeće je jednoglasno usvojilo zaključak: da se gospodi Križanovićima javno izrazi zahvala, a da Kotarsko vijeće preuzima dalju brigu za održavanje i popravke ove ćuprije. Također, na inicijativu Milana Kerića iz sredstava kotarskog vijeća bio je odobren iznos od 3.000 dinara za izgradnju ćuprije na Trebačkoj rijeci i popravku ćuprije pod Medakovom.

Pod tačkom 15. predmet rasprave bilo je podnošenje ostavke perovođe Ahmeda Mulalića, motivirano malom plaćom. Tokom rasprave vijećnik Jovo Kajganić iznio je mišljenje: ..."iz prošlih godina vidi da je perovođa bio slabo plaćen, a poslova koje treba da vodi biće sve više. Stoga predlaže da se perovođi povisi plata za još 200 dinara, tako da ukupna beriva iznosi 400 dinara". Vijeće je jednoglasno usvojilo zaključak da cjelokupna plaća perovođe od 1. aprila 1925. godine iznosi 400 dinara. Veliki župan Vrbaske oblasti odobrio je 29. oktobra 1925. godine povećanje mjesečne plaće perovođi Ahmedu Mulaliću.[279]

Oblasni izbori održani su u Kraljevini SHS prvi i posljednji put 23. januara 1927. godine. Na izborima je JMO osvojila samostalno 52 mandata, te još 15 u okviru Demokratske zajednice i tim uspjehom iz oblasnih izbora izašla kao najjača politička stranka u Bosni i Hercegovini.[280] U Vrbaskoj oblasti poslanička mjesta dobili su: radikali 12, zemljoradnici 11, JMO i HSS 14, DS 5 i nezavisni radikali 1. U Tešanjskom srezu poslanička mjesta dobili su: JMO 2, zemljoradnici 2 i radikali 1.[281]

Bosanski radikali pokušali su da u pitanju oblasnih samouprava naprave tripartitnu koaliciju sa bosanskim radićevcima i JMO. Time bi oblasnu samoupravu držali u svojim rukama u cijeloj Bosni i Hercegovini. Međutim, JMO je na sastanku sa radikalima u Beogradu, 17. februara 1927, sporazum i podršku uslovljavala konačnim uvođenjem općinskih samouprava što radikali nisu prihvatili. Isti dan, uvečer, u Predsjedništvu Narodnog seljačkog kluba (NSK) održan je sastanak na kojem su učestvovali:

278 ARSBL, 5, Aj 160, 46 i 47.

279 ARSBL, 5, Aj 160, 47.

280 Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho (1883-1939)- Politička biografija*. Sarajevo, 2011. VKBI, 77.

281 *Politika*, Beograd, br. 6735, 25. januar 1927, 5.

zemljoradnički poslanik Jovan Jovanović iz Zemljoradničke stranke (ZS), Halid-beg Hrasnica i Mustaj-beg Kapetanović iz JMO, te August Košutić, dr. Šibenik i Nikola Preka iz NSK. Tema sastanka bilo je pitanje uzajamne saradnje u oblasnim skupštinama u Bosni i Hercegovini. S tim u vezi "Postignut je potpun sporazum o zajedničkom radu u oblasnim skupštinama Bosne i Hercegovine, gdje će se 23. o(vog) m(jeseca) zajednički između muslimana, radićevaca i zemljoradnika birati predsedništvo i odbori u oblasnim skupštinama".[282] Time je u Bosni i Hercegovini stvoren alternativni "prečanski front", a radikali su po prvi put poslije rata otišli u opoziciju.

BEĆIR-BEG ĐONLAGIĆ (1927-1928)

Političke promjene u oblasnim skupštinama imale su odraza i na lokalne prilike. Po starom *radikalskom obrascu* sada je "druga strana" vršila pritisak na komesara Tešnja da ponudi ostavku. U telegramu sreskog poglavara Jovana Lazarevića, upućenom velikom županu Banja Luke stoji: "općinski komesar usprkos uvažene ostavke sazvao sjednicu savjeta za sutra. Predmet važne odluke prije nastupa novog komesarijata. Odluke štetne po općinske interese stop sporazum napravljen prije 14 dana ličnosti određene prije (1? nečitko) dana izmjena se zavlači razriješeni komesar i savjetnici iskorišćuju stanje molimo sjednicu zabraniti i naložiti uvođenje u dužnost novog komesarijata= kotarski" (dalje nečitko).

Veliki župan odgovara poglavaru Sreza Tešanj telegramom, 26. maja 1927, s oznakom – hitno: "Izvršiti uvođenje savjeta i komesara općine tešanjske". U potpisu veliki župan Branko Stakić.[283]

Uz veliku političku buru koja se tim povodom digla u Tešnju Rifat-beg Ferizbegović otišao je pod političkim pritiskom sa pozicije komesara gradske Općine Tešanj, koncem maja 1927. godine.

Na krilima Koalicije i promjenom odnosa političkih snaga u državi,[284] za komesara u Tešnju, kao predstavnik Demokratske zajednice, 28. maja 1927. godine imenovan je Bećir-beg Đonlagić. U komesarijat su ušli kao članovi gradskog vijeća Smail Galijašević, Abdulah Brka, Husein Hatibović, Mehmed Mešić, Ibro Bukvić i Hasan Midžić svi iz Demokratske zajednice (DZ),[285] a od radikala Muharem Bukvić, Munever Smajlbegović i Niko Lazić.[286]

---

282 *Politika*, Beograd, br. 6758, 18. februar 1927, 2.

283 ARSBL, 5, Aj 2. Prilog 1, 2.

284 JMO je ušla u vladu radikalskog disidenta Velje Vukićevića, 18. aprila 1927. godine. Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho* ..., 75.

285 Parlamentarni klub JMO i Demokratske stranke Ljube Davidovića formiran je 5. oktobra 1926. Na terenu je DZ djelovala kao stranka, s tim što su JMO i DS očuvali svoju posebnost, op.a. *Pravda*, br. 41, 12. oktobra 1926. Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho* ..., 74.

286 Na naredbu velikog župana Vrbaske oblasti (br. 5050 od 27. 5. 1927.) odgovorio je sreski poglavar Jovan Lazarević (br. 4047/27) 29. maja 1927. godine sljedeće: *Brzojavnom nalogu nijesam mogao isti dan t.j. 27.5.1927 udovoljiti jer bivši komesarijat nije udovoljio mom naređenju, da se sastane u zasjedanje, pa sam toga radi nalogu tek na dne 28. maja t.g. udovoljiti mogao.* ARSBL, 5, Aj 2. Prilog 3, br. 5056/27.

Bećir-beg Đonlagić, sin Zija-bega rođen je 1897. u Tešnju. Narodnu osnovnu školu upisao je 5. septembra 1905. a završio 30. juna 1909. godine.[287] Završio je trgovačku akademiju, a zatim ekonomske nauke na eksportnoj akademiji. Nakon uspješno okončanih studija prvo zaposlenje dobio je kao bankarski činovnik, a zatim je postavljen za direktora Muslimanske centralne banke, filijale u Brčkom.[288] Bio je član JMO od 1919. godine i predsjednik njenog sreskog odbora u Tešnju. U Tešnju je imao autobusko preduzeće za prijevoz putnika u lokalnom saobraćaju Tešanj-Jelah.[289] Samostalan izvozni čki posao (sušnica šljiva i javna skladišta) vodi od 1924. godine,[290] a 1931. otvorio je trgovinu mješovite robe.[291]

Bećir-beg Đonlagić, komesar gradske Općine Tešanj

Bećir-beg Đonlagić, kao kandidat na zemaljskoj listi Udružene opozicije dr. Vladimira Mačeka, izabran je za vijećnika Banovinskog vijeća Vrbaske banovine 1935. godine.[292] Iste godine promijenio je stranačku pripadnost i postao član Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ), predsjednik njenog sreskog odbora u Tešnju i član Glavnog odbora.[293]

Ukazom Kraljevskog namjesništva odlikovan je 9. septembra 1937. godine Ordenom jugoslovenske krune petog reda.[294]

---

287 *Glavni imenik školske mladeži počam od 1898.* Tekući broj 378.

288 Arhiv Jugoslavije, *Biografski leksikon*, Narodno predstavništvo, Beograd, 1939, 152.

289 Smail Galijašević, *Svjedoci jednog vremena*, Tešanj, 2010, 122.

290 Arhiv Jugoslavije, Beograd, *Biografski leksikon ...*, 1935, 152.

291 Kod okružnog suda u Banjoj Luci registrovana je 21. novembra 1931, trgovina mješovitom robom na ime Bećira Đonlagića. *Službeni list Vrbaske novine*, god. IV, br. 4, 28. januar 1932, 7.

292 *Vrbaske novine*, broj 935, 29. februar 1936, 1.

293 Arhiv Jugoslavije, Beograd, *Biografski leksikon*, Narodno predstavništvo, 1935, 152.

294 *Vrbaske novine*, br. 1328, 9. septembar 1937, 3.

Na izborima za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije, održanim 11. novembra 1938. kao kandidat JRZ-a na listi dr. Milana Stojadinovića, izabran je za poslanika Tešanjskog sreza.[295]

Bio je predsjednik *Narodne uzdanice*, predsjednik Trgovačkog udruženja i Građanske čitaonice.[296]

Mada je bio član Sabora NDH,[297] predstavničkog tijela koje nije bilo birano, niti je imalo zakonodavnu vlast, kao uglednoj i nekompromitiranoj ličnosti ponuđeno mu je da nakon smrti Nurije Pozderca bude vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a što nije prihvatio. Po završetku rata živio je u Sarajevu, a povremeno i u Tešnju da bi potom emigrirao u Pariz gdje je umro, i tu je sahranjen 1952. godine.[298]

Jedan od najznačajnijih prihoda Općine Tešanj još od vremena austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini bile su *uvoznina* (trošarina) i *kaldrmija* (porez na prolazak stoke i zaprežnih kola koja su uzrokovali oštećenja gradskih ulica, op.a.) koje su naplaćivane na maltama (maltarina kao porez ubirana je od prodavača na pijaci periodično i u Tešnju, a malta je bila mjesto na kojem se porez pobirao, op.a.). Samo 1901. godine porez na uvoznine (10500 K) dosezao je skoro polovicu općinskog budžeta grada Tešnja.

U cilju jačanja porezne discipline, efikasnijeg ubiranja navedenih poreza i uvećanja budžeta Bećirbeg Đonlagić, komesar Tešnja sazvao je u ime Gradskog poglavarstva sjednicu Općinskog vijeća Tešanj za 24. juni 1927. godine.[299] Nakon što je otvorio sjednicu komesar je uzeo riječ: "Do konca maja t(ekuće) g(odine) ubirala je željeznička stanica u Usori u ime ove općine kaldrmiju na robu upućenu za tešanjske trgovce, ali je ova općina pri tome imala velikih neprilika, jer mnogi trgovci nisu svu robu na koju su u Usori platili kaldrmiju uvozili u Tešanj, nego u svoje filijale koje se nalaze izvan područja općine, te je ova općina morala takove iznose vraćati. Usljed toga je sa 1. junom obustavljeno ubiranje kaldrmije u Usori i povjereno je Aširu Bukviću, trgovcu kojega se radnja nalazi u predgrađu Bukva, na cesti Tešanjka-Tešanj. U ovo kratko vrijeme pokazalo se je ovo praktičnije i prihod kaldrmije je veći. Međutim, neophodno je potrebno čim prije tamo sagraditi maltu i vagu postaviti, jer je dućan Bukvića nepodesan, a isto tako bi trebalo sagraditi maltu iza Ciganluka na cesti Jelah-Tešanj.

Općina nema doduše nikakovih uštednja kojima raspolaže, jer se uložak kod bankarske radnje Ferizbegović i drug neće nikada moći realizirati, ali ja vjerujem da će se prihodi općine naskoro poboljšati i da će se moći pristupiti gradnji tih dviju maltarnica. Zato predlažem da se unaprijed ishodi odobrenje g. velikog župana Vrbaske oblasti za nepreliminarni izdatak do Din. 5000. – u svrhu gradnje dviju maltarnica i da se iste čim to finansijalno stanje općine dozvoli sagrade".

---

295 *Vrbaske novine*, br. 1526, 16. decembar 1938, 2.

296 Arhiv Jugoslavije, *Biografski leksikon*, Narodno predstavništvo, Senat Narodna skupština, 1939, 152.

297 Šaćir Filandra, *Bošnjačka politika u XX stoljeću*, Sarajevo, 1998, 159.

298 Alija Galijašević, *Na tragovima tešanjske prošlosti*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanj, 2003. 200.

299 Sjednici su prisustvovali: komesar B. Đonlagić; vijećnici Hasan Midžić, Muharem Bukvić, Mehmed Mešić, Munever Smailbegović, Ibro Bukvić, Abdulah Brka, Niko Lazić, Husein Hatibović, Smail-aga Galijašević; od nadzorne vlasti kancelista Kahvić; perovođa M. Dervić, bilježnik. Prepis zapisnika općinskog vijeća Tešanj. ARSBL, 5, Aj 104, 7507/27.

Prijedlog komesara Općinsko vijeće Tešnja jednoglasno je usvojilo, te je isti proslijeđen sreskom poglavaru Sabitu Čampari, a ovaj Branku Stakiću, velikom županu Vrbaske oblasti na rješavanje. Veliki župan promptno je odgovorio svojim naređenjem od 6. jula 1927, i donio rješenje: "Ne odobravam zaključak komesarijata općine Tešanj od 24. juna 1927. god., broj 11. iz razloga što će se po svoj prilici u budućoj godini ukinuti maltarina, te prema tome bi općina imala samo suvišan i beskoristan izdatak".[300]

Na rješenje velikog župana u ime Gradskog poglavarstva u Tešnju Bećir Đonlagić, komesar uputio je 30 jula 1927, novi dopis radi odobrenja sa objašnjenjem: "Kako je u zaključku istaknuto gradnja maltarnica je potrebita u glavnom radi pobiranja najjačih općinskih daća kaldrmije i uvoznine a nikako radi maltarinske takse na prevozna sredstva, koja i onako odbacuje neznatne prihode. U ostalom ako dođe do ukidanja maltarinskih taksi na prevozna sredstva, neće maltarnice prema gornjem obrazloženju biti suvišne, pa se ponovno umoljava za odobrenje priloženog zaključka".[301] Dopis komesara Đonlagića sreski poglavar je proslijedio na rješavanje velikom županu Stakiću. U međuvremenu, desila se 22. augusta 1927, primopredaja dužnosti između bivšeg sreskog poglavara Sabita Čampare i Jove Lazarevića, novog poglavara Sreza tešanjskog[302] što je usporilo rješavanje zahtjeva Gradskog poglavarstva Tešanj. Veliki župan je nakon urgencije Gradskog poglavarstva od 23. septembra 1927, odgovorio 27. oktobra sa zahtjevom da poglavarstvo navede pokriće za tražene rashode i podnese novi zaključak.[303]

Općinsko vijeće Tešanj je održalo redovnu sjednicu 25. novembra 1927. godine i donijelo zaključak: "Povratkom akta čast mi je izvjestiti da je općinsko vijeće u svojoj redovnoj sjednici od danas zaključilo da potrebiti iznos za gradnju maltarnica uvrsti u Proračun za g. 1928. iz razloga, što sada za ovaj iznos nema pokrića, jer ovogodišnji Proračun neće biti niti pokriven.

Prema tome ovaj zaključak postaje bespredmetan".[304]

O tome novi sreski poglavar 2. decembra 1927. godine izvještava velikog župana: "Pozivom na naređenje br. 7507 od 27. oktobra 1927. čast mi je predložiti predmet na uvid time da je opštinsko veće kako se iz njegovog dopisa br.1538 od 25. novembra vidi odustalo od podizanja maltarnice iz budžetskih razloga".[305] Dopis sreskog poglavara Lazarevića veliki župan je primio na znanje 5. decembra i označio: *bespredmetno u akta.*

Da li je i kako Gradsko poglavarstvo Tešanj riješilo probleme sa budžetskim deficitom, nakon bezuspješnih nastojanja da se u cilju efikasnijeg ubiranja poreza izgrade maltarnice kao u prijedlogu, ostaje nepoznato.

---

300 ARSBL, 5, Aj 104, 7507/27, br. 6215/27.

301 ARSBL, zaključak općinskog vijeća Tešanj br. 692/27.

302 ARSBL, Aj 8600/27.

303 ARSBL, 5, Aj 104, 7507/27, br. 6245/27.

304 ARSBL, 5, Aj 104, br. 9197/27.

305 Isto.

Još u vrijeme mandata komesara Ferizbegovića jedna šira deputacija iz Tešnja otišla je 1926. godine na prijem kod državnog ministra prosvjete Velje Vukičevića, sa zahtjevom da se osiguraju sredstva u iznosu od 500.000 dinara za gradnju četiriju osnovnih škola, što je s nekim izmjenama i prihvaćeno. Međutim, usljed smjene Vlade došlo je do personalnih promjena (umjesto Velje Vukičevića došao je Stjepan Radić, predsjednik HSS-a) i izmjene liste prioriteta. Došavši do tih saznanja bosanski radikalski poslanici predali su protestno pismo predsjedniku Vlade Pašiću, u kojem su naveli: "da je bivši ministar prosvjete g. Vukičević odobrio iz dvanaestina 500.000 dinara kao pomoć za gradnju 11 osnovnih škola u Bosni. O tome su obavešteni prosvetni inspektori i opštine koje su već počele da grade te škole u uverenju da će odobrena pomoć biti isplaćena. Međutim, g. S. Radić učinio je novu raspodelu te pomoći i dodelio je sasvim drugim selima u travničkom okrugu".[306]

Nakon upućenog protesta finansijska podrška gradnji škola na području Tešanjskog sreza ipak nije u potpunosti uskraćena. Umanjeni nivo državne pomoći osjetio se u planiranoj dinamici i kvalitetu gradnje školskih zgrada u Šnjegotini, Tedinu Hanu i Ukrnjici koje su uz državnu pomoć izgrađene tokom 1927. godine. Istina, škola u Ukrinjici ostala je nedovršena.

Zapisnik o primopredaji dužnosti između Sabita Čampare, starog sreskog poglavara, i Jovana Lazarevića, novog poglavara sreza Tešanj od 22. augusta 1927. godine sadrži i izvještaj o gradnji škola: "Što se tiče škola u Šnjegotini i Tedinu Hanu ove je gradio o vlastitom trošku Milan Gnjatović iz Teslića, pri čemu nije bilo nikakvih formalnosti, izuzev te da je komisijski za obje određeno mjesto. Gradio ih je kao da gradi za se. Bio je u sporazumu sa velikim županom i narodnim poslanikom Kobasicom (Stijepo Kobasica, srpski novinar, pisac i političar iz Dubrovnika, zastupnik u banjalučkoj izbornoj jedinici kao kandidat radikalne stranke za izborne okruge Prnjavora i Tešnja, op.a.).

Za školu u Šnjegotini određen je prvotno kredit od 70.000 dinara kojega je podigao Milan Gnjatović. Naknadno isposlovato je preko poslanika Kobasice i velikog župana još 140.000 dinara koje je novce, kako su stizali, Milan Gnjatović i primao.

Za svotu od 140.000 dinara postoji priznanica, koja se zapisnički predaje. A svota od 70.000 dinara isplaćena je istome o čemu je i priznanica velikom županu otišla. A zašto su za svaki slučaj svjedoci August Kezić i Hamdija Mehinagić.

Škole su dogotovljene te je za svaku primio Milan Gnjatović po 105.000 dinara.

Za ove isplaćene svote novca nije nabavljen nikakav obračun niti imade ikakovih priloga, podignuti novac Gnjatović je jednostavno primio a da nikakve biljegovine pri tome snosio, izgovarajući se time da on imade još potraživanja od njih, pa da će to konačno urediti.

Za obje su naručene klupe i zatraženi učitelji kao i komisija za kolaudiranje (tehnički prijem, op.a.). Jedne klupe naručio je Gnjatović u Tesliću, a druge sreski poglavar u Tešnju, kod Smaila Mehinagića.

Isplatu je snosila Destilacija drva d.d. u Tesliću.

Smailu Mehinagiću isplaćen je račun po sreskom poglavaru Sabitu Čampari zašto je ovaj rekomandirano poslao priznanicu Milanu Gnjatoviću u Teslić.

306 *Vreme*, Beograd, VI, br. 1535, nedelja, 28. marta 1926. godine, 1.

Što se tiče škole u Ukrinjici ova je toliko dograđena da je se u nju mogao useliti učitelj i proraditi jedan razred. Krov joj je danas u vrlo lošem stanju te će preko zime propasti ako se ne popravi.

Za nju je utrošeno oko 160.000 dinara svrhu čega postoje priznanice kako je to u primopredajnom zapisniku spomenuto".[307]

Promjena gradske vlasti u Tešnju 1927. godine bila je posljedica nove konstelacije političkih odnosa u Vrbaskoj oblasti i formiranja koalicijske Demokratske zajednice, u koju su ušle Spahina JMO i Demokratska stranka Ljube Davidovića. U skladu s novim političkim kursom uslijedile su smjene seoskih odbora i muhtara, koji nisu bili na liniji zvanične politike.

Tako je iz sela Lepenica upućen zahtjev sreskom poglavaru 6. augusta 1927, za smjenu muhtara Husejna Bedaka. Kućne starješine, u potpisu njih 47 (od 70 domaćinstava), svoj zahtjev obrazlagali su time "da seoski muhtar pravi silne nepravde u svim mogućim poslovima što ih isti po svojoj dužnosti ima da vrši. Da se ne bi u selu dogodilo neugodnih stvari, narod se utječe poglavaru sa molbom da se izašalje jedna komisija, koja će ustanoviti da je ogromna većina naroda za smjenu muhtara Husejina Bedaka i postavljanje novog sposobnijeg, koji će raditi u interesu sela (...)"[308]

Sreski poglavar Jovan Lazarević je zaprimljeni podnesak isti dan proslijedio velikom županu uz obrazloženje: "Ovaj muktar davno je izgubio poverenje ove vlasti i zbog nemarnog vršenja svoje dužnosti bio kažnjen (...), ali njegovu smjenu dosada nisam tražio obzirom na sadanji položaj Demokratske zajednice u Vladi".[309] Samo par dana kasnije veliki župan odobrio je smjenu seoskog muhtara.[310]

Smjene seoskih muhtara nastavljene su koncem 1927. godine. U telegramu upućenom velikom županu 2. novembra sreski poglavar

> "moli odobrenje da se izvrši izbor muktara u općinama Lepenici, Miljanovci, Ruževići, Rankovići i Teslić jer to traži narodni poslanik gosp. Mustajbeg Kapetanovitch stop slažem se potpuno sa traženjem gosp Kapetanovica. poglavar sreza Lazarevitch".[311]

Naredni dan, 3. novembra 1927, veliki župan Branko Stakić dao je odobrenje za smjenu seoskih starješina.[312]

---

307 Zapisnik o primopredaji dužnosti sreskog poglavarstva. ARSBL, 5, Aj 104, 8600/27.

308 Zahtjev za smjenom muhtara Husejna Bedaka potpisali su kućne starješine: Salko Bedak, Jusuf Mujčić, Mustafa Delić, Mujo Mešić, Omer Salkičević, Emin Salibašić, Muharem Mehmedović, Salko Mešić, Avdo Muminović, Abid Muminović, Suljo Hasaković, Mujo Begović, Hasan Kurtić, Salih Skopljak, Salih Mujezinović, Husein Mujezinović, Suljo Haskić, Mujo Babajić, Husejn Bekrić, Hasan Hućkanović, Huso Hućkanović, Ibro Hućkanović, Ramo Hodžić, Salih Šabanović, Ahmo Šabanović, Husein Mehmedović, Mujo Mehmedović, Bećir Bekrić, Hasan Mehmedović, Hamza Krkalić, Hasan Muminović, Ahmet Mešić, Salko Muminović, Husejin Muminović, Muharem Mehmedović Husin, Ramo Muminović, Ramo Kurtić, Redžo Kurtić, Huso Mešić, Omer Djedović, Salko Muminović Eminov, Salih Mujezinović Šabanov, Bećir Šabanović, Mujo Skopljak, Redžo Djedović i Ahmet Mujezinović. ARSBL, 5, Aj 2. Prilog 1,2.

309 ARSBL, 5, Aj 2. Prilog 3, br. 7560/27, od 6.VIII 1927. Poglavar sreza tešanjskog velikom županu Vrbaske oblasti: Predlog za smjenu muktara Husejna Bedaka.

310 Isto.

311 ARSBL, 5, Aj 2. Prilog 1, br. 10653/27, od 2. 11. 1927.

312 Isto. Prilog 2, od 3. 11. 1927.

U decembru 1927. godine održani su, istovremeno, izbori u seoskoj i gradskoj općini Teslić. U izvještaju sreskog poglavara navodi se da je 9. decembra za muhtara seoske općine bio izabran Osman Omerović, a za članove seoskog odbora Đulaga Kopić, Ibro Garić, Ahmet Zukanović, Osman Zukanović, Jašar Jeterić, Mumin Tenić i Ibro Kopić. "Prema ovome ja sam starog muhtara razrešio dužnosti a novoga u dužnost uveo mojim rešenjem od 15. ovog meseca".[313]

U skladu sa ostvarenim izbornim rezultatima u gradskoj općini Teslić, 8. decembra 1927. potpisan je sporazum između Narodne radikalne stranke i Demokratske zajednice o formiranju Općinskog vijeća Teslić i raspodjeli vlasti.[314] Prema sporazumu Narodna radikalna stranka, koja je odnijela tijesnu izbornu pobjedu, dobila je poziciju komesara i šest vijećničkih mjesta. Za komesara je predložen Jakov Petković, trgovac iz Teslića, a za vijećnike su bili predloženi dr. Gavrilo Božić, Karlo Kvasnička, geometar, Stanko Tomanić, majstor, Dušan Blagojević, trgovac, Ljubo Simić, trgovac, Pavle Predojević, posjednik, svi iz Teslića. Demokratska zajednica dobila je mjesto potkomesara i šest vijećničkih mandata, za koje su predloženi: za potkomesara Hamid Pašić, i za vijećnike Arso Krstić, iz Vrućice, Đulaga Kopić iz Teslića, hadži Hamid Mehmedović iz Rankovića, Mustafa Sivić iz Ruževića, Vojin Laćimić iz Teslića i Avdo Ferizbegović iz Teslića.

Sporazumom je utvrđeno da nema preglasavanja u Općinskom vijeću Teslić, a u slučaju jednakog broja glasova o većini je odlučivao komesar. Sreski poglavar Jovo Lazarević izvijestio je velikog župana da je na temelju tog sporazuma 14. decembra izdao uvjerenja novopostavljenom komesarijatu koji je uveden u dužnost, te moli odobrenje.[315] Veliki župan je 3. januara 1928, primio obavijest na znanje i potvrdio imenovanje novog komesarijata.[316]

U junu 1927. godine pokrenuta je bila zakonodavna procedura za organizaciju općina i stvaranje uslova za organiziranje prvih slobodnih lokalnih izbora u Kraljevini SHS. Naredbom velikog župana Vrbaske oblasti sreski poglavari bili su dužni dati prijedlog organizacije općina u srezovima, sa sljedećim parametrima: broj stanovnika, potencijalnih birača i domova. Prijedlog organizacije općina morao je uvažavati ekonomske, geografske, komunikacijske i druge kriterije.[317] Krajem juna 1927, tešanjski sreski poglavar dostavio je prijedlog za uži prostor Tešanjskog kotara (bez sreske ispostave Doboj) sa sljedećim primjedbama:

Općina Šnjegotina – srednja

Ova općina ima 258 domova. Položaj općine ne dopušta da se istoj priključi koje drugo selo, ili pak da se sela ove općine priključe drugoj općini. Sela su dobrostojeća, te ima izgleda, da bi mogla izdržati terete, koji će se na tu općinu staviti. U sjedištu općine je škola.

313 ARSBL, 5, Aj 2. Smjena muhtara i seoskog odbora u opštini Teslić.

314 ARSBL, 5, Aj 2. Poglavar sreza tešanjskog, br. 10.835/27 od 20. decembra 1927. Prilog 1. Sporazum glede sastava opštinskog vijeća u Tesliću.

315 Isto.

316 Isto. Prilog 2.

317 ARSBL, 5, Aj 16. Naredba velikog župana o organizaciji općina u užem sreskom području sreza Tešanjskog, br. 4757 od 19. maja 1927. Prilog 1.

U sastav općine ulaze sela: Gornja Šnjegotina sa 484 stanovnika, 136 birača i 67 domova; Ađulagina Šnjegotina sa 329 stanovnika, 167 birača i 56 domova; Srednja Šnjegotina sa 481 stanovnikom, 141 biračem, 65 domova; Omerbegova Šnjegotina sa 556 stanovnika, 113 birača i 70 domova. Ukupno: 1850 stanovnika, 557 birača i 258 domova.

Općina Blatnica

Ova je općina od prije organizovana, pa se je istoj pripojilo i selo Očauš. Sjedište je općine Blatnica. Iako je sjedište na periferiji općine, to je Blatnica kao takovo najpodesnije jer su komunikacije veoma dobre. U sjedištu općine nalazi se škola, crkva, žandarmerijska stanica i željeznica. Ova općina je planinsko mjesto. Domova imade 441.

U sastav općine ulaze sela Blatnica, Jezera, Brič, Ugodnović, Bjelobučje, Mladikovina i Očauš, sa 4079 stanovnika, 1132 birača i 441 dom. Ukupno: 4079 stanovnika, 1132 birača i 441 dom.

Općina Komušina

Ova općina imade 380 domova. Sela ove općine prilično su dobrostojeća, pa će moći udovoljiti zahtjevima koji na njih po zakonu budu stavljeni. Sjedište Komušina je najpodesnije, jer u Komušini postoji crkva i škola.

U sastav općine ulaze sela: Komušina katolička sa 1176 stanovnika, 355 birača i 176 domova; Kamenica turska sa 170 stanovnika, 69 birača i 41 domom; Kamenica sa 263 stanovnika, 79 birača i 66 domova; Rajševa sa 295 stanovnika, 76 birača i 69 domova; Studenci sa 168 stanovnika, 50 birača i 28 domova. Ukupno: 2072 stanovnika, 629 birača i 380 domova.

Općina Teslić

Ova općina materijalno je najjača. U sjedištu općine imade: Destilacija drva, parna pilana, škola, žandarmerijska stanica, srpska pravoslavna crkva, poštanski i telegrafski ured. Domova ima 1457. Mjesto Pribinić morao sam priključiti općini Teslić jer da sam ga uzeo u savez sa selima Šnjegotine to bi svakako Pribinić morao biti sjedište općine jer ima sve uslove za sjedište, ali bi time trpile Šnjegotine koje su dosta udaljene od Pribinića.

U sastav općine ulaze sela: Teslić sa 1833 stanovnika, 824 birača i 303 doma; Pribinić sa 1169 stanovnika, 355 birača i 163 doma; Buletić sa 977 stanovnika, 286 birača i 130 domova; Ranković sa 651 stanovnikom, 165 birača i 114 domova; Ružević sa 675 stanovnika, 202 birača i 112 domova; Stenjak sa 1394 stanovnika, 179 birača i 326 domova; Vrućica sa 1683 stanovnika, 524 birača i 279 domova; Žarkovina sa 163 stanovnika, 89 birača i 30 domova. Ukupno: 8545 stanovnika, 2624 birača i 1457 domova.

Pečat seoske općine Žarkovina

Općina Ukrnjica

Kao sjedište uzelo se je mjesto Ukrnjica, jer leži u središtu općine, pa je prema tome kao sjedište najpodesnije. U sjedištu imade škola. Selo Osivica bilo je u sklopu općine Teslić, ali se je moralo odcijepiti da se zadobije materijalna mogućnost općine. Domova imade 549.

U sastav općine ulaze sela: Ukrnjica sa 511 stanovnika, 162 birača i 65 domova; Čečava sa 1440 stanovnika, 464 birača i 243 domova; Rastuša sa 705 stanovnika, 134 birača i 78 domova; Gornja Radnja sa 447 stanovnika, 119 birača i 67 domova; Donja Radnja sa 232 stanovnika, 57 birača i 33 doma; Osivica sa 421 stanovnikom, 164 birača i 63 doma. Ukupno: 3756 stanovnika, 1100 birača i 549 domova.

Općina Miljanovci

Kao sjedište ove općine uzeto je mjesto Miljanovci, jer leži u središtu općine. U Miljanovcima postoji škola. Osim Miljanovaca imade u Cerovici škola i crkva, ali Cerovica nije u središtu. Domova imade 562.

U sastav općine ulaze sela: Miljanovci sa 832 stanovnika, 223 birača i 156 domova; Cerovica sa 601 stanovnikom, 196 birača i 90 domova; Vitkovci sa 496 stanovnika, 121 biračem i 82 doma; Bobare sa 220 stanovnika, 37 birača i 36 domova; Drinčić sa 51 stanovnikom, 13 birača i 13 domova; Piljužići sa 466 stanovnika, 122 birača i 97 domova; Blaževci sa 101 stanovnikom, 28 birača i 16 domova; Lončari sa 150 stanovnika, 47 birača i 23 doma; Omanjska sa 720 stanovnika, 173 birača i 49 domova. Ukupno: 3646 stanovnika, 960 birača i 562 doma.

Općina Jelah

Kao središte uzeto je mjesto Jelah. U istom je željeznička stanica. Ovoj općini pripojeno je selo Vukovo koje sačinjava jednu katastralnu jedinicu sa Tešnjom. Cijepanje katastralne općine nije se moglo mimoići, jer se uzeo obzir na materijalnu mogućnost općine Jelah. Domova imade 576.

U sastav općine ulaze sela: Jelah sa 864 stanovnika, 216 birača i 155 domova; Kalošević sa 436 stanovnika, 117 birača i 85 domova; Vrela sa 218 stanovnika, 68 birača i 34 doma; Mrkotić sa 379 stanovnika, 114 birača i 70 domova; Orašje Planje sa 228 stanovnika, 59 birača i 48 domova; Džemilić Planje sa 326 stanovnika, 120 birača i 72 doma; Vukovo sa 565 stanovnika, 164 birača i 112 domova. Ukupno: 3016 stanovnika, 858 birača i 576 domova.

Općina Žabljak (Tešanjka)

Kao sjedište uzelo se je mjesto Žabljak, jer u istom postoji škola, crkva i željeznička stanica. Domova imade 528. Ovoj općini pripojeno je selo Medakovo koje sačinjava jednu katastralnu općinu sa Tešnjom. Cjepanje katastralne općine Tešanj nije se moglo mimoići.

U sastav općine ulaze sela: Žabljak (Tešanjka) sa 407 stanovnika, 108 birača i 73 doma; Lepenica sa 379 stanovnika, 118 birača i 76 domova; Kraševo sa 334 stanovnika, 101 birača i 55 domova; Matuzići sa 365 stanovnika, 95 birača i 71 domova; Ljetinić sa 144 stanovnika, 41 birača i 21 domova; Šivša sa 494 stanovnika, 136 birača i 86 domova; Novo Selo sa 229 stanovnika, 60 birača i 49 domova; Medakovo sa 529 stanovnika, 129 birača i 97 domova. Ukupno: 2881 stanovnika, 788 birača i 528 domova.

Općina Trepče

Domova imade 522. U ovoj općini postoji škola u Šijama, ali je privatna i trošna zgrada, pa neće dugo ni ostati, jer će se morati nova praviti koja po svoj prilici neće biti u Šijama. Osim toga je Trepče središte općine.

U sastav općine ulaze sela: Šije sa 539 stanovnika, 173 birača i 99 domova; Mravići sa 323 stanovnika, 90 birača i 69 domova; Trepče sa 548 stanovnika, 136 birača i 106 domova; Kosova sa 381 stanovnika, 116 birača i 86 domova; Ripna sa 53 stanovnika, 19 birača i 14 domova; Jablanica sa 523 stanovnika, 151 birača i 98 domova; Ravna sa 157 stanovnika, 42 birača i 32 doma; Koprivci sa 109 stanovnika, 27 birača i 18 domova. Ukupno: 2633 stanovnika, 754 birača i 522 doma.

Općina Tešanj

Ovo je gradska općina, pa su istoj pripojene općine Karadaglije i Raduša koje spadaju u katastralnu općinu Tešanj.

U sastav općine ulaze grad i sela: Tešanj sa 2781 stanovnika, 654 birača i 634 domova; Raduša sa 945 stanovnika, 346 birača i 209 domova; Karadaglije sa 964 stanovnika, 266 birača i 209 domova. Ukupno: 3690 stanovnika, 1266 birača i 1052 domova.

Općina Stanari

Bez primjedbe.

U sastav općine ulaze sela: Stanari, Donja Ostružnja, Gornja Ostružnja, Raškovci, Ljeb, Osredak i Dragalovci. Ukupno: 2236 stanovnika, 572 birača i 352 doma.

Općina Osinja

Za sjedište uzeto je mjesto Osinja. U sjedištu je škola i crkva. Konačno mi je izvjestiti, da sam prilikom sastava predloga uzeo sve okolnosti u obzir, te da se po mome mišljenju ovaj predlog ne bi trebao mjenjati.[318]

318 ARSBL, 5, Aj 16. Organizacija općina u užem sreskom području sreza Tešanjskog. Prilog 1-3.

U sastav općine ulaze sela: Osinja sa 937 stanovnika, 238 birača i 142 doma; Pojezna sa 631 stanovnika, 161 birača i 95 domova; Detlak sa 792 stanovnika, 171 birača i 136 domova; Drijen sa 350 stanovnika, 91 birača i 62 doma; Cerani sa 950 stanovnika, 268 birača i 154 doma; Brestovo sa 613 stanovnika, 172 birača i 102 doma, Mitrovići sa 225 stanovnika, 52 birača i 38 domova; Crnča sa 558 stanovnika, 141 birača i 80 domova; Tisovac sa 129 stanovnika, 50 birača i 24 doma; Jelanska sa 387 stanovnika, 128 birača i 68 domova; Cvrtkovci sa 336 stanovnika, 88 birača i 53 domova. Ukupno: 5908 stanovnika, 1560 birača i 954 domova.[319]

Pečat seoske općine Crnča

U septembru 1927. godine sreski poglavar Tešnja šalje *samoupravnom odjelenju Ministarstva unutrašnjih dela* korekciju u vezi Općine Ukrnjica, s novim prijedlogom da se promjeni naziv općine u Čečava, jer je to selo najveće po teritoriji i po broju stanovnika. Sjedište općine ostalo bi u Ukrnjici.[320]

Iako su administrativno-teritorijalne promjene u organizaciji općina Tešanjskog sreza ozvaničene u *Službenim novinama* 30. 9. 1927. godine, u proljeće 1928. godine je došlo do novih korekcija i promjena u njihovom opsegu. Prijedlog je uvažavao primjedbe građana, komunikacijske veze, kao i ekonomsku snagu pojedinih općina, tako da su neke općine ukinute i pripojene drugim (Miljanovci su pripojeni općini Jelah, a Trepče i Žabljak-Tešanjka općini Tešanj).[321]

Prema Zakonu o unutrašnjoj upravi iz 1929. godine u nadležnost Ministarstva unutrašnjih poslova i njegovog samoupravnog odjeljenja, spadali su poslovi unutrašnje uprave, nadzor nad samoupravnim vlastima sreskih i oblasnih samouprava, nadzor nad općinama i gradovima i svim poslovima oko organiziranja upravne vlasti. Organi preko kojih je Ministarstvo provodilo svoje odluke su bili župani, odnosno okružni načelnici sa podžupanima i sreskim načelnicima.[322]

Finansiranje rada sreskih poglavarstava bilo je osiguravano unutar budžeta Ministarstva unutrašnjih poslova, a vršilo se preko Delegacije Ministarstva finansija u Sarajevu i njegove finansijske ekspoziture u Banjoj Luci i Osijeku[323] (za srezove Derventa, Bosanski Brod i Odžak op.a.).

---

319 ARSBL, 5, Aj 16. Predlog za organizaciju opština u užem sreskom području sreza Tešanjskog. Prilog 1-7.

320 ARSBL, 5, Aj 16. Grupacija općina u Vrbaskoj oblasti, br. 7030/1927, od 17. IX 1927.

321 ARSBL, 5, Aj 16, br. 5241/28 od 28. aprila 1928. Prilog 1,2.

322 *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 143/1929.

323 ARSBL, 5, Aj 104, 13274/29_15,16.

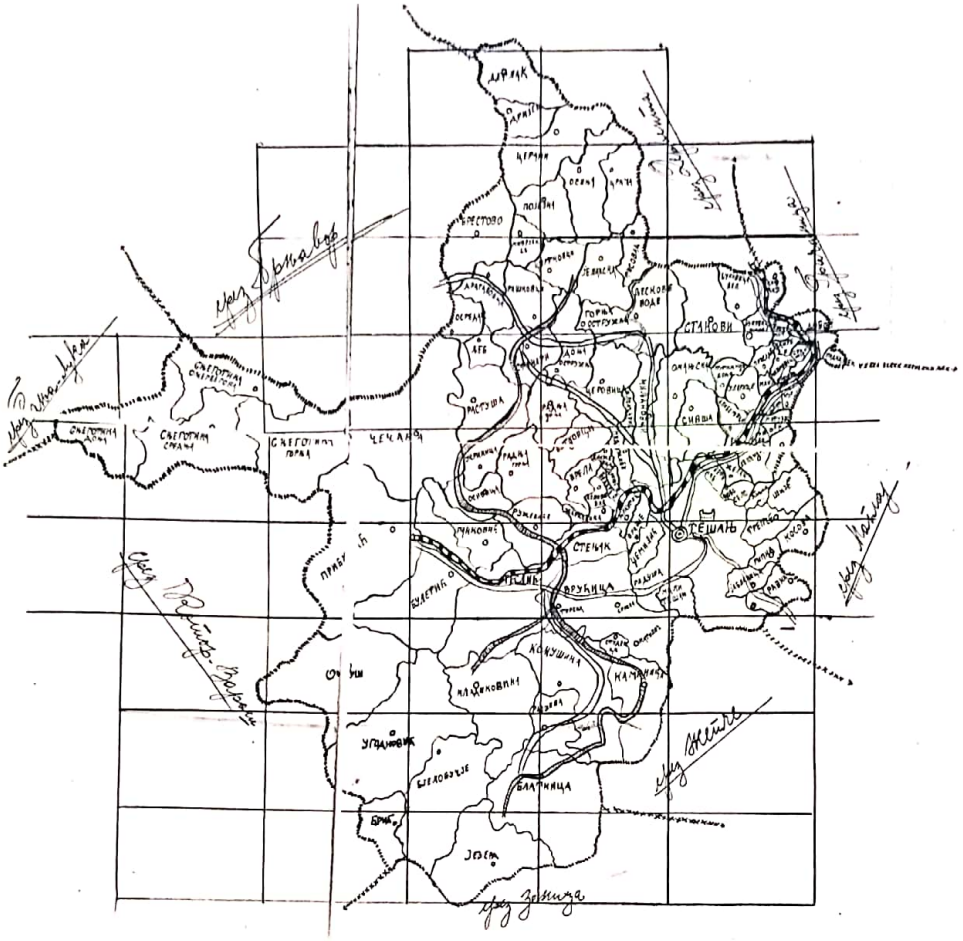

Karta Tešanjskog sreza 1927. godine

Činovnici i ostali službenici građanskog reda za rad u državnoj upravi bili su obavezni polagati državni stručni ispit pred komisijom koju je obrazovalo resorno Ministarstvo, a sačinjavali su je veliki župan, predsjednik, dva pravna referenta, sreski poglavar i seoski sreski poglavar, te članovi.[324]

Činovnici i namještenici sreskog poglavarstva imali su sedmodnevnu radnu sedmicu. Od ponedjeljka do petka radno vrijeme u organima uprave bilo je dvokratno: prije podne od 8-12, a poslijepodne od 15-18 sati, subotom i nedjeljom radilo se od 7,30-13,30, s tim što su u te dane, ovisno o obimu poslova, radili samo dežurni činovnici i službenici. Starješinama lokalne uprave ostavljeno je da popodnevno radno vrijeme u zimsko doba (od 1. oktobra-1. aprila) mogu odrediti od 14-17,00 sati.[325] Naredbom velikog župana sreskim poglavarima i starješinama sreskih ispostava, od 28. maja 1925, bila je uvedena šestodnevna radna sedmica. Radno vrijeme od ponedjeljka do petka bilo je od 7-12 sati prijepodne i od 16-18 sati poslijepodne, te subotom od 7-13 sati, a nedjelja je ukinuta kao radni dan.[326]

324 ARSBL, 5, Aj 1, 128.

325 ARSBL, 5, Aj 278_001.

326 ARSBL, 5, Aj 17, 6419.

Rad u državnoj upravi osiguravao je uposlenicima privilegiran status u odnosu na ostale građane. Iz jednog dokumenta sreskog poglavara Tešnja,od 3. oktobra 1928. godine moglo se primjetiti da su sreski uposlenici imali brojne prinadležnosti. Osim pristojne plaće uživali su različite beneficije, poput prava na godišnji odmor,[327] odmor u vrijeme vjerskih praznika,[328] dječiji doplatak, stanarinu i penziju.[329]

U administraciji Poglavarstva Tešanjskog sreza 1928. godine bilo je zaposleno devet činovnika, zvaničnika i službenika.

Pored sreskog poglavara Jovana Lazarevića administrativno osoblje činili su Osman H. Jusufović, pisarnički oficijal, Alija Dautefendić, Jovo Arežina, Vojislav Blažujević i Hamdija Mehinagić, zvaničnici; Muhamed Kreso, policijski pripravnik, Mehmed Jahić i Todor Pejičić, službenici.

Sreski poglavar Jovan Lazarević pripadao je II kategoriji, II grupi, 5. stepen čija je osnovna plata iznosila 490 dinara i položajni dodatak 400 dinara. Druge prinadležnosti bile su: stanarina 125 dinara, lični dodatak 900 dinara i porodični dodatak[330] 300 dinara. Ukupna primanja sreskog poglavara iznosila su 2215 dinara.

Pisarnički oficijal Osman H. Jusufović pripadao je III kategoriji, III grupi, 7. stepen sa osnovnom platom od 525 dinara i položajnim dodatkom 200 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 125 dinara, lični dodatak 846 dinara i porodični dodatak[331] 750 dinara. Ukupna primanja iznosila su 2446 dinara.

Muhamed Kreso, policijski pripravnik pripadao je II kategoriji, V grupi, 1. stepen sa osnovnom platom od 250 dinara i položajnim dodatkom od 160 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 100 dinara i lični dodatak 846 dinara. Ukupna primanja iznosila su 1356 dinara.

Alija Dautefendić, zvaničnik, pripadao je II grupi, 3. stepen sa osnovnom platom od 280 dinara i položajnim dodatkom 120 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 85 dinara, lični dodatak 582 dinara i porodični dodatak[332] 450 dinara. Ukupna primanja iznosila su 1517 dinara.

Jovo Arežina, zvaničnik, pripadao je II grupi, 3. stepen sa osnovnom platom od 280 dinara i položajnim dodatkom 80 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 85 dinara, lični dodatak 582 dinara i porodični dodatak[333] 300 dinara. Ukupna primanja iznosila su 1327 dinara.

---

327 ARSBL, 5, Aj 1, 127_001. Pravilnik o upotrebi odmora činovnika, zvaničnika i službenika resora unutrašnjih poslova.

328 Za pravoslavne službenike: Sv. Sava i Božić (dva dana), Uskrs (dva dana), Duhovi (dva dana) i dan Slave; za katoličke službenike: Božić (dva dana), Uskrs (dva dana), Duhovi (dva dana), Svi Sveti i Brašančevo; za muslimanske službenike: Kurbanski bajram (tri dana), Ramazanski bajram (tri dana) i Mevlud; za Mojsijevce: Pasha, Roš Ašana (dva dana) i Jom Kipur. ARSBL, 5, Aj 1, 483_3. Ministarstvo poljoprivrede i voda, odjeljenje za poljoprivredu, 8. februar 1929. Novom naredbom od 18. februara 1929, službenicima pravoslavne vjere dodatno priznati su neradni dani za: Badnji dan, Bogojavljenje, Veliki Petak i Spasovdan; službenicima katoličke vjere: na Badnji dan i Veliku Gospu. ARSBL, 5, Aj 485_1.

329 ARSBL, 5, Aj 164, 154_1,2,3. Naredba sreskog poglavara Tešnja o sačinjenju spiska sreskih uposlenika sa mjesečnim prinadležnostima.

330 Isto. Kao članovi porodice navode se: supruga Emilija-Mila, rođena 16. 3. 1904., i kćerka Olivera, rođena 10.8. 1926.godine.

331 Isto. Kao članovi porodice navode se: supruga Zahida, sinovi Esad i Rizah, te kćeri Razija i Vasvija.

332 Isto. Kao članovi porodice navode se: supruga Ajša, rođena 1906., sin Danijal, rođen 15. 3. 1923, i kćerka Halida, rođena 18. 3. 1927. godine.

333 Isto. Kao članovi porodice navode se: supruga Dragica i sin Božidar, rođen 2. 1. 1926. godine.

Vojislav Blažujević, zvaničnik, pripadao je II grupi, 3. stepen sa osnovnom platom 280 dinara i položajnim dodatkom 120 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 85 dinara, lični dodatak 582 dinara i porodični dodatak[334] 750 dinara. Ukupna primanja iznosila su 1817 dinara.

Hamdija Mehinagić, zvaničnik, pripadao je III grupi, 2. stepen sa osnovnom platom 240 dinara i položajnim dodatkom 80 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 85 dinara, lični dodatak 582 dinara i porodični dodatak[335] 300 dinara. Ukupna primanja iznosila su 1287 dinara.

Mehmed Jahić, službitelj, pripadao je II grupi, 4. stepen sa osnovnom platom 235 dinara i položajnim dodatkom 60 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 75 dinara, lični dodatak 485 dinara i porodični dodatak[336] 300 dinara. Ukupna primanja iznosila su 1155 dinara.

Todor Pejičić, službitelj, pripadao je II grupi, 2. stepen sa osnovnom platom 175 dinara i položajnim dodatkom 36 dinara. Ostale prinadležnosti bile su: stanarina 56 dinara, lični dodatak 485 dinara i porodični dodatak[337] 150 dinara. Ukupna primanja iznosila su 902 dinara.

Sresko poglavarstvo imalo je na raspolaganju budžetska sredstva za finansiranje tekućih potreba za opće kancelarijske troškove, poštansko-telegrafske troškove, održavanje uredskih zgrada, sitne popravke i čišćenje, nabavku i štampanje obrazaca, opravku kancelarijskog namještaja, nabavku i opravku pisaćih i litografskih mašina, ogrjev i osvjetljenje, te uzdržavanje zatvorenika. Podaci o materijalnim troškovima dostavljani su velikom županu Vrbaske oblasti koncem kalendarske godine za narednu budžetsku godinu.[338]

Tako su iz ureda sreskog poglavarstva Tešanj 10. novembra 1927. dostavili plan budžeta za materijalne troškove u 1928. godini u iznosu od 82.000 dinara. Plan budžeta sadržavao je, međutim, vanredno visoku stavku – sanacija zgrade sreskog načelništva, u iznosu od 15.000 dinara.

Budžetskom zahtjevu za sanaciju zgrade sreskog načelništva prethodio je alarmantan dopis sreskog poglavara Lazarevića velikom županu od 24. septembra 1927. godine u kojem se navodi:

"Najgornji sprat zgrade, u kome su smeštene službene kancelarije poglavarstva i privatan stan poglavara, u trošnom je stanju već od 1920. godine. Od ovog vremena i pre cela se zgrada stalno i postepeno ruinira, jer nije usljed pomanjkanja kredita nikako popravljana, sem u godini 1923/24. kada je promenjeno nešto greda i provedeno još nekoliko manjih i neznatnih popravaka. Ovi neznatni popravci nisu ni u koliko popravili opšte ruševno stanje zgrade, pa nije čudo, što je sada očevidno nastupila opasnost, da se ovaj sprat jednog dana sroza i surva se u donji, jer je većina greda kao i ostali materijal tako oslabio, da se običnim korakom idući prostorijama oseća ljuljanje istih.

Sem ovoga vanjski simsovi na pročelju odnosno na fasadi zbog oštećenja krova tako su pokvareni, da na mnogim mestima cigle iz njih vire i vise sa ¾. svoga obujma na ulicu, te nije isključeno, da jednog dana neko ulazeći u zgradu bude pogođen u glavu ciglom i usmrćen (...).

334 Isto. Kao članovi porodice navedeni su: supruga Stamenka, kćeri: Staka, Sofija, Zorka i Stojanka.

335 Isto. Kao članovi porodice navedeni su: supruga Fata, rođena 1906. godine i kćerka Ismeta, rođena 30.5.1923. godine.

336 Isto. Kao članovi porodice navedeni su: supruga Džehva, rođena 1906. godine i kćerka Hajrija, rođena 31.10.1925. godine.

337 Isto. Kao član porodice navedena je kćerka Rosa, rođena 28. 6. 1910. godine.

338 ARSBL, 5, Aj 104, 10186/27._1.

Rapidno ruiniranje i propadanje ove zgrade pospješila je naročito posljednja bura odnosna kiša sa nevremenom dana 28/III. t.g. o čemu je p.n. depešom broj 2418 dana 29.III.t.g. izvešten sa molbom da se idejstvuje makar minimalni kredit od 10.000 din. Za najnužniji popravak zgrade (...).

Ova je molba ponovljena depešom dana 7/4 927. Pod istim brojem i upravljena p(lemenitom) n(aslovu) i Građevinskoj sekciji u Banja Luci.

Na ove predstavke uslijedilo je rešenje g. velikog župana broj 3968 od 26/4. t(ekuće) g(odine) u kome je saopšteno, da će predmetni kredit za opravku ove zgrade biti otvoren posle 1. aprila 1927. g. i zatraženo da se dotični predračun odmah predloži Građevinskoj sekciji.

Poglavarstvo je na osnovu ovoga predložilo traženi predračun Sekciji dana 20/5. t(ekuće) g(odine) pod brojem 2418 ali obećani kredit ni do danas nije usljiedio...

Poslje svega gore izloženog slobodan sam se i ovaj put obratiti naslovu ovim podneskom s molbom za dejstvo, da se obećani kredit pronađe i doznači, jer se u protivnom može svakog dana nesreća dogoditi...".[339]

Apel sreskog poglavara nije, međutim, naišao na razumijevanje. Od traženih budžetskih sredstava za materijalne troškove odobrene su bile samo najnužnije potrebe – stavke za kancelarijske i manipulativne troškove, ogrjev i rasvjetu, kao i uzdržavanja hapšenika. Tako su iz Ministarstva unutrašnjih poslova u Beogradu, srezu Tešanj, za prvi kvartal 1928, bila uplaćena sredstva za kancelarijske i manipulativne troškove 5.000 dinara, ogrjev i rasvjetu 1.950 dinara i uzdržavanje hapšenika 1.250 dinara.[340] Budžetska sredstva za troškove opravke sreske zgrade nisu odobrena.

Novoimenovani poglavar Tešanjskog sreza Stojanović, u budžetskom zahtjevu za 1930/31. godinu od 4. maja 1929, ponovio je zahtjev za odobrenje sredstava u svrhu popravke zgrade poglavarstva. Prijedlog budžeta sa iznosom od 94.000 dinara po stavkama izgledao je ovako:

1. nabava kancelarijskog pribora ..... 18.000 dinara
2. sitne kancelarijske potrebe i telefonske usluge ..... 18.000 -//-
3. ogrjev i osvjetljenje ..... 16.000 -//-
4. uzdržavanje hapšenika ..... 12.000 -//-
5. popravak sreske zgrade ..... 30.000 -//-

Trebovanje je obrazloženo na sljedeći način:

Ad.1. ... srez je dosta velik i što je u industrijskom mjestu Teslić Destilacija drva, Parna pilana i banja, zaposleno mnogo radnika i razvijena je trgovina, zbog čega se svake godine povećavaju poslovi.

Ad.2. Sresko poglavarstvo mora često telefonski kontaktirati Teslić i Doboj..., i da je vlast smještena u dosta trošnu državnu zgradu koja često zahtjeva manje popravke.

339 ARSBL, 5, Aj 17, 9383/27.

340 ARSBL, 5, Aj 17, 9065/28_3.

Ad.3. Radi velikog posla mora se raditi i izvan kancelarijskog vremena po noći (uz korištenje lampi, op.a.), naročito zimi, što se mora računati sa velikom dugotrajnom zimom kao što je bila prošla.

Ad.4. Policijsko-kazneni referat dosta je obilan radi toga što je u srezu zaposleno mnoštvo radnika...

Ad.5. Što će se u budžetskoj godini 1930/31. morati na zgradi izvršiti oveći popravci, koji su vrlo nužni kao izmjene podova, popravci zahoda itd.[341]

Budžetskom zahtjevu sreskog poglavarstva Tešanj nije ni ovaj put bilo u potpunosti udovoljeno. Veliki župan Vrbaske oblasti uputio je finansijskoj direkciji Banja Luka sumarni spisak iz kojeg se vidjelo da je srezu Tešanj bio uskraćen traženi iznos od 30.000 dinara, namijenjen za popravku zgrade.[342] Očigledno, velika ekonomska kriza 1929, uzdrmala je i Kraljevinu Jugoslaviju, te su iz tog razloga odobravani samo najnužniji troškovi za potrebe administracije.

SMAIL-AGA GALIJAŠEVIĆ (1928-1933)

Pred prve slobodne lokalne izbore, održane u oktobru 1928. godine Bećir-beg Đonlagić smijenjen je s pozicije komesara Tešnja.

Oko izbora gradonačelnika Tešnja u široj javnosti podigla se velika politička prašina. Tako su u beogradskoj *Politici*, od 8. novembra 1928. u vezi s izborom tešanjskog gradonačelnika teške optužbe iznijeli narodni poslanici radikali pop Veljko Grgurović[343] i Miloš Višnjić na račun svojih kolega tešanjskih radikala Munevera Smajlbegovića i Muharema Bukvića, što su u općinskom vijeću prilikom izbora gradske uprave dali svoj glas Adem-agi Mešiću: "Taj postupak je nesrpski i neradikalski i u svojoj osnovi, koliko je odvratan i nemoralan, toliko je još i više za osudu, jer se ne može zamisliti da i jedan čestiti Srbin i radikal, može i sme družiti se, pa čak i pomagati u radu i jednog Adem-agu Mešića, zloglasnog vođu šuckora iz 1914. godine".[344]

Bosanski radikalski poslanik dr Branko Kaluđerčić pridružio se javnoj polemici u narednom broju *Politike* svojom izjavom:

---

341 ARSBL, 5, Aj 17, 13274/29_14.

342 ARSBL, 5, Aj 17, 13274/29, Predlog budžeta za materijalne izdatke za 1930/31. godinu_15.

343 Pop Veljko Grgurović, jedan od prvaka bosanskih radikala, osvjedočeni srpski nacionalist koji je zajedno sa M. Srškićem, Stijepom Kobasicom i dr. podsticao harangu protiv Slovenaca, Hrvata i Muslimana pod optužbom da izazivaju krizu države. Na političkom zboru svojih pristalica otvoreno je pozivao na obračun s Muslimanima. Posebno su bili meta uvredljivim napadima ministri Muslimani u Davidovićevoj vladi. Srpski nacionalisti kvalifikovali su zbog toga tadašnju vladu "šuckorsko-kačačkom". Tomislav Kraljačić, *Radikalna stranka u BiH 1919-1926*, 116-120. Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, 269.

344 *Politika*, br. 7373, 8. novembar 1928, 4.

"Što se tiče neverstva, koje se prebacuje radikalima, naročito da su u Tešnju paktirali sa šuckorom Adem-agom Mešićem, a protiv JMO, ... to imam da izjavim sledeće: istina je sve ono što su rekli moji drugovi u svojoj izjavi, ali ima istina koje se nesvesno kriju u svim dušama i koje se stoga ne smeju kazivati, jer zle istine, kad se kažu postanu štetne.... Zašto danas potezati pitanje ko je šuckor, a ko patriota. Pogotovo to pitanje ne bi trebala pokretati gospoda iz JMO, jer oni znaju da je jedan vrlo ugledan političar iz JMO (Mehmed Spaho, op.a.) godine 1915. u sarajevskom gradskom veću predložio da se general Poćorek, koji je upravo tada u Srbiji izvršio pokolj dece i žena za svoje zasluge što je spasao Sa-rajevo imenuje počasnim građaninom Sarajeva ... pa kad šuckorstvo nije prepreka za ministarski polo-žaj ne treba ga prebacivati ni opštinskom načelniku".[345]

Na optužbe narodnih poslanika uslijedio je 11. novembra demant samog Smail-age Galijaševića: "Umoljavate se, da u narednom broju vašeg cjenjenog lista konstatujete, da za gradonačelnika u Tešnju nije izabran g. Adem-aga Mešić, nego Smail-aga Galijašević".[346]

Smail-aga Galijašević, predsjednik Općine Tešanj

Politička saga oko izbora tešanjskog gradonačelnika okončana je nakon oglašavanja Adem-age Mešića.[347]

---

345 *Politika*, br. 7374, 9. novembar 1928, 2.

346 *Politika*, br. 7376, 11. novembar 1928, 3.

347 "Ne odgovara istini, da je za me itko dao svoje glasove a niti sam ja kandidirao za načelnika niti bi htio biti. Radikali vijećnici sa liste g. Sami ef. Ajanovića, nazvali su u svom proglasu, kojeg u cjelosti ovdje iznosim, svoju listu pravom muslimanskom listom. Sami ef. Ajanović nije radikal a nije ni Hamid Muminović, jer se još nisu izjavili. Ali na ovoj su listi 4 izabrana vijećnika, te su samo dva vijećnika, koji pripadaju radikalnoj stranci, a koji su kao takvi i deklarisani. Ja sam izabran kao vijećnik na listi g. Smajl-age Galijaševića, koju je službeni aparat nazvao listom radikalskom broj II, a ovo je bila lista neutralnih građana i SDK na kojoj listi sam i ja izabran. Predstavnici dviju lista gospode Galijaševića i Ajanovića sporazumili su se, da zajednički glasuju i biraju za načelnika g. Smajl-agu Galijaševića, a za podnačelnika g. Sami ef. Ajanovića pa je tako i bilo. Dolazio sam u priliku, da budem biran za načelnika, ali na stolicu načelničku niti sam kada reflektirao a niti danas reflektiram. Gospodi narodnim poslanicima Veljki Grgureviću i Milošu Višnjiću daću prilike na sudu, u koliko se gospoda narodni poslanici ne žele sakriti za imunitet poslaničkog mandata, da iznesu sve što o meni imadu i znadu, a naročito o mom šuckorstvu i crnim uspomenama vezanim iz prošlosti srpskog naroda". *Jugoslovenski list*, Beograd, br. 274, 18. novembar 1928, 3_1,2.

Sa ugledom višedecenijskog lokalnog političara iz vremena austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, Smail-aga Galijašević kao nezavisni kandidat za gradonačelnika Tešnja odnio je pobjedu na općinskim izborima, održanim 28. oktobra 1928. godine.[348]

Smail-aga, sin Hadži Suljage Galijaševića, rođen je 1875. godine u zemljoposjedničkoj i trgovačkoj porodici.[349] Jedan je od osnivača i dugogodišnji član direktorija (zajedno sa Adem-agom Mešićem, Hamzagom Husedžinovićem i Mehmedom Mešićem) Muslimanske trgovačke i poljodjelske banke d.d. u Tešnju.[350]

Smail-aga Galijašević bio je aktivni član JMO, njenog Centralnog odbora i u više navrata delegat kotarskog odbora JMO na Zemaljskim skupštinama održanim 25. i 26. januara 1923. godine[351] i 16. jula 1927. godine.[352]

Smail-aga Galijašević, jedan od posljednjih iz plejade tešanjskih političara austrougarskog doba, razriješen je dužnosti predsjednika Općine Tešanj 14. juna 1933. godine. Umro je 28. februara 1939. godine.[353]

Nova gradska uprava predvođena predsjednikom Smail-agom Galijaševićem i donačelnikom Sami ef. Ajanovićem (sin Hamdi-bega Ajanovića), predstavnicima Nezavisne liste i Seljačko-demokratske koalicije (SDK) po prvi put izabrana je "narodnom" voljom.

Međutim, lokalna samouprava nije dugo trajala. Zavođenjem Šestojanuarske diktature 1929. ukinut je Ustav, zabranjen rad svih političkih partija i raspuštena Narodna skupština. Članom 1. *Zakona o izmjenama Zakona o općinama*, objavljenim 11. januara, razriješene su sve općinske uprave u državi. Time je raspuštena i Gradska uprava Tešnja.[354] Ovlasti za postavljanje novih općinskih uprava dobili su veliki župani. Dr. Jovan Zec veliki župan Vrbaske oblasti, u februaru 1929,[355] imenovao je novo gradsko vijeće i dao povjerenje ranije legitimno izabranom predsjedniku Općine Smail-agi Galijaševiću.

---

348 ARSBL, 5, Aj 104, 13903/28.

349 Njegov djed hadži Mehaga i otac Suljaga imali su, kao i mnogi Galijaševići, puno zemlje i kmetova na području Komušine u kojoj su sa katolicima održavali izuzetno dobre odnose. Smail-aga Galijašević je svake godine do smrti slao crkvi na Kondžilu 100 l petroleja, a kada je oko 1870, crkva napravljena i u nju prenesena ikona Gospe, Galijaševići su cijelu unutrašnjost crkve obložili čohom. Smail Galijašević, *Prilozi historiji porodice Galijašević iz Tešnja*. Rukopis, 2010, 145.

350 *Jugoslovenski list*, br. 71, god.V, 21. januar 1933, 11.

351 Atif Purivatra, *JMO u političkom životu Kraljevine SHS*, 371.

352 Isto, 374.

353 Iza Smail-age Galijaševića ostali su supruga Nezira rođena 1900. godine u Tuzli, sin Ismet rođen 1906. godine u Tešnju, po zanimanju trgovac, kći Fatima rođena 1911. godine, umrla 19.12.1933. godine i kći Fadila rođena 1914. godine u Tešnju, udata za Sulejmana Mulabdića. *Domovnica tešanjskih obitelji (1931-1946)*. Islamska (vjerska) zajednica Tešanj, 24.

354 *Politika*, god. XXVI, nedjelja, 6. januara 1929, br. 7430, 3.

355 Dr. Jovan Zec izvršio je imenovanja gradskih vijeća u drugim gradovima Vrbaske oblasti tokom mjeseca februara. S obzirom na to, može se pretpostaviti da je istovremeno potvrdio mandat i gradskoj upravi Tešnja. *Politika*, br. 7467, 13. februara 1929, 3.

Uporedo sa postavljenjem nove općinske vlasti teklo je imenovanje i sreskih poglavara. Tako je Ukazom kralja Aleksandra Karađorđevića od 19. marta 1929, Mihajlo Stojanović, bivši poglavar travničkog sreza postavljen za sreskog poglavara Tešnja.[356]

Svoju lojalnost kao političar Smail-aga Galijašević iskazivao je prema višim nivoima vlasti u više navrata. Tako je, prilikom prve godišnjice promjene naziva Kraljevine Jugoslavije i osnutka Vrbaske banovine, poslao pozdravni telegram banu Svetislavu Tisi Milosavljeviću, 12. oktobra 1930. godine.[357] Nakon osnivanja muzeja Vrbaske banovine, direktor muzeja Spiridon Špiro Bocarić uputio je apel svim općinama za pomoć u donacijama muzejskog materijala, radi formiranja inicijalnog muzejskog fundusa. Gradonačelnik Tešnja Smail-aga Galijašević poslao je na poklon novoformiranom muzeju sablju i dva jatagana.[358]

U njegovo vrijeme Tešanj dolazi na margine političkih dešavanja. Zavođenjem Šestojanuarske diktature proklamacijom kralja je "nastupio čas, kad između naroda i kralja ne može i ne sme biti više posrednika". Istom proklamacijom je objavljeno obrazovanje "prve vlade novog, apsolutističkog režima." Za predsjednika vlade postavljen je general Petar Živković, "osoba od kraljevog naročitog povjerenja". Ujedno, bio je i ministar unutrašnjih poslova.[359] Ministar unutrašnjih poslova postavljao je i smjenjivao članove banskog vijeća – savjetodavnog organa bana. Prema zakonu to su bila lica koja mogu "svojim savjetom najbolje poslužiti interesima banovine". Iz Tešanjskog sreza za vijećnika banskog vijeća Vrbaske banovine general Živković imenovao je Jovicu Kovačevića, težaka iz Čečave.[360]

Svetislav Tisa Milosavljević, ban Vrbaske banovine redovno je godišnje obavljao inspekcijska putovanja po banovini. Jedno takvo putovanje obavio je početkom septembra 1932. godine, kada je banov itinerer službenog puta išao linijom: Banja Luka-Prnjavor, Derventa-Bosanski Brod, Doboj-Teslić, Kotor Varoš-Banja Luka. Izvještaj sa inspekcijskog putovanja objavljen u dnevnoj štampi sadrži detaljan opis banovih službenih aktivnosti prilikom posjete gradovima ovog dijela Banovine. Tako *Vrbaske novine* 8. septembra objavljuju vijest da je ban Milosavljević na putu iz Doboja posjetio Teslić, u Vrućici održao sastanak sa privrednicima, a potom odsjeo u domu narodnog poslanika Sime Krstića. Nema ni spomena da je tom prilikom posjetio i Tešanj – središte sreza.[361]

Malo je vjerovatno da je stvarni razlog zaobilaženja Tešnja od strane bana Milosavljevića ležao u njegovoj povrijeđenoj sujeti.[362]

---

356 *Politika*, br. 7501, 19. mart 1929, 4.

357 *Vrbaske novine*, god. II, br. 47, 12. oktobar 1930, 4.

358 Bratislav Teinović, *Hladno oružje iz osmansko-turskog perioda u Muzeju Republike Srpske*, Banja Luka, 2008, 101, 117.

359 Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata...*, knj. II, 9.

360 *Politika*, god. XXVII, br. 7958, 4. juli 1930, 2.

361 *Vrbaske novine*, br. 36, četvrtak, 8. septembra 1932, 3.

362 U rukopisu *Prilozi historiji porodice Galijašević iz Tešnja* Smail Galijašević o svome djedu Smail-agi navodi: "Bio je veoma veliki vjernik tako da je prilikom jednog dočeka bana Svetislava Milosavljevića iz Banjaluke, koji je obilazio gradove Banovine izašao sa delegacijom da ga dočeka u Medakovu kod vile Adem-age Mešića, a pošto je ban kasnio dva sata, a Smail-agi se bližilo vrijeme podnevnog namaza, kojimu je bio važniji od bana, on je otišao u džamiju, a bana nije imao ko da dočeka. Prema pričanju moje majke tada je bio i smijenjen".

O Smail-agi Galijaševiću ostali su dosta kontroverzni zapisi. U izvještaju o političkoj situaciji u Tešnju, od 3. jula 1932, navodi se: "Načelnik ima samo riječi kritike za predsjednika općine, koga naziva 'živim mrtvacem' i neobično lijenim čovjekom bez ikakvog ugleda, ali 'vjernog slugu Adem-age Mešića'."[363] Personalna diskvalifikacija prvog čovjeka Općine Tešanj od strane sreskog načelnika pokazuje duboko nerazumijevanje i nepoznavanje međuljudskih i familijarnih, skoro kastinsko begovsko-aginskih veza[364] unutar tešanjske čaršije. U ovom bremenitom vremenu, punom političkih tenzija i antagonizama između pristalica režima i njegovih oponenata, pozicija predsjednika općine bila je krajnje nezahvalna. Predsjednik je više protokolarna ličnost, bez stvarne nadležnosti i utjecaja na kreiranje lokalne politike, dok realna poluga moći leži u rukama velikog župana, odnosno bana.

Sasvim drukčiju konotaciju ima novinski zapis o Smail-agi Galijaševiću koji je napravio novinar Hugo Varman Dujić. U svom putopisu *Na putu kroz Bosnu: U Tešnju,* Dujić kazuje sljedeće:

> "Za tešanjsku opštinu pričali su mi jedan kuriozum, naime da je to opština koja uopšte nema duga, što je u današnje vreme kod gradskih opština zaista retko. Istina, ako tešanjska opština nema duga, ona i drugo ništa nema... Starina tešanjski, simpatični gradonačelnik g. Smailaga Galijašević, izjavio mi je u jednom nevezanom razgovoru finansijsko stanje tešanjske opštine: Tačno je da do skoro tešanjska opština nije imala duga, ali prije kratkog vremena dobila je od Vrbaske banovine iz fonda za asanaciju mjesta beskamatni dugoročni zajam u iznosu od 163.500 dinara, koji sada predstavlja jedino opštinsko dugovanje. Taj novac dala je opština kao svoj prilog za rekonstrukciju gradskog vodovoda koju vrši Higijenski zavod iz Banje Luke. Izgradnjom vodovoda riješili smo jedno veoma važno pitanje Tešnja. Novih radova za sada ne mislimo preduzimati mada je preko potrebna izgradnja nove kanalizacije i pojačanje osvjetljenja u gradu. Jednom kada opština dođe do potrebnih finansijskih sredstava pristupiće se rješavanju i tih pitanja".[365]

Početkom 1925. godine pojavile su se prve spekulacije i pronio glas o selidbi sreza iz Tešnja u Doboj. Tim povodom u Tešnju je bio formiran odbor građana, na čelu sa predsjednikom Zija-begom Đonlagićem koji je 8. juna 1925. godine uputio predstavku ministru unutrašnjih dela Kraljevine SHS. Iz dijela sačuvane predstavke mogu se vidjeti neki argumenti koje je odbor građana iznio protiv selidbe sreza u Doboj, kao npr. povećanje troškova putovanja seljana u Doboj, ili gubitak vremena na rješavanje poslova u državnim nadleštvima.[366] *Ministarstvo unutrašnjih dela* vratilo je predstavku na rješavanje velikom županu Vrbaske oblasti koji je zatražio mišljenje sreskog poglavara.

U dosta šturom odgovoru sreski poglavar Tešnja Sretenović navodi da

> "Službeno na ovoj stvari nije do sada ništa rađeno. Nekako u izbornoj kampanji lansirala se je vijest, da se srez iz Tešnja imade izmjestiti... Građani iz Doboja žele i nastoje da se srez sasvim prenese u Doboj, drugi iz Teslića traže, da se srez prenese u Teslić.

363 Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho...*, 113.

364 Arifa Galijašević, sestra Suljage, bila je majka Adem-age Mešića. Znači da su Smail-aga Galijašević i Adem-aga Mešić bliski rođaci, djeca od brata i sestre. Smail Galijašević, *Prilozi historiji porodice Galijašević iz Tešnja.* Rukopis, 2010, 145.

365 *Pravda*, 1932-11-08, br. 313, 7.

366 ARSBL, 5, Aj 17, 13118/25_1.

Sve ove kombinacije potekle su odtuda, što Tešanj leži više na periferiji i mnoga su mjesta previše udaljena. Međutim to bi isto vrijedilo i za Doboj, jer je Doboj na samoj periferiji. Teslić je više u centrumu. Navodi u predstavci su istiniti, i mnogo bi svijeta propalo ekonomski, kada bi se ovo privelo u život, što je nedopustivo. S druge strane država bi morala utrošiti velike svote novaca da podigne nadleštva i stanove....".[367]

S tim u vezi veliki župan dao je uputu sreskom poglavaru: "Obavjestite podnosioce žalbe, da ne postoji nikakav bilo službeni bilo privatni predlog, da se srez iz Tešnja prenese u Doboj".[368]

Međutim, ubrzo, to neće biti i mišljenje visokih političkih krugova. Administrativno-teritorijalni preustroj države nakon proglašenja diktature nije bio upitan. Mehmed Spaho navodi da mu je tri dana nakon zavođenja diktature nuđena pozicija ministra u vladi generala Petra Živkovića, ali je on to odbio "zato što je od njega bilo zatraženo da dâ svoj pristanak na podjelu Bosne."[369] A teritorijalna reorganizacija na nižim nivoima upravne vlasti mogla se nazrijeti iz istupa generala Živkovića, kada je povodom objave *Zakona o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja,* u oktobru 1929. godine, između ostalog rekao "da bi se ova podela brže i lakše uvela u život, zadržane su za sada dosadanje granice pojedinih srezova, jer su one ustaljene i poznate...".[370]

Dakle, sve je teklo sinhronizirano i po željenom planu. Prvo je formiranjem banovina razbijena višestoljetna teritorijalna kompaktnost Bosne i Hercegovine, a potom će se izmjeniti granice nižih upravnih jedinica kao "rezultat političkih prestrojavanja ili bolje reći političke trgovine između stranačko-političkih i nacionalnih blokova koji će se formirati u zemlji poslije 1931. godine".[371]

"Težnja Šestojanuarskog režima bila je da na širem prostoru Tešnja, Doboja i Gračanice, sa većinskim muslimanskim stanovništvom, ojača 'srpski element' koji je većinom davao podršku različitim mjerama (smjena općinskih vijeća, razne administrativne mjere, javne manifestacije sa veličanjem kralja i Monarhije itd.)".[372] Prema popisu stanovništva iz 1931. godine, od 23 sreza u Vrbaskoj banovini, pravoslavni su imali apsolutnu ili relativnu većinu u 18 srezova, muslimani su bili u većini u srezovima Cazin (74,7%), Gračanica (57,9%) i Doboj - koji će biti formiran nešto kasnije (55%), a katolici u Derventi (50,67%) i Gradačcu (relativna većina, 36,6%). Apsolutna muslimanska većina bila je u urbanim dijelovima srezova Tešanj, Derventa, Maglaj i Gradačac.

Najveću prepreku ostvarenju hegemonističkih težnji režima za uspostavom apsolutne vlasti u Vrbaskoj banovini činile su JMO i HSS. Tradicionalno, muslimansko i katoličko stanovništvo na prostorima Tešanjskog sreza davalo je svoje glasove opozicionoj listi.

---

367 ARSBL, 5, Aj 17, 13118/25_2,3.

368 Isto, 13118/25_3.

369 Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho...*, 102.

370 Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između ...*, knj. II, 13.

371 Omer Hamzić, Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj. Zbornik radova sa naučnog skupa *Naslijeđe Doboja i okoline*. Tuzla, 2014, 119.

372 Isto.

Tešanj je od osnivanja JMO, u februaru 1919. godine, slovio kao njen najsnažniji bastion u banjalučkom okrugu (Vrbaskoj oblasti). Na izborima za Ustavotvornu skupštinu, održanim 28. novembra 1920. godine JMO je osvojila u banjalučkom okrugu 12.754 glasa, od toga najviše u Tešnju – 2.997 glasova. Na narednim izborima za Narodnu skupštinu, održanim 18. marta 1923. godine JMO je u Vrbaskoj oblasti osvojila 13.024 glasa, od toga najviše u Tešanjskom srezu – 3.469.[373] Poslanički mandat na tim i narednim izborima, 1925. godine, dobio je bliski Spahin suradnik Hamzalija Ajanović iz Tešnja, novinar i publicist, glavni urednik Pravde, glasila JMO.[374]

Deklarisan kao Hrvat, jugoslovenske orjentacije, Hamzalija Ajanović je kao političar jedan od najžešćih kritičara režima. Izražene elokvencije, za govornicom "u Narodnoj skupštini diskutuje o svim političkim, finansijskim i gospodarskim pitanjima. Naročito se isticao u temeljitom poznavanju agrarnih odnosa u Bosni i Hercegovini".[375] Zalagao se za ideju jugoslovenstva, uz široku autonomiju Bosne i Hercegovine, kao "historijske zemlje." To što je bio zet Adem-age Mešića, osvjedočenog hrvatskog nacionaliste i "frankovačkog muslimana", uz dosljedno zalaganje za reviziju Vidovdanskog ustava bili su dovoljni razlozi da ga *Srpska riječ,* glasilo bosanskohercegovačkih radikala ideološki difamira i svrsta u "frankovačko krilo u JMO".[376]

O antirežimskom raspoloženju i vjerskoj i nacionalnoj podvojenosti stanovništva svjedoče izvještaji o političkoj situaciji u širem Tešanjskom srezu. U izvještaju o stanju u gradu Tešnju, od 3. jula 1932. godine navodi se kako su formirana dva tabora: "s jedne strane Srbi-pravoslavci sa malim i to veoma malim brojem muslimana,[377] a još manjim brojem katolika. S druge strane muslimani i katolici, sa zavidnim naznačivanjem Hrvata kojima i prećutno Muslimani, iako većina, ustupaju vodstvo ovog pokreta i slušaju ih. Konstatira se kako Muslimani i Hrvati kritiziraju aktuelno stanje, pa se čak 'svako druženje sa iskrenim pristalicama sadašnjosti, sa Srbima, izbjegava. Tako se ponaša i sveštenstvo... ' Sreski načelnik ističe kako je stanje među seljacima mirno, oni su zaokupljeni svojim problemima, i u toj zaokupljenosti vlastitim problemima 'spontano' ulaze u novu Jugoslavensku radikalno-seljačku demokratiju (JRSD), koja će ubrzo promijeniti ime u Jugoslavenska nacionalna stranka (JNS), ali je problem u općinskoj upravi u Tešnju...".[378]

"Istaknuti agitatori ove političke kampanje na širem prostoru Doboja bili su narodni poslanik Simo Krstić i njegov zamjenik Stevan Ninković, koji su u periodu mart – juni 1932. godine održali osnivačke

373 Husein Alić, Poredba između izbora održavanih 28. novembra 1920. i onih 18. marta 1923. *Pravda, Kalendar JMO za 1924. godinu.* 1342./43. po hidžretu. Godina III. Sarajevo, 1924, 57.

374 Salih Baljić, Naš Hamzalija. Novi glasnik Jugoslavenske muslimanske organizacije, I/1925,1,1. Amir Brka, *Hamzalija Ajanović/ Izbor tekstova*, Tešanj, 2000, 11.

375 Amir Brka, *Hamzalija Ajanović/ Izbor tekstova*, 159.

376 Isto, 13.

377 Esma Eminagić, udata za Adema Hercegovca, potomkinja tešanjskih begova Eminagića, prijeratna studentica i skojevka u Beogradu, pričala mi je u jesen 2010. da se njen tata u Tešnju družio samo sa Srbima, op.a.

378 ARSBL, Izvještaji o trenutnoj političkoj situaciji sreskih referenata 1929-1941. godine, II-10. Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho...*, 112-113.

konferencije i izabrali mjesne odbore JRSD u Teslići, Stanarima, Osinji, Čečavi i Doboju. Odziv građana je na tim skupovima, kako se izvještavalo, bio dobar".[379]

"Međutim, tako nije bilo u samom Tešnju i oko Tešnja. Sve političke akcije režima nailazile su na opstrukciju i bojkot iz takozvanog muslimansko-hrvatskog tabora u kojem su prednjačili opštinski činovnici. Sreski načelnik je, stoga, zahtijevao hitne promjene u opštinskom činovničkom aparatu - za početak samo u opštini tešanjskoj i opštini osinjskoj. Iza toga *da se brzo, ali ipak neprimetno celokupni činovnički aparat u ovom mestu promeni i to naročito u ovdašnjem sreskom sudu i poreskoj upravi (...) To je potrebno kako sa čisto političkog, tako i sa nacionalnog gledišta i jedinstva, jer je Tešanj i srez tešanjski mesto nekadašnjih begova i njihove politike*".[380]

"Sreski odbor JRSD u Tešnju napokon je konstituisan početkom 1933. godine. Stoga nije čudo što je Tešanj kao sresko, pretežno muslimansko mjesto, u 'visokoj politici' tretirano manje-više kao vječito opozicioni, tipično antirežimski grad u kojem je sve konce iza scene i dalje vukao Adem-aga Mešić".[381]

U izvještaju o političkoj situaciji iz Doboja, od 3.1.1933. godine, on se svrstava među 12 "čisto antidržavnih lica" i kvalificira kao "zloglasni krvolok srpskog naroda, ne samo u Bosni, gde je živio i radio kao habsburški poverenik i počasni dvorski savetnik, nego i naroda u Srbiji, u kojoj je prolio mnogo krvi, ne samo na bojnim poljima, nego i u pozadini, u selu Kalesiji blizu Cera, gde je zapalio jednu srpsku kuću, u kojoj se je nalazilo 12 žena i dece, te su svi u toj kući izgoreli".[382] U blažem kontekstu u izvještaju se spominje Bećir-beg Đonlagić, istaknuti član JMO koji se deklarirao kao Hrvat islamske vjeroispovijesti.

Njih dvojica su, prilikom posjete vrhbosanskog nadbiskupa Šarića Tešanjskom srezu, došli u Sivšu i pozdravili se sa Šarićem žaleći mu se "na zlu sudbinu zbog podčinjenosti Srbima u Beogradu." Na Mešićev poziv Nadbiskup je došao u grad Tešanj, gdje je pozdravio Mešića, pred velikim brojem građanstva, riječima: "Dragi i plemeniti Adem-aga, došao sam kao Bošnjak iz Travnika i tvoj lični i idejni prijatelj, da te pred cijelim ovim svijetom poljubim i time pokažem naše duhovno jedinstvo, da ti pomognem u tvojim plemenitim stremljenjima".[383]

Salvama kritika i napada na režim, "od Slovenije do Crne Gore" nakon objave Zagrebačkih punktacija[384] pridružila se, u januaru 1933, posebnom rezolucijom JMO. "U tim punktacijama se kritizira cen-

379 ARS KBUVBBL II-11, Izvještaji o političkoj situaciji sreskog načelstva u Gračanici i Tešnju (Dopis sreskog načelnika Tešanj, Kraljevskoj banskoj upravi, lično Banu od 8. 8. 1931. godine, dokument br. 149). Omer Hamzić, Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj, 120.

380 Isto.

381 Omer Hamzić, Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj, 120

382 Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho – politička biografija*, Sarajevo, 2009, 113.

383 ARS, Vrbaska banovina, Izvještaji o opštoj političkoj situaciji sreskih referenata 1929-1941. godine, II-10. Husnija Kamberović, , *Mehmed Spaho...*, 113.

384 *Zagrebačke punktacije* su potpisali 7. novembra 1932, lideri Seljačko-demokratske koalicije (HSS i SDS), a njima se osuđuje Šestojanuarska diktatura i zahtijeva federalno uređenje države.

tralističko uređenje države, te zastupa decentralizirana država ravnopravnih političko-historijskih jedinica, u kojoj bi Bosna i Hercegovina kao najstarija historijsko-politička jedinica bila jedna od tih ravnopravnih jedinica".[385] Punktacije su odaslane, krajem januara, u sva mjesta po Bosni i Hercegovini, te su očekivano dobile podršku i u Tešnju. Time je definitivno zaokružen mozaik antirežimskog djelovanja političara iz Tešnja. Njihov angažman imao je, svakako, odraza na donošenje odluke o ukidanju Tešanjskog sreza.

Ukidanje Tešanjskog sreza desilo se za vrijeme druge vlade Milana Srškića (od 5. novembra 1932. do 27. januara 1934.), "otprije dobro poznatog pripadnika velikosrpskog radikalizma i protivnika jugoslovenske nacionalne ideje".[386] Milan Srškić, "neprijatelj Muslimana," nije zaboravio Spahine napade u privatnim i javnim istupima. Tako je na predizbornom skupu u Jelahu, 4. septembra 1927. godine, pred 1500 pristalica Demokratske zajednice, krivnju za sklapanje sporazuma sa Davidovićevom Demokratskom strankom Spaho svalio na radikale, pritom naglašavajući da "ga bosanski radikali nisu htjeli nikada iskreno podupirati, niti su ikada bili za iskrenu slogu sa Bosanskim Muslimanima...".[387] Nije nevažno da je zbor pristaša JMO i Demokratske stranke otvorio Zija-beg Đonlagić, jedan od najuglednijih muslimanskih prvaka Tešanjskog sreza.

U takvom političkom ozračju Narodna skupština Kraljevine Jugoslavije donijela je 24. februara 1933. godine *Zakon o obrazovanju novih srezova*: Gradačačkog, Maglajskog, Bosanskograhovskog, Dobojskog i Teslićkog u Vrbaskoj banovini.[388] Ova dva posljednja na račun Tešanjskog sreza. Prema naredbi ministra unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije, 18. aprila i bana Vrbaske banovine od 21. aprila 1933. godine Tešanjski srez funkcionisao je do 30. aprila iste godine kada su zaključene sve administrativne knjige. Novom administrativnom podjelom nestalo je Tešanjskog sreza, koji je 1. maja počeo sa radom kao sreska ispostava Dobojskog sreza.[389]

Pod krinkom jednoobraznog administrativnog ustroja srezova u Kraljevini Jugoslaviji 29. maja 1933. godine uslijedilo je prekrajanje granica Tešanjskog sreza i općine Tešanj.

Članom 2. pomenutog Zakona obrazovan je Maglajski srez u koji su ušla sela: Kosova, Trepče, Ripna, Jablanica, Ravno, Karadaglije i Koprivci iz općine Tešanj, Srez tešanjski;

Članom 4. obrazuje se novi Srez dobojski sa sedištem sreza u Doboju u koji ulaze opštine: Doboj, Vojvoda Putnik, Bukovica i Tešanj, bez sela: Trepče, Kosova, Ripna, Jablanica, Ravno, Koprivci i Karadaglije kao i sela: Vukovo, Sivša, Matuzići, Kraševo, Žabljak, Ljetinić, Miljanovci, Omanjska i Jelah sreza Tešanj obrazovan je Srez dobojski u koji su ušla sela: Vukovo, Sivša, Matuzići, Kraševo, Žabljak, Ljetinić, Miljanovci, Omanjska i Jelah sreza Tešanj;

---

385 Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho...*, 111.

386 Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između...*, knj. II, 39.

387 Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho...*, 79.

388 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 85-XXVI, 15.04.1933, 511-512.

389 Arhiv Islamske zajednice Tešanj. Obavjest Sreskog načelstva Tešanj Imamatu Tešanj o prestanku rada, br. 11258/33, 23. aprila 1933. godine.

Članom 5. obrazovan je Srez teslićki u koji su ušla sela: Drinčić, Bobare, Vitkovci, Đemilić Planje, Orašje Planje, Mrkotić, Kalošević, Vrela, Piljužići, Blaževci i Lončari iz općine Tešanj, Srez tešanjski.[390]

Do daljeg smanjivanja općinskog teritorija došlo je u julu 1933, kada se "na molbu" većine birača Lepenice, Mravića i Šija u Srezu dobojskom ova sela izdvajaju iz sastava opštine Tešanj i pripajaju općini Vojvoda Putnik.[391]

Plaćajući ceh podrške Spahinoj "visokoj politici" i odanosti lokalnih političara JMO Tešanjski srez je degradiran u sresku ispostavu Doboja,[392] a općina Tešanj *teritorijalno očerupana* sužena je na minorni gradski teritorij (od Dolca i Karamutova na jugu, do Marin Hana na sjeveru).[393] Novi Dobojski srez zvanično je otvoren 5. maja 1933. u Doboju.[394] Tri godine prije, usljed velike depopulacije stanovništva, Tešanj je nakon pola stoljeća izgubio status grada i sveden u rang varošice.[395]

Dolaskom Svetislava Tise Milosavljevića[396] 10. novembra 1929, za bana Vrbaske banovine intenzivirane su aktivnosti na poboljšanju prilika u oblasti prosvjete. Vrbaska banovina bila je u pogledu nepismenosti jedna od najzaostalijih oblasti u Kraljevini Jugoslaviji: "Nepismeno je bilo 72 odsto stanovnika, u nekim dijelovima Banovine čak 90 odsto (...) Do 1935, izgrađene su državne školske zgrade

---

390 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. V, 13. juni 1933, 1.

391 Uredba o izdvajanju Lepenice, Mravića i Šija iz Opštine tešanjske. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 20. juli, četvrtak, u Beogradu, god. XV-1933, br. 162-XLV, 837.

392 *Politika*, Beograd, god. XXX, petak, 24. februar 1933, br. 8904, 2.

393 Omer Hamzić u svome radu Formiranje i administrativnoteritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj, na strani 123, objavljenom u zborniku radova sa naučnog skupa *Naslijeđe Doboja i okoline* navodi da je Raduša pripojena Srezu dobojskom, što bi predstavljalo teritorijalni diskontinuitet. Vjerovatnije je Raduša pripojena Srezu teslićkom, na čija sela se prirodno naslanja.

394 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. V, 5. maj 1933, 1.

395 Na osnovu *Zakona o imenima mesta i ulica i obeležavanju kuća brojevima* status varošice u Vrbaskoj banovini imali su Glamoč, Doboj, Jajce, Teslić i Tešanj. *Službeni list Vrbaske banovine*, god. II, br. 44, 25. septembar 1930, 1.

396 Svetislav Tisa Milosavljević (7. septembar 1882. Niš, Srbija – 29. juli 1960. Beograd, Srbija,). U Nišu je završio gimnaziju 1899. godine. Nižu vojnu akademiju završio je 1901. a 1907. završava akademiju u Beogradu. Godine 1925. unaprijeđen je u čin generalštabnog generala, te profesora Generalštabne službe na Višoj školi Vojne akademije. Zahvaljujući stručnosti i revnosti u poslu kraljevim ukazom 24. decembra 1924. imenovan je za ministra saobraćaja. U svom prvom mandatu realizirao je niz kolosalnih projekata kao što je Pančevački most, otvaranje duplog kolosijeka pruge Beograd-Zagreb, do Novske, rekonstrukciju najvažnijih linija postojećih željezničkih mreža, uređenje i proširenje obale i pristaništa u Splitu, Sušaku i Šibeniku i dubrovačkoj luci Gruž. Kraljevim ukazom od 9. oktobra 1929. imenovan je za bana Vrbaske banovine, a zvanično je počeo sa radom 10. novembra 1929. godine. U banove najveće ktitorske ili mecenatske podvige, koji će mu donijeti laskavo ime banjalučki Periklo, spadaju Banska palača, Banski dvor, Pozorište, Higijenski zavod, objekti Učiteljske i Poljoprivredne škole, istočno krilo ondašnje Gimnazije. Navedenom valja dodati i osnivanje banovinskog Muzeja, udruženja za turizam, Obrtničke i Trgovačke komore, kao i pokretanje *Vrbaskih novina* i *Književne Krajine*. Iako nije bio neposredni investitor, graditelj ili osnivač, ban Milosavljević je stekao ogromne zasluge i za nastanak banjalučkog Gradskog parka sa spomenikom Petru Kočiću, za dogradnju hotela Bosna, asfaltiranje i osvjetljenje ulica, gradnju Sokolskog doma, Gradske općine, hotela Palas i, uopće, za svekoliki polet Banje Luke. Zbog "viših državnih interesa" vratio se u Beograd i 18. aprila 1934. po drugi put je sjeo u ministarsku fotelju. https://hr.wikipedia.org/wiki/Svetislav_Tisa_Milosavljević. Verica Stošić, *Svetislav Tisa Milosavljević, ban i ministar.* Katalog izložbe, Banja Luka, Niš, 2016, 4-15.

(153), najviše po selima, održani su brojni analfabetski (253), stalni petomjesečni domaćički (18) i godišnji ferijalni tečajevi za učitelje. Pomoć u opismenjavanju dale su i privatne osnovne škole (15), kao i knjižnice i čitaonice osnovane u mnogim selima".[397]

I pored toga stanje u školstvu i dalje je bilo daleko ispod državnog prosjeka; u Hrvatskoj je 1930. godine jedna osnovna škola pokrivala 33,6 km², a u Vrbaskoj banovini je pokrivala gotovo 60 km².[398]

Nekoliko godina poslije novi uporedni pokazatelji o stanju u oblasti školstva na prostoru Dravske i Vrbaske banovine svjedoče da nije ostvaren kvalitetniji pomak. Prema državnoj statistici 1934/35 školske godine u Vrbaskoj banovini bilo je 483 osnovne škole sa 942 odjeljenja, 62.053 učenika i 1.466 učitelja. Jedna osnovna škola dolazila je na 39 km² i 2.304 stanovnika. U isto vrijeme Dravska banovina imala je 856 osnovnih škola sa 3.688 odjeljenja, 175.677 učenika i 4.735 učitelja. Jedna škola je dolazila na 18½ km² i 1.373 stanovnika. U procentu opće pismenosti odnos je između tih dviju banovina bio frapantan: 94,6% Dravska i 27,4% Vrbaska banovina.[399]

Da je stanje u školstvu na području Tešanjskog sreza bilo također nepovoljno, vidi se iz jednog izvještaja sreskog školskog nadzornika, iz 1931. godine: "... na području Tešanjskog sreza djeluju 22 osnovne škole, u kojima nastavni proces obavlja 40 nastavnika, i to 17 muških i 23 ženskih. Po vjeri ima srpskopravoslavnih 23, rimokatolika 8, muslimana 8 i 1 jevrej. Oženjenih sa učiteljicom 2, oženjenih sa drugim 14, neoženjenih 8 i neudatih 16".

Od 22 školske zgrade 11 je bilo u vlasništvu crkve ili islamske zajednice kojima je država plaćala zakupninu. U nekima je održavana nastava, a da nisu bile ni dovršene kao što je slučaj u Ukrinjici (!). Zgrade su usljed dugotrajne nebrige ruinirane, neokrečene i nisu imale prateće objekte, poput nužnika. Rijetko koja škola imala je higijenske bunare tako da su higijenske prilike bile očajno loše: "Suđa za vodu nema u mnogim seoskim školama. Ako slučajno i ima, to je jedna drvena kaca iz koje sva djeca skupno piju". Većina škola oskudijevala je sa školskim namještajem, te je za jednim učeničkim stolom sjedilo po četvero i više učenika. Tek mali broj škola imao je školsku biblioteku i čitaonicu, u kojima su nastavnici praznicnim danima održavali predavanja za roditelje učenika o *higijeni, ekonomiji, trezvenosti i sokolstvu.*

Izvještaj sadrži i neke pozitivne primjere kao što je organiziranje školskih kuhinja:

"Kod nekih škola ovog sreza postoje školske kuhinje, koje finansira Crveni krst ili dotična politička opština. Ove kuhinje funkcionišu vrlo dobro i imaju odlične uspjehe. Prvo, što seoska djeca dobivaju za ručak vruću hranu, drugo, što se uče zajedničkom odgoju, treće, što se uče redu i čistoći, četvrto , što se u skupu ne poznaju bogati i siromašni. Sve se ovo provodi pod nadzorom i upravom nastavnika dotične škole.

Dokazano je i utvrđeno da je i polazak škole pri ovakim školama u svako doba godine – odličan, pa bi bilo od potrebe da se školske kuhinje uvedu obligatorno kod svih seoskih škola. Za uzdržavanje školskih kuhinja da se svake godine unese u školski budžet potrebna suma novca. Osim toga da sva-

397 Verica Stošić, *Svetislav Tisa Milosavljević...*, 13.

398 Povijest.net./stjepan-radic-kao-ministar-prosvjete-kraljevine-shs.

399 Kalendar SPKD *Prosvjeta*, 1.1.1941, 79.

ka seoska škola obligatorno mora u godini održati jednu školsku svečanost čiji bi prihod bio unešen u ovaj kuhinjski fond, a darovi k ovoj svečanosti bili bi u naravi (žito, grah, krompir, jaja pa po mogućnosti dotičnog sela I meso)".[400]

Prema Zakonu o narodnim školama iz 1929. godine[401] svaka je škola imala vlastiti budžet, podijeljen na dvanaestine, ali općine nisu redovno isplaćivale planirana sredstva tako da su škole u svemu oskudijevale:

"Ima škola u ovom srezu, čiji poslužitelj preko 7 mjeseci nije primio svoje plaće predviđene i odobrene u školskom proračunu. U ovom srezu ima dosta škola koje budžetiraju sami njihovi učitelji i upravitelji tako da njima dotične opštine duguju po par hiljada dinara. Sve ovo utječe na školu i njen napredak vrlo slabi i hrđavi... O svemu ovome nesnosnom stanju... poznato je policijskim državnim vlastima jer su iste od strane škole bile obavještavane i usmeno i pismeno, ali bez ikakva uspjeha".[402]

U skladu sa *Zakonom o činovnicima i ostalim službenicima građanskog reda* učitelji u narodnim osnovnim školama imali su status državnih činovnika. Za razliku od školskih ustanova materijalno nagrađivanje učitelja bilo je na zavidnom nivou. Na selu su učitelji imali pravo na stan, odnosno stanarinu, te osiguran ogrjev.

Kasim Hrnčić, učitelj narodne osnovne škole u Šijama, do juna 1928. pripadao je petoj grupi, druge kategorije, prvog stepena učitelja sa prinadležnostima:

- Za osnovnu platu ..... 3.000 dinara
- Položajnu platu ..... 1.920 dinara
- Stanarinu ..... 1.200 dinara
- Dodatak na skupoću ..... 752 dinara

S obzirom na to da je 2. oktobra 1928. navršio tri godine državne službe, na osnovu člana 29. i 47. Zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima građanskog reda napredovao je u drugi stepen osnovne plate od 3.720 dinara.[403]

Za razliku od osnovnih "broj srednjih škola u Banovini nije se značajno mijenjao. Ulagalo se u izgradnju i obnovu postojećih školskih objekata, u povećanje broja nastavnika i učenika i unapređenje nastavnog programa. Mrežu srednjih škola u Banovini, u vrijeme banovanja Tise Milosavljevića, činile su državne gimnazije (4), državne (9) i privatne građanske škole (4)".[404]

Na prostoru užeg Tešanjskog sreza nastavljena je gradnja novih osnovnih škola, zalaganjem Mustajbega Kapetanovića, narodnog poslanika iz banjalučke oblasti u Narodnoj skupštini. Ministarstvo finan-

---

400 Muharem Midžić, sreski školski nadzornik, *Izvještaj o stanju škola u srezu tešanjskom u školskoj 1930/31.* Arhiv Srbije i Crne Gore, fond br. 66, fas. br. 1360, jedinica opisa br. 1931, 1-19.

401 Zakon o narodnim školama. *Službene novine*, 9. decembra 1929, br. 289-CXIX.

402 Muharem Midžić, *Izvještaj o stanju škola...*, 1-19.

403 ARSBL, 5, Aj 82, 7060/28.

404 Verica Stošić, *Svetislav Tisa Milosavljević...*, 13.

sija u Beogradu izdalo je u martu 1927, naredbu Delegaciji Ministarstva finansija u Sarajevu da otvori kredit za gradnju škole u Jelahu, u iznosu od 55.000 dinara.[405] Školska općina Jelah imenovala je odbor za gradnju škole, a za predsjednika je izabran Mihajlo Nišević, trgovac i političar. Porodica uglednog jelaškog zemljoposjednika Muharem-bega Ajanovića[406] poklonila je zemljište, dok je narod prilozima pomogao gradnju škole.

Mihajlo Nišević, predsjednik Općine Jelah, 1931-1932.[407]

Muharem-beg Ajanović, predsjednik Općine Jelah 1930.[408] *i 1933. godine*

Nakon dužih pripremnih aktivnosti kamen temeljac svečano je položen u novembru 1929. godine.

405 U dopisu velikog župana Sarajevske oblasti-prosvjetno odjeljenje, velikom županu-prosvjetno odjeljenje Vrbaske oblasti od 20. aprila 1927. navodi se: "Delegacija Ministarstva finansija u Sarajevu dostavila je ovom prosvjetnom odjeljenju pod br. 19811 od 8/4. prednje rješenje. Stavljajući Vam ovo do znanja izvolite pozvati školsku opštinu u Jelahu putem poglavara sreza u Tešnju, da podnese priznanicu na 55.000 dinara, koju će potpisati odbor za gradnju škole u Jelahu, a supotpisati Poglavar sreza u Tešnju, pa će se po primitku priznanice narediti isplata." Po naredbi velikog župana, prosvjetni inspektor. ARSBL, 5, Aj 82, 1833/27.

406 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. V, br. 77, 11. februar 1933, 7. Muharem-beg Ajanović, posjednik, predsjednik Općine Jelah 1933. godine. Podaci uzeti sa biračkog spiska lica koja po zakonu imaju pravo biranja senatora u Vrbaskoj banovini 1933. godine.

407 Mihajlo Nišević, prijeratni političar, član Kotarskog vijeća Tešnja i trgovac u Jelahu, u Kraljevini Jugoslaviji nastavio je sa aktivnim političkim radom. Na izborima za Senat Kraljevine Jugoslavije 1932. godine, kao predsjednik Općine Jelah koristio je aktivno biračko pravo za izbor senatora. *Prvo Jugoslovensko narodno predstavništvo izabrano 8. novembra 1931. godine.* Beograd 1931, 173. *Službeni list Vrbaske banovine*, god. III, br. 12, 19. marta 1931, 2. Umro je 1933. godine i sahranjen je na srpskom pravoslavnom groblju u Tešnju.

408 *Almanah Kraljevine Jugoslavije.* Opšta državna uprava. Banovine, srezovi, opštine, gradovi. Po zvaničnim podacima sastavio Viktor Manakin. 1932. Zagreb VI. Opšti statistički pregled Vrbaske banovine za god. 1930, 155.

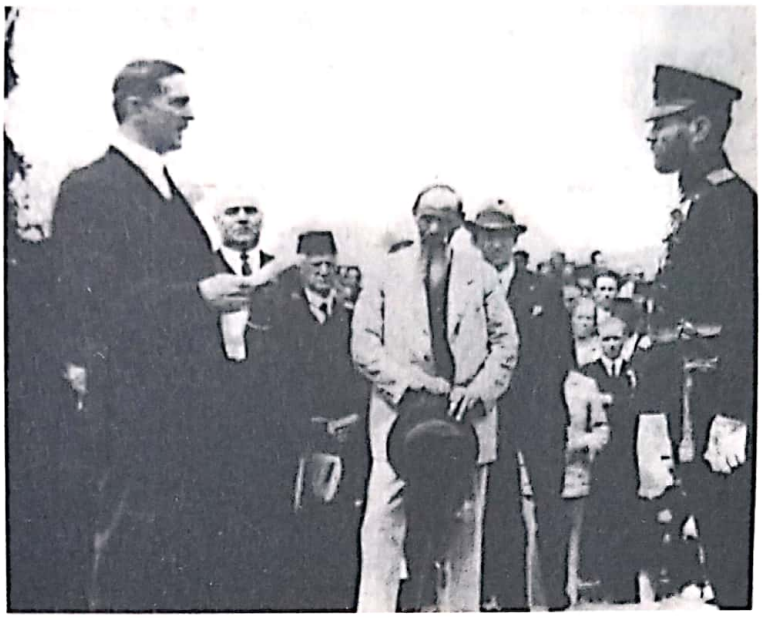

Svetislav Tisa Milosavljević, ban Vrbaske banovine (lijevo), na polaganju kamena temeljca za osnovnu školu u Jelahu, novembra 1929. godine. Mihajlo Ništević (sa šeširom u rukama)[410]

Izgradnja škole u Jelahu trajala je dvije godine. Prvi učenici upisani su 1931/32. školske godine,[411] i to u prvi razred 54 učenika, a u tri ostala razreda 48 učenika. Prva učiteljica bila je Vera Vujčić.[411] Državna narodna osnovna škola u Jelahu dobila je 23. februara 1932, zvanični naziv "Kralj Aleksandar I Karađorđević".[412]

Novopodignuta zgrada državne narodne osnovne škole u selu Jelah, Općina Jelah, srez Tešanj[413]

409 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. III, br. 12, 19. marta 1931, 2.

410 Mjesna zajednica Jelah, *Građa za monografiju*. Jelah, 1979, 44-45.

411 Kemal Ljevaković, *100 godina školstva u Tešanjci 1909-2009*, 69.

412 *Prosvetni glasnik*, 1932-01-01, 242.

413 ARSBL, 208, 51, II, 28.

Nakon završetka školske zgrade s jednom učionicom i stanom za učitelja, u Omanjskoj je Narodna osnovna škola počela sa radom 7. decembra 1929. godine.[414] U Šijama je 3. jula 1932. godine svečano otvorena nova zgrada osnovne škole, podignuta isključivo prilozima naroda ovog kraja. "Činu osvećenja škole prisustvovali su: ban Svetislav Tisa Milosavljević, Simo Krstić, narodni poslanik tešanjskog sreza, sreski načelnik Stojković i masa naroda iz bliže i dalje okoline".[415]

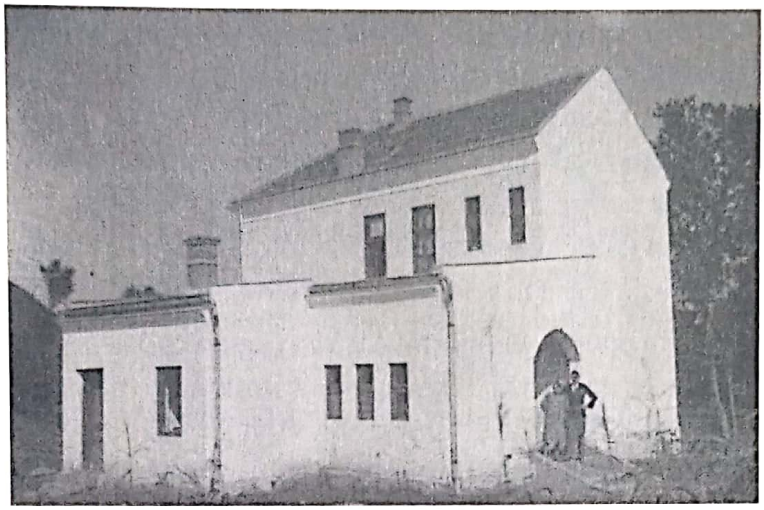

Novopodignuta zgrada državne narodne osnovne škole u selu Šijama, Općina i srez Tešanj[416]

U Stanarima je 6. novembra 1930. godine položen kamen temeljac za gradnju narodne osnovne škole. Predsjednik školskog odbora bio je Jovo Kajganić.[417]

Prosvjetne prilike direktno su utjecale i na zdravstvene. Stanovništvo su često pogađale epidemije boginja, difterije, tifusa i druge zarazne bolesti, a posebno tuberkuloza, šuga i sifilis. Veliki zdravstveni i socijalni problem predstavljao je alkoholizam. U rješavanju zdravstvenih problema bio je uključen Higijenski zavod u Banjaluci, osnovan 11. novembra 1929, koji je imao status centralne higijenske ustanove u Banovini.[418]

Zdravstvenu mrežu u Banovini činile su bolnice, domovi zdravlja (4) i ambulante (50), a od 1930. i zdravstvene općine (98). Bolnice su se nalazile u Banja Luci, Bihaću, Bosanskom Novom, Cazinu, Derventi, Ključu, Kotor Varošu i Prnjavoru. Raspolagale su sa 12 bolničkih odjeljenja i 332 stalna i 24 privremena kreveta, 14 ljekara i 68 pomoćnih radnika.[419]

414 Kemal Ljevaković, *100 godina školstva u Tešanjci 1909-2009*, 69.

415 *Pravda*, 1932-07-04, 4.

416 ARSBL, 208, 51, II, 35.

417 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. III, br. 51, 6. novembar 1930, 5.

418 Verica Stošić, *Svetislav Tisa Milosavljević...*, 14.

419 Isto, 14.

Prema nepouzdanim podacima u Tešnju je djelovala Bolnica za kožno-venerične bolesti, u kojoj je 1929. godine postavljen za šefa dr. Levi Haim.[420] Međutim, u dokumentima iz Arhiva Republike Srpske u Banja Luci, o zdravstvu u Tešnju postoji samo nekoliko inicijativa iz sreske ispostave u Doboju, ali za osnivanje bolnice u Doboju. Naime, Gradsko poglavarstvo u Doboju obratilo se 30. decembra 1921. Oblasnoj delegaciji Direkcije Plena s molbom da ustupi besplatno ili uz odštetu zgradu bivše komande mjesta, za potrebe osnivanja javne bolnice. U potpisu gradonačelnik Hadžimujagić.[421] Drugi dopis sličnog sadržaja gradonačelnik Doboja uputio je 22. februara 1922. godine Ministarstvu narodnog zdravlja u Beogradu, s molbom za urgenciju kod Ministarstva vojske i mornarice Kraljevine SHS.[422] Vjerovatno iz razloga što nije bilo odgovora na prethodne inicijative Upravitelj sreske ispostave Doboj obratio se 16. novembra 1922. Zdravstvenom odsjeku za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, s molbom za ustupanjem zgrade komande mjesta u svrhu uređenja modernog ambulantorija, a za liječenje siromaha i zaraznih bolesti.[423] Nije sačuvana dalja korespondencija između lokalne vlasti u Doboju i nadležnih državnih organa, tako da se ne zna da li je u tom vremenu udovoljeno njihovim predstavkama.

Doboj je bio uređena gradska općina, ali je administrativno pripadao Tešanjskom srezu do 1933. godine. Budući da je Tešanjski kotar u vrijeme austrougarske uprave bio po opsegu najveći kotar u Bosni i Hercegovini, poslije Banjalučkog, vlast je iz praktičnih razloga dislocirala određene službe u Doboj. Takav slučaj bio je sa odjelima vezanim za ljekarsku i veterinarsku struku, čiji su doktori periodično obilazili Tešanj. Stoga se može vjerovati da je Bolnica za kožno-venerične bolesti bila smještena u Doboju, a administrativno pripadala Tešnju. Tim prije što se u stručnom radu dr. Jakova Danona i Verice Stošić *Memoari na holokaust Jevreja Bosanske Krajine*, navodi da je dr. Levi Haim 1937. premješten iz Bosanske Gradiške u Doboj za šefa Kožno-venеričnog odjeljenja Doma narodnog zdravlja.

Dodatni argument tome da u Tešnju nije djelovala bolnica između dva rata je *Zakon o zdravstvenim opštinama,* koji je na prijedlog ministra socijalne politike i narodnog zdravlja donio kralj Aleksandar I Karađorđević, 11. decembra 1930. godine. Prema tom zakonu status samostalne zdravstvene općine imali su gradovi i trgovišta (varoš i varošice) kao upravne općine sa više od 4000 stanovnika, a seoske općine sa više od 6000 stanovnika. Tešanj (je širenjem administrativnih granica) i Jelah stekli su status samostalnih zdravstvenih općina uz obavezu zaposlenja jednog doktora, medicinske sestre – pomoćnice i primalje. Rashodi samostalnih zdravstvenih općina finansirani su iz redovnih općinskih budžeta.[425]

Gradska općina Tešanj imala je opću ambulantu u kojoj su bili zaposleni ljekar, gradska primalja i pomoćno osoblje. Ambulanta je bila smještena u općinskoj zgradi koja je imala na raspolaganju prostorije za ordinaciju, stan primalje (babice),[425] praonicu i drvarnicu, sve ukupne korisne površine 166 m².

420 Jakov Danon i Verica Stošić, *Memoari na holokaust Jevreja Bosanske Krajine*. Jevrejska opština Banja Luka, Banja Luka, 2010, 353.

421 ARSBL, 5, Aj 92, 125059/22, 1.

422 ARSBL, 5, Aj 92, 125059/22, 2.

423 ARSBL, 5, Aj 92, 125059/22, 3.

424 *Vrbaske novine*, br. 57, 11. decembar 1930, 1-3.

425 ARSBL, 5, 160. Zaključak općinskog vijeća o reguliranju beriva gradskoj primalji, od 26. juna 1924. godine.

Osim toga, ljekaru i primalji bila je na raspolaganju bašta sa 421 m². Gradskoj primalji je stan u ambulantnoj zgradi Općinsko vijeće priznavalo kao berivu u naturi, u vrijednosti 250 dinara mjesečno.

Fluktuacija zdravstvenih radnika u ambulanti bila je uobičajena. Prijem zdravstvenog osoblja vršio se putem konkursa. Kandidatkinje za radno mjesto gradske primalje u ambulanti bile su dužne priložiti sljedeća dokumenta: taksiranu molbu, krsni odnosno rodni list, uvjerenje o dosadašnjem vladanju, primaljsku diplomu i potvrdu o eventualnoj praksi. Plaća primalje iznosila je 600 dinara mjesečno, kao naknada za pružanje primaljske pomoći siromašnim porodiljama.[426]

Tešanjski srez imao je 1930. godine 60.055 stanovnika, sa 83 naselja i 9.988 domaćinstava. Varoš Tešanj brojao je 2.787 stanovnika. U sastavu sreza bilo je 11 općina: Blatnica, Bukovica, Čečava, Doboj, Jelah, Osinja, Stanari, Šnjegotina, Teslić, Tešanj i Vojvoda Putnik.[427]

Općinski načelnici u Tešanjskom srezu bili su: **Tešanj** – Smail-aga Galijašević; **Jelah** – Muharembeg Ajanović; **Teslić** – Dušan Vuković; **Blatnica** – Cvijo Crnovčević; **Šnjegotina** – Čedo Kovačević; **Čečava** – Jovica Kovačević; **Stanari** – Tedo Janjić; **Osinja** –Tomo Tošić. U sreskoj ispostavi **Doboj** – Stjepan Vukojević; **Vojvoda Putnik** – Mišo Topalović; **Bukovici** – Milan Narić.[428]

U bankarskom sektoru djeluje Muslimanska trgovačka i poljodjelska banka d. d. Tešanj, koja je poslovnu 1930. godinu, završila sa ukupnim kapitalom u vrijednosti od 4.526.884 dinara. Predsjednik ravnateljstva je Adem-aga Mešić, poslovni ravnatelj bio je Hasan Midžić, a knjigovođa Hamdo Galijašević. Nadzorno vijeće činili su Sami ef. Ajanović, predsjednik, i članovi Mustafa Mešić, Muhamed Bajraktarević i Dedo Pobrić.[429]

Aktivne su brojne društvene organizacije; Narodna Uzdanica (predsjednik Zijad-beg Đonlagić), Napredak (predsjednik Iginije Matulić), Prosvjeta (predsjednik dr. Mihajlo Simić), Gajret (predsjednik Fuad Dervić),[430] Crveni krst, Jadranska straža (povjerenik Mehmed Lalić) i dr. Također, djelovala su i brojna udruženja: udruženje zanatlija (predsjednik Tešić i tajnik Petrović), trgovačko udruženje (predsjednik Minjić), vatrogasno udruženje, udruženje trezvenjaka i invalidsko udruženje (tajnik Terzić). Smail-aga Galijašević bio je potpredsjednik čitaonice Zrinjski u Tešnju.[431]

426 Općina Tešanj raspisala je 15. augusta 1940. Natječaj za prijem gradske primalje. U potpisu natječaja bili su bilježnik Dervić i predsjednik Općine Tešanj Reuf-beg Đonlagić. *Vrbaske novine*, god. XI, broj 1737, 18. august 1940, 10.

427 *Almanah Kraljevine Jugoslavije*. Opšta državna uprava. Banovine, srezovi, opštine gradovi. Po zvaničnim podacima sastavio Viktor Manakin. 1932. Zagreb VI. Opšti statistički pregled Vrbaske banovine za god. 1930, 155.

428 *Monografija Vrbaske banovine*, Banja Luka, 1932.

429 *Vrbaske novine*, god. III, br. 2, 6. januar 1931, 8.

430 Fuad Dervić, šef poreske uprave u Jajcu, ubijen je 9. januara 1940. godine u poreskom uredu. Ubistvo je izvršio Đorđe Radivojša, raniji šef poreske uprave. Sahranjen je u Jajcu . *Vrbaske novine*, god. XI, br. 1666, 10. januar 1940. godine, 3.

431 *Vrbaske novine*, god. II, br. 47, 12. 10. 1930, 3, 4.

MEHMED ef. LALIĆ
(1933-1936)

Rješenjem bana Vrbaske banovine od 14. juna 1933. godine postavljen je za načelnika Općine Tešanj, srez dobojski Mehmed Lalić, penzioner iz Tešnja, a razriješen je dužnosti raniji načelnik Smail-aga Galijašević posjednik iz Tešnja.[432]

Izborni legitimitet Mehmed Lalić dobio je na općinskim izborima u Vrbaskoj banovini, održanim 6. augusta 1933. godine kada je kao kandidat, ujedno i predsjednik mjesnog odbora Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS), odnio pobjedu sa 1159 glasova.[433]

Mehmed Lalić, sin Alije i majke Hafize, rođen je 23. marta 1889. godine u Ljubuškom. Potjecao je iz trgovačke porodice. Po zanimanju gruntovničar,[434] zbog službe je preselio iz Konjica u Tešanj, gdje je po završetku Prvog svjetskog rata radio kao šef gruntovnice. Stanovao je u ulici Sukijja 85,[435] Oruči-Sofi mahala.[436]

Mehmed ef. Lalić, načelnik Općine Tešanj

Od osnutka JMO bio je njen član, član skupštine, a potom i sekretar Tešanjskog kotarskog odbora. Iz JMO je istupio 12. septembra 1925. godine.[437] Prema kazivanju Šide Širbegović Čišić, početkom tridesetih godina 20. stoljeća, bavio se advokatskim poslovima kod advokata dr Milana Faina. Advokatski ured nalazio se preko puta Blagojevića kafane (podatak dao Nedžad Lalić, najmlađi sin Mehmeda ef. Lalića). Na javnoj dražbi 1931. godine kupio je veliko imanje u Medakovu od 417 dunuma, ranije u vlasništvu braće Širbegovića, Derviša i Muhameda.

---

432 *Vrbaske novine*, god. V, br. 135, 23. juni 1933, 1.

433 *Vrbaske novine*, god. V, br. 174, 8. august 1933, 2.

434 *Domovnica tešanjskih obitelji ...*, 37.

435 *Domovnica tešanjskih obitelji ...*, 37.

436 ARSBL, 5, Aj 163, 4. Orudži Sofi džemat iz Donje Hamza-begove mahale i Raduše. Spisak domova u Orudži Sofi mahali u Tešnju, 5. septembar 1925. godine.

437 Atif Purivatra, *JMO u političkom životu Kraljevine SHS*, Treće izdanje. Sarajevo, 1999, 223.

Kada je u decembru 1931. formirana režimska stranka Jugoslovenska radikalna seljačka demokratija (JRSD) postao je predsjednikom njenog odbora u Tešnju.[438]

Na izborima za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije 5. maja 1935. godine Mehmed Lalić bio je na listi Bogoljuba Jevtića sreski kandidat za Srez dobojski, sa pozicije načelnika Općine i sa statusom penzionera.

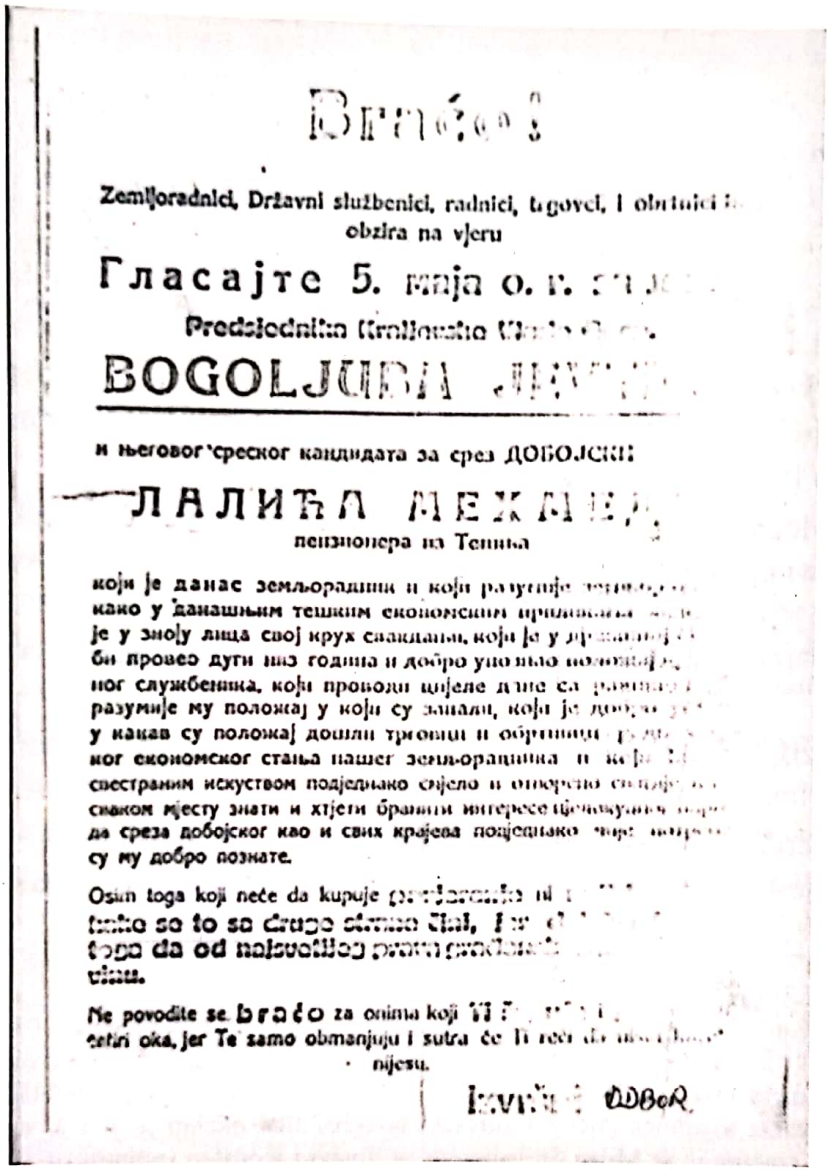

Braćo!

Zemljoradnici, Državni službenici, radnici, trgovci, i obrtnici [illegible] obzira na vjeru

Гласајте 5. маја о. г. [illegible]

Predsjednika Kraljevske [illegible]

BOGOLJUBA [illegible]

и његовог среског кандидата за срез ДОБОЈСКИ

ЛАЛИЋА МЕХМЕД[illegible]

пензионера из Тешња

који је данас земљорадник и који разуми[illegible] како у данашњим тешким економским [illegible] је у зноју лица свој крух свакдањи, који је у [illegible] би провео дуги низ година и добро упознао [illegible] ног службеника, који проводи цијеле дане са [illegible] разуми је му положај у који су запали, који је [illegible] у какав су положај дошли трговци и обртници [illegible] ког економског стања нашег земљорадника и [illegible] свестраним искуством подједнако смјело и отворено [illegible] сваком мјесту знати и хтјети бранити интересе [illegible] да среза добојског као и свих крајева подједнако [illegible] су му добро познате.

Osim toga koji neće da kupuje [illegible] [illegible] se to sa druge strane čini, [illegible] toga da od najsvetlieg [illegible] vinu.

Ne povodite se braćo za onima koji [illegible] četiri oka, jer Te samo obmanjuju i sutra će Ti reći [illegible] nijesu.

Izvršni ODBOR

Predizborni plakat[439]

Na "Zemaljskoj kandidatskoj listi" JNS-a, na izborima za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije 11. novembra 1938. godine, bio je nosilac liste za Tešanjski srez.

438 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. IV, br. 36, četvrtak, 8. septembar 1932, 3

439 Porodični arhiv Nedžada, sina Mehmeda, Lalića.

Po odredbama *Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu* (od 10. septembra 1931.) Zemaljska kandidatska lista trebala je da ima u svakom izbornom srezu države barem po jednu sresku kandidatsku listu. Također, tim je Zakonom bilo propisano, da je za potvrdu svake sreske kandidatske liste potrebno da je predloži najmanje 200 predlagača iz svakog izbornog sreza. Budući da je u zemlji bilo 368 administrativnih srezova, to je za "zemaljsku kandidacionu listu" trebalo prikupiti 95.680 potpisa, koje su morali potvrditi nadležni sreski sudovi. Zakonskim ograničenjima željelo se onemogućiti postavljanje kandidatskih listi, prvenstveno, ranijim opozicionim političkim strankama.

Svi sreski kandidati morali su priložiti kandidatskoj listi i izjavu da "pristaju na ovu kandidaciju i obavezuju se da će u svome političkom radu čuvati državnu cjelinu i raditi za narodno jedinstvo i da neće pristupati vjerskim, plemenskim i regionalnim partijsko-političkim udruženjima".[440]

Pobjednik na izborima za Tešanjski srez bio je Bećir-beg Đonlagić, nosilac liste Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ), sa 3.392 glasa, dok je Mehmed ef. Lalić dobio 210 glasova.[441]

Uporedo sa političkim angažmanom Mehmed ef. Lalić bio je aktivni član više udruženja; predsjednik Mjesnog odbora kulturno-prosvjetnog društva Gajret,[442] predsjednik Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Tešnju[443] i povjerenik Jadranske straže u Tešnju.[444] Bio je i predsjednik Pčelarske zadruge u Tešnju, osnovane juna 1931.[445]

Prema kazivanju Mehmedovog sina Nedžada, nakon isteka mandata načelnika Tešnja 1936. godine Mehmed ef. Lalić bavio se poljoprivredom. Proglasio se zemljoradnikom i sve do početka Drugog svjetskog rata agilno je djelovao na unapređenju zemljoradničkih zadruga u Tešanjskom srezu. Za izuzetne zasluge u unapređenju poljoprivrede odlikovan je Ordenom jugoslovenske krune V reda 24. januara 1940. godine.[446]

Mehmed ef. Lalić živio je sa porodicom (suprugom Eminom, rođenom Arnautović, kćerkama Sabirom i Fethijom i sinovima Seadom, Hilmijom, Dževadom i Nedžadom) na svom imanju u Medakovu.

Nakon Drugog svjetskog rata, okružna agrarna komisija u Tuzli, po rješenju Ministarstva poljoprivrede NR BiH izvršila je 4. aprila 1946. eksproprijaciju posjeda Mehmeda Lalića sa ukupno 423 dunuma

---

440 Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 40.

441 *Politika*, Beograd, broj 10973, god. XXXV sreda, 14. decembar 1938., 3. U septembru 1935. objavljen je proglas pod naslovom "Prijatelji" u kome se konstatira da su se Narodna radikalna stranka (NRS), Slovenska ljudska stranka (SLS) i Jugoslovenska muslimanska organizacija (JMO) odlučile ujediniti u jednu političku stranku pod imenom Jugoslovenska radikalna zajednica (JRZ). Osnivački kongres JRZ održan je 1. i 2. juna 1936. u Beogradu. Za predsjednika JRZ-a izabran je dr Milan Stojadinović, a Spaho i Korošec izabrani su za potpredsjednike. Husnija Kamberović, *Mehmed Spaho (1883-1939) Politička biografija*. VKBI. Sarajevo, 2011, 118 i 120.

442 *Kalendar Gajret*, br. 7-9, Sarajevo, juli 1935, 138.

443 *Vrbaske novine*, god. V, br. 259, 15. novembra 1933, 4.

444 *Vrbaske novine*, broj 47, 12.10.1930, 3. Jadranska straža bila je patriotska pomorska organizacija u Kraljevini SHS/Jugoslaviji od 1922-1941. Nastala je iz potrebe da se suprostavi italijanskoj ekspanzionističkoj politici na istočnoj obali Jadrana. Kontinentalni odbori širili su svijest o važnosti Jadranskog mora, podizali dječje domove za odmor, odvodili mlade da posjete more i zavole ga. https://sr.wikipedia.org/wiki/Jadranska straža.

445 *Službeni list Vrbaske novine*, god. III, br. 25 od 19. juna 1931, 2.

446 *Vrbaske novine*, god. XI, br. 1672. 24. januar 1940, 4.

S desna na lijevo: sin Sead, Mehmed sa sinom Dževadom, supruga Emina sa Nedžadom, Hilmija do Emine, Fatima Hrnjičević sa kćerkom Ajšom, Sajda sa Muhidinom, Salko Hrnjičević sa sinom Mustafom, Smail Širbegović. Gore: Sabira, Fata i Fatimina sestra

i 007 m².[447] "Kao advokat uspio je žalbama do Vrhovnog suda povratiti imanje, a onda je došla Agrarna reforma. Agrarna reforma je njemu i najstarijem sinu, partizanu sa svojim domaćinstvom ostavila po 100 dunuma zemlje, a ostalo je oduzeto u korist Zemljoradničke zadruge. Pošto je Zemljoradnička zadruga imala interesa da otkupi njegovu zemlju vršila je na njega pritisak tako da je Mehmed zemlju prodao. U Zalužanima kod Banja Luke kupio je kuću sa imanje od 30 dunuma zemlje 1959. godine. Umro je 1965. godine u Banja Luci, gdje je i sahranjen".[448]

Za vrijeme načelnikovanja Mehmed ef. Lalića počela je gradnja nove srpske pravoslavne crkve u Tešnju. Svečanoj ceremoniji osvećenja temelja crkve, u nedjelju, 25. novembra 1934. godine prisustvovao je pored crkvenih dostojanstvenika arhijerejskog namjesnika sveštenika Ljubomira Dučića, mjesnog sveštenika Marka Popovića, paroha teslićkog i Vasilija Perovića, sveštenika rakovačkog, predsjednik Općine Tešanj Mehmed Lalić. Skupu je prisustvovao veliki broj pravoslavnog i muslimanskog stanovništva, koji su svojim prilozima u novcu i građevinskom materijalu pomogli početak gradnje srpske pravoslavne crkve.[449]

447 Porodični arhiv Nedžada Lalića. Okružna agrarna komisija u Tuzli. ARIK br. 91/46. Sarajevo, 19.V.1950. Odluka o eksproprijaciji posjeda Mehmeda Lalića.

448 Zahvaljujem Huseinu Galijaševiću na ustupljenim podacima.

449 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. VI, br. 537, 1. decembar 1934, 2.

Gradnja srpske pravoslavne crkve 1935. godine

REUF-BEG ĐONLAGIĆ (1936-1941)

Mehmed ef. Lalić odstupio je sa mjesta načelnika Općine Tešanj pred izbore u oktobru 1936. godine. Na općinskim izborima 10. oktobra 1936. godine Reuf-beg Đonlagić, nosilac liste JRZ-a, odnio je pobjedu sa 891 glasom. Njegov politički suparnik Hadži Mehmed-beg Ajanović, nosilac liste Udružene opozicije dobio je 501 glas.[450] Osnutkom omladinskog sreskog odbora JRZ-a 29. augusta 1937. godine u Tešnju za njegovog predsjednika izabran je Reuf-beg Đonlagić.[451]

Reuf-beg, sin Zija-bega, Đonlagić, rođen je 28. augusta 1904. u Tešnju, gdje je završio Narodnu osnovnu školu. U Zagrebu je završio Trgovačku akademiju, a potom upisao pravni fakultet koji nije završio. Jedno vrijeme radio je kod advokata Deželića da bi poslije 1929, dobio zaposlenje u Prvoj hrvatskoj štedionici. Reuf-beg Đonlagić bio je do 1932. godine finansijski direktor *Paromlina* u Bitolju, u vlasništvu Prve hrvatske štedionice. Sa propašću Prve hrvatske štedionice vratio se u Tešanj, gdje je na Gornjoj čaršiji vodio trgovinu u vlasništvu brata Bećira.[452]

Za višegodišnji predan rad i političko djelovanje kralj Petar II Karađorđević odlikovao je Reuf-bega Đonlagića 25. septembra 1938. godine ordenom Svetog Save V reda.[453]

---

450 *Vrbaske novine*, god. VII, br. 1113, 15. oktobar 1936, 2.

451 *Vrbaske novine*, god. VIII, br. 1328, 10. septembar 1937, 3.

452 Smail Galijašević, *Svjedoci jednog vremena*, Tešanj, 2010, 122.

453 *Vrbaske novine*, god. IX, br. 1489, 25. septembar 1938, 2.

Braća Bećir i Reuf Đonlagić 1927. godine

Duži niz godina obavljao je dužnosti predsjednika Mjesnog odbora Muslimanskog kulturnog društva *Narodna uzdanica,*[454] i predsjednika Dobrovoljne vatrogasne čete u Tešnju.[455]

Obavljanje dužnosti predsjednika gradske Općine Tešanj Reuf-begu Đonlagiću prekinula je okupacija Tešnja 14. aprila 1941. godine, kada su jedinice 14. njemačke oklopne divizije ušle u grad. Nakratko, civilna vlast vraćena je Reuf-begu Đonlagiću koji definitivno odlazi s mjesta predsjednika Općine, u maju 1941. godine.[456]

Tokom Drugog svjetskog rata Reuf-beg Đonlagić postavljen je za domobranskog zapovjednika vojske Nezavisne države Hrvatske u Doboju, ali je na različite načine pomagao Narodnooslobodilačkog pokret (NOP) i dao veliki doprinos u njegovom razvitku.

Kao odgovor na klevete i dezinformacije iznesene u štampi da je Reuf-beg Đonlagić u Drugom svjetskom ratu bio okupatorski saradnik, tešanjski SUBNOR izdao je 3. novembra 1987, saopćenje: "Reuf-beg Đonlagić odmah od 1941. godine opredjeljuje se za podršku, pomoć i saradnju sa NOP-om, a već 1942, sarađuje i pomaže NOP i uspostavlja neposredni kontakt sa Edhemom Pobrićem i drugim

454 Kalendar *Narodna uzdanica* za 1936. Sarajevo, 1935, 162.

455 *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. X, br. 1560, 7. mart 1939, 3.

456 Advan Hozić, *Tešanj i tešanjski kraj 1918-1945*, 33.

Reuf-beg Đonlagić i Adem-aga Mešić, sa njemačkim oficirom (zapovjednikom grada kapetanom Hartmannom?) u zgradi kotarskog ureda u Tešnju[457]

organizatorima ustanka u tešanjsko-teslićkom srezu i drugim mjestima (...). Od 1942. do 1944. Reuf-beg Đonlagić vrši značajne funkcije u domobranskim jedinicima NDH stacioniranim u Doboju, gdje je bio zapovjednik mjesnog domobranskog zapovjedništva. Koristeći svoj položaj okuplja oko sebe brojne simpatizere i pristaše NOP-a i sarađuje sa aktivistima NOP-a. U njegovom stanu krio se Vladimir Perić Valter kojega je u uniformi domobranskog natporučnika i uz legitimaciju otpratio na slobodnu teritoriju. Reuf-beg Đonlagić je zajedno sa pukovnikom Asimom Tanovićem 9. septembra 1944. godine iz ljetne kuće Đonlagića u Dobropolju otišao u partizane.

Rješenjem Komunalne zajednice socijalnog osiguranja Doboj br. 3012 od 30. aprila 1965. godine, Reufu Đonlagiću priznat je status borca NOR-a od 1942. do 1945. godine po osnovu neposredne organizovane saradnje i pomoći, kao i učešća u jedinicama NOV-a i POJ-a".[458]

Poslije završetka Drugog svjetskog rata odselio se u Sarajevo, gdje je radio u filijali Bosnaploda, a onda je 1947. godine doselio u Doboj gdje će obavljati dužnost direktora iste firme do penzionisanja 1961. godine.[459] Zadnje godine života proveo je u bolesti sam, zajedno sa svojom suprugom Bakšom.[460] Umro je u Doboju 22.12.1967. godine gdje je i sahranjen.[461]

---

457 Narodni muzej Užice (NMU) inv.br.1546.

458 Smail Galijašević, *Svjedoci jednog vremena*, Tešanj, 2010, 142.

459 Smail Galijašević, *Svjedoci jednog vremena*, 132.

460 Reuf-beg je sa suprugom Bakšom imao četiri sina. Zija je rođen 16.9.1932. godine, ali je umro 19.10.1932. godine. Naredne godine 12. jula, rođen je sin po imenu Zijo koji je umro 26.6.1936. godine. Treće dijete, sin Muhamed rođen je 14.2.1946, a umro 15.2.1946. godine. Svi su sahranjeni u porodičnom greblju Đonlagićka pored djeda Zija-bega. Ostao im je jedino sin Enes, rođen 1.1.1938. godine. *Domovnica tešanjskih obitelji (1931-1946)*. Islamska (vjerska) zajednica Tešanj, 5.

461 Smail Galijašević, *Svjedoci jednog vremena*, 132.

Ulaskom političara bivše JMO u koaliciju sa JRZ-om dolazi do promjene političkih odnosa zvaničnog Beograda spram Bosne i Hercegovine, a samim tim i Tešnja. Utjecaj Mehmeda Spahe – novog ministra saobraćaja Kraljevine Jugoslavije i priklon tešanjskih političkih prvaka JRZ-u, bili su presudni za ponovnu uspostavu Tešanjskog sreza.

Uredbom ministra unutrašnjih poslova dr. Antona Korošeca od 25. septembra 1936. godine izdvojeni su dijelovi Dobojskog i Teslićkog sreza i na taj način obrazovan je Tešanjski srez.[462] Nove teritorijalne promjene u korist Tešanjskog sreza desile su se 30. septembra 1936. godine kada su sela Miljanovci, Omanjska i Sivša izdvojena iz opštine Vojvoda Putnik, Dobojski srez i pripojeni novobrazovanom Tešanjskom srezu.[463] Proces teritorijalnog zaokruženja Tešanjskog sreza dovršen je tri godine poslije, kada Dragiša Cvetković, ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije donosi uredbu kojom se Tešanjskom srezu vraćaju sela Crtkovci, Mitrovići, Brestovo i Jelanska, općine Osinja, iz Teslićkog sreza.[464] Pomenuta sela pripojena su 30. jula 1939. općini Stanari.[465]

U znak zahvalnosti za doprinos u ponovnoj uspostavi sreza Gradsko vijeće Tešnja, na prijedlog gradonačelnika Reuf-bega Đonlagića, donijelo je odluku o proglašenju dr. Spahe počasnim građaninom Tešnja.[466]

Kao dio političke trgovine za sreskog načelnika Tešnja imenovan je Hasib Hadžić, koji je dužnost preuzeo 1. januara 1937. godine.[467] Ovako su *Vrbaske novine* prenijele tu vijest: "Za sreskog načelnika novouspostavljenog sreza u Tešnju postavljen je g. Hasib Hadžić, savjetnik Banske uprave u Banjoj Luci. Prvog sreskog načelnika g. Hadžića narod je dočekao uz veliko oduševljenje. Ovaj momenat bio je bez sumnje, jedan od najznačajnijih momenata u novijoj istoriji Sreza tešanjskog. U ime građanstva g. Hadžića je pozdravio predsjednik opštine g. Reufbeg Đonlagić. Zatim su se redali drugi pozdravi. Na pozdravu se zahvalio g. Hadžić i izjavio da će svim silama raditi na unapređenju Sreza tešanjskog".[468]

Uporedo sa konstitusanjem Tešanjskog sreza tekao je proces teritorijalne reintegracije Općine Tešanj, u čiji sastav se vraćaju oni prostori koji su historijski i geografski pripadali Tešnju. Ukazom zamjenika bana Vrbaske banovine Cvetkovića, od 25. juna 1937. godine obrazovana je općina Tešanj u čiji sastav su ušla sela Miljanovci, Omanjska, Sivša, Mravići, Šije, Kraševo, Lepenica i Matuzići iz općine Vojvoda Putnik; Karadaglije, Koprivci i Ravna iz općine Maglaj selo; Jablanica, Ripna, Kosova i Trep-

462 Uredba je potvrđena od strane Kraljevskih namjesnika 18. juna 1937. godine. *Vrbaske novine*, br.1303, 14. juli 1937, 3.

463 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, god. XVIII, 1936, br. 226 A, 30. septembar, sreda, u Beogradu, 1.

464 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, god. XXI, 1939, br. 158-LV, 15. juli, subota, u Beogradu, 931.

465 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, god. XXI, 31. august 1939, br. 197- LXIX, Beograd, 1205.

466 *Vrbaske novine* u broju 1180, od 7,8,9. januara 1937, na 1. stranici objavile su članak pod naslovom *Ministar g. dr Mehmed Spaho počasni građanin Tešnja* : "Kao što smo javili u Tešnju je ponovo uspostavljeno sresko načelstvo. Uspostavu sreza u Tešnju stanovnici ovog kraja primili su sa oduševljenjem. Tim povodom a u znak zahvalnosti prema čovjeku koji se je najviše zalagao za uspostavu sreza, građani Tešnja jednoglasno i oduševljeno izabrali su za počasnog građanina ministra g. dr. Mehmeda Spahu. Jedna specijalna deputacija uglednih građana i predstavnika JRZ otputovala je u Beograd i predala ministru g. dr. M. Spahi diplomu počasnog građanina. Ministar g. dr. Spaho, u znak pažnje, poklonio je svoju sliku sa posvetom."

467 Arhiv Islamske zajednice Tešanj. Akt br. 314/37 od 4. januara 1937. godine. Cirkularna obavjest sreskom vakufsko - mearifskom povjerenstvu o preuzimanju dužnosti od strane novog sreskog načelnika.

468 *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. VIII, broj 1180, 7,8,9. januar 1937, 3.

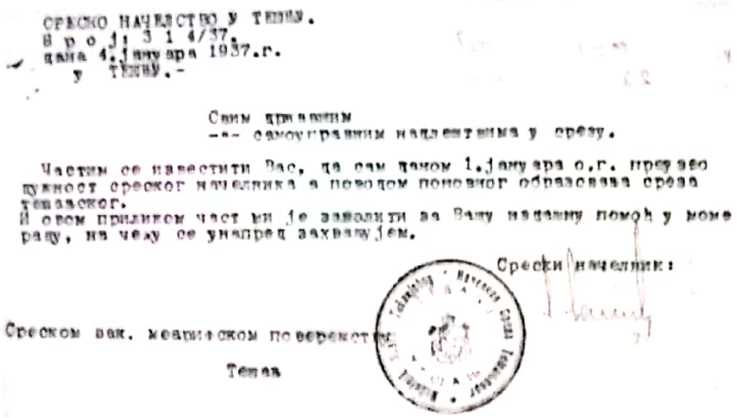

СРЕСКО НАЧЕЛСТВО У ТЕШЊУ.
Б р о ј: 3 1 4/37.
дана 4.јануара 1937.г.
у ТЕШЊУ.-

Свим државним
-"- самоуправним надлештвима у срезу.

Частим се известити Вас, да сам даном 1.јануара о.г. преузео дужност среског начелника а поводом поновног образовања среза тешањског.
И овом приликом част ми је замолити за Вашу надашну помоћ у моме раду, на чему се унапред захваљујем.

Срески начелник:

Среском вак. меарифском поверенству

Тешањ

Obavjest o preuzimanju dužnosti sreskog načelnika Hasiba Hadžića

Slavlje u povodu ponovne uspostave Tešanjskog sreza[469]

ča, općine Osojnica; Piljužići, Lončari, Bobare, Drinčići i Blaževci općine Stanari; Mrkotići, Kaloševići, Đemilić Planje, Vrela i Orašje Planje opštine Teslić.[470]

Poslije teritorijalne prekompozicije općine Tešanj uslijedili su izbori za seosku općinu Tešanj, 8. maja 1938. godine. Arhivska građa o lokalnim izborima i rezultatima izbora sačuvana je samo u formi izvoda iz dvaju spiskova.

469 Po sjećanju Adile Kahvić Mešić, rođ. 1925. godine, osobe na slici zabilježio je 1986, Senudin Ibrahimkadić, sin Fadila (1919-1979): 1. Adila Kahvić Mešić, 2. Ifeta Mahmutefendić, 3. Vahida Galijašević, 4. Safida Berberović, 5. Zlata Dervić, 6. Olgica Petrović, 7. Fikreta Ruštić, 8. Kemal Korajlić, 9. Zemka Hadžismajlović, 10. Hamdo Đonlagić, 11. Husein Đonlagić, 12. Zeir Đonlagić, 13. Hasan-efendija Ćatić, 14. Haki-efendija Korajlić, 15. Hadži-Mehaga Turalić, 16. Sabit Čampara (sreski načelnik u to vrijeme bio je Hasib Hadžić, op.a.), 17. Reuf-beg Đonlagić, 18. Minka, 19. Zeir-efendija Terzić, 20. Smail-aga Galijašević, 21. Nešad Bojadžić, 22. Ibrahim Galijašević, 23. Hrvić, 24. Muho Hadžihasić, 25. Velija Tahirović, 26. Dedo Hodžić, 27. Omer Kahvić, 28. Rizo Smailbegović, 29. Ahmet Školjić, 30. Hakija Srkalović, 31. Esma Đonlagić, 32. Hajrija Eminagić, 33. Miloš Petrović, 34. Branko (šef pošte), 35. Ilijas Ajanović, 36. Ibrahim, 37. Omer Đonlagić (Kalošević).

470 *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. IX, broj 1411, 27. mart 1938, 5.

Za seoske izbore u općini Tešanj-selo formirane su dvije kandidatske liste: lista JRZ-a čiji je nosilac bio Omer Unkić, zemljoposjednik iz Mrkotića i disidentska lista JRZ-a Hamdije Đonlagića. U jednom izvodu iz spiska opštinskih odbornika evidentirano je da je na listi Omera Unkića prošao Muhamed Karahmet iz Miljanovaca, i na drugom da je bio kandidat na objema listama i kao takav prošao. S obzirom na to da je Muhamed Karahmet glasao za Omera Unkića glavni birački odbor potvrdio je njegov mandat na listi Omera Unkića. Umjesto njega na listi Hamdije Đonlagića prošao je Hamdo Deljkić.[471] Za predsjednika seoske općine Tešanj izabran je Omer Unkić.

Omer Unkić, težak, predsjednik Općine Jelah 1939. godine[472]

U Tešnju je 1937. godine otvoren Tehnički odjeljak Građevinskog odjeljenja u Banja Luci, koje je djelovalo unutar Ministarstva građevina Kraljevine Jugoslavije. Tehnički odjeljak bio je nadležan za izgradnju i održavanje saobraćajne infrastrukture, vodovoda, školskih, zdravstvenih i drugih objekata od društvenog značaja na području Tešanjskog i susjednih srezova.[473]

Sredinom tridesetih godina u Tešnju je veoma aktivno djelovala Dobrovoljna vatrogasna četa. Društvo je imalo 22 aktivna vatrogasca i 60 pridruženih članova. Iz budžeta Općine Tešanj redovno su izdvajana finansijska sredstva za nabavku opreme, tako da je Dobrovoljna vatrogasna četa bila spremna za brze intervencije.

Svake godine održavana je redovna godišnja skupština na kojoj je razmatran rad Društva u prethodnoj i plan aktivnosti za narednu godinu. Tako je 3. marta 1937, u svečanoj dvorani gradske općine (na spratu kuće Mešića) održana godišnja skupština. Izvještaj o radu podnio je sekretar Fadil Ibrahimkadić, a blagajnički izvještaj Suljo Srkalović. Skupština je potvrdila povjerenje ranijem predsjedniku Reufbegu Đonlagiću, a u novo rukovodstvo izabrani su: Adem Čaušević, za sekretara i Muhamed Hodžić, za blagajnika. Za zapovjednika čete izabran je Derviš Pašić, a za njegovog zamjenika Suljo Adilović.[474]

---

471 ARSBL, 9, II, Aj 27, 15.

472 Povodom 6. septembra, rođendana kralja Petra I Karađorđevića odlikovani su ordenom Jugoslovenske krune V reda: Omer Unkić, predsjednik seoske opštine Tešanj, Mehmed Mešić, trgovac iz Tešnja i Ahmed Mulalić, imam, matičar iz Tešnja. *Vrbaske novine*, god. X , br. 1622, 10. septembar 1939, 2.

473 *Vrbaske novine*, god. VIII, br. 1311, 1. august 1937, 7.

474 Isto.

Vatrogasno društvo se finansiralo dijelom iz općinskog budžeta - uglavnom za nabavku opreme, kao i dobrovoljnih priloga bogatijih građana. Jedan od načina pribavljanja neophodnih finansijskih sredstava za rad bilo je organiziranje kulturnih zabava. Tako je 21. aprila 1939. godine održana godišnja zabava Dobrovoljne vatrogasne čete čiji je prihod išao za kupovinu vatrogasne opreme.[475]

Nakon višegodišnjih neuspješnih nastojanja tešanjskih gradskih vlasti uz veliko zalaganje Bećira Galijaševića, rukovodioca finansijske službe u Vrbaskoj banovini i člana najužeg rukovodstva Zemljoradničke stranke, u Tešnju je otvorena Niža poljoprivredna škola 30. novembra 1939. godine.[476] Niža poljoprivredna škola bila je internatskog tipa sa 50 učenika i imala je zadatak da u istočnom dijelu banovine širi poljoprivredno stručno znanje i unapređuje poljoprivredu.[477]

Zvanično otvaranje Poljoprivredne škole upriličeno je 9. februara 1940. godine prigodnim govorom izaslanika Banske uprave, sreskog načelnika Svetozara Brkanovića i predsjednika Općine Reuf-bega Đonlagića. Za prvog upravitelja škole imenovan je ing. agronomije Viktor Bjeljajev, poljoprivredni referent.[478] Nastavno osoblje činili su Abdurahman Tupara, agronom, porijeklom iz Donjeg Vakufa, Osman Pobrić, Huso Hodžić i Ćazim Golalić, poljoprivredni tehničar.[479]

U proljeće 1940. godine u Poljoprivrednoj školi završne ispite, nakon dvomjesečnog poljoprivrednog tečaja, polagali su mladići iz Tešanjskog, Dobojskog i Teslićkog sreza - njih 41. Na tečaju su predavali: ing. agronomije Bjeljajev i Ružić, sreski načelnik Brkanović, sreski ljekar i veterinar. Od strane banske uprave ispitima je prisustvovao inženjer Milan Stupar, načelnik poljoprivrednog odjeljenja Vrbaske banovine.[480]

Poljoprivrednoj školi je 12. septembra 1940. pridružen sreski voćni rasadnik u Stanarima,[481] sa višedecenijskom tradicijom uzgoja voćnih sadnica, a 13. oktobra 1940, osnovana je voćarska zadruga čiji je predsjednik bio Viktor Bjeljajev.[482]

---

475 Zabavu je otvorio predsjednik Društva Reuf-beg Đonlagić, zatim je izveden bogat program sa zapaženim nastupom gospođice Zulejhe Brkić koja je otpjevala nekoliko sevdalinki. Na kraju programa izveden je pozorišni komad "Šta možeš danas učiniti ne ostavljaj za sutra" od Kavazovića. Osim Zulejhe Brkić u programu su sudjelovali Nusreta Smailbegović, Radojka Simić i gospoda Dizdarević i Ibrahimkadić. Poslije izvedenog programa trajalo je veselje do zore. *Vrbaske novine*, god. X, broj 1579, 23. april, 1939, 2.

476 "U to doba sam kao rukovodilac finansijske službe u Banovini, po završetku bilansa došao do podataka, da imamo više prihoda nego rashoda za posljednjih nekoliko godina i to u iznosu od 10.000,000 dinara. Ove podatke sam odmah dao Čubriloviću (dr Branko Čubrilović, predsjednik Zemljoradničke stranke u Kraljevini Jugoslaviji, op.a.) i zamolio ga da kao ministar poljoprivrede izdejstvuje da se dio novca koristi za unapređenje poljoprivrede Vrbaske banovine. U okviru ovog programa uspio sam se izboriti da se u Tešnju osnuje Niža poljoprivredna škola." Bećir Galijašević, *Sjećanja iz mog života*, Sarajevo, 1960, 50.

477 *Vrbaske novine*, god. X, br. 1635, 10. decembar 1939, 4.

478 *Vrbaske novine*, god. XI, br. 1679, 9. februar 1940, 2.

479 Advan Hozić, *Tešanj i tešanjski kraj 1918-1945*. SUBNOR Tešanj, Razvoj-Projekt Tešanj, 1998, 29.

480 *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. XI, br. 1703, 4. april 1940, 1.

481 *Vrbaske novine*, god. XI, br. 1742, 22. septembar 1940, 2.

482 *Vrbaske novine*, god. XI, br.1745, 13. oktobar 1940, 1.

Na prijedlog ministra poljoprivrede dr Branka Čubrilovića zbog zasluga za razvoj i unapređenje poljoprivrede u Tešanjskom srezu, u januaru 1940, odlikovani su ordenom jugoslovenske krune petog reda Ašir Mujčić, posjednik i banski vijećnik, Jozo Križanović, težak iz Medakova, Pejo Jelić, težak iz sela Tešanj i Meho Saltagić, težak iz Jevadžija.[483]

Uoči Drugog svjetskog rata, u banskom vijeću Vrbaske banovine Tešanjski srez zastupala su dva vijećnika: Ašir-aga Mujčić, trgovac iz Tešnja, imenovan banskim vijećnikom 4. marta 1939. godine[484] i Dušan Kajganić iz Stanara. Finansijske potrebe za razvojem Tešanjskog sreza, slično drugim krajevima Vrbaske banovine, bile su velike, dok su budžetska sredstva bila više nego ograničena.

Tokom rasprava o budžetu tehničkog odjeljenja, odjeljenja za socijalnu politiku i narodno zdravlje vijećnik Ašir-aga Mujčić insistirao je u više navrata da se u budžetu za 1940. godinu osiguraju kreditna sredstva za dovršenje školskih zgrada u Medakovu i Raduši, a u selima Miljanovci, Jelahu i na Gumnima podignu higijenske cisterne. Također apelirao je da se Zanatskoj školi nabavi jedan tkalački stroj za izradu ćilima. Dušan Kajganić tražio je gradnju higijenskih bunara kod osnovne škole u Stanarima.[485]

Iako opravdani, nastupi predstavnika Tešanjskog sreza nisu dali željene rezultate. Prilikom rasprave o budžetu Vrbaske banovine za 1941, u martu iste godine, ponovo su navedena pitanja bila na dnevnom redu. Drugog dana zasjedanja banovinskog vijeća, u vezi budžeta prosvjetnog odjeljenja Ašir-aga Mujčić je iznio slijedeće: "da je žalosno što se neće graditi ni jedna škola ove godine u Vrbaskoj banovini (...) da će naš narod samo kroz osnovne škole moći da stekne najosnovnije kulturno i prosvjetno znanje, zato moli i predlaže da se predvidi podizanje novih i dovršenje započetih škola, a tek da se onda pristupi izgradnji gimnazija i srednjih škola (...)" Na diskusiju vijećnika Ašir-age Mujčića odgovorio je zamjenik bana g. Ružić: "da Vrbaskoj banovini trenutno treba najmanje 400 škola, ali da se taj problem može riješiti samo dizanjem prosvjetnog zajma, kojeg narod zbog siromaštva ne može izdržati". Ašir-aga Mujčić nije bio jedini vijećnik sa mišljenjem da je neophodno ubrzati širenje školske mreže u banovini. Na insistiranje grupe vijećnika da se intenzivira gradnja osnovnih i srednjih škola u Vrbaskoj banovini 13. marta 1941. godine usvojena je *Rezolucija u pogledu pismenosti u Vrbaskoj banovini.*[486]

U Rezoluciji se konstatuje: "da na prostoru Vrbaske banovine od 18.837 km² živi oko 1.100 000 stanovnika. Za 160-170 000 djece školskog uzrasta ima svega 455 državnih i 11 privatnih narodnih škola, od kojih više od pola sa samo jednom učionicom. Zbog malog broja škola nastavu pohađa svega 57 000 djece, a nastava se izvodi u neodgovarajućim prostorijama privatnih zgrada, koje ne ispunjavaju najosnovnije pedagoške i higijenske zahtjeve. Imajući u vidu broj djece dorasle za školu i katastrofalno stanje školske infrastrukture potrebno je 200 miliona dinara za izgradnju još 650 škola sa 1500 učionica. Budžet prosvjetnog odjeljenja Vrbaske banovine iznosio je 5.366.414 dinara i u usporedbi sa Dravskom banovinom, jednakoj po broju stanovnika, bio je 5 (? – nečitko, op.a.) puta manji. Zaključkom banovinskog vijeća određena je delegacija koja je dobila zadatak da ode u Beograd i uruči

483 *Vrbaske novine*, god. XI, br. 1672, 24. januar 1940, 4.

484 *Vrbaske novine,* god. X. br.1559, 5. marta 1939, 1.

485 *Vrbaske novine*, god. XI, br. 1686, 23. februar 1940, 3.

486 *Vrbaske novine*, god. XII, br. 1779, 14. mart 1941, 2.

Ašir-aga Mujčić, banski vijećnik Vrbaske banovine[487]

predstavku predsjedniku Vlade Dragiši Cvetkoviću, sa zahtjevom za podizanje državnog prosvjetnog zajma za Vrbasku banovinu".[488] Planove za širenje školske mreže ubrzo je prekinuo početak Aprilskog rata.

Drugi svjetski rat uveliko je bjesnio u Evropi i na pragu Kraljevine Jugoslavije, zbog čega se u Vrbaskoj banovini uvode različite restriktivne mjere u cilju racionalnog snabdijevanja stanovništva robama široke potrošnje. Da bi se očuvao stočni fond u Kraljevini Jugoslaviji po Naredbi Uprave policije u Banja Luci određeni su *Bezmesni dani* i u Vrbaskoj banovini kada se zabranjuje prodaja mesa (osim iznutrica, u mesnicama: utorkom, četvrtkom i petkom), zatim se određuju maksimalne prodajne cijene robe široke potrošnje i pooštrena je kontrola cijena svih artikala, osim luksuzne robe. Zbog pomanjkanja životnih namirnica Uprava policije u Banja Luci donosi Rješenje da se od 1. januara 1941. godine prilikom izrade hljeba koriste žitarice u omjeru: 70% pšenično i 30% kukuruzno brašno, s tim što se pšenično brašno može zamijeniti do polovine raževim brašnom, a kukuruzno do 2/3 krompirom.[489] Ubrzo je uslijedila još rigoroznija Naredba Ministarstva snabdijevanja i ishrane kojom je određen sastav žitarica u hljebu, u omjeru 50% pšeničnog i 50% kukuruznog brašna, a isto se može polovično zamijeniti raževim brašnom ili krompirom.[4490]

U Tešnju i drugim gradovima Vrbaske banovine vršene su stalne inspekcijske kontrole radi suzbijanja skupoće i nesavjesnih spekulacija, a protiv određenih lica pokrenut je i sudski postupak. Tom prilikom u Tešnju su, u skladu sa članom 1. Uredbe o kontroli cijena na malo, izrečene kazne u iznosu od

487 Aeroklub Tešanj jedno je od brojnih udruženja koja su djelovala između dva rata u Tešnju. U cilju promocije novih tehničkih dostignuća na polju aeronautike 5. augusta 1938. godine održana je u tešanjskoj gradskoj čitaonici osnivačka skupština Aerokluba. Za predsjednika je izabran Ašir-aga Mujčić, "poznati nacionalni radnik" i aktivni član brojnih nacionalnih i humanih društava. *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. IX, br. 1468, 7. august 1938, 2.

488 *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. IX, br. 1468, 7. august 1938, 3.

489 *Vrbaske novine*, god. XII, br. 1758, 5. januar 1941, 9.

490 *Vrbaske novine*, god. XII, br. 1767, 9. februar 1941, 8.

200 dinara globe i 4 dana zatvora za kafedžije: Asima Mandžukića, Ferida Galijaševića, Halila Hukića, Hasu Isića, Muhu Prnjavorca, Adema Dizdarevića, Muharema Berberovića, Halila Mehičića i Selima Užičanina.[491] S tim u vezi Dušan Kajganić, banski vijećnik za Tešanjski srez apelovao je na 11. sjednici Banskog vijeća da se pomenute kafedžije oslobode kazne zbog prodavanja kafe po 2 dinara, "tim više i prije, kada se do kafe teško dolazi".[492]

Iako središte sreza Tešanj je bio jedini grad u bližem okruženju bez električne rasvjete između dva rata. Ulice i trgovi, kao i kotarska zgrada osvijetljivani su velikim lampama i fenjerima. U predvečerje dana lampadžija je išao gradskim ulicama i palio fitilje u četrdesetak fenjera i lampi koji su obasjavali grad u noći. Prema kazivanju Mesuda Mulabdića posljednji palitelj lampi uoči Drugog svjetskog rata bio je Omer Sprečo.[493]

Uz Destilaciju drva d.d. Teslić još 1902. godine sagrađena je elektrana sa dva pogonska stroja, i to parni od 450 KS i jedan na upojni plin od 320 KS, te dva generatora od 350 kW i 250 kW.[494] Time je grad Teslić dobio i gradsku rasvjetu. U Doboju je u proljeće 1914. godine započela elektrifikacija grada, ali je zbog izbijanja Prvog svjetskog rata prekinuta.[495] Aktivnosti na uvođenju električne rasvjete u Doboju nastavljene su tek 1924. godine, kada se 26. septembra iste godine starješina sreske ispostave obratio velikom županu Banja Luke s molbom da odobri priključak na gradsku rasvjetu zgrade sreske ispostave.[496]

Aktivnosti na elektrifikaciji Tešnja pokrenute su pred početak Drugog svjetskog rata. Općina Tešanj podnijela je 18. februara 1941. molbu Banskoj Kraljevskoj upravi u Banjoj Luci – Ministarstvu za trgovinu, obrt i industriju, da joj dozvoli podizanje električne mreže u Tešnju. Mreža je planirana za kućno i ulično osvjetljenje grada i šire okolice. U molbi je dato obrazloženje da se podizanjem 15-to kilovatnog dalekovoda Doboj-Tešanj, državnog rudnika Kreka, planira snabdijevanje električnom energijom grada i okolnih sela u dolini Usore i Tešanjke.[497] Nakon što je dato odobrenje Tehnički odjeljak u Tešnju raspisao je u martu 1941. godine licitaciju za elektrifikaciju Tešnja i Pousorja, ali je planirane aktivnosti na elektrifikaciji zaustavio rat.[498]

---

491 *Vrbaske novine*, god. XII, br. 1773, 2. mart 1941, 4.

492 *Vrbaske novine*, god. XII, broj 1779, 14. marta 1941, 3. Prema kazivanju Muje Mandžukića, sina Asimovog, Asim je zabrinuto rekao supruzi Mini da mu spremi ćebe i hranu, jer mora ići "ležati" u zatvor (op.a.).

493 U Kotor Varošu ulice je osvjetljavalo 80 petrolejki, a u Prnjavoru 100 fenjera i 6 velikih lampi na ugalj. Kemal Hrelja, *Industrija Bosne i Hercegovine do kraja Prvog svjetskog rata*, Beograd, 1961, 185, 195.

494 Kemal Hrelja, *Industrija Bosne i Hercegovine* ..., 75.

495 Dragiša Vasić, *Teslić i okolina u vrijeme transformacije feudalizma u kapitalizam*, Banja Luka, 2014, 142.

496 U pismu se navodi: "Ovdašnja gradska općina je počela u gradu Doboju instaliranje električne rasvjete, te će ista instalacija biti koncem oktobra ove godine konačno dovršena i stavljena u pogon. Kako je i samom naslovu poznato, ova ispostava se nalazi u privatnoj zgradi i to sada pok. Marije Salopek. Kako je pak instalacija električnog svjetla neophodno potrebna za zgradu ove ispostave, to je povodom instaliranja električne rasvjete po gradu Doboju prinuđena ova ispostava moliti naslov, da bi isti izvolio kod Erarijalnog Fiskala u Sarajevu poduzeti potrebne korake i da bi sa svoje strane ishodio odobrenje instalacije električne rasvjete u zgradi ove ispostave, jer će morati ova ispostava preko zime silne poteškoće imati u pogledu kako ogreva tako i rasvjete..." ARSBL, 5, Aj 17, 15464/24.

497 *Vrbaske novine*, god. XII, broj 1771, 23. februar 1941, 6.

498 Isto, 6.

Tim je neuspjelim nastojanjima za elektrifikacijom grada udaren konačni pečat na sveukupnu stagnaciju Tešnja između dva rata.

Za vrijeme austrougarske vladavine od 1878. do 1918. godine nova je vlast u Tešnju od početka nastojala provesti integraciju najutjecajnijeg društvenog sloja – begova i aga u svoj politički sistem. Za gradonačelnike Tešnja postavljani su ili su bili birani predstavnici najuglednijih tešanjskih porodica. Na čelo kotarskih ureda, najniže instance lokalne uprave, dolaze stranci, a u činovničkoj strukturi domaće stanovništvo zauzimalo je uglavnom niže položaje. Kotarsko vijeće i Gradsko vijeće Tešnja odražavali su konfesionalnu strukturu stanovništva, ali prema načinu izbora nisu bili demokratske institucije. U okvirima svojih nadležnosti ova predstavnička tijela rješavala su komunalne, zdravstvene i školske probleme. U tome je Tešanj za vrijeme austrougarske vladavine bilježio stanovit napredak. Tešanj je zadržao bosansko-orijentalni urbani karakter, a na razmeđu dvaju stoljeća formirao se novi poslovni dio grada – Donja čaršija, sa nizom upravno-poslovnih objekata, među kojima je dominantno mjesto zauzimala zgrada Tešanjskog kotara.

Do stagnacije u ekonomskom razvitku dolazi onda kada je željeznička pruga Bosanski Brod - Sarajevo, zaobišla Tešanj. Tako je jedina poveznica Tešnja sa svijetom ostala regionalna cesta Prnjavor-Tešanj-Žepče, preko Novog Šehera, što je imalo za posljedicu dramatičan pad broja gradskog stanovništva.

Ulaskom u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevinu Jugoslaviju 1918. godine nisu se desile značajnije promjene. Tešanj je ostao sjedište kotara/sreza, ali su susjedni Teslić i Doboj izrastali u ozbiljne industrijske i saobraćajne centre. Kotarsko vijeće gubi svoj raniji značaj, a gradsku općinu vode komesari i predsjednici, baveći se uglavnom poslovima održavanja postojeće općinske komunalne infrastrukture. Poslije zavođenja Šestojanuarske diktature Tešanj se našao na političkim marginama i privremeno je izgubio status sreza. Između dva rata u Tešnju nije izgrađen ni jedan privredni objekat, a tek pred početak Drugog svjetskog rata podignuta je Niža poljoprivredna škola internatskog tipa.

Lokalna uprava u Tešnju 1878-1941. daje prvi pregled političke historije ovoga grada i kao takva predstavlja osnovu za dalji istraživački rad ne samo političkog, nego i ukupnog društvenog razvitka Tešnja u ovom periodu.

REZIME

Knjiga *Lokalna uprava u Tešnju 1878-1941.* bavi se nedovoljno istraženim fenomenom najnižih institucija vlasti u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Kraljevine Jugoslavije.

Način organiziranja lokalne uprave bio je gotovo identičan u objema epohama, sa istim ciljem – političke integracije bosanskohercegovačkog društva u sastav novih državnih zajednica.

Austrougarska uprava preuzela je u Bosni i Hercegovini osmanski upravni poredak, postupno ga prilagođavajući i izgrađujući vlastiti birokratski činovnički aparat, zasnovan na principima centralizma. Svi nivoi zakonodavne, predstavničke i izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini: Zemaljska vlada, okruzi, kotarevi, kotarske ispostave, gradska i općinska vijeća bili su podređeni Zajedničkom ministarstvu finansija u Beču.

Osnovni stepen lokalne uprave, sa ograničenim elementima samouprave, činili su kotarski uredi, gradske i seoske općine.

Kotarski uredi bili su podređeni okružnoj oblasti.Sa kotarskim predstojnikom - sve mahom strancima na čelu, objedinjavajući upravnu, finansijsku i sudsku vlast postali su upravna transmisija centralne vlasti. Predstavničko tijelo kotara bilo je kotarsko vijeće sastavljeno od pripadnika svih konfesija. U prvim decenijama austrougarske uprave kotarsko vijeće imalo je više savjetodavnu funkciju, a od 1910. godine, donošenjem Zakona o kotarskim vijećima, njegove nadležnosti značajno su proširene. U djelokrug njihovog rada spadali su javni radovi, mjere za unapređenje privrede, školstvo, zdravstvo i humanitarni rad. Vođenje školske i zdravstvene politike ostalo je u domenu Zemaljske vlade u Sarajevu.

Način izbora izvršnih i predstavničkih organa lokalne vlasti bio je regulisan *Privremenim općinskim statutom za Sarajevo i Bijeljinu od 1879. godine* prema kojem je gradonačelnika i vijećnike imenovala državna vlast.

Novi korak u organiziranju gradskih općina predstavljalo je donošenje *Normalnog štatuta sa izbornim redom za sve gradske općine u Bosni i Hercegovini izuzevši gradove Sarajevo i Mostar 1897. godine.* Prema statutu 2/3 gradskog vijeća, uključujući gradonačelnika i donačelnika, biralo je muško stanovništvo koje je plaćalo porez čija visina je bila utvrđena prema lokalnim prilikama. Preostalu trećinu imenovala je Zemaljska vlada na prijedlog okružnih vlasti, koje su potvrđivale i izabrane vijećnike. Vijećnici su birani u gradsko vijeće proporcionalno broju pripadnika određene konfesije u gradu.

Vlast u gradskoj općini predstavljali su gradonačelnik sa najbližim saradnicima i Gradsko vijeće. Funkcija gradonačelnika, bez stvarne nadležnosti bila je više ceremonijalne prirode – prosta poluga okupacione uprave. Gradsko poglavarstvo Tešnja koje su činili gradonačelnik sa najbližim saradnicima i Gradsko vijeće bili su, zapravo, produžena ruka Zemaljske vlade bez koje se ni jedna odluka nije mogla provesti.

Gradonačelnik je zastupao grad i bio nosilac izvršne vlasti, dok je Gradsko vijeće bilo predstavničko tijelo građana, birano sa trogodišnjim mandatom. Sjednicama Gradskog vijeća predsjedavao je gradonačelnik. Gradonačelnik je otvarao sjednicu, predlagao dnevni red i davao obrazloženja po pojedinim tačkama, a vijećnici su na njegov prijedlog donosili zaključke. Ukoliko je kotarski predstojnik dao svoju saglasnost zaključak Gradskog poglavarstva se proslijeđivao Zemaljskoj vladi na odobrenje.

Slična administrativno-upravna shema uspostavljena je u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji, s tom razlikom da je od uspostave Šestojanuarskog režima Bosna i Hercegovina izgubila historijsku samobitnost, a Tešanj je gubitkom statusa sreskog centra i teritorijalnom prekompozicijom gurnut na margine političkih dešavanja.

Tokom istraživačkog rada nametalo se retoričko pitanje: da li je odista centralizirani način funkcioniranja birokratsko-činovničkog aparata obje uprave u Bosni i Hercegovini stvarao teškoće u funkcioniranju lokalne samouprave? Na nizu primjera iz svakodnevne prakse u radu predstavničko-izvršnih organa najnižeg nivoa vlasti dokazano je da je lokalna uprava trpjela niz ograničenja, počev od načina izbora i rada ovih tijela, preko suženih nadležnosti, do ovlaštenja u utrošku budžetskih sredstava i time praktično bila onemogućena u upravljanju poslovima iz svoga djelokruga.

Tešanjski gradonačelnici dolazili su uglavnom iz reda političke elite, begovsko-aginskih prvaka. U vrijeme austrougarske uprave zauzimali su te pozicije kao prirodni saveznici nove vlasti. A kada se desio prevrat, u novoformiranoj državi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevini Jugoslaviji lavirali su između agresivnih i istovremeno suprostavljenih srpsko-hrvatskih političkih blokova, svrstavajući se čas u poziciju, čas u opoziciju. Gledano kroz prizmu današnje politike, može biti razumljivo njihovo oportuno ponašanje spram vladajućih krugova, jer je agrarna reforma izazvala katastrofalne ekonomske posljedice, oduzimajući im privatne posjede na koje su imali neprikosnoveno pravo. U toj neravnopravnoj borbi za očuvanje imetka, a često i gole egzistencije, bili su prinuđeni voditi pragmatičnu politiku realno mogućeg.

U periodu između dva rata gradonačelnici, komesari i predsjednici Gradske općine Tešanj smjenjivali su se kao na traci, a jedina konstanta bio je Adem-aga Mešić, "siva eminencija" koja vješto, iza kulisa, upravlja tešanjskom političkom scenom. Još iz vremena austrougarske uprave kada je sarajevska politička čaršija izmislila kovanicu Tešanj = *Ademburg,* a Adem-agu Mešića prozvala *Adem-aga Tešić iz Mešnja*, poistovjećujući na taj način grad sa političarem, svakome je bilo znano ko je stvarna vlast u ovome gradu.

Ono oko čega su sve generacije tešanjskih političara bile jedinstvene bila su nastojanja za ekonomskim prosperitetom grada, uslovljenim dobrim saobraćajnim vezama Tešnja sa svijetom. Izgradnjom željezničke pruge Bosanski Brod-Sarajevo lokalni političari uvidjeli su sve prednosti koje je željeznica donijela susjednom Doboju. Doskora malo trgovište, Doboj je za kratko vrijeme izrastao u grad gdje su tešanjski trgovci, vidjevši priliku za biznis, pohrlili pokrenuti nove poslove. Od vremena Zajedničkog ministra finansija Benjamina Kallaya, pa do treće decenije dvadesetog stoljeća brojne su delegacije bezuspješno odlazile u pokrajinsku vladu radi saobraćajnog povezivanja Tešnja sa svijetom.

Posljedice izolacije bile su pogubne za ovaj grad. Prema popisu stanovništva od 22. aprila 1895. godine Tešanj je imao 6.736 stanovnika i bio jedan od najvećih gradova u Bosni i Hercegovini, a na koncu

treće decenije 20. stoljeća taj broj je sveden na 2.787 stanovnika, zbog čega je izgubio status grada i bio degradiran u varoš. Za kratko vrijeme unutar svoga polumilenijskog urbanog trajanja – unatoč skrivenim potencijalima proživio je uspone i padove kao malo koji grad u Bosni i Hercegovini, dočekavši u sumornom raspoloženju početak Drugog svjetskog rata – bukvalno u mraku, bez jasne perspektive i sa malo nade u bolje sutra.

PRILOZI

GRADSKO POGLAVARSTVO U TEŠNJU
Budžet za 1901. godinu[499]

A. Redovita potreba	
a) Osobna beriva	
- Funkcionalni dodatak gradskog načelnika	1.200 kruna
- Beriva (plaća) bilježnika	1.200 -//-
- Plaća telala	120 -//-
Iznos osobnih beriva	2.520 kruna
b) Stvarni troškovi	
- Pisarnički paušal općinskog ureda	120 kruna
- Ogrjev i rasvjeta općinskog ureda	120 -//-
- Osiguranje općinskih zgrada	66 -//-
Iznos stvarnih troškova	306 kruna
Iznos redovite potrebe	2.826 kruna
B. Izvanredna potreba	
- Milostinja Ahmetagi Biogradliji	288 kruna
Iznos izvanredne potrebe	288 kruna
UKUPNO:	3.114 kruna

II. Redarstvo	
A. Redovita potreba	
a) Osobna beriva	
- Beriva policijskog povjerenika	800 kruna
- Beriva 3 općinskih zaptija	1.440 -//-
Iznos osobnih beriva	2.240 kruna
b) Stvarni troškovi	
- Paušal za odijelo i naoružanje policijskog povjerenika	100 kruna
- Paušal za odijelo i naoružanje zaptija	180 kruna
Iznos stvarnih troškova	280 kruna
Iznos redovite potrebe	2.520 kruna

499 499ABH, ZVS, *Budžet Općine Tešanj za 1901. godinu*, kutija br. 137, šifra 23/137, br. 164651/900, Sarajevo, 8. novembra 1900.

III. Zdravstvo

A. Redovita potreba

a) Osobna beriva

- Beriva primalje (babice) ..... 400 kruna
- Beriva za živodera ..... 40 -//-
- Beriva nadzornika sušione koža ..... 240 -//-

Iznos osobnih beriva ..... 680 kruna

b) Stvarni troškovi

- Troškovi za uzdržavanje ambulatorija ..... 600 -//-
- Troškovi za kalamenje djece (vakcinacija) ..... 60 -//-
- Neutjerivi bolno-opskrbni troškovi tuđim bolnicama ..... 200 -//-
- Troškovi za sahranu ubogih ..... 60 -//-
- Stvarni troškovi sušione koža ..... 40 -//-
- Sredstva za dezinfekciju ..... 50 -//-

Iznos stvarnih troškova ..... 1.010 kruna

Iznos redovite potrebe ..... 1.690 kruna

UKUPNO ..... 1.690 KRUNA

IV. Ceste i građevine

A. Redovita potreba

a) osobna beriva

- Beriva mjernika, nadcestara i cestara (obezbjeđuje viši nivo vlasti)

b) Stvarni troškovi

- Troškovi za uzdržavanje kanala ..... 400 kruna
- Troškovi za uzdržavanje vodovoda ..... 300 -//-
- Troškovi za uzdržavanje cesta, ćuprija i kaldrme ..... 500 -//-
- Uzdržavanje općinskih zgrada ..... 400 -//-
- Uzdržavanje cestarskog alata ..... 100 -//-
- Najamnina mjesta za slaganje japije ..... 40 -//-
- Uzdržavanje najamnih lokala ..... 20 -//-

Iznos stvarnih troškova ..... 1.760 kruna

Iznos redovite potrebe ..... 1.760 kruna

B. Izvanredna potreba

Za poljepšanje zgrada ..... 400 kruna

Iznos izvanredne potrebe ..... 400 kruna

UKUPNO ..... 2.160 kruna

V. NASTAVA

A. Redovita potreba

a) Osobna beriva

- Beriva I učitelja	1.500 kruna
- Beriva II učitelja	1.440 kruna
- Beriva III učitelja	960 kruna
- Beriva učiteljice	1.440 kruna
- Plaća školskog podvornika	360 kruna
Iznos osobnih beriva	5.700 kruna

b) Stvarni troškovi

Opći troškovi za uzdržavanje škole

- Školski paušal	50 kruna
- Stipendije	400 kruna
- Nabava učila	60 kruna
- Nabava školskih knjiga	100 kruna
- Knjižnjica za učitelje	40 kruna
- Knjižnjica za učenike	30 kruna
- Ogrjev i osvjetljenje škole	240 kruna
- Troškovi za školski vrt	30 kruna
- Ine školske potrebe	40 kruna
- Nabava pribora za pisanje i crtanje	200 kruna
- Ogrjevni paušal za I učitelja	160 kruna
- Pranje i krečenje škole	60 kruna
- Nabava nagradnih knjiga	40 kruna
- Raskuživanje škole	20 kruna
Iznos stvarnih troškova	1.520 kruna
Iznos redovite potrebe	7.220 kruna

B. IZVANREDNA POTREBA

- Nabava haljina za sirotu djecu	400 kruna
- Zastori u 4 sobe i nabava učila u 4 sobe	200 kruna
- Bojenje 80 novih školskih klupa	100 kruna
- Popravci u školi i nabava pokućstva	490 kruna
Iznos izvanredne potrebe	1.190 kruna
UKUPNO	8.410 kruna

VI. Vatrogastvo

A. Redovita potreba

a. Osobna beriva

- Plaća dimničara ..... 60 kruna
- Plaća nadzornika sahat kule ..... 60 kruna

Iznos osobnih beriva ..... 120 kruna

b. Stvarni troškovi

- Uzdržavanje sprava ..... 200 kruna

Iznos stvarnih troškova ..... 200 kruna

Iznos redovite potrebe ..... 320 kruna

UKUPNO ..... 320 kruna

VII. Rasvjeta grada

A. Redovita potreba

a) Osobna beriva

- Palitelj lampi ..... 360 kruna

Iznos osobnih beriva ..... 360 kruna

b) Stvarni troškovi

Rasvijetljenje ulica i trgova ..... 1.200 kruna

Iznos stvarnih troškova ..... 1.200 kruna

Iznos redovite potrebe ..... 1.560 kruna

UKUPNO ..... 1.560 kruna

VIII. Ukonačenje vojske

A. Redovita potreba

Troškovi za ukonačenje vojske ..... 60 kruna

Prinos za poštarski i brzojavni ured ..... 120 kruna

Iznos redovite potrebe ..... 180 kruna

UKUPNO ..... 180 kruna

IX. Sirotinjstvo

A. Redovita potreba

Za podporu siromaha ..... 300 kruna

Iznos redovite potrebe ..... 300 kruna

UKUPNO ..... 300 kruna

X. Poljoprivredni troškovi

A. Redovita potreba

a) Osobna beriva

Čuvar bikova	240 kruna
Iznos osobnih beriva	240 kruna

b) Stvarni troškovi

Uzdržavanje sađenih drveća i uzorne bašće	60 kruna
Uzdržavanje bika	560 kruna
Uzdržavanje hatovske štale	30 kruna
5 nagrada za telala i maltara	40 kruna
Iznos stvarnih troškova	690 kruna
Iznos redovite potrebe	930 kruna
UKUPNO	930 kruna

XI. Troškovi samouprave

Plaća dohodarstvenog nadzornika	720 kruna
Plaća od 2 stalnih prijamnika daća	840 kruna
Plaća od 2 privremeno fungirajućih prijamnika daća	296 kruna
Nabava tiskanica za pobirača općinskih daća	80 kruna
Dućan za smještaj kantara	80 kruna
UKUPNO	2.016 kruna

XII. Razni troškovi

A. Redovita potreba

Zemaljski porez od općinskih zgrada i zemljišta	100 kruna
Nepredvidljivi troškovi i svečanosti	160 kruna
Plaća kočijaša i uzdržavanje konja	1.444 krune
Iznos redovite potrebe	1.704 krune
UKUPNO	1.704 krune

REKAPITULACIJA

Po prijedlogu Odobrila ZV

	Općine		kotar. ureda		okružne obl.			
	Redovita potreba	izvanredna potreba						
Naslov								
I Općinski ured	2.850	288	-//-		2.826	288	2.826	288
II Redarstvo	2.520		-//-		-//-		2.520	
III Zdravstvo	1.690		-//-		-//-		1.690	
IV Ceste i građevine	1.800	400	1.760	400	1.760	400	1.760	400
V Nastava	7.230	1.190	7.220	1.190	-//-		7.220	1.190
VI Vatrogastvo	320		-//-		-//-		-//-	
VII Rasvjeta grada	1.560		-//-		-//-		1.560	
VIII Ukonač. vojske	180		-//-		-//-		180	
IX Sirotinjstvo	300		-//-		-//-		300	
X Poljoprivredni tr.	930		-//-		-//-		930	
XI Trošk. samoup.	2.016		-//-		-//-		2.016	
XII Razni troškovi	1.704		-//-		-//-		1.704	
UKUPNA POTREBA:	**24.978**		**24.928**		**24.904**		**24.904**	

Po prijedlogu Odobrila ZV

Općine kotar. ureda okružne obl.

POKRIĆE

	I Dohodci iz općinskog imetka				
A.	Redovito pokriće				
	Najam. od opć. zem.	20	20	20	20
	III Dohodak op. daća				
A.	Redovito pokriće				
	Uvoznina (potrošarina)	8.800	9.000	9.000	9.000
	Behija	5.800	5.800	5.800	5.800
	Zebhija (koljarina)	2.600	2.600	2.600	2.600
	Klaonica	800	800	800	800
	Pristojba sušnice koža	100	100	100	100
	Kantarija	3.800	3.800	3.800	3.800
	Telalija	100	100	100	100
	Pijacovina	1.400	1.400	1.400	1.400
	Iznos redovitog pokrića	**23.400**	**23.600**	**23.600**	**23.600**
	UKUPNO	**23.400**	**23.600**	**23.600**	**23.600**
	IV Razni prihodi				
A.	Redovito pokriće				
	Prinos vožnje pošte				
	Tešanj-Jelah	1.600	1.600	1.600	1.600

REKAPITULACIJA

NASLOV	Po prijedlogu Općine	Odobrila ZV kotar. ureda	okružne obl.	
I Dohodci iz op. imetka	20	20	20	20
II Dohodak za ukon. vojske	-	-	-	-
III Dohodak op. daća	23.400	23.600	23.600	23.600
IV Razni prihodi	1.600	1.600	1.600	1.600
Ukupno pokriće	25.020	25.220	25.220	25.220

PREGLED

Potreba	Redovita	23.100	23.050	23.026	23.026
	Izvanredna	1.878	1.878	1.878	1.878
	UKUPNO	24.978	24.929	24.928	24.928
Pokriće	Redovito	25.020	25.220	25.220	25.220
	Izvanredno				
Ukupno		**25.020**	**25.220**	**25.220**	**25.220**
Višak		**42**	**292**	**316**	**316**

Tešanj, 24. septembra 1900. godine
(pečat) Gradonačelnik
Hamdibeg Ajanović

(pečat ZV) Vidio kotarski ured
(Mirko Navratil, kotarski predstojnik II.r.)

Nazočni proračun odobrava se sa potrebom od 24.904 krune, pokriće od 25.220 kruna. Dakle s viškom od 316 kruna.

Sarajevo, 8. novembra 1900. godine.
Za poglavara Zemaljske vlade;
Odjelni predstojnik:
(pečat ZV BiH)

KOTARSKI PREDSTOJNICI U TEŠNJU[500]

Teodor Vojnović, kapetan po činu, kotarski predstojnik, od 1878-1885. godine.

Gustav Tabery, kotarski predstojnik II razreda od 1885-1892. godine.

Deodat Krzysztofowicz, kotarski predstojnik II razreda od 1892-1895. godine. Odlikovan je 1894. godine viteškim ordenom Franje Josipa.

Emerich Navratil, kotarski upravitelj, položajni pristav I razreda od 1897-1901. godine. Od 1901. godine kotarski predstojnik II razreda.

Ivan pl. Savič, kotarski predstojnik I razreda od 1902-1907. godine.

Ernst Feliks Bardasch, kotarski predstojnik I razreda od 1908-1912. godine.

Roman Stiasny, kotarski predstojnik I razreda, carski i kraljevski poručnik u evidenciji, od 1912-1913. godine.

David Hersch, kotarski predstojnik II razreda od 1913-1915. godine.

Eduard Sönnenfeld, kotarski predstojnik II razreda od 1915-1919. godine.

500 ABH. Podaci izvađeni iz *Bošnjaka*, Kalendar za 1888-1918. godinu. Sarajevo. Zemaljska štamparija.

GRADSKO VIJEĆE TEŠANJ – SHEMATIZAM (1888-1918)[501]

Godina 1888.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hadži Fehim-beg Smajlbegović, Ibrahim Širbegović, Ibrahim Hukić, Derviš-beg Đonlagić, Smajl-aga Ferizbegović, Đorđe Spasojević, Panto Popović, Lazar Kovačević, Pero Križanović, Hadži Meho Alićehajić.

Godina 1892.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hadži Fehim-beg Smajlbegović, Ibrahim Širbegović, Ibrahim Hukić, Derviš-beg Đonlagić, Smail-aga Ferizbegović, Đorđe Spasojević, Panto Popović, Dmitar Blagojević, Pero Križanović, Hadži Meho Alićehajić.

Godina 1893.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hadži Fehim-beg Smajlbegović, Ibrahim Širbegović, Ibrahim Hukić, Derviš-beg Đonlagić, Smail-aga Ferizbegović, Đorđe Spasojević, Panto Popović, Dmitar Blagojević, Pero Križanović, Hadži Meho Alićehajić.

Godina 1894.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hadži Fehim-beg Smajlbegović, Smail-aga Ferizbegović, Ibrahim-aga Širbegović, Ibrahim-aga Hukić, Panto Popović, Mitar Blagojević, Petar Todorović, Anto Boduljica, Hadži Meho Alićehajić, Derviš-beg Đonlagić veliki.

---

501 ABH. Podaci su prikupljeni iz Bosanskog glasnika (Bosnischer Bote) i Bošnjaka, kalendar za period 1888-1918. Sarajevo, Zemaljska štamparija. Prvi poznati podaci o sastavu gradske vlasti u Tešnju su iz 1888. godine.

Godina 1895.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hadži Fehim-beg Smajlbegović, Smail-aga Ferizbegović Ibrahim-aga Širbegović, Ibrahim-aga Hukić, Panto Popović, Mitar Blagojević, Petar Todorović, Anto Boduljica, Hadži Meho Alićehajić, Dervišbeg Đonlagić veliki.

Godina 1896.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Mehaga Alićehajić, Derviš-beg Đonlagić veliki, Hasan Turalić, Ibrahim-aga Hukić, Petar Todorović, Mitar Blagojević, Đorđo Lemešević, Anto Boduljica, Ibrahim-aga Širbegović.

Godina 1897.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić veliki, Hasan Turalić, Ibrahim-aga Hukić, Mitar Blagojević, Ibrahim-aga Širbegović, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić.

Godina 1898.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić veliki, Hasan Turalić, Ibrahimaga Hukić, Mitar Blagojević, Ibrahimaga Širbegović, Hamzabeg Đonlagić, Ademaga Mešić, Zijabeg Đonlagić.

Godina 1901.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić veliki, Hasan Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Ibrahim-aga Širbegović, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić.

Godina 1902.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić veliki, Hasan Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Ibrahim-aga Širbegović, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić.

Godina 1903.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić veliki, Hasan-aga Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić, Suljaga Eminagić.

Godina 1904.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pijanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić Veliki, Hasan-aga Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić, Suljaga Eminagić.

Godina 1905.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić, Hasan-aga Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić, Suljaga Eminagić.

Godina 1906.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Mihajlo Pjanić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Smail-aga Ferizbegović, Derviš-beg Đonlagić, Hasan-aga Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić, Suljaga Eminagić.

Godina 1907.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Milovan Tanasić.[502]

Gradsko vijeće, zastupnici: Derviš ef. Smajlbegović, Mehaga h. Alićehajić, Hamzaga Đonlagić, Hasan-aga Turalić, Smajl-beg Ferizbegović, Suljaga H. Eminagić, Ibrahim-aga Srkalović, Milovan Tanasić, Hamza h. Mešić.

Godina 1908.

Načelnik: Hamdi-beg Ajanović, vit.o. F.J.

Podnačelnik: Milovan Tanasić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Mehmed H. Alićehajić, H. Ago Smajlbegović, Hasan-aga Turalić, Hamza-beg Đonlagić, Ibrahim-aga Srkalović, H. Suljaga Eminagić, Emin-beg Kapetanović, Derviš Smajlbegović, Karl Tremer.

Godina 1909.

Načelnik: (umro)

Podnačelnik: Milovan Tanasić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Mehmed H. Alićehajić, H. Ago Smajlbegović, Hasan-aga Turalić, Hamza-beg Đonlagić, Ibrahim-aga Srkalović, H. Suljaga Eminagić, Emin-beg Kapetanović, Derviš Smajlbegović, Karl Tremer.

Godina 1910.

Načelnik: Zija-beg Đonlagić.[503]

Podnačelnik: Milovan Tanasić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hasan-aga Turalić, Ibrahim-aga Srkalović, Hamza-beg Đonlagić, H. Suljaga Eminagić, Derviš ef. Smajlbegović, hadži Meho Alićehajić, Adem-aga Mešić, Emin-beg Kapetanović, Karl Tremer.

---

502 *Bošnjak* u svom redovnom shematizmu za 1907. i dalje navodi Mihajla Pijanića kao donačelnika, dok se u izvodu iz zapisnika sa sjednice Gradskog poglavarstva Tešanj od 25. novembra 1907, navodi Milovan Tanasić kao donačelnik.

503 Prema statutu grada Tešnja, u slučaju spriječenosti gradonačelnika je zamjenjivao donačelnik. Kada je Hamdi-beg Ajanović umro, Milovan Tanasić je došao na mjesto gradonačelnika i obavljao je tu funkciju do izbora, oktobra 1910, kada za gradonačelnika dolazi Zija-beg Đonlagić.

Godina 1912.

Načelnik: Zija-beg Đonlagić.

Podnačelnik: h. Hamza Mešić.

Gradsko vijeće, zastupnici: Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Muhamed-beg Širbegović, Haki-beg Smajlbegović, Smail-aga Galijašević, Sami ef. Ajanović, Halil-aga Ahmetagić, h. Stevo Šundić, Josef Furlan.

Godina 1913.

Načelnik: Zija-beg Đonlagić

Podnačelnik: H.Hamza Mešić

Gradsko vijeće, zastupnici: Hamza-beg Đonlagić, Adem-aga Mešić, Muhamed-beg Širbegović, Haki-beg Smajlbegović, Smail-aga Galijašević, Sami ef. Ajanović, Halil-aga Ahmetagić, h. Stevo Šundić, Josef Furlan.

Godina 1916.

Načelnik: Zija-beg Đonlagić

Podnačelnik: Muhamed-beg Širbegović

Gradsko vijeće, zastupnici: Adem-aga Mešić, Haki-beg Smajlbegović, Smail-aga Galijašević, Sami ef. Ajanović, Halil-aga Ahmetagić, Julius pl. Vuković, Ibrahim h. Turalić, Hamid Bukvić, Milovan Tanasić.

Godina 1917.

Načelnik: Zija-beg Đonlagić

Podnačelnik: Muhamed-beg Širbegović

Gradsko vijeće, zastupnici: Adem-aga Mešić, Hasan-beg Ajanović, Smail-aga Galijašević, Sami ef. Ajanović, Halil-aga Ahmetagić, Julius pl. Vuković, Ibrahim h. Turalić, Hamid Bukvić, Milovan Tanasić.

Godina 1918.

Načelnik: Zija-beg Đonlagić

Podnačelnik: Muhamed-beg Širbegović

Gradsko vijeće, zastupnici: Adem-aga Mešić, Hasan-beg Ajanović, Smail-aga Galijašević, Sami ef. Ajanović, Halil-aga Ahmetagić, Julius pl. Vuković, Ibrahim h. Turalić, Hamid Bukvić, Milovan Tanasić.

Zapisnik o primopredaji dužnosti između kotarskog predstojnika I razreda Josipa Mrzljaka i vladinog savjetnika dr Eugena Molnara[504]

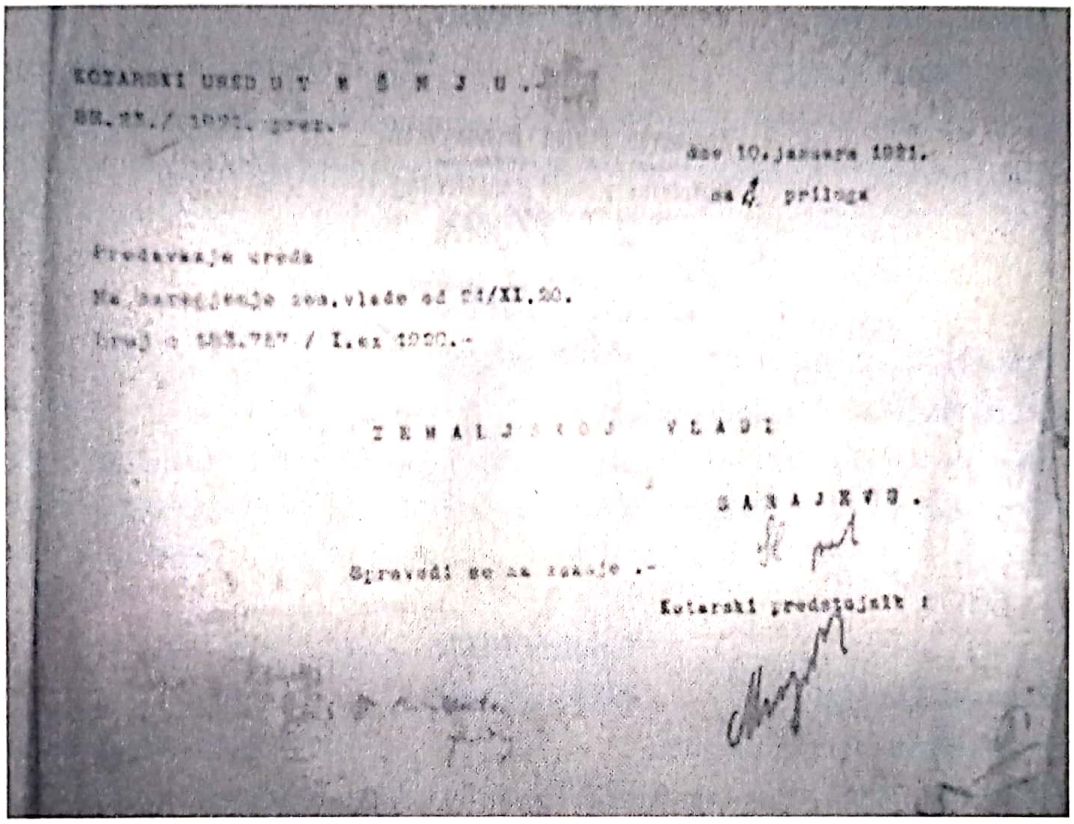

KOTARSKI UREDU T E Š N J U.-

dne 10. januara 1921.

na 4 priloga

Predavanje ureda

Na zaregjenje zem. vlade od 24/XI.20.

Broj o 153.757 / I. ex 1920.-

Z E M A L J S K O J V L A D I

S A R A J E V U.

Sprovedi se na zakonje.-

Kotarski predstojnik I

504 ABH. ZV. Prezidij. 8/25/10, 9295/21. Primopredaja dužnosti u kotarskom uredu Tešanj.

Z A P I S N I K

Sastavljen kod kotarskog ureda u [illegible], dne 9. januara 1921.-

Prisutni potpisani:

Predmet je : predavanje i primanje predmeta kotarskog ureda u [illegible] .-

Prisutni: kotarski-predstojnik I. razreda JOSIP [illegible].-

Predavaoci: Vladin savjetnik Dr. EUGEN MOLNAR.-

Predaje se redovno i prima se :

1./ Uredovna blagajna sa ključevima i štamrom .-

2./ K l j u č - š i f r a .-

3./ Naredba o konverziji .-

4./ Originalni štatut kotarske [illegible] zaklade .-

5./ Instrukcija o mobilizaciji Br. 90./1920. pres.-

6./ Veršlus spisi - Br. [illegible] / 1921, pres.-

7./ Izvorni ugovor [illegible] [illegible] tantovina .-

8./ Biljega 15. komada po 2 Kr. 10 komada po 60 hel. te [illegible]

L e t r i c a [illegible] .-

9./ [illegible] Kr. [illegible] hel. [illegible]

10./ Tri [illegible] uložne knjižice.-

11./ [illegible] uložnoj knji-

žici.-

12./ [illegible] uložnoj knjižici.-

13./ [illegible] .-

14./ [illegible] u [illegible] ted-

ta [illegible] .-

15./ Uložna knjižica [illegible] Kruna [illegible] hel.-

16./ Uložna knjižica Alije [illegible] kruna .-

17./ [illegible] .-

18./ Depozit [illegible] Br. [illegible] .-

19./ Ostavština Alije [illegible] /Br. [illegible]/ u iznosu od [illegible] Br. [illegible]

Amerikanskom novcu /

20./ Uredski paušal sa primitkom od 15.713 Kr.70 hel. i izdatkom od 10655 K.

97.hel. dakle sa potraživanjem od [illegible] Kr. [illegible] hel.-

21./ Uznički paušal sa primitkom od 1000 kruna i izdatkom od 1005 Kr. dakle

sa potraživanjem od [illegible] kruna .-

9295/21

22./ [illegible] .-

./.

3

[illegible]

[illegible]

Predmet	Primitak Kr.	Hal.	Izdatak Kr.	Hal.
Blagajnički [illegible] u iznosu od	[illegible]			
Za pokriće ove svote od [illegible] nalazi se u kasi :				
1./ [illegible] od			10.311.	[illegible]
2./ [illegible] u iznosu od			7.500	.-
3./ Potraživanje pod st.20 ovog zapisnika			33.311	57.
4./ Potraživanje pod st.21.ovoga zapisnika			505.	.-
5./ GOTOVINA U KASI			10. 575.	40.
Ukupno : Kruna	93.132.	36.	93.132 .	36.

ZAKLJUČENO : POTPISANO :

Primaoc : Mrkljak v.r. Kotarski predstojnik I.raz.

Predavaoc : B a l a s r v.r. Vlad. - savjetnik.-

Perovodja : S. Kajetanović v.r.

Politički život u Tešnju 1919-1941.[505]

Značajan općinski budžetski prihod predstavljala je *telalija*, ubirana prilikom iznajmljivanja vakufskih i crkvenih dobara. Na sjednici općinskog vijeća od 22. septembra 1922, donačelnik Širbegović iznio je ozbiljne optužbe na račun načelnika Zija-bega Đonlagića i Adem-age Mešića, vijećnika. O težini optužbi govori i to da je donačelnik Muhamed-beg Širbegović 16. oktobra 1922. uputio Pokrajinskoj upravi tužbu u kojoj navodi da su oni glavni zakupci vakufske imovine, te da su ovom odlukom oštetili općinsku blagajnu za nekoliko hiljada kruna prihoda od poreza na oglašavanje, dok su sami na velikom dobitku jer nisu morali platiti općinski porez-*telaliju*.

Muhamed-beg Širbegović, Beč, 1915. godine

Ova tužba je preko Okružne oblasti Banja Luka (br. 6187 od 26. X 1922) proslijeđena Pokrajinskoj upravi gdje je zavedena. Pokrajinska uprava je pod istim brojem (110554/1922. šif. 47/144/8) 7. novembra naložila Kotarskom uredu u Tešnju da u saradnji sa načelnikom odjeljenja za unutrašnje poslove do 10. decembra 1922, ispita navode donačelnika Širbegovića. Izjave načelnika Zija-bega Džonlagića i Adem-age Mešića, koje su po nalogu Pokrajinske uprave morali da daju u pisanoj formi, opovrgavaju navode Širbegovića.

Adem-aga Mešić, kao dokaz je priložio iskaz iznajmljenih vakufskih objekata, odnosno prihoda sa istih u godini 1922. Na spisku su imena 39 zakupaca iz Tešnja. Među njima nema Adem-age, a Zija-beg Džonlagić je samo iznajmio travu na velikom greblju.

505 Mina Kujović, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj ..., 15-16.

Iskaz

Iznajmljenih vakufskih objekata odnosno prihoda sa istih u godini 1922.

R. broj	Ime iznajmljenog objekta	Iznos najamnine u krunama	Ime i prezime najmoprimaoca svi iz Tešnja
1.	kafana u čaršiji	6.100	Dulsa Mandžukić
2.	dućan u čaršiji	1.328	Avdo Gazić
3.	dućan u čaršiji	650	Smail Srkalović
4.	dućan u čaršiji	1.000	Galib Mulalić
5.	dućan u čaršiji	1.600	Kadro Dusinović
6.	dućan u čaršiji	2.205	Alija Denjalić
7.	dućan u čaršiji	2.600	Ago Džafić
8.	dućan u čaršiji	3.000	Atif Terzić
9.	dućan u čaršiji	650	Omer Brka
10.	dućan u čaršiji	715	Hamdo H. Smailović
11.	kovačnica	400	Selim Silajdžić
12.	kovačnica	300	Rašid Skopljak
13.	kovačnica	120	Mujo Musić
14.	prihod od bašće "Dolina"	300	Šućro Bajramović
15.	oranica "Sofićka"	720	Hasan ef. Ćatić
16.	prihod od bašće "Ravno"	300	A. Ćatić
17.	rod šljiva sa bašće "Ravno"	6.500	Smajo Brka
18.	rod sa parcele "Borići"	310	Avdo H. Smailović
19.	rod šljiva sa parcele "Borići"	1200	Ibro Deljko
20.	trava od musale	700	H. Osman ef. Morankić
21.	rod od musale	200	Ibro Deljko
22.	jedan komad novog greblja	651	Suljo Odžaklić
23.	jedan komad novog greblja	2.000	Ivo Zec
24.	vrt kod rijeke	460	Ibrahim Galijaš
25.	jedan komad novog greblja	440	Ivo Zec
26.	jedan komad novog greblja	500	Suljo Fijak
27.	rod od šljiva velikog greblja	22.500	Ibro Deljko
28.	trava od velikog greblja	7.200	Avdaga Mešić
29.	rod od šljiva od Musale	1.500	Haso Agić
30.	rod od šljiva pod Terzića kućom	4.450	Uzeir Terzić
31.	rod od šljiva sa Avdipaša greblja	3.000	Musto Mlivić
32.	trava od greblja Mlivića	4.300	Hamdo Terzić
33.	trava od velikog greblja	8.000	Zija-beg Džonlagić
34.	trava od greblja Turkovića	4.000	Osmo Školjić
35.	trava od Šehagića	1.200	Šejh M. Edzhuri
36.	trava greblja kod kasarne	5.000	Ibro Alićehajić
37.	trava ciganjskog greblja	1530	Ibrahimpašić
38.	trava greblja kod Bukvića dućana	900	Asim Ahmetagić
39.	trava od malog greblja	3.080	Bajraktarević

Ukupno 101.367

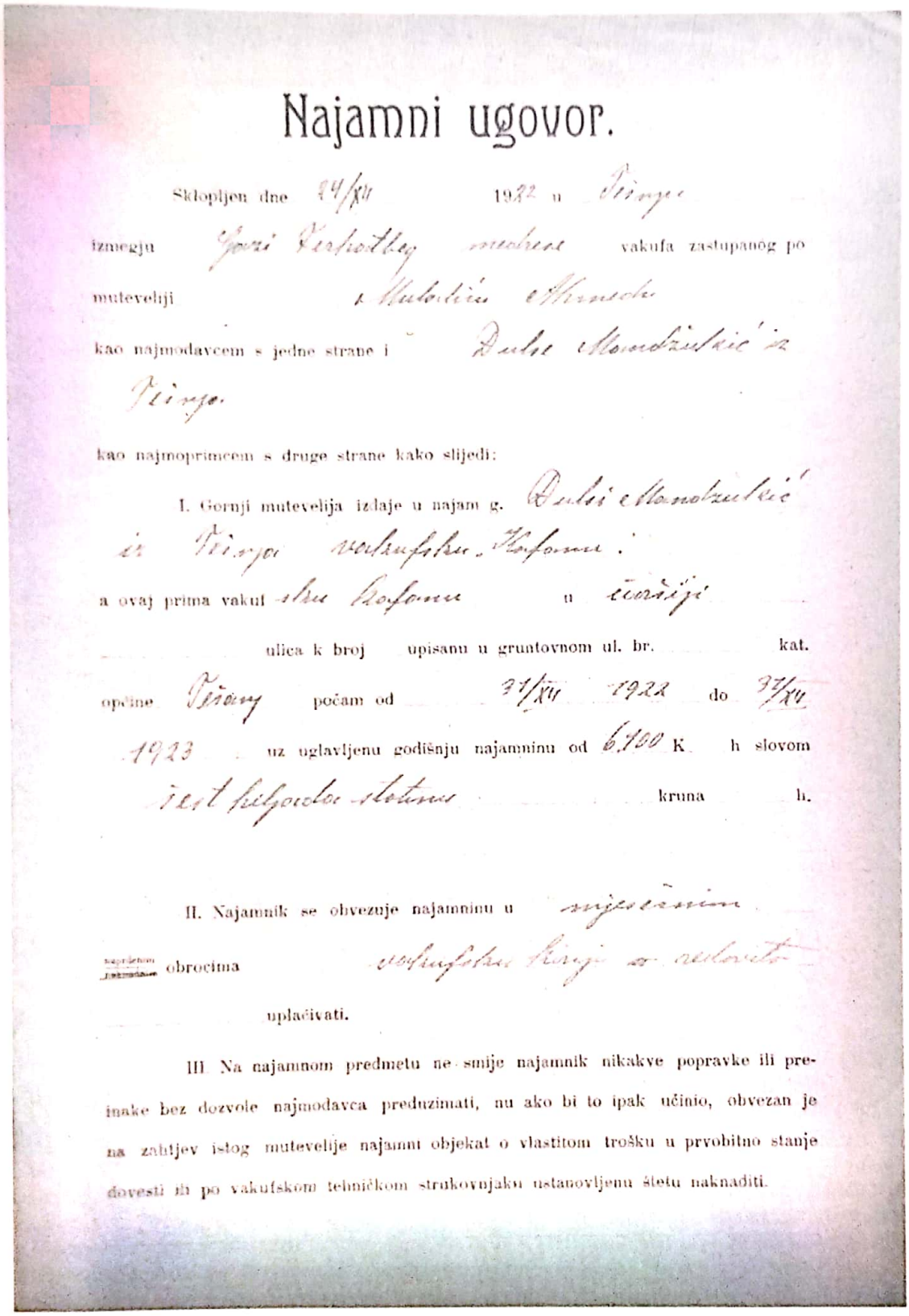

Najamni ugovor.

Sklopljen dne 24/XII 1922 u Tešnju

izmegju Gazi Ferhatbeg medrese vakufa zastupanog po

muteveliji Mulaliću Ahmedu

kao najmodavcem s jedne strane i Đulse Mandžukić iz

Tešnja

kao najmoprimcem s druge strane kako slijedi:

I. Gornji mutevelija izdaje u najam g. Đulsi Mandžukić iz Tešnja vakufsku Kafanu.

a ovaj prima vakufsku kafanu u čaršiji

ulica k broj upisanu u gruntovnom ul. br. kat.

općine Tešanj počam od 31/XII 1922 do 31/XII

1923 uz uglavljenu godišnju najamninu od 6.100 K h slovom

šest hiljada stotinu kruna h.

II. Najamnik se obvezuje najamninu u mjesečnim

~~naprijetom~~ ~~naknadnim~~ obrocima vakufsku kiriju u redovito

uplačivati.

III. Na najamnom predmetu ne smije najamnik nikakve popravke ili preinake bez dozvole najmodavca preduzimati, nu ako bi to ipak učinio, obvezan je na zahtjev istog mutevelije najamni objekat o vlastitom trošku u prvobitno stanje dovesti ili po vakufskom tehničkom strukovnjaku ustanovljenu štetu naknaditi.

Ugovor o najmu kafane između Đulse Mandžukić i Gazi Ferhat-begove medrese

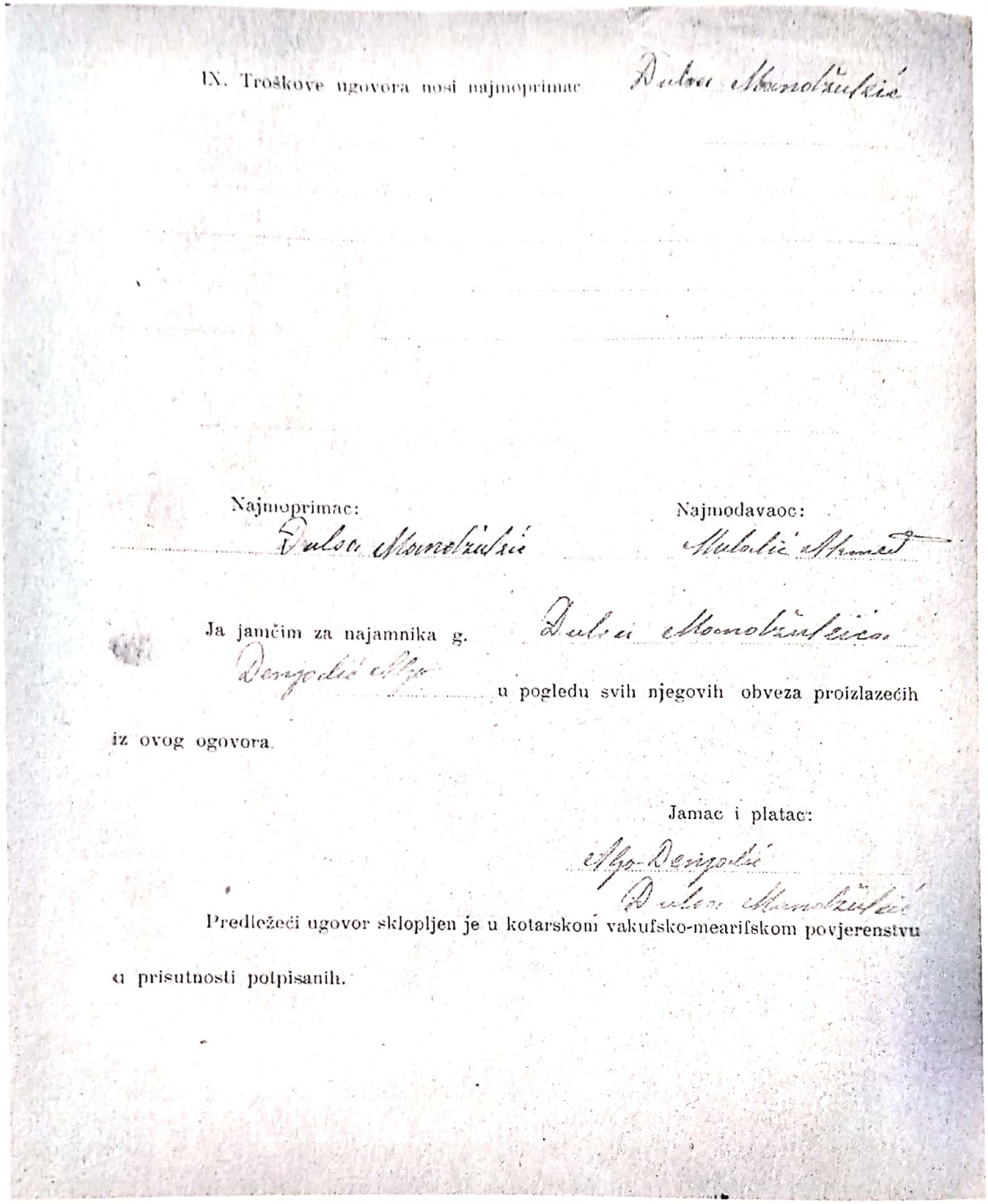

IX. Troškove ugovora nosi najmoprimac Dulović Mehmedalija

Najmoprimac: Dulović Mehmedalija

Najmodavaoc: Mulalić Ahmet

Ja jamčim za najamnika g. Dulović Mehmedalija Denjopić Ago u pogledu svih njegovih obveza proizlazećih iz ovog ogovora.

Jamac i platac:

Ago Denjopić

Dulović Mehmedalija

Predležeći ugovor sklopljen je u kotarskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u prisutnosti potpisanih.

Originalni dokument o zakupu vakufske kafane

Arhivska građa o daljoj istrazi nije sačuvana tako da se ne zna epilog ove istrage.

SRESKI POGLAVARI U TEŠNJU

Adolf Kareš, kotarski predstojnik I razreda, od marta do jula 1919. godine.[506]

Milan R. Popović, politički pristav II razreda, od jula do novembra 1919. godine

Dr. Eugen Molnár, kotarski predstojnik (vladin savjetnik), od novembra 1919. do 9. januara 1921. godine.[507]

Josip Mrzljak, kotarski predstojnik I razreda, od januara 1921-1923. godine.[508]

Melko Goce-Gučetić, sreski poglavar, od 1923-1924. godine.[509]

Dušan Sretenović, sreski poglavar, od 1924-1925. godine.[510]

---

506 ARSBL, 5, Aj 161, 24. *Spiskovi o potraživanjima iz prethodnih godina poglavarstva Sreza tešanjskog*. Akt broj: 14.946/28 od 24.11.1928. Navodi se sreski poglavar Kareš 6. 7. 1919. godine da je naplatio dnevnicu za službeno putovanje.

507 ARSBL, 5, Aj 161, 24. Kotarski predstojnik Eugen Molnár odobrio je 19. novembra 1919. godine prijedlog budžeta gradske općine Tešanj za 1920. godinu i proslijedio isti okružnoj oblasti u Banjaluci na odobrenje. Proračun općine Tešanj za godinu 1920, 16665/20.

508 ABH. ZV. Prezidij. 8/25/10, 9295/21. Primopredaja kotarskog ureda u Tešnju.

509 ARSBL, 5, Aj161, 24. Melko grof Goce Gučetić, po zanimanju pravnik, bio je predsjednik Srpskog akademskog društva *Zora* u Beču 1903. godine. *Bosanska vila*, 30. novembar 1903, 1. Gučetić (talijanska varijanta Gozze, Goce), dubrovačka plemićka obitelj. Poznati i pod prezimenom Pecurario (Ovčarević), Dragojević i de Pusterla. Ubrajaju se među najimućnije i u gradskoj upravi najprisutnije obitelji dubrovačkog plemstva. Dali su mnogobrojne crkvene dostojanstvenike (Arkanđeo /1533-1610/, trebinjsko-mrkanjski biskup: Petar Dragojević, teolog, 1493-1564; Ambrozije /1563-1632/, trebinjsko-mrkanjski i stonski biskup); književnike (Ivan /1451-1502/; Stjepan, XVI st.: Savin, u. 1603; Jerolim, u. 1639, Vice Marija /1701-71/ i dr.), filoz. Pisce (Nikola Vitov, 1549-1610) i umjetnike (Bernard Orsat, sitnoslikar, XVI st.; Pavao, slikar, XVIII st. I dr.). God. 1687. Luka, Nikola i Rafael stječu ug. plemstvo s naslovom knezova Trebinja i Popova. U XIX st. Najistaknutiji je odvjetnik političar i diplomat Lukša G. Ovčarević. *Proleksis enciklopedija online*, 18. oktobar 2013. Arboretum HAZU-a u Trstenom, poznat po zbirci sredozemnih i egzotičnih biljaka osnovan je na ladanjskom posjedu Gučetića 1948. godine, op.a.

510 Ukazom kralja od 25. juna 1924. god., postavljen je za poglavara Sreza tešanjskog, u 1. grupu druge kategorije, sa osnovnom platom sedmog stepena i pripadajućom stanarinom Dušan S. Sretenović, upravnik Jošaničke Banje, *Službene novine KSHS*, br. 177, od 5. avgusta 1924, 1.

Sabit Čampara, sreski poglavar, od 1926-1927. godine.[511]

Jovan Lazarević, sreski poglavar, od 1927-1929. godine.[512]

Mihajlo Stojanović, sreski poglavar, od 19. marta 1929.[513]

Radomir Čađević, sreski načelnik, od 1930. godine.[514]

Stojković, sreski načelnik, od 1932. godine.[515]

Hasib Hadžić, sreski načelnik, od 1937-1939. godine.[516]

Svetozar Brkanović, sreski načelnik, od 1939-1941. godine.[517]

---

511 ARSBL, 5, Aj 161, 24. Kao sreski poglavar provodio je represivne mjere protiv državnih činovnika, istaknutih aktivista Narodne uzdanice u namjeri da parališe rad Društva. Ibrahim Kemura, *Cultural and Educational Society of Muslims "Narodna uzdanica"/"National hope"/ 1923-1941. Narodna uzdanica u uslovima šestojanuarske diktature.* Fond otvoreno društvo Budimpešta, 1999, 17.

512 ARSBL, 5, Aj 104, 8600/27.

513 Ukazom kralja postavljen je za poglavara Sreza tešanjskog Stojanović Đ. Mihajlo, poglavar Sreza travničkog. Razmeštaj sreskih poglavara. *Politika*, Beograd, utorak, 19. marta 1929, godina XXVI, broj 7501, 4.

514 *Službeni list Vrbaske banovine*, god. II, br. 37, 7. august 1930, 2.

515 *Pravda*, 1932-07-04, 4.

516 *Vrbaske novine*, Banja Luka, god. VIII, br. 1180, 7,8,9. januar 1937, 3.

517 "U utorak poslije podne naprasno je preminuo u Banjoj Luci Svetozar Brkanović, sreski načelnik iz Tešnja. Prije nekoliko dana pok. Brkanović nastupio je vojnu dužnost u Banjoj Luci kao rezervni potpukovnik. U utorak poslijepodne, oko dva sata, ispratio je svoju suprugu, koja je preko Kotor Varoša otputovala za Tešanj. Nešto kasnije pok. Brkanović otišao je u grad da svršava neke poslove i u momentu kada je naišao pored restorana g. Jove Dimitrijevića naglo mu je pozlilo. Teškom mukom uspio je da se skloni u restoran gdje mu je posluga, kao i neki prolaznici, pružili prvu pomoć. Odmah je prevezen u bolnicu gdje je, nedolazeći svijesti, izdahnuo. Pok. Svetozar Brkanović imao je 53 godine, rodom je iz Koprivnice. Kao sreski načelnik služio je u Bosanskoj Gradišci, Jajcu, Bosanskom Grahovu, Tešnju i u još nekim mjestima. Bio je aktivni član mnogih prosvjetnih, kulturnih, humanih i viteških društava. Aktivno je sarađivao u Sokolskoj župi Banja Luka, kao i u Jadranskoj straži. Za vrijeme Svjetskog rata pok. Brkanović bio je dobrovoljac i odlikovao se kao hrabar oficir..." *Vrbaske novine*, Banja Luka, br. 1781, god. XII, 20. mart 1941, 2.

Tešanj u 1924. godini[518]

Organizirana gradska općina sa 3076 stanovnika, od kog broja otpada na muslimane 2595, na pravoslavne 265, na katolike 100 i na Jevreje 15. Grad je udaljen od Doboja 19,5 km, a od Banja Luke 105 km.

Sedmični sajam utorkom, godišnji od 31. oktobra do 2. novembra i 24. i 25. aprila, ponajviše u stoci. Bogata domaća industrija mlinskog kamenja, lončarije, ćilima, volovskih jarmova.

Žandarmerijska stanica. Komandir; Špiro Levnajić, narednik II kl.

Odjeljak finansijske kontrole. Starješina; Adam Pavičić.

Poglavarstvo sreza tešanjskog (telefon broj 10). Melko Gozze-Gučetić, sreski poglavar; August Kezić, pristav pom. ureda; Miron Petrović, Hakija Kahvić, Dominik Kuzcynski, kancelisti; Dr. Zigfrid Dijamant, sreski nadliječnik; Otto Gešwind, viši geometar; Alfonzo Birgmayer, asistent; Petar Matković, nadcestar; Adolf Ogrizek, potporučnik, vojni referent; Omer Kajtaz, šumski savjetnik; Avdo Brkić, podšumar; Hasan Mulabećirović, nadlugar.

Kotarski sud. Stanko Pavlat, sudski savjetnik; Stanko Svetek, sudski tajnik; Josip Bojić, kancelista; Ali Riza Dizdarević, šerijatski sudac; Ahmed hafiz Mulalić, šerijatski vježbenik; Vinko Marković, viši gruntovničar; Jovo Stojanović, gruntovničar.

Porezni ured. Josip Tomljenović, nadporeznik; Fuad Dervić, poreznik; Bećir Galijašević, oficijal; Džafer Galijaš, oficijal; Mato Tiljak, vježbenik; Milan Busančić, vježbenik.

Poštanski i brzojavni ured. Vjekoslav Huber, upravnik; Derviš Mulaomerović, asistent.

Nastavni zavodi

Narodna osnovna škola. Pero Milošević, školski upravitelj; Sofija Stopa, Fata Kreševljaković, učiteljice. Školu pohađa 212 učenika-ca.

Novčani zavodi

Kreditna banka dioničarsko društvo (telefon broj 13). Osnovana 1911. godine. Kapital 1.000.000 dinara. Rezerve oko 250.000 dinara. Članovi upravnog odbora: predsjednik: Muhamed-beg Širbegović; potpredsjednik: Đorđe Stojanović; članovi: Ali-beg Smajlbegović, Dušan Blagojević, Hasan-beg Eminagić, Rašid-aga Mujagić, Rifat-beg Ferizbegović, Emin-beg Ferizbegović i Novak Tešić. Članovi

518 *Informator za Bosansku Krajinu*. Uredio Dragan Golub. Tisak: Jugoslovensko novinstvo d.d. Zagreb. 1924. godina.

nadzornog odbora: predsjednik Omer Ferizbegović; potpredsjednik: Dojčin Petrović. Članovi: Murat-beg Alićehajić, Hamza-beg Ajanović, Ibrahim-beg Smajlbegović.

Muslimanska trgovačka i poljodjelska banka, dioničarsko društvo Tešanj (telefon broj 4.). Zavod postoji od 1906. godine kao prva muslimanska kreditna zadruga s. n. j. koja se 1912. pretvorila u Muslimansku trgovačku i poljodjelsku banku dioničarsko društvo d.d. Kapital danas iznosi 1.000,000 dinara. Članovi upravnog odbora: predsjednik Adem-aga Mešić; potpredsjednik Hamzaga Husedžinović (Banja Luka). Članovi: Zija-beg Đonlagić, Smail-aga Galijašević, Tahir-beg Smajlbegović, Tešanj, dr. Viktor Jankiewicz, Tuzla. Članovi nadzornog odbora: pročelnik Sami ef. Ajanović (Tešanj); članovi: Suljaga Bajraktarević (Tešanj), Ragib Kosović (Tuzla), Dedaga Pobrić i Muhamed Bajraktarević (Tešanj).

Protokolirane trgovačke radnje

Mješovita roba, žito i šljive: Adem-aga Mešić, Zija-beg Đonlagić, Hasan i Alija Turalić, Smajl i Halid-aga Galijašević, Braća Širbegović, Ašir-aga Mujičić.

Mješovita roba: Pobrić Dedaga, Pero Dučić, Novak Tešić.

Manufaktura, kolonijalna roba i posuđe: Hamza Mešić, Abraham Mazalta, Avram Albahari, Bajro Golubović, Braća Ferizbegović, Braća Mešić, Rašid-aga Mujagić, Zejr Terzić, Suljaga Bajraktarević.

Obrtnici

Postolari: Mujo Smajlbegović, Sabit Hafizović, Husejn Hatibović, Hamdo Hadžismajlović, Smajl Srkalović, Niko Gvero, Đoko Tešić, Dedo Terzić, Niko Maksimović i Huso Galijašević.

Stolari: Carlo Trömer, Smajl Mehinagić, Ibro Pašić, Dedo Pašić, Husejn Džaferović i Mujo Hukić.

Krojači: Milan Blagojević, Aljo Hotić, Ismet Galijašević.

Terzije: Haso Hadžihasić, Nezir Hotić, Sejdo Krdžalić i Hamid Delibegović.

Brijači: Mujko Dipić, Ahmet Dipić, Suljo Hukić, Ahmet Hukić, Mahmut Hukić, Avdo Hadžiahmetović, Salim Dizdarević, Mujo Dizdarević, Arif Delibegović i Salko Hadžihasić.

Opančari: Ago Džafić, Omer Kahvić, Salko Sarija, Aljo Dolamija, Alija Srkalović i Hasan Sarač.

Sahadžije: Adem Subašić, Sabit Tahmiščić, Mehmed Galijašević i Nedžib Hojkurić.

Dunđeri: Zeir Deljkić, Suljo Šehagić, Mustafa Dolamija, Meho Mandžuka, Salih Prnjavorac, Hamid Kašibović, Avdo Sejmenović.

Pekari: Meho Smajlbegović, Avdo Berberović, Hamza Galijaš (Hadži Isić), Avdo Ćatić, Muho Mehinagić, Alija Turalić, Imbro Turalić, Zejir Mašić, Šućro Bajramović, Ibro Hadžić.

Mesari: Alija Turalić, Osmo Školjić, Hamdo Hatibović i Hadži Mujo Numanović.

Kovači: Omer, H. Merdanović, Mehmed Sejdinović, Rašid Ramić, Selim Silajdžić, Mujo Musić.

Podkivači: Mustafa Brka, Mustafa hafiz Hundur, Šabo Mizrak, Alija Kahrimanović.

Društva i ustanove

Srpska čitaonica. Predsjednik Risto Blagojević.

Muslimanska čitaonica. Predsjednik Emin-beg Ferizbegović.

Hrvatska muslimanska čitaonica. Predsjednik Adem-aga Mešić.

Sokolsko društvo. Predsjednik Hasan ef. Midžić.

Pododbor Prosvjete. Predsjednik Pero Milošević.

Pododbor Gajreta. Predsjednik Emin-beg Ferizbegović.

Podružnica Napretka. Predsjednik Jozo Tomljenović.

Hrvatski radiša. Predsjednik Rašid Ahmetagić.

Narodna uzdanica. Predsjednik Hasan ef. Midžić.

Invalidsko udruženje. Predsjednik Suljo Bukvić.

Podružnica udruženja hrvatskih obrtnika.

Pregled sreza

Površina šuma: Površina državnih šuma 594.364 ha. Površina šuma Gazi Husrev-begova vakufa: 140.318 ha. Površina privatnih šuma: 155.395 ha. Državne i vakufske šume eksploatira Destilacija drva d.d. Teslić.

Stanje poljoprivrede: U svim granama poljoprivrednog rada opaža se napredak. Svake godine sve više prodire u široke slojeve težnja za racionalnijim obrađivanjem tla (duboko oranje u jesen preorica) za pravilnim đubrenjem, zamjenjivanjem sjemena, nabavljanjem sprava. Organizuju se zadruge, uređuju se racionalni đubrenjaci, zabacuju se drveni, a uvelike kupuju gvozdeni plugovi, sijačice, sječke, vršačice, vjetrenjače, trijeri i okopačice. Budi se i interes za umjetnim i zelenim gnojivom.

Stočarstvo: Brojno stanje stoke bilo je po najnovijem popisu slijedeće: konja: 1169; kobila: 1232; pastuva 898: volova: 2670; krava: 5704; bikova: 265; ovaca: 13.735; svinja: 6199; peradi: 32.102. Ova je stoka većinom domaće pasmine, ali postoji tendencija oplemenjivanja. Osim industrijskih preduzeća u Tesliću i Usori, koja posjeduju goveda pincgavsko-metalske pasmine (goveda mliječnog tipa, daju preko 2.500 l mlijeka godišnje, op.a.), imaju i neki privatnici i zadruge također priplodna grla.

Mljekarska zadruga u Šijama osnovana je 1923. godine za racionalno iskorištavanje mlijeka, te proizvodi dosta dobar kravlji sir. Kapacitet proizvodnje sira u ovoj zadruzi, dostiže do 2.500 kg mjesečno.

Klupe

Žandarmerijska stanica: komandir Josip Gorjanc, narednik II kl.

Blatnica

Žandarmerijska stanica: komandir Nikola Vuković, narednik II kl.

Općinski ured: Savo Vrekić, načelnik sa 12 odbornika.

Narodna osnovna škola. Nastavnik Marko Franjo. Učenika: 38.
Trgovina mješovite robe: Ćerim Avduzaimović.
Obućari: Mujaga Imširević, Vinko Hudolin.
Dunđeri: Simeun Dujaković.

Gojakovac

Narodna osnovna škola. Nastavnik Ljubomir Novaković. Učenika: 130.

Pojezna

Općinski ured: načelnik Tomo Tošić, sa 8 odbornika.
Narodna osnovna škola. Nastavnik Milivoj Jelić. Učenika: 60.
Obućari: Milan Radić.

Čečava

Narodna osnovna škola. Nastavnik Zorka Jotanović. Učenika: 73.

Komušina

Narodna osnovna škola. Nastavnica Zdenka Dodigović. Učenika. 40.

Tešanjka

Narodna osnovna škola. Nastavnica Laura Šomek. Učenika: 80.
Obućari: Pero Kovačević.

Osinja

Narodna osnovna škola. Nastavnica Ana Janjuška. Učenika: 50.

Stanari

Žandarmerijska stanica: komandir Georg Holašek, tit. Narednik.

Općinski ured: Tedo Janjić, načelnik; vijećnici. Simo Lazić, Petar Ristić, Anto Barukčić, pavao Šarić, Lazar Šućur, Gavro Zelenković, Trivo Pančić.

Narodna osnovna škola. Nastavnik Jovo Pudarić. Učenika. 63.

Protokolirane trgovačke radnje mješovitom robom: Jovo Kajganić, Tedo Janjić, Paulo Subotić, Gavro Simić (Osredak), Nedo Miljašević (Dragalovci), Mirko Blagojević (Gornja Ostružnja), Simo Šušković i Đoko Vuković (Ostružnja Donja), Luka Lazić (Raškovci).

Obućari: Petar Bajić (Ostružnja Donja).

Šije

Narodna osnovna škola. Nastavnik Mustafa Žiško. Učenika: 40.

Mljekarska zadruga: Prerađuje mlijeko preuzeto od svojih članova u sir, kojeg proizvodi mjesečno 250 kg.

Ukrinjica

Narodna osnovna škola. Nastavnik Pavao Grgić. Učenika: 30.

Miljanovci

Narodna osnovna škola. Nastavnik Abdulah Baralić, hon. učitelj. Učenika: 30.

Kamenica

Kačari: Andro Pavlović, Ivo Pejić, Jago Pavlović, Marko Petričević, Jozo Pejić, Mato Mijatović, Mato Ilić, Ivan Ilić, Pejo Ćumurđić, Andro Ćumurđić.

Obućari: Bego Travančić.

Kovači: Ilija Budimir.

Dunđeri: Marijan Gavrić.

Pribinić

Ima 1164 stanovnika pretežno pravoslavaca. Leži na cesti Banja Luka-Doboj. Spojen je željeznicom sa glavnom prugom: Brod – Sarajevo kod Usore. Udaljen je od Usore 40 km; od Banja Luke 71, a od Teslića 15 km. Divna planinska okolica.

Srpsko pravoslavno parohijsko zvanje. Paroh Stevo Dušanić.

Narodna osnovna škola. Nastavnik Ljubomir Srdić. Učenika: 60.

Trgovine mješovite robe: Lazar Antešević, Roza Ržehak.

Sahadžija: Stjepan Petraš.

Kovači: Ramić Šaban.

Obućari: Franjo Kaljuža, Lazar Popović.

Teslić

Sa 1835 žitelja u 1910. godini. Od tog broja otpadalo je na muslimane 668, na pravoslavne 886, na katolike 258, a na evangeliste 4. Važno industrijsko mjesto.

Državna i samoupravna nadleštva

Žandarmerijski vod. Komandir poručnik Milak N. Rašeta.

Žandarmerijska stanica. Komandir Stanko Mrkalj, narednik II kl.

Šumska uprava: Kos Velimir, šum. Upravitelj: Karl Saler, šumar: Jozo Tomljenović, Vilim Čepni, Ivan Oreovac, Mile Gecan-Tomljenović, Anton Sokolić, podšumari; Alojz Augner, šumar II kl.

Poštansko-brzojavni ured. M. Grube, poštar 6.kl. i A. Magaš, isto.

Narodna osnovna škola. Upravitelj Petar Bogunović. Nastavnici: Mara Pavlović, Ljubica Drobac. Učenika 160.

Industrija

Parna pilana u Tesliću, ogranak je Prvog Jugoslovenskog društva za šumsko gospodarstvo i industriju drveta, sa središnjicom u Zagrebu. Radi od 2.8.1922. godine.

U upravnom odboru nalaze se: Milivoj Crnadak, dr. Franjo Paupera, Pavao Engel, Leo Kronfeld, dr Juraj Vrbanić, Arpad Karoly, Eduard Dostal, a u nadzornom odboru: Robert Leibenfrost, dr Branko Pliverić, Albert Kronfeld, Franjo Szabo.

Drvo eksploatira u šumama Borja, Očauš, Uzlomac i Skatavici, u srezu tešanjskom i kotor-varoškom; prerađuje u pilani sa pet jarmova i ostalim modernim spravama, sve vrste rezanog i građevnog materijala jelovog, smrčevog i borovog. Godišnja proizvodnja 25000 m^3, koje prodaje na našem, kao i inostranom tržištu, specijalno italijanskom.

Ravnateljem je pilane Milan Knežević, bivši drž. šumarnik, blagajnik Josip Lončarić i činovnik Drago Glavadanović sa još devet namještenika.

Rad u pilani je u dvije nadnice sa 16 sati dnevno, a uposleno je uvijek 140 radnika, mahom domaćih.

Stalni radnici uživaju besplatan stan u fabričkoj koloniji, koja je pod nadzorom ravnateljstva.

Destilacija drva d.d. Teslić, tel. 2; Centrala Zagreb, Boškovićeva ulica br.33.

Prerađuje godišnje 200.000 m^3 bukovog drveta te pri tome dobiva u velikim količinama bukovog uglja, kalcijum acetata (sivi kreč), žeste iz drveta (metil alkohol) u svim vrstama, sredstva za denaturisanje katrana koji je najbolje sredstvo za dezinfekciju i konzerviranje, a služi za potrebe u farmaciji; dalje karbolineuma, acetona u svim kvalitetama, acetonskih ulja, formaldehida, kreozotnog sirovog ulja, ulja iz katrana, smole iz katrana, asfalta, laka za željezo itd.

Direktori: ing. Hugo Sacher, ing. Zuganond Vexberger, Simo Stanivuković.

Privrednici

Protokolirane trgovačke radnje: David Bojunović, Adolf Haberfeld, Kosta Lipić, Ljubomir Simić, Jefto Vuković, Nikifor Bajić, Dušan Blagojević, Ibro Silajdžić.

Obrtnici

Pekari: Mujo Silajdžić.

Obućari: Ljubo Peranović, Vojin Lačimić, Luka Draksler, Stanislav Morozovič, Simo Simić, Stevo Božić, Pero Vuković.

Stolari: Isajlo Šteta, Vilim Stange.

Mesari: Huso Djedovac, Milan Ljiljak, Žarko Špirić, Hasan Hadžimujić, Đorđo Kuprešak.

Krojači: Vinko Pijenta, Mijo Čata, Andrija Zisch.

Kovači: Franjo Markolić, Adem Smajlović, Slavko Piletić.

Brijači: Danilo Bajić, Nikola Predojević, Vlajko Jovanović.

Opančari: Marko Pavić.

Dunđeri: Avdo Kahrimanović.

Bravari: Dragutin Vuljak.

Društva

Srpska čitaonica. Predsjednik Ljubo Simić.

Sindikalna organizacija drvodjeljskih i fabričkih radnika.

Popis korištenih izvora i literature

IZVORI

A) Neobjavljeni izvori

Arhiv Bosne i Hercegovine

Fondovi arhivske građe:

Zemaljska vlada BiH, 1895-1919.

Zajedničko ministarstvo finansija, 1885.

Zemaljska vlada BiH, Prezidijal, 1919.

Glavni odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba BiH, Prezidijal, 1918-1919.

Narodna vlada Narodnog vijeća BiH, Prezidijal, 1918-1919.

Arhiv Republike Srpske u Banja Luci

Fondovi arhivske građe:

Arhiv Republike Srpske Banja Luka, fond veliki župan Vrbaske oblasti Banja Luka, 1919-1929.

B) Objavljeni izvori

Arhiv Bosne i Hercegovine

Fondovi arhivske građe:

Zemaljska vlada u Sarajevu, 1906.

Zemaljska vlada u Sarajevu, 1910.

C) Štampa i periodika

- Almanah Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1924-1925.
- Almanah Kraljevine Jugoslavije 1929-1931, Zagreb, 1932.
- Biografski leksikon, Narodno predstavništvo, Beograd, 1935.
- Biografski leksikon, Narodno predstavništvo, Beograd, 1939.
- Bosanski glasnik (Bosnischer Bote), Sarajevo, 1890-1918.
- Bosansko-hercegovački glasnik, Sarajevo, 1906.
- Bosanski glasnik za 1918, Sarajevo, 1917.
- Bošnjak, Kalendar za prostu godinu 1889, Sarajevo, 1888.
- Bošnjak, Sarajevo, 1888-1918.
- Bošnjak, Kalendar za prostu godinu 1894, Sarajevo, 1893.
- Informator (Adresar) za Bosansku Krajinu za godinu 1924–1925, Banja Luka, 1924.
- Jugoslovenski list, Beograd, 1928.
- Kalendar Gajret, 1324. po hidžretu (od 25. februara 1906. do 13. februara 1907.),
- Sarajevo, 1906.
- Kalendar SPKD Prosvjeta, Sarajevo, 1941.
- Građa za monografiju Mjesne zajednice Jelah, Jelah, 1979.
- Monografija Vrbaske banovine, Banja Luka, 1932.
- Musavat, Mostar, 1907.
- Musavat, Sarajevo, 1909.
- Musavat, Sarajevo, 1911.
- Muslimanska svijest, Sarajevo, 1908.
- Muslimanska svijest, Sarajevo, 1909.
- Muslimanska sloga, Sarajevo, 1912.
- Narodna uzdanica, Kalendar za 1939, Sarajevo, 1938.
- Novi Musavat, Sarajevo, 1912.
- Politika, Beograd, 1928.
- Pravda, Beograd, 1932.
- Pravda, Kalendar JMO za 1924.godinu, 1342./43. po hidžretu. Sarajevo, 1924.
- Proleksis enciklopedija online, 18. oktobar 2013.
- Prosvetni glasnik, Beograd, 1932.
- Sarajevski list, Sarajevo, 1889.
- Sarajevski list, Sarajevo, 1890.
- Sarajevski list, Sarajevo, 1909.
- Sarajevski list, Sarajevo, 1912.
- Srpska riječ, Sarajevo, 1909.
- Službeni list Vrbaske banovine, Banja Luka, 1929-1932.
- Vrbaske novine Vrbaske banovine, Banja Luka, 1930-1941.
- Vreme, Beograd, 1926. godine.

LITERATURA

- Brka Amir, *Hamzalija Ajanović/IZBOR TEKSTOVA*. Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanj, 2000.
- Brkljača Seka, *Paradoksi provedbe Vidovdanskog ustava iz 1921. u Bosni i Hercegovini*. Institut za istoriju Sarajevo. Historijska traganja, 7, 2011.
- Čulinović Ferdo, *Jugoslavija između dva rata*. Izdanje Historijskog instituta JAZU u Zagrebu, knjiga I-II, 1961.
- Čulinović Ferdo, *Dokumenti o Jugoslaviji, historijat od osnutka do danas*. Školska knjiga, Zagreb, 1966.
- Danon Jakov i Stošić Verica, *Memoari na holokaust Jevreja Bosanske Krajine*. Jevrejska opština Banja Luka, Banja Luka, 2010.
- Dimitrijević Branka, doktorska disertacija *Arhitekt Karlo Paržik*. Organizacija državne građevinske službe 1885-1901, Sarajevo, 1989.
- Filandra Šaćir, *Bošnjačka politika u XX stoljeću*, Sejtarija, Sarajevo, 1998.
- Galijašević Alija, *Na tragovima tešanjske prošlosti*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanj, 2003.
- Galijašević Smail, *Iz prošlosti o prošlosti*, TOM I, knjiga 2, Svjedoci jednog vremena, Tešanj, 2010.
- Galijašević Smail, *Svi tešanjski informbirovci*, TOM III, knjiga 5. Tešanj, 2010.
- Hadžibegović Iljas, *Bosansko-hercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20.stoljeća*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2004.
- Hamzić Omer, *Ustavno određenje i realni odnosi između organa uprave i samouprave u prvoj deceniji Kraljevine SHS*, *Gračanički glasnik*, 31/16, 2016.
- Hamzić Omer, *Formiranje i administrativno-teritorijalno zaokruživanje sreza Doboj u periodu od 1933. do 1936. godine – pravnopolitički razvoj*. Zbornik radova sa naučnog skupa *Naslijeđe Doboja i okoline*. Tuzla, 2014.
- Hauptmann Ferdinand, *Borba Muslimana Bosne i Hercegovine za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju*. Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek). TOM III. Arhiv SRBiH. Sarajevo, 1967.
- Hozić Advan, *Tešanj i tešanjski kraj 1918-1945*, SUBNOR Tešanj, Razvoj-Projekt Tešanj, 1998.
- Hrelja Kemal, *Industrija Bosne i Hercegovine do kraja Prvog svjetskog rata*, Beograd, 1961.
- Ibrahimagić Omer, *Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2008.
- Imamović Mustafa, *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878-1914*. II izdanje. Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1997.
- Kamberović Husnija, *Mehmed Spaho (1883-1939). Politička biografija*. Sarajevo 2011. VKBI.
- Kasumović Amila, *Zdravstvene prilike u Bosni i Hercegovini u toku Prvog svjetskog rata (1914-1918)*. Referat na Međunarodnoj naučno-historijskoj konferenciji *Mjesto Prvog svjetskog rata u evropskoj historiji*. Institut za istoriju u Sarajevu. Sarajevo, 2014.
- Kemura Ibrahim, *Cultural and Educational Society of Muslims "Narodna uzdanica"/"National hope"/1923-1941. Narodna uzdanica u uslovima šestojanuarske diktature*. Fond otvoreno društvo Budimpešta, 1999.
- Kraljačić Tomislav, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Sarajevo, 1987.

- Kujović Mina, Rad Gradskog poglavarstva Tešanj kroz zapisnike sjednica Općinskog vijeća (1918-1923). Izlaganje na naučnom skupu *Tešanjski prostor u prošlosti*, održanom 11. i 12. decembra 2009. godine u Centru za kulturu i obrazovanje Tešanj, neobjavljeno.
- Kurto Nedžad, *Arhitektura Bosne i Hercegovine, Razvoj Bosanskog stila*. Sarajevo Publishing, Međunarodni Centar za mir, Sarajevo, 1998.
- Ljevaković Kemal, *100 godina školstva u Tešanjci 1909-2009*. Biblioteka Preporod, 2009.
- Manakin Viktor, *Almanah Kraljevine Jugoslavije. Opšta državna uprava. Banovine, srezovi, opštine gradovi*. Po zvaničnim podacima sastavio Viktor Manakin. 1932. Zagreb VI. Opšti statistički pregled Vrbaske banovine za god. 1930.
- Mandžukić Jasmin, Šehić Zijad, *Svjedočanstvo jednog vremena*, Tešanj, 2014.
- Mandžukić Jasmin, *Obućarska radionica Hajrudina Mulalića*. Prilog proučavanju tradicionalnog zanatstva tešanjskog kraja, Tešanj, 2014.
- Marković Peković Vanda, *Banjalučke javne apoteke u austrougarskom periodu*. Glasnik UARRS, Banja Luka god. III, broj 3, 2011.
- Mešić Adem-aga, *Memoari*, rukopis, II.
- Purivatra Atif, *Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine SHS*, Svjetlost, Sarajevo, 1999.
- Stix Edmund, *Das Bauwesen in Bosnien und der Hercegovina vom Beginn der Occupation durch die osterr. ung. Monarchie bis in das Jahr 1887*. Wien 1887.
- Stošić Verica, "Izvještaj sreskog načelnika Đorđa Krstića o stanju u Banjaluci nakon Prvog svjetskog rata". *Glasnik UARRS*, Banja Luka br. 4, 30.4. 2012.
- Stošić Verica, *Svetislav Tisa Milosavljević, ban i ministar*. Katalog izložbe, Banja Luka, Niš, 2016.,
- Šehić Nusret, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, Institut za istoriju u Sarajevu. Sarajevo, 1991.
- Šehić Nusret, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*. Svjetlost, Sarajevo, 1980.
- Šehić Zijad, *U smrt za cara i domovinu*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2007.
- Bratislav Teinović, *Hladno oružje iz osmansko-turskog perioda u Muzeju Republike Srpske*, Banja Luka, 2008.
- Vasić Dragiša, "Organi lokalne uprave u BiH u doba austrougarske uprave od 1878-1918. godine", *Glasnik UARRS*, Banja Luka, 2010, god. II, broj 2.
- Vasić Dragiša, "Doboj i Tešanj uoči i za vrijeme austrougarske okupacije 1878. godine", *Glasnik UARRS*, Banja Luka, 2011, god. III, broj 3.
- Vasić Dragiša, *Teslić i okolina u vrijeme transformacije feudalizma u kapitalizam*, Banja Luka, 2014.

Jasmin Mandžukić, rođen je u Doboju 17. 10. 1961. godine. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Tešnju. Filozofski fakultet, Odsjek za historiju završio u Sarajevu 1987. godine. Od 2010 - 2014, obavljao je dužnost direktora Muzeja Tešanj. Trenutno zaposlen u Muzeju Tešanj na poslovima kustosa historičara.

Autor je: arheološke izložbe u okviru stalne postavke "Tešanj kroz stoljeća" stalne etnološke postavke "Obućarska radionica Hajrudina Mulalića" te knjige "Obućarska radionica Hajrudina Mulalića" - Prilozi za proučavanje tradicionalnih zanata tešanjskog kraja, multimedijalnog projekta "Svjedočanstvo jednog vremena, Tešanj 1878-1941"- scenografija, izložba, film, muzika i katalog razglednica, suautor privremene izložbe "Povelje i pisma srednjovjekovnih bosanskih vladara i vlastele", suautor historijske stalne postavke "Tešanj kroz stoljeća, kasni srednji vijek -1918.", autor kataloga "Tešanj kroz stoljeća, kasni srednji vijek- 1918.", suautor stalne tematske postavke Spomen soba 1992-1995. - "Zaborav je neprijatelj", Autor multimedijalnog projekta, "555. godina od prvog pisanog spomena Tešnja".
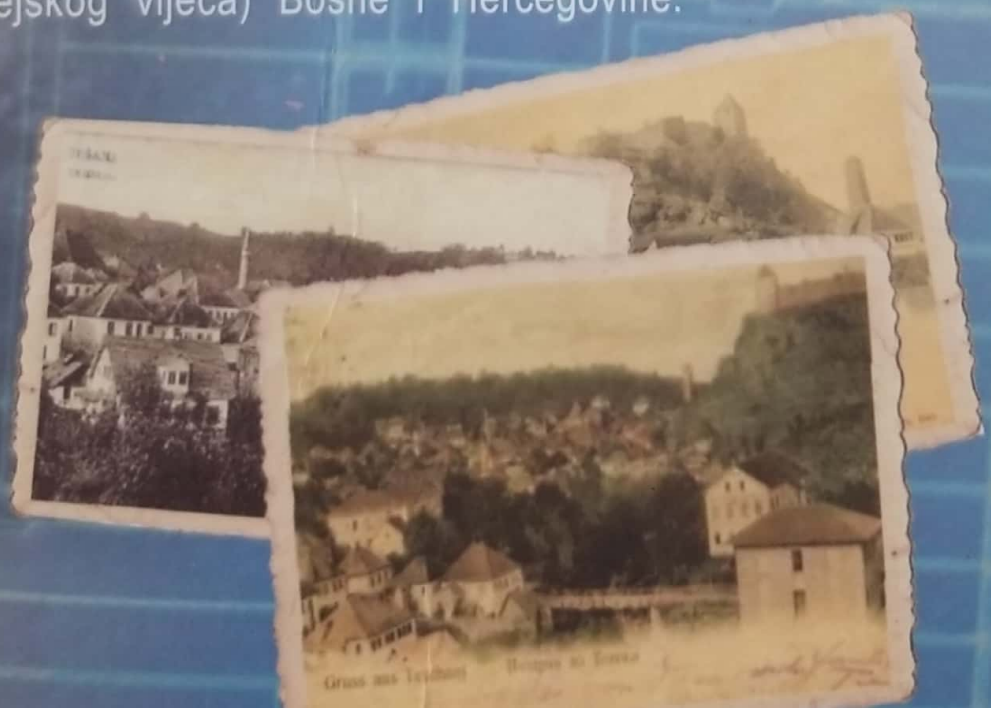
Od 2016. godine član je Upravnog odbora ICOM-a (Međunarodnog muzejskog vijeća) Bosne i Hercegovine.